

Budapesti Arvizkönyv. Heckenast Gusztav kiadokönyvaros
urnak barati ajandekul Irjak Bajza ... Szerk. baro Eötvös Jozsef
(Ofen-Pesther-Ueberschwemmungsbuch)

Heckenast

Pest 1839-1841

Signatur: 55505-B.3

Barcode: +Z168669403

Zitierlink: <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ168669403>

Umfang: Bild 1 - 362

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

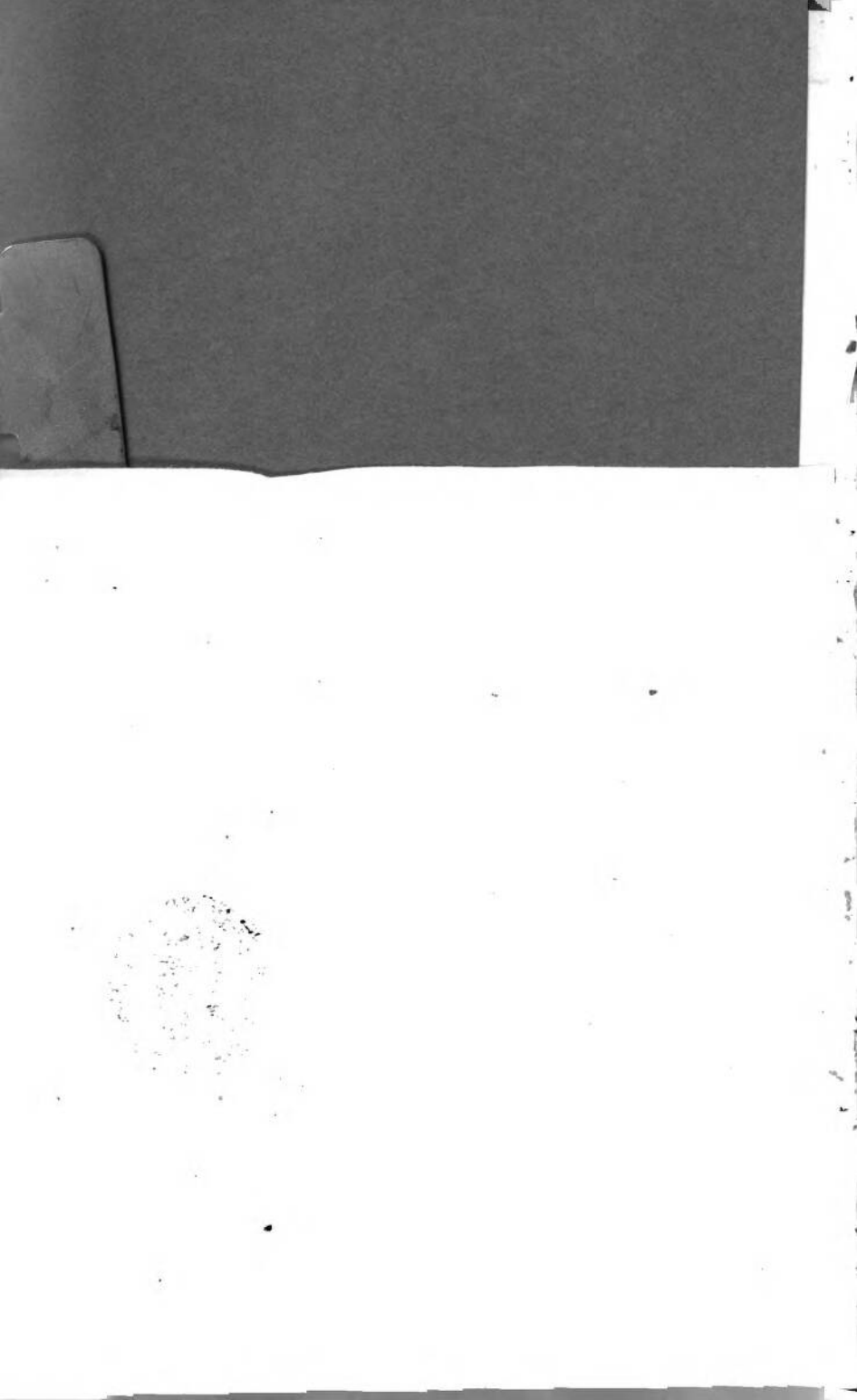
55, 505-B

ALT

352
55505-B

BUDAPESTI

ÁR V Í Z K Ö N Y V.

BUDAPESTI
ÁRVI ZKÖNYV.

HECKENAST GUSZTÁV

KIADÓ KÖNYVÁROS ÚRNAK BARÁTI AJÁNDÉKUL.

ÍR J Á K:

BAJZA, BALOGH P., BEZERÉDY AMÁLIA, CSATÓ P., CSÁSZÁR, CZUCZOR.
GR. DESSEWFFY A., GR. DESSEWFFY J., DÖBRENTAI G., B. EÖTVÖS J.,
ERDÉLYI, FÁBIÁN G., FÁY, GAAL, GARAY, GUZMICS, HORVÁTH CYR,
PETR. HORVÁTH L., JAKAB, JÓSIKA, KAZINCZY G., KISFALUDY S., KIS J.,
KIS K., KÖLCSEY, KOVÁCS P., KUNOSS, LUKÁCS, PAP, PÉCZELY, PULSZKY,
SÁROSY, SCHEDEL F., SZALAY L., SZÉKÁCS, SZEMERE B., SZEMERE P.,
SZONTAGH G., GR. TELEKI J., GR. TELEKI L., TÓTH L., TREFORT, VA-
CHOTT L., VACHOTT S., VAJDA, VÁLLAS, VÖRÖSMARTY, B. WESSELÉNYI M.
ZSIVORA.

SZERKESZTI

B. EÖTVÖS JÓZSEF.

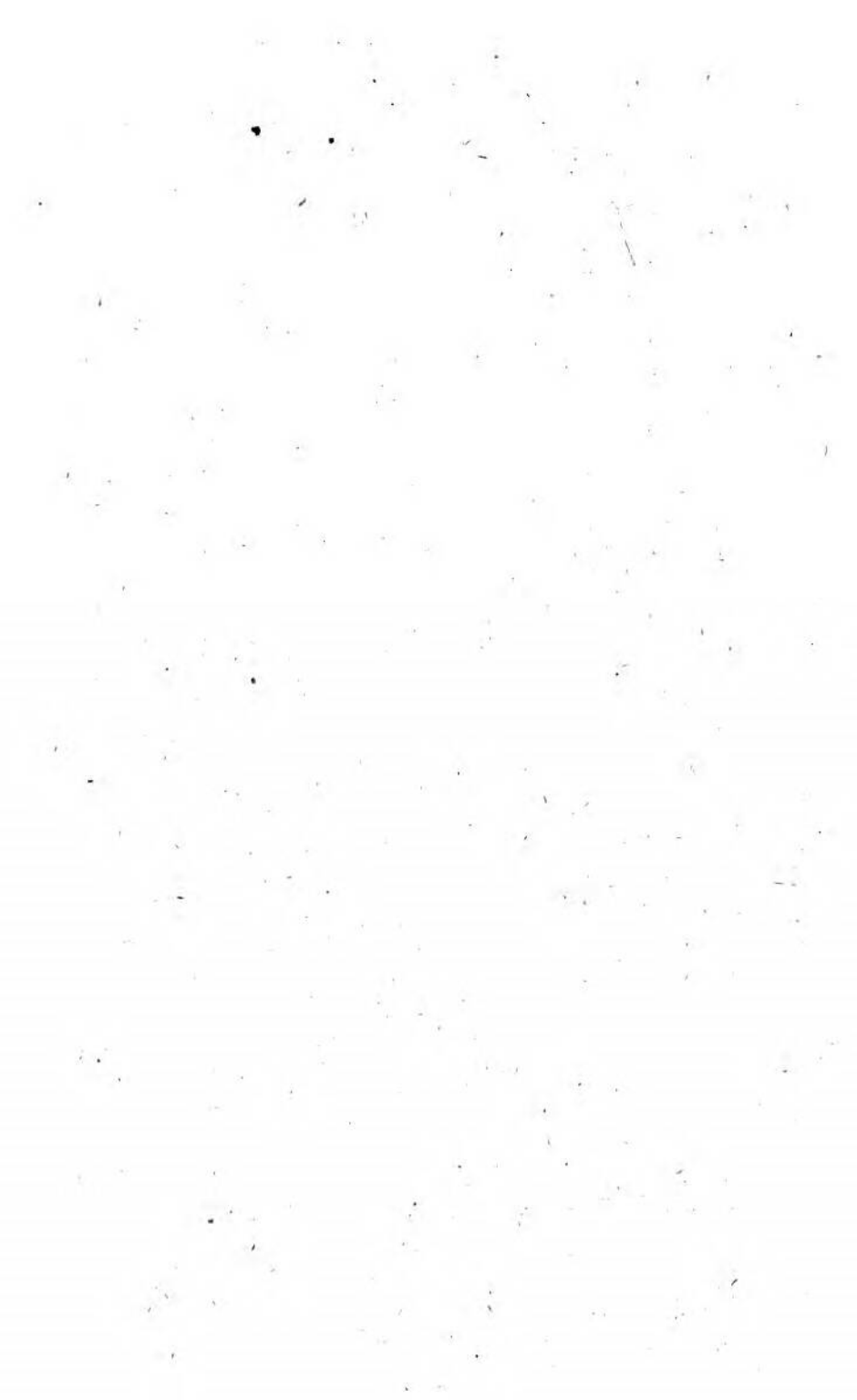
HARMADIK KÖTET.

PESTEN,
KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCCXXXIX.

BUDAPESTI
ÁRVIZKÖNYV.

Harmadik kötet.

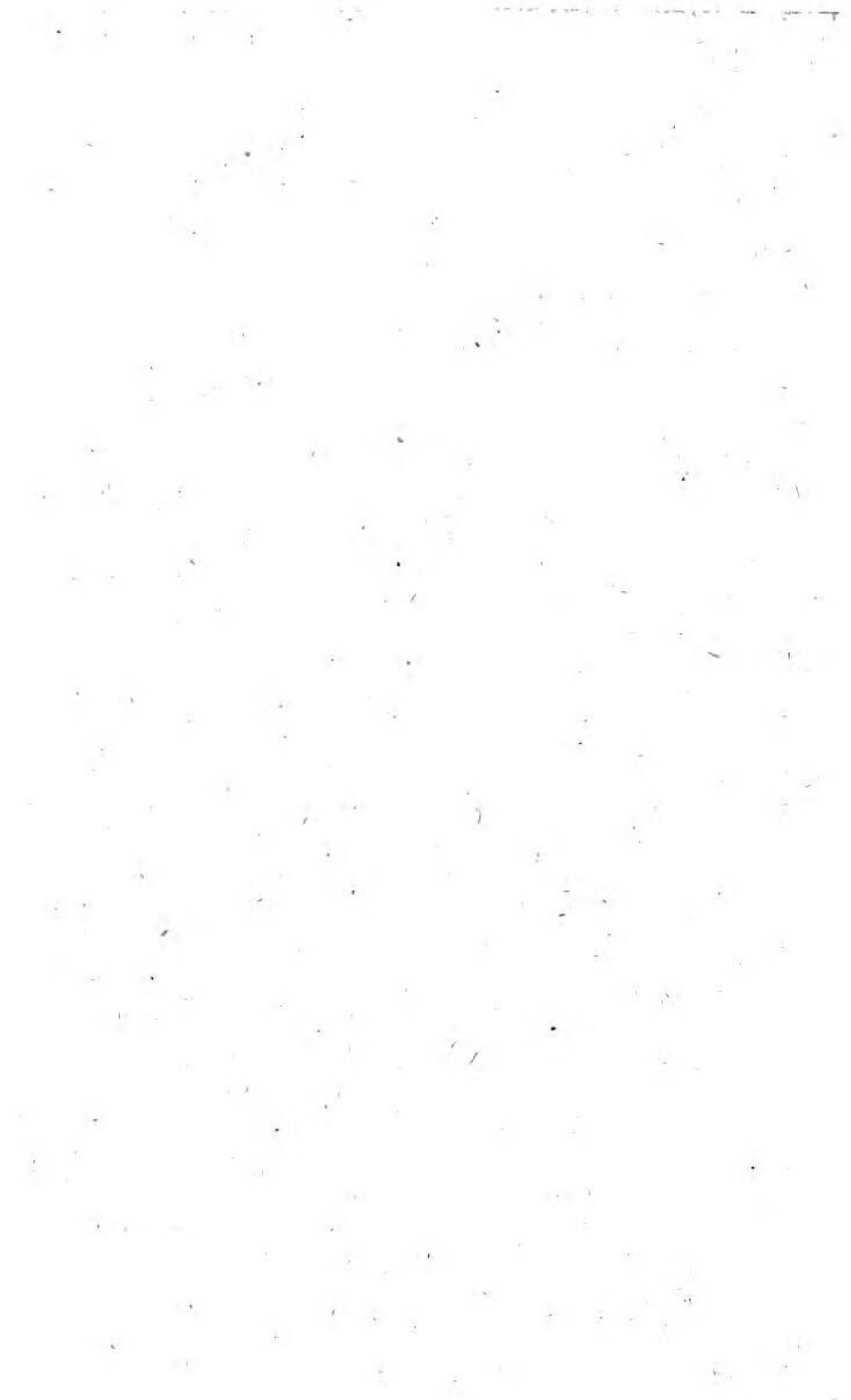

TARTALOM.

	lap
MAGYAR NYELV ÉS ELŐKELŐINK' NEVELÉSI RENDSZERE. GRÓF DESSEWFFY AURÉL	1
VÁLTOZÓ TANÚK. SÁROSY	23
DINÉHEZ..... —	24
HOZZÁ	25
A' VESZTETT RÓZSA —	26
SZERELEM ÉS CHAMPAGNEI. GAAL JÓZSEF	27
SZERENCSES HÁZASSÁG. SÁROSY	163
PÁRIS. LONDON. VATTAY.....	164
A' CARTHAUSI. B. EÖTVÖS JÓZSEF. MÁSODIK RÉSZ.	165

MAGYAR NYELV,
ÉS
ELŐKELŐINK' NEVELÉSI RENDSZERE.

IRTA
GRÓF DESSEWFFY AURÉL.

Semmi se' emel nyelvet inkább mint annak általános behozása a' jó társaság' köreibe, mert szükségképen hajlongóvá kell válnia, 's ezer új formát, 's kellemes fordulatot nyernie, mihelytt állandóan rajta foly a' beszéd olyanok közt, kik sok világot láttak, 's jó izlés', miveltség', sok oldalú ismeretek' birtokában vannak. Csupán ez által lesz a' nyelv alkalmassá bizonyos nemeire a' literaturának, és pedig épen azokra, mik legnépszerűbbek lévén legkiterjedtebben hatnak a' közönségre. Illyenek a' szindarabok, 's regények, mellyeknek nyelve feszes, 's idegenszínű marad mind addig, míg a' költő nyelvét nem valóságos élethől veszi, hanem valami képzelt világból kénytelen kölcsönözni. Itt is, mint sok másban, ok és következés egymáshoz közel, és egymást feltételezve állanak: a' magyar nyelv nem jó társasági nyelv, mert feszes, feszes pedig, mert nem a' jó társaságé; 's tovább: drámáink, és regényeink nem találnak tetszést, mert nem egy valódi finomabb élet' képei, illy képek pedig nem lehetnek, mert ez az élet magyar alakban nem létezik.

De a' mint nem lehet öröm nélkül látni, miként egyes talentumok ezen nehézségeken a' legújabb időkben olly szépen diadalmaskodtak, 's literaturánk' ezen ágának a' köztetszésben helyet csinálni tudtak: ugy az is igaz, hogy ezen a' magyar nyelv ellen támasztott vád most már inkább ürügy, mint meggondolás' szüleménye,

és valóságos ok. Két körülmény van, mellyből ez világos. Az első Erdély' példája, ('s ez iránt minden, ki ez országot látta, velem egy véleményen lesz) hol a' magyar nyelv közdivatu lévén, a' jó társaság' köreiben a' legszebb ajkakon könnyen lebeg, fészességét soha sem érezteti, 's ezer szokás, 's divat-szülte fordulatban gazdag, mellyet mi magyarok nem is ösmerünk. Másik az, hogy ez az egész ellenvetés többnyire csak azoknak szájában forog, kik magyarul vagy épen nem, vagy csak igen felületesen tudnak, szeretvén önhibájokat a' nyelvre tolni, mellynek sajátságait nem ismerik. A' mi nyelvet az ember rosszul tud, azt rendszerint fásnak, 's ügyetlennek szokta tartani.

A' magyar nyelv' rögtöni behozását a' társasági körökbe én prédikálni átalom, mert azt kivihetlennek hiszem, és tudom hogy nincs semmi a' világon, melly minden erőszaki próbatétel ellen, olly visszarugó erővel bírna, mint épen a' jó társaság' viszonyai. Ezeknek fő eleme egy bizonyos szellemi szabadság, melly csak magaszabta hol helyes, hol fonák törvényeknek hódol, 's ezer módot talál minden kívülről jövő kényszerítési próbatétel alól kicsúszni. Kömlyebb e' sphaerában valami rosztat kivinni jó móddal, mint erőszakolva a' legjobbat. E' tekintetben tehát, mindent csak az egyesek' meggyőződésétől, 's józanabb ideák' terjedésétől lehet, és kell várni. Előbb azonban hogyssem általános divatúvá váljék a' magyar nyelv a' kérdéses mezőn, szükség hogy az egyesek, férfiak és asszonyok, tudjanak magyarul, és mivel ezzel azon osztályában a' hazafiaknak, mellyről itt főleg beszélek — értem az előkelőket, 's vagyonosokat — az érett korúaknak egy nagy részére nézve már alkalmasint elkéstiünk, a' jövő ivadéokra kell itt leginkább fordítani figyelmünket.

Ember' jövendőjének természet' ajándékin túl nevelés az alapja, ennek pedig hogy sikeres legyen, hogy kiegé-

szító részei egymásba ne ütközzenek, 's egyöntésű egész legyen eredménye, egy bizonyos vezérgondolat által kell kormányoztatnia. Annak, kitől a' nevelés függ, tudnia kell, hogy a' nevendékből mit akar csinálni. Előkelő magyar szülőknek tehát, ha csak valami különös hivatás miatt kivételes pályára nem szánták gyermekeiket, azon kell lenniök, hogy fiaikból miveltelekü, és szívü, a' külföldön becsülettel felléphető, hazájok' dolgaiban jártas, királyokhoz hív, political helyzetünket józanon felfogó, honukat melegen szerető hasznos polgárokat képezzenek — tökéletesen alkalmasakat arra, hogy a' hazai állapotokban voltaképen, és hathatosan gyakorolják azt a' befolyási részt, melly polgári helyzetükhöz a' törvény által kapcsolva van. Ezen főcélban kell magyar ifjak' nevelésében minden törekvéseknek összepontosulni. Leányaik' sziveibe pedig szükség hogy olly érzeményeket plántáljanak, mellyeknek befolyása alatt; ezek jó hazafiakat nevelni, 's hozzá tartozóknak a' közügyekbeni törekvéseiket érdemek szerint méltánylani, 's értelmes részvétellel kísérni képesek legyenek.

Az ideák' ezen rendszerében jelesen a' fiúkra nézve fő hely jut a' diák' és magyar nyelv' alapos ismertetének nem belső becsük miatt, mivel amaz a' classicitás' nyelve, emez pedig sajátunk; hanem csupán úgy mint egyetlen eszköz a' hazai dolgokban szélesjártosságra szert tenni, igazainkat gyakorolhatni, polgártársainkra behatni, 's szives, és állandó közlekedésben létezhetni hazánk' fiaival.

Ezen, talán nem épen szerénytelen kívánatoknak mennyiben felel meg a' nagyobb házaink' feles részében divatozó nevelési rendszer? — Kisded korában magyar dajka környezi a' fiút, 's van egy idő, mikor ajkai magyar nyelvnél egyebet nem dadognak. Más-e ez mint a' hazának megelőzőleg adott elégtétel, mint előleges megnyugtató a' lelkiismeretnek, hogy így a' szülők majd így biztathas-

sák magukat egykoron: „flam gyermek korában igen jól tudott magyarul“ 's bár inkább soha se' tudott volna hazája' nyelvéből csak egy szót is, mintsem hogy az, minek a' férfi' ajkain hathatos szó gyanánt kelle vala harsogni; király' és haza' ügyében a' gyermek szoba' gyáva játékává lett legyen le alacsonyítva. Mert ime alig került ki a' száraz dajka' ápoló kezeiből, általadatik a' bel- vagy külföldi nevelőnek, 's idegen, és nem nemzeti gondolatok', foglalatosságok', és érzemények' körébe lép által. Tanul németül francziául, angolul. Szülőitől magyar szót úgy is alig hall, naponkénti társasága németül csevegő hasonkorú gyerkőczékből áll; legfeljebb háromszor egy hétben veszen a' nyelvmestertől magyar órát, ha t. i. ez a' szerencsétlen óra nem ütközik össze valami más foglalatosság' órájával, mert akkor mi természetesebb, minthogy ennek háromszor közt kétszer áldozatul hozzassék? Magyar írók' olvasásáról, hazai körülmények' visszonyok', jelen állapot', és szellem' studiumáról szó nincsen; rövid magyar historia, 's a' nevelés' vége felé egy kis felületes magyar törvény; ez mind annak sommája, mit az ország' jövő törvényhozójának hazája felől tudni szabad. A' többi idő a' szülők' kisebb, nagyobb belátása szerint kielégítő, vagy felületes testi 's általános tudományi kimívelés közt foly el.

Léteznek ugyan, 's hála istennek! napról napra szaporábban egyes dicséretes kivételek, 's ezeknek jó sikere, megfoghatlan, hogy a' többségre erősebben nem hat. A' közép sorsuak' nevelési rendszere' hiányairól itt szó nincs mert azok a' mondottakkal sokszor épen ellentétben állnak, a' tehetség' nem léte miatt pedig egyes tökéletlenségeik sokszor menthetők. A' mit pedig a' magyar nyelv' felületes tanulásáról itten mondottam, éppen úgy illik a' diák nyelvre, mellyben azok után mik körülünk történnek, még mindig a' magyar nyelv' vetekedő társát látni, 's nem inkább ugy méltánylani azt, mint általános miveltségi esz-

közt, 's biztos útat a' hazai ügyek' isméréteben erős alapon haladni, meggyőződésem szerint megbocsáthatatlan káros elfogultság nélkül többé nem lehet.

A' feljebb leirt nevelési rendszer — 's bizony nem nagyítva adtam elő — egy fő tévedésen alapul. Fő dolognak azt veszik az ilyen szülők a' nevelésben, a' mi csak másodrendű, és fordítva másodrendűnek azt, a' mi a' fő dolog. Erkölcsileg főképen éldelő és csak melleleg ható, cselekvő emberekké nevelik fiaikat, a' mikor épen fordítva kellene cselekedniök, nehogy ezen rendszer által gyermekeikben a' jövő jobb embert már előre elfojtsák. Értelmileg a' magyar' műveltséget alája rendelik az általános műveltségnek, a' míg ennek amaszt hordani, és mintegy emelni kellene. Innen van, hogy az így nevelt emberek idegen szempontból nézik azután tulajdon honi ügyeiket, 's ezt a' hazát majd amerikai, majd linzi ideákkal itélik meg, 's akarják reformálni; innen az, hogy a' hazai dolgok' szerkezetébe soha bele nem illyen, alkalmas és kielégítő hatási kört választani maguknak nem tudnak. Már pedig az a' szerencse, hogy az egész emberi nemre, vagy világ részekre hasson valaki, több századok' lefolytata alatt is csak egyes kivételes lényeknek jutott; — a' mindennapi embernek kisebb kört kell választani, különben csekély ereje siker nélkül eloszlik. A' legtermészetesebb hatáskör tehát minden emberre nézve a' politikai kapcsolat, mellyben él: a' haza.

Ez mindenütt igaz, de kettősen igaz minálunk. Olly országban, hol a' polgárok mind egyforma jusokkal bírnak, a' műveltség pedig magas fokón áll, és minden classisok közt elterjedett, megfogható, 's talán meg is bocsátható a' cosmopolitismus; illy országokban egyes polgár' kötelessége a' haza iránt nem igen szigorú, elvonulni sokszor szerénység, bizvást mondhatván magában akárki:

„a' mit én nem teszek a' közügyekben, azt mások sokkal jobban helyre pótolandják.“ — De olly helytt, hol a' polgárok' némelly osztályainak törvény, és alkotmány olly kitünő igazokat, a' sors olly nagy javakat adott, hol némellyeket szinte' örökös törvényhozókká tett, hol végre az általános miveltség még olly hátra van, — illy országban mondom minden kitünő helyzetbeni honpolgár életével, eszével, 's minden erejével adós a' hazának; 's ezen adósságát lefizetni szent kötelessége.

Ezen kötelességek' teljesítése azonban nem mindig könnyű, vagy kellemes, mert ez az ország nem épen egészen költői, kevés van benne mi a' phantasiához szól, vagy az éledelesi váagnak megfelelne, — sokkal több a' silány prosa, az előítélet, a' felekezeti, melly gyakran a' legszentebb törekvést háladatlansággal fizeti. Roszak az utak, sok a' szeny, piszok, rossz izlés intézeteinken, régi moh, 's csak a' vizsga szem előtt eloszló fekete homály fekszik, 's a' mi legtöbb, a' kút' fenekén ülünk, arról mit hazánk' ügyében teszünk, a' világ, 's Europa eddigelé legalább igen keveset tudott. Hiúság tehát hazai tiszték' teljesítésétől keyés meglegedést várhat. A' hazafi' pályájánálunk önmegtágadást, 's áldozatokat kíván; ezek csak lelkesedés, és erős akarat által lehetségesek, állandó lelkesedés pedig, és valólag erős akarat, emberi kebelben csak a' mellett támadhat, mit az emberi ész jól megértett, tökéletesen keresztüllátott. A' csak félig meddig felfogott, 's némileg csak sejdített ügyek és érdekek mellett csak szalmatüziü lelkesedések loboghatnak, érett gyümölcsöket nem hozhatók. Más részéről pedig az a' saját-sága van az emberi ügyeknek, hogy olly tárgy, melly első tekintetre a' legsilányabbnak látszik, jól kiösmerve minden részleteivel felfogva, minden összeköttetéseiben tekintve, bájos erővel ragadja meg az emberi elmét, 's annak a' legedesebb táplálmányt nyújtja. Naponként látjuk

ezt valósulva az emberi ismeretek' különböző ágaira nézve. Férfiak, kiknek lelki 's elméleti felsőségét tagadni nem lehet, tudomány', és művészet', nyelvészet', és felszámolás', ipar', és mesterségek' mezején, milly gyakran pazérolták egész életüket, olly kérdések' megfejtésére, miket a' beavatlan meddő parányiságoknak néz. Így és még sokkal inkább így áll a' dolog a' hazai ügyekre nézve. Az a' mi a' járatlannak első tekintetre unalom, és hosszúság' tárgya, mikor azt közelebből kiösmertük, historiai kifejlését, belső okozatjait tudjuk, jövőjét sejdítjük, mikor átlátjuk szoros összeköttetését az egész' boldogságával, önjavunkkal, 's jövő felvergődésünkkel, ellenállhatlan szenvedély gyanánt fogja magához vonzani az elmét, új világ, új élet nyílt meg a' lélek előtt, 's ha a' szív még egészen el nem korhadt, készen áll a' jó hazafi. Kötelessége tehát a' szülőknek a' zsenge ifjuság' intelligenciáiban a' hazai dolgok' ismerete' biztos alapját már jókor letenni, hogy így a' hazai tiszték' teljesítése a' kevéssé buzgókra nézve könnyítve legyen, 's olom súlyok alatt görnyedve azokban el ne lankadjanak; a' lángszívűeknél pedig a' hazafiai szenvedély, éretlen és értelem nélküli heveskedések közt siker, és haszon nélkül ki ne párologjon.

Ugyan ezt kívánja továbbá azon néposztálynak érdeke is, mellyhez illy szülők tartoznak. Azon a' ponton állunk, hol intézeteinkben tetemes módosításoknak kell történni. Király és ország, aristocrátia 's a' többi néposztályok ez iránt egy vélekedésben van. Csak arról lehet a' szó, mi csoda vezérideáknak kelljen ezen mozgalmat igazgatni, melly irányt adni neki, melly ponton állania meg. A' forrongás' illy elhatározó szempillantában nem ezerszer károsabb-e a' tudatlanság, mint a' nyugvás', vagy tesnedés' óráiban? 's akár hogy üssenek ki ezen módosítások, nem kívánatos-e, hogy megvitatásukban és megalapításukban az ország' állodalmának alkotmányos elementumai, ál-

lásukhoz, 's igazaikhoz szabott irányban részesüljenek? Fő helyt áll ezek közt a' vagyonos aristocratia, mellynek ezen esetben észszel, és lelki tehetségekkel kell adózni, mi ismét csak ugy történhetik, ha tagjai a' hazai ismere-tek' minden ágainak tökéletesen mesterei. 'S mikor ez nem történik, lehet-e csudálkozniok, hogy kárukkal bomlik meg az eddigi egyensuly, 's az egésznek belső oeconomi-ájába hirtelen, és felzavaró változások jönnek?

Szörnyű prosa mind az, a' mit én itt mondok, egészen a' tetlegesség' világából véve; de szántszándékkal kerülöm a' szenvedélyek' nyelvét: mert ezen sorok azoknak számára vannak írva, kiknél mindenek előtt az értelmet kell meggyőzni, hogy azután a' lelkesedés belőle ifju plánta gyanánt sarjadozhasson. Maradjunk tehát a' dolog' gyakorlati oldalánál ezentúl is, és lássuk a' most divatozó rendszer' további kifejléseit.

Vegyük azt a' nem ritka esetet, hol a' nevelő idegen. Ez az ember az, ki a' gyermek' eszére, szívére, gondolkodásmódjára leghathatósabbán fog befolyjni; befolyása nemzeti, 's hazai szellemü bizonyosan nem lehet; de tegyük fel, hogy második nevelő is van a' háznál magyar nyelvtanító czim alatt; a' gyermek előtt rendszerint az elsőnek példája, vélekedése' nyelve léssen nagyobb fontosságú, 's könnyen megtörténhetik, hogy a' kettő közt bizonyos különbségek, és ellentételek létezvén, a' még éretlen gyermek a' nemzetek közt tegyen hasonlításokat, mikor a' különbség talán csak az individuumok között létezik. Ezek a' hasonlítások nehezen fognak a' házara nézve kedvezők lenni. Az ilyen gyermek a' nélkül is, olly gondolatok', 's ideák' körében él, hol a' hazai érdekek bemene-velt ritkán találhatnak, lakása gyakran szinte a' házán kívül van, játszótársai vagy idegenek, vagy ha magyarok is, épen azon helyzetben vannak, mint ő, 's lehetetlen hogy

idegenné ne válják hazájához. Legfeljebb olly házaknál lehet tehát külföldi nevelő nem ártalmas, vagy épen hasznos, hol a' szülők rendesen magyarul beszélnek, vagy különben eleven, és állandó részt vesznek a' hazai érdekekben. De a' külföldi kövezeten, vagy más, teljességgel nem magyar atmosphaerákban a' felesszámú idegen befolyásoknak legalább az egy magyar nevelő személyében kell adni némi ellensúlyt; különben fiatal törvényhozónk huszonégy esztendő korában szomszédjától fogja elkérni a' fő R. R. tábláján a' felolvasott izenet talán nem épen kielégítő magyarozatját, 's hallgatni lesz kénytelen, mikor mások, nálánál talán sokkal kevesebb műveltségűek, közhelybehagyással szólnak. Ha ekkor nem pirúl, nincs mit örülnünk sima nevelésén, mert az benne a' hazafit elfojtotta. Ha pedig arcza ég a' szégyentől, vagy kénytelen lesz férfi korában vas szorgalommal virasztások között pótolni azt, mit a' gyermek sokkal könnyebben tanul, vagy magát erre elég erősnek nem érezve, mindent a' mi hazai, örökre oda's félben hagyand.

Ne felejtjük el az 1825-diki országgyűlést. Hány meleg kebel átkozta a' félszeg nevelést, melly által hátrálva volt hazájának ugy szolgálhatni, mint kívánta volna! 's bár lenne maradandó ez a' benyomás, nehogy a' szülők gyermekeiknek örökségben adják át azt, minek kinjait már magok sinlették, 's őket vagy némaságra kárhoztassák, vagy annak tegyék ki, hogy önlábaikon menni nem tudván, útmutatóra legyen szükségök, 's a' legjobb indulat mellett a' legelső szájas kontárnak legyenek prédájává.

Idegen nyelvek' tanulása, — a' németet mint teljesen elkerülhetlent nem is emlitem — nem csak kívánatos társasági tekintetben, de más szempontokból is hasznos, sőt szükséges. Eszköz az, hecsülettel jelenni meg nagy világban 's külföldön, magunknak nagyszámú, és hasznos

ismereteket szerezni, mivel az izlést, sokolduúságot ad az elmének. Nem lehet tehát azt eléggé pártfogolni, csak hogy annak még fontosabb dolgokat áldozatul hozni nem szabad. Okos mérséklettel kell azt üzni, mint reszkőzt, mint egyik, a' többivel összehangzó ágát a' jó nevelésnek, nem bálványt csinálni belőle, mellynek oktalanul tömjénezünk, és módira lealázni. A' divathan most a' francia nyelvet sokaknál az angol váltotta fel. Bizonyára nincs nyelv, mellyen gondolkozó, és szabadlélkű emberhez méltó ismereteket nagyobb mennyiségben gyűjteni lehetne, mint az angol, 's ha ezért kívánják sokan, hogy azt gyermekeik már kisedet korokban, néha épen a' száraz dajkától beszívják, hogy a' szándék legalább dicséretes. Van okom azonban ezt nem egészen hinni, mert gyakran tapasztalom, hogy ez a' studium, idomítóval, 's lovászszal való angol beszélgetésen, 's legfeljebb egy két divatos regény olvasásán túl nem megyen. Legyen ez azonban akár hogy, soha sem szabad elfelejteni, hogy ezek a' jövő törvényhozók, 's ország' nagyai, ha mindjárt úgy beszélnek is angolul, mint Sir Robert Peel, vagy Lord John Russel, az angol parlamentben soha sem fognak megszólalni, 's cselekvési mezejők, a' hazájókban zöld asztalok két oldalán terül el.

Vagy talán idegen literaturák' hőseivé akarják nevelni gyermekeiket? tisztelem, és méltánylom én azt a' hírnevet, mellyet e' mezőn egynémelly hazánkfiak olly bő mértékben arattak, 's ismerem az okok, és körülmények' azon összefüggését, mellyek ezen jelenségeket szülték, és szülik; de tagadom hogy azok az itt említett nevelési rendszerek lettek volna eredményei. Sőt inkább még az is, a' mi ezen nemben nagy és szép történt, hazai alapon épült, 's a' hazára sugárzott vissza; hogy pedig a' jelen ivadék' legjelesebb tagjai, nem az itten leirt, hanem az-

zal épen egészen ellenkező nevelési rendszerben vették miveltségüket, a' mindennapi tapasztalás bőven tanítja.

És mikor útazni megyen a' gazdag magyar ifju, becsületére válik talán az okosabb emberek előtt, ha hazája előtte terra incognita, 's azt illető kérdésekre felelni nem tud? A' külföld igen jól tudja a' csak mulatság végett utazó üres urfiakat azoktól megkülönböztetni, kik a' szükséges előkészületekkel ellátva jelennek meg, 's hazánkfiai közül legtöbbrre azokat becsüli, kik a' haza' érdekei' előmozdításában legszilárdabban munkálkodnak, 's külső országokra is illy célból utaznak. Kettős pedig az előkészület, mellyet a' külföldre menő magyartól meg lehet kívánni; egyik: általános helyes ideák azon országokról, mellyeket látogatni megy; — másik: szoros, és körülményes ismerete a' hazai állapotoknak. Hol az egyik, vagy másik hibázik, ott az utazás' eredményei, mind az individuumra, mind hazájára nézve igen kétesek, 's mindenestre később pótlandó hézagok maradnak fen, mert a' külföldön tapasztaltakat, a' honi dolgokra, csak mint resultatumokat lehet alkalmazni, a' resultatumokat pedig ezen esetben, csak az összehasonlításból lehet húzni, összehasonlítani meg ismét csak az képes, ki mind a' két összehasonlítandó tárgyat ismeri, A' dolgoknak nem velején, hanem pusztá nevéen indulni, a' formák' azonsága miatt, a' belső különbségeket észre nem venni, és így analogiákat, hasonlatosságokat találni ott, hol tulajdonképen csak különbségek léteznek, a' legbizonyosabb mód, fonák itéleteket hozni, az alkalmazásban pedig céliránytalanul, és károsan munkálodni.

'S valamint egy részről a' hazai dolgoknak eme tökéletlen ismerete azoknál, kik a' külföldön utazván, onnan jobbítási és változtatási tervekkel térnek haza, az egésze nézve csak káros lehet, 's bő kútfeje a' céliránytalan,

's kivihetlen tervezéseknek, épen úgy nem kevés szá-
nakozás fogja el a' szívet, ha egy némelly másnemű ha-
zánkfiait látjuk, — értem itt azon véghetetlen becsületes,
és derék embereket, kik hazájokhoz a' legmelegebb indu-
lattal viseltetnek, de fonák nevelésöknél fogva a' hazai
dolgokban részt venni nem képesek. Önézésök azt súgja
nekik, hogy többet érnek, mint sokan azok közül, kiket
csak azért tart jó hazafiaknak a' világ, mert magyarul
folyvást beszélnek. És még is nem bírnak elég erővel egé-
szen új életet kezdeni, — hozzá járul az emberi gyarlóság,
's a' megsértett önszeretet' ingerültsége, félre térnek pol-
gártársaiktól, 's mintegy mesterségesen elszakadva mind
attól, mi hozzájárulásuk nélkül forr, készül, és fejlődik,
vagy létre kap, kárhoztatják mind a' céliránytalant, mely-
lyet hátrálni nem tudtak, mind a' jót, és üdvözetest,
melly nélkülök jöve életre.

Ez mind meg annyi a' közönségre néve káros, az
individuumra nézve pedig piritó, és kinos helyzet, mely-
től gyermekeit megóvni minden atyának szent kötelessége;
idegenszemű nevelési rendszer mellett pedig az ilyen
eredmény csak nem elkerülhetetlen,

Köz a' panasz: hogy mi nehéz magyar nevelőt talál-
ni. Én ezt nem tagadom. Mindenütt ritkaság, 's nálunk
számos magyarzatot nem kívánó oknál fogva még inkább
mint másutt, az olly ember, ki a' szülők' kívánságainak,
's a' nevelés' szükségleteinek ismeretek', és műveltség', cha-
racter', és magaviselet' tekintetében tökéletesen megfelel-
jen; vagyonos szülőknek azonban ezer módjok van magu-
kon segíteni. Ki hátráltatja őket még akkor, mikor gyer-
mekeik a' száraz dajkánál vannak egy jó erkölcsű, isko-
láit dicsérettel végzett, tehetségei- és igyekezetére nézve
reményteljes magyar ifjuval alkura lépni, 's azt maga ki-
képzése végett, különös tekintettel nevelői pályájára kül-

földön útaztatni? Illy ifjak bizonyosan kaphatók, 's magát az experimentumot több mint egy esetben a' legjobb sikerrel láttam megtéve.

Vannak szülők kik mintegy félnek fiaikra nézve a' magyar nyelv' befolyásaitól. Elfelejtik ezek, hogy az értelem' világában összeköttetésben áll minden egymással; egy ismeret, egy neme a' tudománynak, nem hogy ártana a' másoknak, de inkább segíti, 's ez főképen igaz a' nyelvekre nézve. Nincs tehát min aggódni a' gondos anyának: fijaik bátran tudhatnak magyarul, olvashatják az árvíz-könyvet, 's beszélhetnek gyűléseken a' nélkül hogy Lord Byrontól, 's Bulvertől Eugéne Suetól, 's Balzactól búcsút kellene venniök. Az emberi velőben igen sokra van hely, ha az anyagok jó szerrel vannak efrakva. Abból, hogy Vörösmartyt értik, 's Himfiből egy két dalt könyv nélkül tudnak, nem következik, hogy elbukjanak a' sima parkétra, tánczosnéjoknak lábára hágjanak, pipaszagot hozzanak a' szalonokba, 's a' mi minden más véteknél nagyobb, ungrisch-deutsch beszéljenek. Tudhatnak magyarul, szerethetik hazájokat, ismerethetik ügyeit, a' nélkül hogy ezen veszélyek' fenyegető örvényébe merüljenek, szülőiknek társasága, azon magaviseleti példák, mellyet azoknak tere-meiben látni fognak, őket mind ezektől megőrizendi. Úszhatnak, kardoskodhatnak, lovagolhatnak, tánczolhatnak igen jól; — a' honi nyelv' tudása őket ezekben bizonyosan nem fogja hátráltatni.

Az a' valóságos félelem, mellynél fogva e' hazában a' magyar nyelvtől sokan még mintegy irtóznak, 's azt durvasággal, és miveletlenséggel elannyira identificálják, hogy az egyik' nevénel mindjárt a' másik jut eszökbe, igen mulatságos lenne, ha nem húzna olly sajnós következéseket maga után. Aristocratiánk' tagjai elfelejtik, hogy még ugy is, ha ez így lenne, csak tőlök függene, ezen a' ba-

jan segíteni, 's példájok által jó ízlést, és műveltséget terjeszteni. A' nemzet elért arra a' pontra, hol a' jobbat felfogni, és kívánni, 's az igazságot, még ha keserű is, eltűrni képes. Hálával azonban csak attól fogadja a' lezket kinek tetlegesen bizonyított jelszava. „Mindent a' hazáért.“ Azoknak kik honukért keveset, vagy semmit se' tettek a' miveletlenség elleni panaszok nem igen jól állanak.

Ez az irtózás a' magyar nyelvtől talán még mélyebben alapul, mint a' nemzet' csekély műveltsége felől való ideán. Senki iránt se' akarván igazságtalan lenni, azt nem egyes embernek, hanem az ideák' és fogalmak' bizonyos divatba jött fonásának tulajdonítom, melly osztán a' nélkül hogy helyes, vagy helytelen volta iránt, csak egy szempillantig is gondolkoznának, minden, magyar nyelv' és nemzetiség' dolgát érdeklő ítéletekre olly mértékben befoly, hogy sokakkal önméltóságokat, nemzeti büszkeségüket, 's azt a' mivel magoknak tartoznak elfelejteti. Mindjárt ki fog tűnni, hogy mit akarok mondani.

Semmi se' mindennapibb mint az, hogy bécsi szomszédink (itt csak a' népről beszélve) mindazokat a' nevetséges historiákat, anekdotákat, miket az emberi elnésség, az emberiség' ostobaságára ezredek olta ráköltött, mi reánk magyarokra főgják. A' jó tréfa olly felette hecses dolog, 's még a' rossz is, ha csak némileg neveltet, ebben a' szomorú világban olly igen eltűrhető, hogy nekem ezen szokás iránt csak azon egyetlen egy megjegyzésem van, hogy ostobaság, és együgyűség az egész emberi nem' közös tulajdonai lévén, nagy igazságtalanság történik egyéb népeken, mikor valamennyi a' földhátán akár mikor elmondott ostobaság a' mi rovásunkra iratik. Ennyit akkor mikor magában a' dologban fekszik a' furcsaság. A' mennyiben azonban ezen tréfák savok' nagy részét a' bécsi

szónak magyaros kiejtésétől kölcsönözik, senki se' fogja talán tagadni, hogy, részrehajlatlanul vévén a' dolgot, a' német szónak magyar kiejtése, csak egy szikrát se' furcsább, mint akármely más nyelvnek idegen ajakkali kimondása, például a' francziának angolosan, vagy olaszosan való kiejtése. Hogy német szomszédink az illy magyar-német kimondáson nevetnek, az nekik épen úgy szabad, mint nekünk a' magyar szó' németes elfacsarását kacszagnunk. De — 's itt kezdődik a' fonákság, mellyet feljebb említettem, — nem véghetetlen furcsa-e, mikor közülünk olyanok, kik magok vagy sehogy', vagy igen rosszul tudnak magyarul, azokat csúfolják ki, kik a' németet magyarosan ejtik? Hogy az ilyen esethen a' két fél közül mellyik nevetésesebb, az olly érdekes kétség, mellyet én, ha megfajtése olly könnyű nem volna, egynémelly hazámfia' magába téritése végett a' magyar tudós társaságnak jutalomkérdés gyanánt bátorkodnám ajánlani. Én legalább más példát, hol valamely nemzet, öntisztét, 's önmagát feledve, maga magát, úgy mintha külföldi lenne, kinevetné, nem hallottam, 's a' dolog melly magában kicsinységnek látszik, erkölcsi tekintetben elpulyásodásunk' egyik legszomorúbb jelensége, mert sajátságunkról való megfelejtkezést, büszkeségünk' feláldozását, 's hazafi ügyeinkre nézve külföldi szempontot árul el.

Igen érzem én, mi nehéz ezeket az igazságokat megízleltetni azokkal, kiket illetnek. Olly helyzetbe tették magokat, hogy úgy szólván nem is lehet hozzájok férni. Azok, kikre hatni leginkább hízelnének önszeretetünknek — asszonyaink — süketek mind azokra, a' miket mondhatunk. Könyvet írunk a' nyelv' dolgában? nem olvassák, mert nem értik. Országgyűlésen szólunk? a' karzatba felgyült bájos alakok tolmácsaiktól kivonathan kapják a' beszédeket. Az ilyen németre fordított, töredékekben adott magyar hazafiság bizony nem igen lehet nagyhatású. Vagy házról házra jár-

junk, reggel és délben, délután és este, úton útfélen prédikáljuk asszonyainknak a' magyar nyelv' szeretetét? de ők mindenre ráunnak, a' mit sokszor hallanak; az unalom által tehát nyelvünknek nálok szép jövődöt nem készítünk.

És pedig mi szép szerep van nyujtva asszonyoknak, minden szabad országban! A' férj, és a' fiu, a' testvér és a' szerető, mindnyájan asszonyi kebeltől várják a' melegséget, melly nemesebb irányaikra ömöljön. Tőle vár a' férfi búzditást az út' megkezdésére, tőle jutalmat a' kivitt babérért, tőle vigasztalást a' hidegségért, az üldözésért, mellyet tövises útján talált. 'S a' mi asszonyaink olly annyira távolállanak eme' rendeltetéstől, mellyre őket körülmények határozták, természet alkotta, közvélemény hirdeti? 's csak épen nálunk nem volnának minden jónak, szépnek, nemesnek kezdői és ápolói? 's csak épen Magyarországhban nem lenne igaz, hogy feles része a' nagynak, és szépnek, a' mi történt, asszonyi szem' sugáiraiból folya ki, 's ismét annak árnyékában hala el? — Vagy egészen csalatkozom, vagy pedig igaz az, hogy még a' mindennapi élet' léhaságai és lelhetlenségei is bizonyos felsőbb szint, bizonyos kimagyarázhatlan érdeket csak úgy kapnak, ha általános, nemesebb érzések fekszenek alattok.

Nagyaink közül sokan idegen földön keresnek magoknak feleséget. Politicalai összeköttetésünknek természetes következése, 's fordítva épen olly gyakran történik. A' házi élet' boldogsága olly véghetetlen fontos az emberi viszonyokban, 's annyira függ a' szív' érzéseitől, 's a' characterek' egybehangzásától, hogy ezen fő feltételekhez, még másokat tenni igazságtalanság lenne. De valamint külföldre férjhez ment magyar leányaink azon országok' nemzetiségét tisztelni kötelesek, úgy a' külföldiektől, kik magyar férjet találtak, bizodalmasan várja a' nemzet,

hogy új hazájok' érdekeivel összeforrjanak. Hódolás azoknak kik e' szent hivatást melegen felfogták, lelkesen teljessítik! Bár társnéik tőlök példát vennének, 's szaporítanák két rövid esztendő' multával bájaikat a' magyar nyelv' tudásával mint emez; nevelnének lelkes fiakat a' hazának, mint egy más; lennének védangyalai minden hazafi' igyekezetének, mint egy harmadik. Áldás azokra, kik kebelöknek nemes büszkeségét hazánkba elhozták, nemzetünkre átalvítették.

'S nyugodjanak meg a' gondosszívű anyák a' sors iránt, melly czélirányosan magyarul növelt kedvenceiket várja. Nem vagyunk ugyan első ország Európában se' kiterjedésünkre, se' politikai álláspontunkra, se' literatúránkra nézve, 's igaz hogy igen sok tekintetben hátra vagyunk; de csak tőlünk függ felvergődni, 's erkölcsi és anyagi erőnket, miveltségünket, intelligenciánkat kifejteni, mihelyt felfogtuk valóságos helyzetünket, 's nem rugaszkodva el nem érhető chimaerák után, az elnyerhetőt, a' soha ki nem vihetőnek áldozatul nem hozzuk, gyarapodó nemzetiségünkből, 's öregbedő jó voltunkból pedig törvényes politikai kapcsolatunknak nem ellenségét, hanem új, és erősebb alapját, és szövetségesét csináljuk; mikor tehát egy tizenegy millio lakosú, négyezer négyszeg mérföldet magába záró termékeny országnak politikai helyzete, 's állása által a' béke' malasz(t)jai, és külső bátorság állandó birtokúl jutottak, ősei' bölcsesége pedig szabad elemeken épülő országos alkotmányt, 's minden tökéletesedés' magvát méhében viselő helyhatósági intézeteket adott, azoknak kik törvény, birtok, és szokás által a' közdolgokra olly tetemes befolyást gyakorolhatnának, hatási körök' szűk volta felett panaszkodni, a' legnevetesebb gyengeség, és vagy éretlen, 's határtalan óriási nagyravágyást, vagy pedig minden, még a' legtisztesebb nagyravágyástól is üres keblet árul el. Talán még

szebb dolog volna az angol parlamentben, vagy francia kamrákban tündökleni, német professornak vagy olasz marchesenek, török szultánnak, vagy chinai mandarinnak lenni; de minekutánna a sors, a gondviselés ide vetett: talán nem ártana próbát tenni, hogy ugyan mi volna az, ha végvalahára jó magyarok találnánk lenni. Csillag gyanánt tűnni fel egész nemzet előtt, milliomokra hatni, az álmaiból felserdült és a pallérozódás széles pályájának neki indult nemzetet dicső útjában előre taszítani, mivelődési középpontul szolgálni, jó izlés és előmenetel tárgyában példaként ragyogni, hivatalban, vagy hivatalon kívül a közjót előmozdítani, talán nem épen megvetendő sors, s olyan szinpad, mellyen sok keserűség mellett a léleknek kényesebb ingerei táplálás nélkül nem maradnak, s minél többek az akadályok, minél nehezebb a feladás, annál méltóbb, büszke és nemes keblekhez annál sürgetőbb, annál szükségesebb a fellépés, a megkezdés. S jobb a legkisebb, a legszűkebb közt választva magának, abban szerényül, de hathatósan munkálni, mint az időt, és életet idegen érdekek közt nyelvünk, s nemzeti dolgaink tudatlanságában sorvadozva, hideg szívvel, és örömtelemül vesztegetni. Az anyák tehát, kivéven mikor más pályára szánták, s arra czélyirányosan nevelték fiaikat, talán nem épen sokat mulasztatnak el velök, ha őket úgy nevelik, hogy hazájoknak hasznos polgárai lehessenek. Minden lelkes anya, ha már teljességgel választani kellene a két veszedelem közt, mellegebben fogja szive dőbogását érzeni, ha fia, hazája törvényhozásának teremeiben lelkesen szólalt meg, mintha a háiban a francia quadrillet ritka mesterséggel tudta eltánczolni, egy francia Vandvilleben pedig gyönyörűen figurázott. Érezni fogja, hogy a kettőt összekötni, hogy ezeket a virágokat a jól elkészült szoborra ráaggatni, igen szép dolog; de hogy az olyan ember, az olyan szabad országbeli lakos, kinél ezek a virágok üres csóván függenek, tulajdonképen nem

férfi, különösen pedig mai világban valóságos anachronismus.

'S nem csalatkozom talán, ha azt mondom, hogy azt a' diszt, azt a' hir nevet, azt a' befolyást, melyet a' magyarországi közélet' mezején aratni lehet, a' magyar vagyonos aristocratia igen jól tudja, néha talán kelletén is túl, méltánylani. Akarja mindenki a' czélt, de igen kevesen a' módokat. Hányat láttam hivatal, megkülönböztetés után ásítózni, midőn az utat, mellyen a' szükséges ismereteket megszerezni kellett volna, kigúnyolta! Hány feleséget, ki mindent elkövetett egy részről, hogy férjét nemzetétől egészen elvonja, más részről pedig annak számára érdemczimeket gyűjthessen! Hányszor halottam panaszt, mikor más valaki, csekélyebb eredetű kapta el a' hivalt, mellyre ti alkalmatlanok voltatok! Hányszor jajgatást és siralmat a' kor' szelleme felett, mivel a' közdolgozokban való részvégtlenség által, a' közvélemény' igazgatását kezeitekből kieresztettétek, és az, a' mi már most keletkezik, töletek nem függ, hatáskörötökön túlfekszik.

Hidegen szólottam a' tárgyhoz e' lapokon, 's csak önönös felszámolások' szempontjából tekintettem azt; pedig talán melegebben is lehet vala ömledeznem, 's érzésekhez beszélnem, mellyek hazámfiak' kebelökben egészen talán még el nem némultak. Mert hiszem ez a' föld, ez a' haza, ez a' nemzetiség önsajátjok, apáinknak keresménye, becsületök, jóvendőjök ennek becsületével jóvendőjével vagyon összekötve. Dísz csak ennek adhatnak, dísz csak ettől várhatnak. Ébredjen fel végvalahára büszkeségök. Ha önmagokat nem érzik elég erősöknek kivetkezni a' tespedést, mellybe sülyedtek, 's erőt venni a' személyöket környékező akadályokon: óvják meg legalább serdülő gyermekeiket attól a' szorultságtól, mellyben önmagok sinlenek. Ne vessék meg a' vár' kulcsát, mellyet

megnyerni kívánnak; fogják fel a' nyelvet, a' maga egész fontosságában mint eszközt, hatni a' nemzetre ismereteket szerezni, nemzetiséget emelni, szíves közlekedésben maradni honosaikkal. Szabaduljanak ki penészes előitéletek', 's asszonyos babona félelmek' békóiból, 's győződjenek meg, hogy csak tőlök függ megvalósítani elémelő évkorunk' simbolumát: a' mivel nemzetiséget, 's a' nemzetesedett miveltséget. Ha erre körülményeink' hideg megfontolásában, 's tulajdon helyzetök' minden oldali megtekintésében elegendő okot, 's állandó erőt még most sem találnak: úgy én hazám' aristocratiáját gyógyíthatlan betegnek vagyok kénytelen kinyilatkoztatni.

GRÓF DESSEWFY AURÉL.

Változó tanúk.

A hold hallá eskemet,
Több bizonyság kell-e még?
Jeggyűrűmön elpirúlva
Reszketett az alkonyég.

Elborúlt az alkonyég;
'S egy kiszenvedt hó után,
Mint a' hold, úgy gerjedelmim
Elfogyának lassudán.

És azóta nem merek
Égre föltekinteni;
Változó tanúk előtt nem
Hü szerelmet eskeni!

SÁROSY.

Dinéhez.

Az isten álmodék
Két szép napot;
Tetszett, az álom, és
Ím — alkotott.

Alkotta két szemed,
Miktől magok
Elveszték fényöket
A' csillagok.

'S azóta, hogyha húnysz
Meglesnek ők —
Csak akkor égnek a'
Szégyenkezők. —

SÁROSY.

Hozzá.

Küzdök, miként az áruló
 Kit a' hon' átka nyom;
 Lelkem beteg, mint nyár' hevén
 Elegett liliom.

Miért van ez? Ha vétkezém,
 Ó lány, kiáltsd ki rám;
 Hisz' a' hazát, vagy titkodat
 Én el nem árulám!

Élet virágzik arczomon,
 Hogy volnék hát beteg?
 Mi háborít, mi lel, mi bánt,
 Ki tudja, mondja meg?

Vagy, hogyha elrabolhatád
 Ó Dine békemet: —
 Szived fölött, két domb alá
 Temess el engemet!

A' vesztett rózsá.

Rózsát szakasztott a' leány
 Kedves hantról a' temetőn:
 De, nem bírván fájdalmival,
 Elméje tébolyodva lón.

'S mellyet keblén visel vála,
 Min a' halott' emléke gyúl,
 Feltúzi a' piros rózsát
 Fürtére öntudatlanúl.

És megy keresni völgyeken,
 Minden bokort tövön karol;
 Megy, 's vissza jó — de hasztalan':
 Vesztett rózsája nincs sehól.

Majd egy nyugott folyamhoz ér,
 'S a' mint csalárd tükrébe néz:
 Lát egy halványpiros leányt,
 Haján az ő virága vész.

„Add a' rózsát, halvány leány“
 Mond, — „ott az ő szerelme van!“
 Örülten a' habokba kap, —
 'S fölötte a' hab — elrohan. —

SZERELEM ÉS CHAMPAGNEI.

VÍGJÁTÉK ÖT FELVONÁSBAN.

IRTA

GAAL JÓSZEF.

S Z E M É L Y E K.

FALUSY, gazdag kereskedő.

CSATÁRY VILMOS.

DENGELEGY SAMU.

SZADÁNYI LÁSZLÓ.

OBSCURIDES SIMPLICIUS.

SZÉLSZAKY ARTHUR.

KÁKAY MÁTÉ.

SZAMOSY

BORSAY

BERKY

FA-JANKÓ

BUTYI BALÁZS

FOGADÓS.

PINCZÉR.

ADÉL, FALUSI' húga és gyámleánya.

RÓZSI, szobaleánya.

MEZEYNÉ, ADÉL' nagynénje.

} CSATÁRY' barátjai.

} inasok

Történik Pesten, és környékén. A' negyedik és ötödik felvonás.
a' három elsőnél egy hónappal későbbben.

ELSŐ FELVONÁS.

ELSŐ FELVONÁS.

(Szabad vidék Pest mellett; hátul kert.)

Első jelenés.

CSATÁRY

(hátul nyugtalanul néz ki a' színpalán, 's hirtelen előlép. Bosszúsan).

CSATÁRY.

Már látom nem lesz belőle semmi! (Épen olly hirtelen elrohan.)

SZADÁNYI

(azon pillanatban a' másik oldalon föllép, 's csodálkozva néz utána).

Miből nem lesz semmi? — Egek, hisz' ez az én kedves barátom Vilmos! Mi baja lehet? úgy rohan, mintha a' zivatart nyergelte volna meg. (Kíált.) Vilmos, Vilmos! (El utána.)

OBSCURIDES

(ki az alatt a' kertrostély mögött állott, kilép).

Per amorem Dei! hogy élne sokáig ez a' mai ifjuság? nem csoda, ha mind phtysisbe esik; hiszen úgy rohannak, mintha az egész physicában csak a' szelekről tanultak volna valamit. Jele hogy korán szabadultak ki ökemék a' virgács alól. Mit akarhatnak itt? Az első már darab ideje kerengi ezt a' házat: de revera már visszajönek. (A' színpalánhoz közelít.)

CSATÁRY } karon fogva berohannak, 's Obscuridesbe üt-
SZADÁNYI } közvén, az elesik).

SZADÁNYI.

Pardon.

OBSCURIDES.

Ad mille garamantas!

CSATÁRY.

Micsoda diák Philisteus ez?

OBSCURIDES (felkel).

Második jelenés.

CSATÁRY. SZADÁNYI. OBSCURIDES.

OBSCURIDES.

Uraim, ismerik-e Quintilianust?

CSATÁRY.

Hát az úr ismeri-e Kazinczyt?

OBSCURIDES.

Kazinczy? quis hominum?

CSATÁRY.

Ő a' többi között, az ilyen forma emberekre mint domine clarissime, egy panegyricust írt; a' költemény így kezdődik: — Brekeke, brekeke, koax —

OBSCURIDES.

Memini, memini; hihetőleg Aristophanes' híres comœdiáját fordította le. Hát tudós ember volt, vir eruditus! — talán épen eruditae societatis membrum?

G S A T Á R Y.

A' mint veszi domine clarissime! De szabad-e tudnunk, kit valánk olly szerencsések — vagy akarám mondani — szerencsétlenek a' földre teríteni? Uraságod' külsője, egy rettenetes tudóst mutat.

S Z A D Á N Y I.

Szinte dohos a' tudománytól.

O B S C U R I D E S.

Azon örvendek. Dénique sic est, régi proverbium: Volucris ex pennis noscitur. — Én valóban tudós vagyok, és pedig Obscurides Simplicius, Nobilis Pannoniae, Philosophiae et artium liberalium baccalaureus, nec non — —

G S A T Á R Y.

Et cetera, et cetera; a' többit ugy is képzelhetjük. De kérem, mi vonhatá el baccalaureus urat a' classicusoktól, 's hozhatá ide a' szabadba?

O B S C U R I D E S.

Engem a' classicusoktól semmi sem vonhat el, én azokat nagy részint könyv nélkül tudom; exempli gratia az Aeneist: Arma virumque cano — —

G S A T Á R Y.

Elég! elég! megesküszünk rá, hogy az úr egész Virgiliust könyv nélkül tudja, mint a' debreczeni bakter énekét.

S Z A D Á N Y I.

Hanem még sem tudjuk, mi üzte ide a' szabad természetbe?

O B S C U R I D E S.

A' tudomány.

Árvézhönyv III. köt.

CSATÁRY.

Alkalmasint zsebében hozta ki olvasni Lucrécz' költeményét a' természetről.

OBSCURIDES.

O rogo; az én zsebeimben ugyan mindig van egy két classicus; de most egészen más okból jöttem: én ezen házban itt (a' kert felé mutat) a' kisasszonykát tanítom.

CSATÁRY

(Obscuridest hirtelen megragadja).

Mit? az úr azon angyalt tanítja? Szóljon az istenért!

OBSCURIDES.

Per amorem Dei! ereszszen el: me Hercle! az úr megfojt (Kiszabadul.) Így tudós emberrel csak barbarusok bánhatnak: Gelidi Scythae, et quos Germania parturit horrida foetus.

CSATÁRY

SZADÁNYI

} Ha ha ha!

OBSCURIDES.

Még nevetnek? Uraim ez impudentia! egy hozzám hasonló tudományu embert, előbb megsérteni, postea ki-nevetni.

CSATÁRY.

Mano sértette meg az urat! az csak forró tiszteletem jele volt.

OBSCURIDES.

Gratias, tisztelet.

CSATÁRY.

Én az urat annyira tisztelem, mint a' classicusokat: azokat pedig sokkal jobban ismerem, mint ön gondolná.

De csak mindenek előtt mondja meg: ki azon angyali leány? hogy lehetne hozzá jutni? szerelmes-e már?

OBSCURIDES.

Szerelmes-e már? — Az én tanítványom, és szerelmes? Jupiter omnipotens!

GSATÁRY.

Hiszen ön, mint olly nagy barátja a' classicusoknak, Ovid' könyveit a' szerelemlről csak magyarázta neki?

OBSCURIDES (haragosan).

Én ezen fájtalan könyvet? — Ez új megsértés. Domine! azon leányról ne is kérdezősködjék, mert azon leány — azon leány — egy jámbor leány. — A' classicusokkal engem el nem csábít; jól tudom én mennyire ismerik a' mostani úrfiak a' classicusokat, 's ha olly járatos bennök az ur, én most ezen mezőn keresztül a' házba megyek, mondjon arra egy verset Horatiusból. Alázatos szolgálja. (Indul.)

GSATÁRY (boszusan).

Oh igen szívesen: Tutus hos etenim rura perambulatio; vagy mint derék Virágunk magyarra fordította; bátran jár föl, alá réteken, 's a' többi. —

OBSCURIDES (visszafordul).

Uram, ez gorombaság!

GSATÁRY (rá sem ügyelve).

Hogy Virgil' tengeri szélvesze ragadna Carthagóba! De még is szépen kell vele bännom, különben igazán nem lesz belőle semmi.

SZADÁNYI.

Miből nem lesz semmi?

CSATÁRY.

Hogy azon angyali leányt megismerjem.

OBSCURIDES (háttal)..

Rám sem hallgatnak: — Juventus ventus! (Él.)

SZADÁNYI.

Barátom, én egész életrajzát tudom. — De tudósunk elmegy.

Harmadik jelenés.

CSATÁRY, SZADÁNYI.

CSATÁRY.

Hadd menjen. Az istenért beszélj, ki azon angyali leány? —

SZADÁNYI.

Az barátom Adél, Falusy gazdag kereskedő gyámleánya és húga. Az előtt Dorfingernek hitták; de nemessé lévén, nevét megmagyarosítá; a' magyarság azonban nem terjedt tovább lelkében: ő annak most is ellensége.

CSATÁRY (türelmetlenül).

Beszélj a' leányról.

SZADÁNYI.

Lánczos lobogós! talán szerelmes vagy bele?

CSATÁRY.

Tetőtül talpig; s még tovább is szerelmes lennék ha testem tovább terjedne; — s te városi gavallér, csak most veszed észre?

SZADÁNYI.

Mindjárt sejdítém; de a' leány menyasszony! —

CSATÁRY.

Barátom megfojtalak!

SZADÁNYI.

Az semmit sem használna; fojtsd meg inkább völegényét, úgy sem lenne érte nagy kár.

CSATÁRY.

'S ki az a' boldog, vagy boldogtalan?

SZADÁNYI.

Szélszaky Arthur.

CSATÁRY.

Hogy a' szél szaggatná el. — Miféle ember?

SZADÁNYI.

Egy francziából angolra fordított németnek magyar kiadása.

CSATÁRY.

Ha ha ha! alkalmasint tele nyomtatási hibákkal. —

SZADÁNYI.

Soha sem is volt correctura alatt.

CSATÁRY (pálczáját rázva).

Hiszen, majd az alá veszem én.

SZADÁNYI.

Te sutorogsz! Mit vétett neked az a' jámbor?

CSATÁRY.

Még kérdezed? Egy olyan leánynak mer völegénye lenni, a' kit én szeretek.

De neki talán több oka volna haragunni rád; mivel olly leányt mersz szeretni, kinek ő vőlegénye.

CSATÁRY.

Ne gonyolj az istenért! inkább segíts rajtam; hiszen látod hogy a' gutaütés jár körülém. —

SZADÁNYI.

Segíteni? No de barátom, légy nyugodt; a' dolog roszul áll ugyan, de még rosszabbul is állhatna. — Szélszaky ugyan vőlegénye Adélnek, de csak gyámja' akarja serint; bizonyosan tudom, ő nem szenvedheti Szélszakyt.

CSATÁRY.

Az angyali teremtés engem szeret!

SZADÁNYI.

Azt már nem tudom.

CSATÁRY.

Kell hogy szeressen, vagy — —

SZADÁNYI.

Jó, jó! én is azt akarom; de csak hallgass meg, különben célhoz nem jutunk. — Lásd, a' vén Falusy iszonyú fősvény, 's megnemesítésével sem vette föl ősi tulajdonságunkat, a' pazarlást; de mindazáltal is szeretné huga' férjhezmenetele által új nevét egy régihez csatolni. Szélszaky régi család' ivadéka, 's meglehetősen gazdag, 's azért ígerte neki leányát: de emellett egészen külföldi ízű, 's ez, a' külföldről származott Falusy előtt nagy ajánlás.

CSATÁRY.

Csak a' leánynyal beszélhetnék.

SZADÁNYI.

Könnyebb egy kereszténynek török hárembe, vagy épen Mahomed' paradicsomába jutni, mint férfinak ide Falusy' nyári lakába; 's még nem beszéltél vele?

CSATÁRY.

Csak a' napokban érkeztem Pestre, kiindulok a' városba, egy gyönyörű, egy isteni leányt pillantok meg, utána megyek, ezen kerti házba lép be: azóta minden nap itt járkálok, 's csak néha látom az ablakon, vagy kertben. — Ez egész szerelemem' regénye.

SZADÁNYI.

Bajos, bajos.

CSATÁRY.

Héj! a' zavarban el is felejtém. — Barátom, a' jószerencse van velem. — Falusynak a' szomszédunk 5000 forinttal ados, 's a' pénzt rám bizta, hogy fizessem le neki.

SZADÁNYI.

Brávó! csak siess; bizonyosan kedves vendége leendsz ha pénzt hozasz.

CSATÁRY.

Te Laczi, hát valóban völegénye Adélnak az a' Szélszaky?

SZADÁNYI.

Valóban; de mondom a' leány nem szereti, hanem gyámajja egy kimondhatatlan makacs ember, 's így kevés reményünk lehet, szándéka' változására. — Hanem barátom, sok furfangszót követtünk mi el; tudod mig oskolába jártunk Debreczenben, és itt Pesten; hát még jurá-

tus korunkban; talán csak rászédhetjük ezen vén zsu-
gorit.

CSATÁRY.

Az isten adja! 's ha megtörténik, mindjárt vigjátékok
irok belőle; de ha meg nem történik, magam játszom egy
szomorút, amolyan érzelő német szellemben.

SZADÁNYI.

Csak nem ugrol a' Dunába?

CSATÁRY.

Nem; de hogy még is hüvesen haljak meg, limonádét
iszom. — Hanem félre a tréfával, legelőbb is a' leány-
nyal kell beszélnem. — Igaz, ismered őt közelebről?

SZADÁNYI.

Ollyan lelkes, mint szép, 's eleven; ítéletem szerint
elmés bátorság legkönnyebben hódítaná meg. — Anyja
derék asszony volt, ez nevelte őt, — 's bátyja, nyomorgó
lelkének minden befolyásától megőrzé. Egy szóval olly
leány, mint mi rég ohajtottunk.

CSATÁRY.

'S illy leányt egy zagyvalelkü és nyelvü embernek
adni!

SZADÁNYI.

Jaj, mit nem tesz az előítélet?

CSATÁRY.

Ugy van! szomorú tapasztalás hazánkban: ha egy
lelkes hazafi útazásainak dús tapasztalását, a' külföldön
tanult javításokat hazájára alkalmaztatni akarja, hydra-
ként támadnak ellenségei; de ilyen lovagja a' szélrend-
nek, átszelel három országon, itthon semmit sem tudott,
semmit sem tanult, 's esze' hiányát, hazája' hiányával

akarja földni, mindent csúfolva, a' mit agya föl sem ér. Csak szeretném tudni, míg a' jót gyakran olly átalkodtan üldözzük: honnan származik ezen buzgó majmolása a' külföldi rosznak.

DENGELEGY (a' színen kívül énekel).

Természete a' magyarnak (föllép). Hogy — —

Negyedik jelenés.

VOLTAK, DENGELEGY.

SZADÁNYI (nevetve).

Ez ugyan eltalálta az okát.

CSATÁRY.

Hisz' ez Dengelegy Samu, régi pajtásunk. Samu mi-csoda szél hozott ide?

SAMU.

Isten hozott pajtás! Hát a' házasság' szele.

CSATÁRY.

Ez lágymeleg tavaszi szél, de igen gyakran esőt és zivatart hoz. 'S ki azon boldog leány, kit szived' királynéjának választál? talán Zsuzsi, kinek Szatmáron két dudával, 's egy cimbalommal szerenádot csináltál?

SAMU.

Semmi nádat barátom: a' Nyíren a' legszebb erdő az enyim, 253 hold; én fát égetek, 's házam is zszindelyyel van földve.

SZADÁNYI.

Hahaha! felséges magyaráztja a' szerenádnak.

CSATÁRY.

Vagy talán Julcsa, kivel Debreczenben a' pallóról a' sárba sikamlottál?

SAMU.

Csáléra jártok pajtás: én egy pesti leányt akarok Nyírbe vinni; szépét mint a' tulipán, és gazdagot mint egy nagy prépost.

CSATÁRY.

És annak is. dudaszóval jelentéd ki szerelmedet?

SAMU.

De barátom, már itt kivettem magamért: babám' gyám-
apjának jószága szomszédságomban fekszik; a' tavasz-
szal ott voltak, 's én hól a' károlyi, hol a' debreczeni
czigányokat hozattam ki, 's olyan muzsikát pendittetem,
(kiált) újjú! hogy az embernek a' lelke is csikorgott.

SZADÁNYI.

'S jegyessed' nevét nem szabad tudnunk?

SAMU.

De hogy' nem barátom! De még nem jegyese, csak
most jövök kérőbe. — Hát Falusy Adél! (A' ház felé mutat.)
Itt lakik, egy új, de dúsgazdag nemesnek húga.

CSATÁRY.

Mit beszélsz?

SZADÁNYI (Csatáryhoz).

Ne félj barátom, Szélszaky az egyik extremum, ez
a' másik; te köztök a' juste milieu vagy, 's ma csak a'
győz a' világon.

CSATÁRY (Szadányihoz).

Inkább sajnálom, mint félelem a' szegényt.

SZADÁNYI (Csatáryhoz).

Ki tudja, talán hasznát vehetjük.

S A M U.

Mit súgdostok? talán bizony — —

C S A T Á R Y.

Csak szerencsédén bámulunk, és örvendünk.

S A M U.

Talán ismeritek a' leányt?

S Z A D Á N Y I.

Ismerem, valóban angyal.

S A M U.

Hej gondolom nem is lesz olyan menyecske a'
Nyíren.

C S A T Á R Y.

Mi is épen hozzá készülünk.

S A M U (megütközve).

Hozzá?

C S A T Á R Y.

Csak meg ne ijedj; nem épen hozzá, a' gyám-
jához, — azzal dolgom van.

S Z A D Á N Y I.

De tudod-e, hogy vőlegénye van mátkádnak?

S A M U.

A' manót? 's ki lenne az?

S Z A D Á N Y I.

Szélszaky.

S A M U.

Ismerem: olyan seprünyéltermetű kenderlábú. Ott
volt az utósó restaurationkon. (Botját emelve.) Hiszen csak
akkor tudtam volna.

CSATÁRY.

De azért ne félj Samu! te derék legény vagy; szegyen volna Szélszaky előtt odább állni. (Szadányihoz.) Bátorítsd szándékában, tudod könnyebb zavarosban halászni.

SZADÁNYI.

Barátom, csak járj utána a' dolognak, mi segítünk utósó csepvérünkig.

SAMU.

Nem is ijedek én meg egy könnyen. — Hát ti segítetek? (Kezet fognak.)

MIND.

Utósó csep vérünkig!

SAMU.

Mint Zrinyi Miklós.

CSATÁRY.

És most menjünk.

Ötödik jelenés.

(Szoba Falusy' kertiházában.)

FALUSY, ADÉL, OBSCURIDES az oldalszobából jönnek. Később

SZOLGA.

FALUSY.

Meg kell lenni!

OBSCURIDES.

Ugy van! meg kell lenni!

ADÉL (félre).

Még sem lesz meg.

FALUSI.

Szélszaky férjed lesz.

OBSCURIDES.

Szélszaky férje lesz.

ADÉL. (Obscurideshez).

Még professor úr is szól a' házasságról; talán porlepte könyveiből olvasott felöle valamit. Csak illy diákos emberek ne beszéljenek az élet' dolgairól, azokat nem lehet iskolában tanulni.

OBSCURIDES.

Depraecor, az élet' reguláit a' classicusok nagyon kifejtették.

ADÉL.

De bizonyosan egyik sem kívánja, hogy olyan férfinak nyujtsam kezemet, kit szívémből utálok.

FALUSI.

Hozzá kell menned, én akarom.

ADÉL.

De édes bácsi!

FALUSI.

Én csak Szélszakyné' bátyja vagyok.

OBSCURIDES.

Szélszakyné! dicsőséges név. Én egy epithalamia-mot írok. Io Hymen, Hymenee io!

SZOLGA (belép).

Három idegen úr jő, az egyik, mint mondja, pénzt hozott.

FALUSY.

Pénzt? csak vezesd be hamar.

SZOLGA
(az ajtót kinyitja).

Méltoztassék.

Hatodik jelenés.

CSATÁRY, SZADÁNYI, DENGELÉGY belépnek a' közép-
ajton. VOLTAK.

SZADÁNYI.

Alászolgája! (Köszöntések.) Szerencsém van bemutatni
Csatáry Vilhós urat.

CSATÁRY.

Engem Tasnay úr, adóssága' lefizetése miatt küldött
önhöz, 's valóban örvendek azon szerencsén — —

FALUSY.

Magam is valóban nagyon örvendek hogy Tasnay úr
emlékezik rólam.

ADEL (félre).

Mit látok? ez azon ifju, kivel minap találkozám.

CSATÁRY.

Ő igen sokat emlékezik ön' becses házaról, 's kivált
Adél kísasszonyt olly elragadólag dicséri, hogy ősz hajai'
daczára is féltém szívét.

FALUSY.

Hogy' lehetne az? hiszen hűgomat' soha sem látta.

ADEL (félre).

Ezen ifju igen érdekel.

CSATÁRY (félre).

Ezzel megjártam. (Fennhangon.) Oh de annál többet hallott felőle; valóban szerencsét kívánhatok önnek hűgához: messze környékünkre hatott szépségének, kellemeinek, 's lelkes bájának híre, kik láthaták őt, boldognak tartatnak, 's irigyeltetnek azok által, kiknek ezen szerencse nem jutott.

ADÉL.

Mindezt ön egyedül bátyámnak mondhatta volna; ilyen nagy hízelkedés hiúvá tehetne, ha hinném.

CSATÁRY
(Adélhez közelít).

Igazságtalan volna a' szépséget, és érdemet méltó dicsérete' hallásától megfosztani; 's csak kevéssé melegebb szívűt, hogy' ne ragadna el ön bájaival, 's hogy' ne kényszerítne magasztalásra. Valóban magam sem véltem egyesülhetőnek ennyi varázst; de kétségem csak erősebb hitre vezetett, mert most meg vagyok győződve.

SZADÁNYI

(ki ez alatt Falusyval beszélt, ki türelmetlenül nézi Csatóryt, félre).

Brávo Vilmos! még nem tanultál ki.

DENGELEGY
(ki ez alatt Obscuridest méregette).

De már azt eliheti a' kisasszony, mert én is mondtam neki.

ADÉL.

Azon örvendek, 's már ugy valóban nehéz rajta kételkedni.

CSATÁRY.

Én számtalanok' boldog követje vagyok.

OBSCURIDES (Szadányihoz közelít).

FALUSY

(hirtelen Adél és Csatáry közé szökik).

Uram kérem, hát azon pénz?

CSATÁRY (félre).

A manó vigyen pénzeddel együtt. (Fennhagon.) Elhonom délután.

OBSCURIDES (Szadányihoz).

Domine perillustris!

SZADÁNYI.

Servus humillimus! (Elfordul.)

OBSCURIDES

(boszúsan vállat vonít).

FALUSY (Csatáryhoz).

Oh ne tessenék láradozni, elkísérem szállására, csak főveim itthon lennének.

DENGELÉGY.

Nem baj, itt áll az én négy szürkém, új hintómmal, most vettem a' zsibói vásáron, úgy röpül mint a' sólyom.

CSATÁRY.

Az istenért ne üljön ön rá, szilajok a' csikok; én szerencsémnek tartanám, még egyszer tehetni tiszteletemet.

FALUSY: (békétlenül).

Nekem is nagy szerencse volna, de én délután nem érek rá, 's holnap Bécsbe utazom; hát gyalog megyünk.

CSATÁRY (Adélhez).

Tehát előre jó mulatást kívánok a' kisasszonynak Bécsben, bár igen sajnálom —

ADÉL.

Oh engem bátyám nem visz el, én itthon maradok.

FALUSY (félre).

Hitel és bankrot! már ismét leánnyommal beszél. —
(Fennhangon.) Nem, őt nem vihetem el. — De kérem ha
tetszik.

CSATÁRY

(Falusyra nem is ügyelve).

Őn tehát itt marad! ezen szó szívem' üdvének nap-
kelete, és lankadó reményem újra éled: mert én Őnt talán
láthatom. Tartsa meg Bécs Canova' Theseusát, mi a' me-
dicei Venus' eleven példányát bírjuk.

OBSCURIDES.

Medicina és Venus, hogy illik ez össze?

SAMU.

Ez már ugyan cifrázza.

ADÉL.

Köszönöm; de ne folytassa; mert ha így megy, még
talán a' nemzeti museumban is helyt szerez számomra.
(Félre.) Alig bírok nyugodt maradni.

CSATÁRY

(titkon Adélhez).

Szívemben!

FALUSY

(kit ismét Szadányi foglalt el).

Az átkozott rám se' hallgat. (Fennhangon.) De kérem,
ha tetszik menjünk.

CSATÁRY.

Kérem, kérem! Őn holnap utazik, 's ma annyit gya-
logolni ártana; azon pénz, mellyet Tasnay adott, nincs
ugyan nálam, de lesz a' magaméból annyi, az mindegy.
Az egész, kamattal együtt 5000 forintot tesz.

Árvízkönyv III. köt.

FALUSY.

Sőt még 3 ft. 19 és $\frac{7}{8}$ rész xrral váltóban többet.

CSATÁRY

(kiveszi tárczáját).

Csak tessék kérem nyugtatványt írni felőle.

FALUSY.

Kérem tessék az oldalszobába jöni; tessék, tessék.

CSATÁRY.

Oh kérem, én az ilyes munkákra igen alkalmatlan vagyok, főleg a' számokat igen utálok, mert korunkban jóra alig lehet számolni. Majd Szadányi barátom lesz olly szives.

SZADÁNYI.

Örömet. (Elveszi Csatárytól a' tárczát.)

FALUSY (félre).

Ezer bankrot! El nem vonhatom Adéltól; pedig a' leányt elküldeni illetlen. (Fennhangon.) Oh kérem, minek fáradsztaná ő magát, Obscurides úr megírhatja a' nyugtatványt.

CSATÁRY (félre).

Ördög és pokol! Hát nem rázhatom le nyakamról ezt az öreget? (Fennhangon.) De kérem — neki talán — —

FALUSY (hirtelen).

Semmi fáradságba sem kerül. — Professor úr tessék nyugtatványt írni 5003 ft. 19 és $\frac{7}{8}$ rész xr. felett váltóban.

OBSCURIDES.

Quietantiam super — —

FALUSY.

Igen, igen, igen; csak hamar!

ADÉL (félre).

Ezen ifju nem csak szívemet, de házunkat is zavarba hozza.

CSATÁRY.

De professor úr talán nem tud magyar nyugtatványt írni?

OBSCURIDES.

Depraecor, tessék több respectussal beszélni felőlem; én öt nyelvet tudok: diákul, görögül, hungarice, németül és tótul.

CSATÁRY (félre).

Hogy fulna torkodba mind az öt.

FALUSY.

Hát csak hamar, csak hamar. (Obscuridest az oldalajtón betaszítja).

CSATÁRY
(ismét Adélhez szökik).

Szép kisasszony, én itt egy furcsa világban tűnöm fel.

ADÉL.

Valóban ideje volt észrevenni.

CSATÁRY.

Az istenért ne nehezteljen, kénytelenség!

FALUSY.

Mindjárt készen lesz. (Adél felé megy. Szadányi és Dengelegy elébe állanak.)

SZADÁNYI.

Tetszett-e már a' magyar színházban lenni?

FALUSY
(elfojtott haraggal).

Oh igen is — nem —

GAAL JÓZSEF,

ADÉL (közelítve).

Bátyám igen rossz hazafi, ő még meg sem nézte.

CSATÁRY.

De reményelem a' kisasszony —

ADÉL (félre).

Hála istennek, hogy másra jött beszédiünk. (Fennhangon.)
 Én felnyitása óta, majd minden nap ott valék.

CSATÁRY.

Tegnap nem valék olly szerencsés láthatni önt.

ADÉL.

Roszul érzem magamat.

FALUSY.

Nem is kell oda minden nap menni.

CSATÁRY.

(titkon Szadányihoz).

Csak az a' romai moly hamar ne készülne el.

SZADÁNYI (titkon).

Majd segíték rajta! (Falusyhoz.) Engedelmevel, én a'
 nyugtatvány után nézek, igen lassan megy.

FALUSY.

Oh angyali barátom, tessék.

SZADÁNYI (el oldalt).

CSATÁRY (félre).

Csak egy pillanatig szólhatnék szivemből.

DENGELEGY.

De már azon a' teátrumon én is örvendék.

OBSGURIDES (bent kiált).

Per amorem dei!

FALUSY.

Mi baj?

SZADÁNYI (kirohan).

Bocsánat, oly ügyetlenül léptem az asztalhoz, hogy a' tintát az írásra öntém, 's most a' majd kész nyugtá-ványt újra kell írni.

FALUSY (félre).

Átkozott dolog! (Fennhangon.) Véletlen eset! véletlen eset, magát menti.

SZADÁNYI
(titkon Csatáryhoz).

Barátom rajta; ha most nem szólasz, ki tudja mikor lesz alkalmad.

CSATÁRY (félre).

Mit tegyek? hah! ez felséges gondolat. (Fennhangon.) A' tegnapi előadás pedig igen érdekes vala; egy jeles idegen darabot, Kisfaludy Károly eleven vigjátéka: „Három egyszerre“ előzött meg. A' hösné, mint a' kisasszony tudni fogja, ön' szép nevét viseli, a' hőst pedig Vilmosnak, akarám mondani, Lajosnak hívják.

FALUSY (félre).

Hála az égnek, hogy másról beszél.

CSATÁRY.

Az előadás mint mondám, így sikerült; 's helyenként elragadt; például midőn Ormy, az átöltözött remete, Adélt megpillantván, ezen szavakra fakadt. (Adélre czélozva.) Hah! milly bájos szemek, milly termet, milly elevenség!

SZADÁNYI
(csodálkozva félre).

Mi lesz ebből? Valami különöst sejtek.

CSATÁRY (mint előbb).

Még nagyobb tüzzel mondá Ormy a' következőt. Mint

vágytam ezen órára, hogy kegyeddel tanú nélkül szólhassak, (kérőleg) hogy kegyeddel tanú nélkül szólhassak: be-lölem egy imádója ömledezik, ki egyszeri látására örök hévre gyúladt.

Hetedik jelenés.

SZÉLSZAKY belép. VOLTAK.

CSATÁRY.

'S ekkor vetétkedője lép föl, de ez nem tesz semmit.

FALUSY.

Szélszaky úr!

CSATÁRY (félre).

Mi az ördög? játékom igen természetesen foly; de csak tovább.

SZADÁNYI (félre).

Felséges!

SAMU

(félre, Szélszakyt nézve).

Ez a' barázda-billegető!

ADÉL (félre).

Nem tudom hol nagyobb a' zavar, szivemben-e, vagy kívülem?

FALUSY

(fennhangon Szélszakyhoz).

Csatáry és Dengelegy urak! (Titkon.) Az első pénzt hozott, most itt bohóskodik; de ne féljen, mindjárt megmenekszünk tőle.

SZÉLSZAKY (titkon).

Gut — bien. (Fennhangon.) Es freut mich — örvendek.

CSATÁRY (titkon).

De én nem! (Fennhangon, mindig czélzással Adélre.) De mindent felülhaladt, Lajosnak, a' vadász alakba öltözött boldog szeretőnek játéka, midőn a' remetelak előtt kedvesével találkozik, 's ez kérdi, mit lőttél? valóban sziv-rehatólag felelt a' szerelmes vadász. Egy filmülét hallottam, meg is lestem; de nem lőttem meg: azt véltem Adél énekel. Gerliczét láttam; de nem lőttem meg: mert olyan szelid mint Adél. Őzecske't is láttam; de ahhoz sem lőttem: mert olyan karcsú mint Adél! — Ha violát látok, mindjárt Adélre kell gondolnom; majd szép gyöngyvirágra akadok, mindjárt Adél' hősine jut eszembe, 's mind untalan valami szépre ötlöm, 's mindig Adélre kell gondolnom. — Higgye el a' kisasszony, hogy igen mélyen érzem a' mit Lajos mond. Az ember örömet néz a' csillagos égre; oly vonzó a' szép szemek is. Igen is megnéztem, egyenest a' szivbe lövellenek.

SZÉLSZAKY (Falusyhoz).

Herr von Falusy! was ist dass?

FALUSY.

Nem látja? a' tegnapi magyar komédiát producálja.

SZÉLSZAKY.

Igen, de — az az Adél név — —

FALUSY.

Benne van.

CSATÁRY.

'S most, ha a' tisztelt társaság nem unatkozik: Balkay'- a' másik álremete' szavaival fejezem be az egészet.

ADÉL

(jelentőleg, félig magában).

Már eleget hallottam.

CSATÁRY.

Ki ezen szívért titkon eped, és akkor boldog: ha ezen bájos körben élhet, mint én most; ha ezen kis bársony kezet foghatja, (megteszi) mint én most; azt ajkaihoz szoríthatja, (megteszi) mint én most —

OBSCURIDES

(ezen pillanatban kezében a' nyugtatvánnyal kilép, 's az ajtóban elbámulva megáll).

Steteruntque comae!

SZÉLSZAKY.

Herr von Csatáry, igen is lebhafst játszik.

CSATÁRY.

Oh! az én publicumom igen szelíd és kegyes! Reményelem, nem fogadta rosszul; mindjárt ki is kérem a' recensiot. Adél kisasszony, mit felel erre?

ADÉL.

Ha saját nagynéném volnék, a' darab szerint ezt felelném: „Megbomlott a' világ' tisztes rende, hogy a' nap alatt illyes történik!“

SZÉLSZAKY.

Okosan!

ADÉL.

De mint Adél, az az, ugyan azon vigjáték' Adélje azt felelném. „Ha rókát látsz, — ahhoz sem lósz, mert olyan hamis szeme van mint neked!“

SZÉLSZAKY (gondolkodva).

Das hat was zu bedeuten.

SZADÁNY (félre).

Még ezt nem láttam.

CSATÁRY (félre).

Angyal!

S A M U.

Pajtás, feljöttemkor Nádudvaron teátromban voltam;
de engemügyse'! ott sem komédiáztak olyan jól, mint te.

O B C S U R I D E S (előlép).

Itt a' quietantia!

C S A T Á R Y (elveszi).

Hagy olvassam! (Mormogva átfutja.) Pomponius Mela!
domine clarissime, ez olyan roszúl van magyarul írva,
hogy nem merem elvinni; hiszen kinevetnének vele.

O B S C U R I D E S.

Hogyan?

C S A T Á R Y.

Hiszen Tuhutum' lovász legényének, jobb orthogra-
phiája volt; pedig a' jámbor alkalmasint írni sem tudott.
Ezt el nem fogadhatom. (Elszakasztja.)

O B S C U R I D E S.

Horrendum nefas!

S Z É L S Z A K Y.

Welche Indeczenz!

F A L U S Y.

Kérem alásson — — !

C S A T Á R Y.

Nem tesz semmit, inajd Szadányi barátom ír egy
mást. Domine clarissime tessék őt bevezetni.

F A L U S Y.

Nem, nem! (Féltre.) Már csak el kell gyámleányomat
küldenem, különben meg nem szabadulok tőle. (Fennhangon.)
Kérem, Obscurides úrnak dolga van, 's bocsánatot kérek,
de gyámleányomnak tanulni kell menni. Adél! eredj szo-
bádba Obscurides úrral.

CSATÁRY
(hirtelen 's titkon Adélhez).

Édes kisasszony, csak még egyszer legyen szerencsém.

ADÉL (titkon).

Emlékezzék rám! (Fennhangon.) Ajánlom magamat!
(El a' másik oldalon Obscuridessel.)

CSATÁRY (félre).

A' vén róka most egyszer kijátszá tervemet.

FALUSY.

Én pedig magam megyek Szadányi úrral a' nyugtat-
ványt írni, addig az úr lesz olyan szives, ezen urakat
mulattatni.

SZÉLSZAKY.

Örömet!

FALUSY (Szadányihoz).

Tessék!

CSATÁRY (titkon Szadányihoz).

Barátom! már siethetsz.

SZADÁNYI	} el oldalt.
FALUSY	

Nyolczadik jelenés.

CSATÁRY, SZÉLSZAKY, DENGELÉGY (egy darabig állnak
's egymást nézegetik).

SZÉLSZAKY (Csatáryhoz).

Uram! előbbi, majd nem pajzánul vig kedve nagyon
megcsökkent!

CSATÁRY.

Tudja-e, mi következik, ha a' nap leszáll?

SZÉLSZAKY.

Curiös! mi következnek? az éjszaka.

CSATÁRY.

Eltalálta, az emberek elalszanak; úgy van kedvemmel is: mert baglyok között nem tudok huhogni.

SZÉLSZAKY.

Kérem, mire magyarázzam ezt?

CSATÁRY.

Most nem érek rá bővebben kifejtetni; fizetni kell mennem; alászolgája. (El oldalt.)

SAMU (félre).

Én egyedül maradjak itt ezzel? — Bizony nem én! (Fennhangon.) Én meg tanúnak írom alá magamat. (El oldalt.)

Kilenczedik jelenés.

SZÉLSZAKY, később RÓZSI.

SZÉLSZAKY.

Welch insupportables Volk! — De még is ez a' Csátary ravasz embernek látszik; vigyáznom kell, hogy össze, ne jöjön többé Adéllal, mert a' mint észrehevém, jegyem nem részvét nélkül hallá ábrándozásait. Ce est fatale!

RÓZSI (föllép).

SZÉLSZAKY.

Ah! itt jó Adél' ügyes szobaleánya, ez segíthet rajtam. (Rózsihoz.) Ach mein Täubchen!

RÓZSI.

Mi tetszik?

SZÉLSZAKY.

Én irántad igen háladatos lennék.

RÓZSI.

Igazán? hiszen azt sem tudom miért.

GAAL JÓZSEF,

SZÉLSZAKY.

Vedd e' csekélységet előre. Ismered ezen Csatáry urat ?

RÓZSI.

Láttam.

SZÉLSZAKY.

Gyalázd le őt kisasszonyod előtt.

RÓZSI.

Hiszen semmit sem tudok felőle.

SZÉLSZAKY.

Beszélj, hazudj akármit; csak azon légy, hogy kisasszonyod többé ne beszéljen veled; érted ?

RÓZSI (félre).

Ez valami rosztan töri fejét. (Fennhangon.) Csak ennyi kell ? hiszen ez egy ügyes szobaleánynak gyerekség. De méltóztassék kimenni, az inasa keresi.

SZÉLSZAKY.

So ? (El középen.)

Tizedik jelenés.

DENGELÉGY (be oldalt). RÓZSI.

DENGELÉGY.

Ah! kis babám isten hozott!

RÓZSI.

Alászolgája a' tekintetes úrnak.

SAMU (félre).

Ugyan capitalis egy szobaleány! Mindig azt hallottam, hogy előbb a' szobaleányt kell megnyerni, ha a' kisasszonyba szerelmes az ember. (Rózsához.) Te nekem nagy szolgálatot tehetnél.

RÓZSI.

Én? — hogyan?

SAMU.

Te, eszemadta kis nadálya! — De ne félj, én is megszolgálom. (Pénzt ad neki.) Lásd, én a' kisasszonyodba szerelmes vagyok; szólj egy jó szót mellettem; 's aztán add tudtomra. Megláttalak az oldalszobából — csak érted jöttem ki.

CSATÁRY (az ajtón kikiált).

Jer Samu! ird alá magadat!

SAMU.

Isten hozzád! (El oldalt.)

Tizenegyedik jelenés.

CSATÁRY kilép ugyan onnan. RÓZSI.

CSATÁRY.

Szép kis teremtés, jer közelebb. (Mefogja kezét.) Mondd meg: a' szobaleányok' mellyik osztályába tartozól? az ügyes, pajkos, vagy hívek közé?

RÓZSI.

Mindenesetre a' hívek közé.

CSATÁRY.

Igen, de te pajkosnak is látszol; tehát a' pajkos-hívek közé tartozól; 's mivel pajkosság ügyesség nélkül nem létezhetik, azért te ügyes-pajkos-hív szoba leány vagy. 'S hogy megmutassam mennyire szeretlek, egy igen fontos dolgot bizok rád. Ezen levelet, már két napja hordom zsebemben, (levelet ad neki) add át kisasszonyodnak, és eszközölj választ reá; én a' vadászkürtnél vagyok szállva tizenkettődik szám alatt. (El oldalt.)

Tizenkettődik jelenés.

RÓZSI egyedül.

Mind a' három közt ez tetszett nekem legjobban. — Mennyire csalatkozom, egy puszta levelet ad. (Megnézi.) Ni, ni! hibáztam, — egy öt forintos banknotába van takarva. Ah! legalázatosabb szolgálója a' lovag úrnak! ez az igazi szerelemnyil egy szobaleányszívnek. Az első, az a' szeles Szélszaky (a' pénzt vizsgálja) három huszast adott; a' második, az az engemugyse' tekintetes úr, egy tallért; ez pedig öt pengőt, 's a' felett egy szeretetreméltó ember. — Ennek kell a' kisasszonyt megnyerni, vagy én szétszaggatom szobaleányi diplomámat, 's rongyait egy boldogtalan szerelmes diáknak adom fojtásul pisztolyába, hogy agyon löhesse magát. — (El'a' közepén 's a' belépő Szélszakyba ütközik, ez tántorogva kérdi.)

SZÉLSZAKY.

Hát hogy' állunk?

RÓZSI.

A' mint látom, roszul! (El.)

Tizenharmadik jelenés.

SZÉLSZAKY, később CSATÁRY. DENGEELEGY. SZADÁNYI. FALUSI.

SZÉLSZAKY.

Fatale Sache! visszahírnak a' városba, egy sietős dologért. Adélt nem is láthatom. (A' többiek kilépnek oldalt.)

FALUSY.

Köszönöm alászon, ilyen tárgyban mindig igen szíves vendégem lesz.

SZADÁNYI (félre).

Szörnyü udvarias!

SZÉLSZAKI.

Én recomendálok magamat. — sürgetős dolgom van,
a' városba kell mennem.

FALUSY.

Mi is oda szándékozunk. Ha tetszik, együttmehetünk.

CSATÁRY.

Dengelegy úr' kocsiján?

FALUSY.

De a' lovak igen szilajok.

CSATÁRY.

Oh! majd vigyázunk! a' lovak meg is szokták már a'
várost.

DENGELÉGY.

Semmit se féljenek.

FALUSY.

De ötén vagyunk.

SAMU.

Elférünk. Négyen a' hintóban, én a' lovakat hajtom.
Dicsérni nem akarom magamat; de tökéletes kocsis va-
gyok.

SZÉLSZAKY.

Már abban én is vetélkedem akárkivel.

CSATÁRY.

A' kocsisságban? ez dicső tulajdonság! (Szadányihoz.)
Te pedig barátom ebédelj velem; a' viszonzlítás' örömmün-
nepére ürítsünk ki egy pár champagnei palaczkot.

FALUSY.

Mindjárt egy part; nem lesz-e sok? Nő én még soha
sem ittam ezen híres bort.

GAAL JÓZSEF,

CSATÁRY.

Szívesen meghívnám önt is.

FALUSY.

Köszönöm! igen sok foglalatosságom van.

SZÉLSZAKY.

Keinen Champagner, ez isteni nectár; valóban göttlich!

SAMU.

Én csak a' diószegi mellett maradok.

FALUSY.

Ha tetszik! (Mind el, középen.)

Tizennegyedik jelenés.

ADÉL hirtelen kilép oldalt, utána RÓZSI.

ADÉL.

'S ezen levelet ő adta? hogy' merted elvenni?

RÓZSI.

Hiszen én nem vettem el, ő nyomta kezembe. (Féltre.)
Még pedig egy hatalmas kenőcsessel oda is ragasztotta.

ADÉL (az ablaknál).

Ott mennek mindnyájan! Mit nem rejt ez a' kocsi?
Noé' bárkájában nem lehettek különbözőbb lények. Csata-
táry, Dengelegy, Szélszaky, három imádóm együtt. Ezen,
minden bajom mellett is nevetnem kell.

RÓZSI (féltre).

Utánok néz! rossz szobaleány volnék, ha nem tud-
nám kit keres a' pillanat.

ADÉL (gondolkozva).

Eddig megvetém a' férfi népet, de Csatáry, különös

viselete mellett is élénken hatott reám. Különös viselete? — de hát miért lett volna különös? Ő engem szeret, tudtomra akará adni, 's máskép' lehetetlen volt. — Sőt esze, elmés föltalálása, 's melegsége dicséretet érdemelnek, Nekem még beszélni kell vele; de fáradjon ő, 's keressen alkamat, én csak azért sem fogok azt nyújtani, hogy állandóságát próbára tegyem.

R Ó Z S I (sohajjt).

Szegény Csatáry!

A D É L (ijedve).

Miért?

R Ó Z S I.

Ő boldogtalanul szeret.

A D É L.

Kimondta azt? — De még is, lia ismét ide jőne, hát (akadozva) — tudod, — ne vedesd be hozzám.

R Ó Z S I.

Hát elutasítom.

A D É L (hirtelen).

Azt sem mondta senki.

R Ó Z S I (félre).

Értem, hát maga bemehet. Egy ügyes szobaleány sokat tud segíteni.

A D É L.

Mit beszélsz?

R Ó Z S I.

Csak bizza rám a' kisasszony, majd okosan bánok én veled!

Tizenötödik jelenés.

OBSCURIDES oldalt kilép. VOLTAK.

OBSCURIDES.

Kisasszony, kérem alássan, nem tetszik visszajöni?

ADÉL.

Semmi esetre! ne is kinozzon!

OBSCURIDES.

Kinozni a' tudományokkal? Didicisse fideliter artes.

ADÉL.

Hagyjon föl avval! az, a' mit az úr tanít, csak a' tudományok' parodiája. Hányszor mondjam még, hogy én öntől nem tanulhatok; önt bátyám csak lelkem' tompítására fogadta: hogy elvonjon az élettől, 's egy olyan tudós ködbe borítson, melly még férfin is utálatos; hát még asszonyon? Én csak bátyám iránti tiszteletből szenvedem önt magam körül, de öntől tanulni nem fogok, nem akarok, 's már korom sem arra való. Alászolgája! (El oldalt.)

RÓZSI.

A' sziv' professora jött: nem kell már az észé. Értette professor úr? kinőttünk a' ferula alól. Servus humillimus! (El oldalt).

OBSCURIDES (elbutulva).

Servus humillimus! Oh! asszonyi fajzat! O gens inimica Minervae!

(A' kárpit legördül.)

MÁSODIK FELVONÁS.

MÁSODIK FELVONÁS.

(Szabad tér Falusy' kerti háza előtt.)

Első jelenés.

CSATÁRY, SZADÁNYI.

SZADÁNYI.

Az öreg Falusy épen most indult a' gőzhajón.

CSATÁRY.

Bizonyos?

SZADÁNYI.

Magam láttam.

CSATÁRY.

Nyomban használjuk az alkalmat.

SZADÁNYI.

Ugy van! Adéllel beszélned kell.

CSATÁRY.

Menjünk mindjárt.

SZADÁNYI.

Ne olly hirtelen; az öreg keményen megtilta akár-
melly férfi' beeresztését; 's a' vigyázatot Obscuridesre és
Szélszakyra bizta.

CSATÁRY (nevetne).

Hah! borzasztó dolog! Hát ezek a' népmonda' sárkányai, kik a' királyleányt őrzik? az egyik diák sentenciákat, a' másik francia-német fölkiáltásokat okád tűz helyett.

SZADÁNYI.

Örökké bohóskodol. Hát mit tegyünk? ▽

CSATÁRY.

Mit tegyünk? — Ha máskép' nem lehet, mint valódi hősök, agyon verjük a' sárkányokat, 's a' tündér palotába rohanunk.

SZADÁNYI.

Ezen erőszak árthat ügyünknek.

CSATÁRY.

Sőt már csak csel, és erőszak használhatnak; mert tegnap délután Falusytól megkértem Adélt, 's ő kereken megtagadá tőlem, 's egyszersmind kinyilatkozék, hogy Adélt, csak Szélszakynak adja: mert ennek hatalmas családjávi összekötés neki valami igen nagy és hasznos kereskedési merényre nyit utat; pedig Adél' apja, ki maga is igen gazdag, 's Falusynak nem igen közelről rokona volt, hogy leányának a' gyermektelen Falusy' roppant vagyonát is megszerezze, Adél' gyámságát úgy bizta ezen fukardira, hogy csak ahhoz mehessen férjhez, kit Falusy választ. 'S most szegény leány az öreg' nyervágyának áldozatja lehet. Csak beszélhetnék vele, pedig haladék nélkül.

SZADÁNYI.

A' két ór, csak nem fog örökké helyén állni?

CSATÁRY.

De távozzunk; itt jő Szélszaky!

Második jelenés.

SZÉLSZAKY, BUTYI BALÁZS, FA-JANKÓ (a' házból jönnek).

SZÉLSZAKY.

Hát vigyázzatok rám! Először is, hogy' áll rajtatok a' liberia? (Féltre.) Formátlan figurák! de hiában, más inasokra nem tehettem szert, pedig Falusy meghagyá: hogy saját cselédim által őriztessem házát, mivel ő inasait magával vitte. (Fennhangon.) Hát értitek-e a' szolgálatot?

BALÁZS.

Értjük nagyságos uram! hiszen mi már ez előtt is szolgáltunk.

SZÉLSZAKY.

Micsoda hivatalban?

JANKÓ.

Előbb béresek voltunk az alföldön; később kocsisok, még pedig anglus lovagnál.

SZÉLSZAKY.

Entsetzlich! miért nem maradtatok ott?

BALÁZS.

Mert követem alássan, elcsaptak bennünket.

SZÉLSZAKY.

Miért?

JANKÓ.

Mert azt mondák, nem tudunk a' marhával banni.

SZÉLSZAKY.

És itten mit akartok csinálni?

BALÁZS.

Hát itt talán már csak jobban süll el.

JANKÓ.

Csak ott is tanultunk valamit.

SZÉLSZAKY (félre).

Felséges emberekre akadtam! de hijában a' szükség. (Fennhangon.) Figyelmezzetek jól; ide álltok a' kapuhoz, és ha valaki jó, ki a' házhoz nem tartozik, azt küldjétek el.

JANKÓ.

Hová?

SZÉLSZAKY (boszúsan).

Hogy az ördögben lehettek olyan buták? Ne eresztétek be, értitek?

BALÁZS.

Értjük. — Hát ha valaki jó, ne eresztjük be.

SZÉLSZAKY.

Ugy!

JANKÓ.

De hát ha senki se' jó?

SZÉLSZAKY (hirtelen).

Azt se eresztétek be.

BALÁZS.

Jól van!

SZÉLSZAKY.

És hogy valaki meg ne csaljon, hát senkivel se ereszkedjétek szóba.

JANKÓ.

De ha megszólít.

SZÉLSZAKY.

Mondjátok, hogy nem tudtok magyarul; ugy is nekem csak idegen csélédek kellene. (Balázshoz.) Te francziának mondd magadat, 's a' neved Francois. (Jankóhoz.) Te pedig angol vagy, és neved John! Magyarul átaljában beszélhetek nem szabad, akárki szólítson meg.

BALÁZS.

Igen; de hát micsoda nyelven mondjuk meg, hogy nem szabad magyarul beszélünk?

SZÉLSZAKY (boszúsan).

Morogjatok akár mit, csak be ne ereszszetek senkit. Értitek? különben elcsaplak. (El.)

Harmadik jelenés.

FA-JANKÓ, BUTYI BALÁZS.

JANKÓ.

Hát te — — hogy is hinak téged?

BALÁZS.

Hagyd el; hiszen már el is felejtettem.

JANKÓ.

De én ki nem állom ezt a' nagy úri szolgálatot, hol az embernek még becsületes nevét se' hagyják meg. Aztán még magyarul beszélni sem szabad.

BALÁZS.

Pedig ugatni csak nem tud a' becsületes ember.

JANKÓ.

Átkozott gondolat volt az tőled ide jőni Pestre.

BALÁZS.

Hát mikor azt mondták, hogy itt szerencséjét teheti az ember.

JANKÓ.

Szép szerencse! ha egy becsületes ember kérdez, hát csak morogni kell rá, mint a' kutya a' pítvarban.

BALÁZS.

Aztán belőlem még farancziát akarnak csinálni! — pedig a' dongó rágja meg, azt sem tudom hány lábon áll az a' farancia.

JANKÓ.

Hiszen neked még csak jó dolgod volna, de engem meg akarnak anglizirozni; pedig keserves dolog az becsületes embernek.

BALÁZS.

Tudod mit Jankó? álljunk odább.

JANKÓ.

De hova menjünk? hiszen alig kaphattuk ezt a' kis szolgálatot is.

BALÁZS.

Héj! biz' ugy van az. De nézd csak, ott jó három úr!

JANKÓ (kinéz).

Kettő megállt; az egyik erre ballag.

BALÁZS.

Te, hiszen ez a' mi tekintetes urunk, a' kinél béresek voltunk.

JANKÓ.

Ezer járom! biz' az ő.

Negyedik jelenés.

CSATÁRY, VOLTAK.

CSATÁRY (félre).

Itt két inás áll őrt; még pedig ugyan ügyetlen fickóknak látszanak. (Balázshoz.) Földi!

BALÁZS (morog).

E' talán néma! (Jankóhoz.) Hallod-e?

JANKÓ (morog).

CSATÁRY.

Hisz' ezek inkább öregek, mint emberi örök gyanánt viselik magukat. — Talán csak nem harapnak? Megpróbálom beereszteni-e? (A' kapu felé megy: Balázs és Jankó elébe állanak és morognak.) A' manó üssön dolgotokba, miféle emberek vagytok? (Morognak.) Hiszen ez az én két volt palócz béresem, Jankó, Balázs!

JANKÓ }
BALÁZS } magukat elfelejtve, hirtelen.

Mit parancsol a' tekintetes úr?

CSATÁRY.

Hahaha! Megszólamlatok valahára. — Hát Balázs, mit csinálsz itt?

BALÁZS.

Engem nem hinak Balázsnak.

CSATÁRY.

Hát hogy'?

BALÁZS.

Nem tudom.

CSATÁRY.

Hogy' nem tudhatod azt?

BALÁZS.

Tudtam, de elfelejtettem.

JANKÓ (Balázshoz).

Mit fecsegsz? hisz' nem szabad magyarul beszélniük?

BALÁZS.

Ezzel szabad, hisz' ez a' mi tekintetes urunk: ez nem senki; nem is valaki.

JANKÓ.

Bizon nem is akárki ám! Ezt talán a' házba is lehet ereszteni?

BALÁZS.

Hát hogy' ne'?

CSATÁRY.

Mit dunnyogtok?

JANKÓ.

Hát tanácskoztunk: a' tekintetes urat be lehet-e a' házba eresztetni?

CSATÁRY.

'S be szabad mennem?

BALÁZS.

A' tekintetes úrnak szabad.

CSATÁRY.

Hát kinek nem szabad?

JANKÓ.

A' nagyságos urunk azt parancsolta, hogyha valaki, bár akárki jőne, hát senkit se ereszsziünk be. De a' tekintetes ur — —

CSATÁRY (nevetve).

Értem! (A' házba megy.)

Ötödik jelenés.

SZADÁNYI, DENGEELEGY, VOLTAK.

SZADÁNYI.

Vilmos szerencsésen a' házba jutott, most mi csak azon legyünk, hogy senki se háborgassa.

SAMU.

Hiszen már én ugyan részemről senkit sem ereszték be. De Laczi, hidd el, jobban szeretnék én magam is ott benn lenni.

SZADÁNYI.

Már minek? hiszen Vilmos javadra dolgozik, pedig tudod ő ügyes ifju, 's előbb ráveszi a' leányt, hogy hozzád menjen, mint te magad tehetnéd.

SAMU.

Az igaz ármányos egy ember; de épen azért félek. Már egyszer — hiszen tudod — Debreczenben még diák korunkban elkaparított az orrom elől egy leányt.

SZADÁNYI.

Ah! akkor még szeles diák volt; de most ne félj, ő másba szerelmes.

SAMU.

Aztán tegnap is az apja előtt, nagyon furcsán komédiázott.

SZADÁNYI.

Annak ugy kellett lenni: te nem értesz hozzá. Épen azért comédiázott, hogy Adél láthassa, miként nem ő maga szerelmes belé, hogy ő csak másért beszél. — Jaj barátom! a' nagyvárosi leányokkal, igen czifrán kell banni; minél többet, minél szebbet, 's néha minél bolondabbat cseveg nekik az ember, annál hamarább hódolnak.

SAMU.

Fájdalom! már én részemről ide ablaká alá hozattam volna a' váczy cigányokat.

SZADÁNYI.

Az épen nem illik. De nézd ki jó ott? (Kinéznek.)

JANKÓ }
BALÁZS } kik eddig suttogva a' kapunál állottak, egymáshoz.

JANKÓ.

De ez a' kettő már valaki lehet, ezt be nem eresztjük!

BALÁZS.

Nem bizony!

JANKÓ (kinézve).

Nézd, nézd — amott jő a' nagyságos urunk!

BALÁZS.

Meg az a' köcsöskalapos úr.

Hatodik jelenés.

VOLTAK, SZÉLSZAKY, OBSCURIDES.

SZADÁNYI (Samuhoz).

Ezeket a' világért se ereszszük be. Vitézül viseld magadat. (Fennhangon.) Alázatos szolgája! Örvendek hogy szerencsém van önhöz.

SZÉLSZAKY }
SAMU } Alászolgája!
OBSCURIDES } Jó reggelt!
                  } Servus humillimus!

SZADÁNYI.

Önt hihetőleg a' szép reggel csalta ki?

SZÉLSZAKY.

Oh épen nem! Adél kisasszonynak egy Morgenvisitet akarok csinálni.

SZADÁNYI.

'S ezen nagyhírű tudós úr' kíséretében?

OBSCURIDES.

Én csak szállásomra megyek.

SAMU.

Hát itt lakik az úr?

OBSCURIDES.

Igen is, igen is.

SAMU.

Hát tudja mit? én meglátogatom az urat egy pipa dohányra.

SZÉLSZAKY (hirtelen).

Kérem, Falusy úr elutazott, 's megparancsolá, hogy házába semmi vendég se eresztesék.

SAMU.

Menydörgő robogtát! hát az úr nem vendég?

SZÉLSZAKY.

Kérem, de én egészen más vagyok.

SZADÁNYI (Samuhoz).

Csak ne olyan vadul.

SAMU (nem ügyelve).

Más? mi a' sallangos zivatarba, más?

SZÉLSZAKY.

Der Mensch ist wüthend!

SAMU.

Mit? ütend? kit ütend? — Villogó háború!

SZÉLSZAKY.

Kérem, kibeszél az ütésről, én nem szólottam arról; az úr félre értett, 's hogy az többé ne történjék, én a' házba megyek. Alászolgája! (Ezen szavai alatt a' házfelé hátrált. Samu nyomában utána, 's midőn Szélszaky be akar szökni, Samu kézen fogja, 's az ajtóhoz áll. Szadányi nevetve, Obscurides hűledezve néznek. Az inasok szájátva a' kaputól oldalt állanak.)

SAMU.

Ide be nem megy!

SZÉLSZAKY.

Uram! ezt nem tűröm.

OBSCURIDES.

Inter arma silent musae! — Én beillanok. (A' kapuhoz lopózik, mellytől Szadányi és Szélszaky valamennyire elő léptek.)

SAMU (Obscuridest meglátva).

Takarodjék!

OBSCURIDES (megijedve elugrik).

Rogo humillimé!

SZÉLSZAKY (boszúsan).

Ez az úr csak bemehet saját szállására?

SAMU.

Nem, azt a' szépeességi Aristotelest sem eresztem be. (A' kapu melletti lóczára ül.) Most én leszek itt a' strázsa.

SZADÁNYI.

Barátom! ne heveskedjél olyan nagyon: te Szélszaky urat megbántottad. (Szélszakyhoz.) Ne vegye ön rossz neven, ő félre értette szavát, de nem volt föltett szándéka sérteni.

SZÉLSZAKI.

Én világosan beszéltem.

SZADÁNYI.

De nem magyarul, 's ez okozta a' tévedést.

SAMU (fölkáll).

Mit fecsegsz te a' tévedésről? hiszen magad mondtad —

SZADÁNYI (Samuhoz).

Békülj meg! illy vadon semmire se' megyünk. (Fennhangon.) Samu! te Szélszaky urat rosszul értetted, ő nem akart téged megsérteni.

SZÉLSZAKY.

Valóban nem.

SAMU (félre).

A' patvar vigye ezt a' confusiót! (Fennhangon.) Hát én se' akarám megbántani.

SZADÁNYI.

Így szent a' hékeség! (Samu' és Szélszaky' kezeit egybe-teszi, 's ezen pillanatban Kákay föllép.)

Hetedik jelenés.

VOLTAK, KÁKAY.

KÁKAY.

Ah, itt békét kötnek. Charmant! ma különösen szerencsés vagyok. Jó reggelt!

SAMU.

Hát téged mellyik ördög hoz ide?

KÁKAY.

A' divat, barátom a' divat: a' nobel világ erre szokott reggelenként sétálni. Én gróf Torzitól jövök, tulaj-

Árvizkönyv III. köt.

donképen a' grófnétól; (titkolózva) mert köztiünk maradt szó legyen: a' grófné belém halálig szerelmes.

SZADÁNYI (megvetőleg).

Az úrba? szegény asszony! nagyobbat bukott az angyaloknál.

KÁKAY.

Kérem, ez megbántás.

SZADÁNYI (hidegen).

Hagyjon föl vele, ugy is annyit túrt már el, hogy ezen csekélység könnyen ráfér a' többire.

KÁKAY.

Kérem, kérem.

SZADÁNYI.

Nem méltó perelni a' dologért, mert mint bizonyosan tudom, gróf Torziék még tegnap előtt elutaztak.

KÁKAY (zavarodva).

Elutaztak? — ugy — már visszajöttek!

SZADÁNYI.

Lehetetlen, mert Olaszországba mentek! (Mind nevetnek.)

KÁKAY (elbutulva felelni akar).

SAMU.

Most az egyszer Kákay pajtás ügyetlenül dicsekedtél.

SZADÁNYI.

Hagyjuk abba. Mi lenne uraim, ha a' békekötést egy vig reggelivel ünnepelnék, ott azon mulató házban.

SZÉLSZAKY.

Szívesen fogadnám, de most meg kell köszönnöm.

KÁKAY.

Azért tehát, most a' reggelinél, legjobb lesz kibé-
külni; jer pajtásom! én is veletek tartok.

SZADÁNYI (félre).

Ez az útcza koptató is?

SAMU.

Rajta! ne vonogassa magát az úr! (Obscurideshez). Az úr is eljő, hiszen nem haragszik, poharak közt legkönnyebb a' békülés. Mit tart felöle? (Kézét rázza.)

OBSCURIDES.

Poculum est caritatis vinculum.

SZADÁNYI (Szélszakyhoz).

Kérem tessék.

KÁKAY.

Mit habozol? (Karjánál fogva vonja Szélszakyt.) Jer, ugy is egy szép történeteskét kell elbeszélmem, melly köztem és báró Kökényesi között esett; tudod — a' kedvese miatt. Eine famöse Geschichte!

SZÉLSZAKY.

Ha épen akarják.

SZADÁNYI.

Menjünk. (Mind el.)

BALÁZS	}	a' lóczára ülnek.
JANKÓ		

Nyolczadik jelenés.

(Szoba Falusy' házában.)

RÓZSI, később CSATÁRY.

RÓZSI (az ablakhoz megy).

A' mint látom, hősünk közelít. Szerelmének valóban

szárnyakkal kell bírni, különben nem tudom, hogy juthatott be, hiszen lakásunk úgy őriztetik, mint egy elátkozott vár. De már lépteit hallom.

CSATÁRY (föllép).

Jó reggelt! Szólj hamar, mit mondott a' kisasszony levelémre?

RÓZSI.

Mit mondott? hát még kételkedhetik rajta? rossz neven vette.

CSATÁRY.

Az istenért!

RÓZSI.

Mint meg is érdemli az illy merészség.

CSATÁRY.

Hát te csinos alakú sátán, nem bírtál kimenteni?

RÓZSI.

Sátán? Ez a' hála, hogy kisasszonyom' hajlandóságát irántam kockára tevém?

CSATÁRY.

Mi haszna volt. De szólj, mit mondott Adél?

RÓZSI.

Hogy a' tekintetes urat hozzá ne vezessem.

CSATÁRY.

De nekem beszélni kell vele.

RÓZSI.

Azt épen el nem tiltotta; de én be nem vezethetem a' tekintetes urat, hanem reménylem, a' ki öreinek daczára eddig tudott jöni, az segíthet magán.

CSATÁRY.

Ha mondom, beszélnem kell vele.

RÓZSI.

És pedig tanú nélkül; tehát legalázatosabb szolgálója. (Él a' közepén.)

Kilenczedik jelenés.

CSATÁRY, később ADÉL.

CSATÁRY.

Ez is minden asszonyi csellel, kibélelt szobaleány. De imádoztam, hála istennek, nem nagyon látszik őt meghittjévé tenni, mert különben csak dicsekedésből is többet mondott volna. Hanem most itt hagyott a' faképnél. — Mit csináljak? (Balra mutat.) Tegnap erre távozott Adél, ha máskép' nem lehet, az illendőség' daczára is szóbájába kell rontanom.

ADÉL (kilép).

CSATÁRY.

Hála az égnek, itt jó maga.

ADÉL.

Itt beszédet hallék. — Ah Csatáry úr! jó reggelt!

CSATÁRY.

Ez jó is, szép is és boldog, mint a' teremtés' első hajnala lehetett, a' homály-borított világnak.

ADÉL.

'S miért épen a' mai reggel olly tündöklő?

CSATÁRY.

Mert nekem Aurora minden bájában, 's egész istenségében tünt fel: 's én imádva borulék elébe. (Kezet csókol.)

ADÉL.

Oh ezek igen pogány beszédek; keresztény leánynak nem is szabad rájuk hallgatni. Hanem bátyám már elutazott.

CSATÁRY.

Én szíveimből kívánok neki szerencsés utat!

ADÉL.

Ugy gondolám, ön csak őt keresi.

CSATÁRY.

Nem kisasszony! én csak boldogságomat keresem!

ADÉL.

Az istenért! talán tegnap azt is itt hagyta; 's nyugtatványt sem kapott felőle? No jaj önnek, ha bátyám úgy elzárta mint a' pénzt!

CSATÁRY.

Ön tréfára fordítja szavaimat; pedig azok komolyak, mint a' szerelem' epedő bűja; érzelmeim forrók, mint a' szerelem' lángja.

ADÉL.

Ma meggyőződöm a' felől, a' mit tegnap tapasztaltam.

CSATÁRY.

'S mi lenne az?

ADÉL.

Hogy ön igen jól tud comoediát játszani.

CSATÁRY.

Ha lelkiünket egy istennő' ihlete fogja el, mindenre elragadtatunk.

ADÉL.

Kérem, beszéljen prosailag, mi czélből fáradt ide?

CSATÁRY.

Az egekre! hagyjon fel ön azzal az egyidomú prosával, ugy is az egész világ, egy hig prosaiság' végtelen oceanja, mellyen csak a' pénz' szele képes hullámokat emelni, jegyese pedig örei által elzárta a' hajlékot a' világtól: így tehát ön' körében, csak a' poesis létezhetik.

ADÉL.

Az az csalódások!

CSATÁRY.

Nem; csalódások csak a' küszködő világban vannak. A' poesis érzelem, 's az nem csalhat.

ADÉL.

És mi következik ebből?

CSATÁRY.

Az, hogy én a' kisasszonyt szeretem, imádom, és (térdein) viszont szerelméért esedezem.

ADÉL.

Ez pedig nem poesis, mert vígjátékra nagyon komoly, szomorújátékra kevésbé komoly, lyrára pedig rímetlen!

CSATÁRY.

De a' lélekben találja rimeit.

ADÉL.

Legalább az enyémben még nem hallom csengéni.

CSATÁRY (feláll).

Hát ön engem nem szeret? De valóban megismerem:

eddig viseletem által kevés okot adtam szerelmére. Ha nem gondolja meg édes kisasszony, tehettem-e másképen szigorú gyámtyja előtt, ki önt ezen gyáva Szélszaky' számára olyan keményen őrzi? ha komolyan 's nyiltan akartam volna szólni, ő bizonyosan gátolná nyilatkozásomat: de épen abból következtesse szerelmem' bensőségét, hogy kész valék ön miatt pillanatra, szokott viseletemből kivetkezni. Én önt szeretem tisztán, forrón és híven: szerettem első pillanattól, mint ismeretlent, kinek nevét, állapotját nem tudám; imádtam és imádom önben a' bájos leányt, nem tudva, 's nem akarva tudni egyebet; — 's ön engem nem szeret?

ADÉL (elfelejtkezve).

Szivemből!

CSATÁRY (kezét ragadja).

Szívéből? ez az a' szó, melly engem mennyei boldogságra, hí!

ADÉL (feleszmélve).

Ne értse úgy, hagyjon kibeszélni.

CSATÁRY.

Nem Adél, ön engem szeret, kell hogy szeressen, vagy —

ADÉL?

Vagy, vagy, vagy, agyon lövi magát; ez igen gyöngeéd szerelem - ajánlás.

CSATÁRY.

Kisasszony! az istenért ne tréfáljon! illy hideg gúnyt üzhet boldogságomból? (Búsan.) Oh! én önben csalatkoztam. — Azon szép leányról, kinek első pillanata engem elragadt, azon lelkes leányról, kinek első szava engem elbájolt, kinek varázsa, lelke minden embert meghódít;

nem tehetém fel, hogy egy embert szerethessen, mint Szélszaky.

ADÉL.

'S ki mondta önnek, hogy szeretem őt?

CSATÁRY.

Szereti őt, mert jegyese; szereti őt — mert engem nem szeret.

ADÉL.

Ez nagyon helytelen következtetés! Mért nem lehetne épen mást szeretnem, vagy senkit se' szeretnem?

CSATÁRY.

Ön szerelem nélkül nem lehet; szerelem a' levegő, melyet a' leányka' szomjú keble szí: a' nélkül hölgy nem élhet; — 's ön ifjúsága' szépsége' teljében ne' szeretne? Oh boldog Szélszaky!

ADÉL.

Ugyan az istenért ne említse ezen nevet!

CSATÁRY.

Mert hallattára, önnek vére forr!

ADÉL (félre).

Milly örömet vallanám ki szerelmemet; de illy hirtelen — (Fennhangon.) Elég felőle! ha fele igaz annak a' mit ön mondott, úgy őt többé nem nevezi.

CSATÁRY.

Csak a' kisasszonytól függ ezen útált nevet örökre elfelejtetni velem. Mondja hogy engem szeret!

ADÉL.

Ezen unszolás.

CSATÁRY.

Hát tagadja ön, hogy engem szeret?

ADÉL (félre).

Mit feleljek? remény nélkül hagyni, nem akarom.

CSATÁRY (félre).

Habozik — jó jel! (Fennhangon.) 'S ön nem tagadja?

ADÉL.

Őszintén megvallom, hogy Szélszakyt nem szeretem, 's bár bátyám' akarátja szerint, ő jövődö férjem, de ezt mindig ellenzeni fogom. Ezt azonban csak azért hozám fel, hogy izlésem mentve álljon ön előtt, kérem azonban semmi merész következtést se származtasson belöle.

CSATÁRY.

Jól van! én hát elmegyek reménytelen, és boldogtalan! Magamba temetem érzelmeimet — azok viszonzásra nem találtak; panaszokra fakadnom pedig tilt büszkeségem.

ADÉL (félre).

Istenem! ismertesd meg öt velem!

CSATÁRY.

Mi előtt távozom édes kisasszony, csak azt mondja meg őszintén, mit itél felölem?

ADÉL (nyájason:)

Azt hosszabb ismeretség 's többszöri látogatás után akarom megmondani.

CSATÁRY.

'S ön ohajtja többszöri látásomat? Tehát hogy megmutassam, milly nagy kincs előttem önnek legkisebb kedvezése: én, ki olly forró reménynyel jövök, most ezzel is megeleégsem.

A D É L.

Ez, szép!

G S A T Á R Y.

Emlékezzék rám édes kisasszony! (Kézét csókolja; el középén.)

A D É L (utána néz).

Derék ifjú! csak egy pillanatot tehetnék lelkedbe; csak egy próba erősítne érzelmeid' valóságát, melyeken úgy is alig bírok kételkedni, milly örömmel mondanám neked e' szót; szeretlek! (El.)

Tizedik jelenés.

(Szabad hely Falusy' háza előtt.)

JANKÓ, BALÁZS (a' lóczán ülnek), SZADÁNYI, DENGELGY, SZÉLSZAKY, KÁKAY, OBSCURIDES föllépnek; később G S A T Á R Y.

K Á K A Y.

Felséges ital az a' champagnei; a' mai is jó volt, de tegnap este gróf Malminál.

S Z A D Á N Y I.

Az ablak alatt ment el az úr.

K Á K A Y.

Ma ön igen vagdalózó.

S Z A D Á N Y I.

Igen! mert különös kedvem van az igazságot napfényre hozni.

GAAL JÓZSEF,

SZÉLSZAKY.

Már eleget pereltünk, kérem békeség!

CSATÁRY. (kilép a' kapun).

SZADÁNYI.

Isten hozott Vilmos!

SZÉLSZAKY.

Kérem, mi joggal volt az úr ezen házban?

CSATÁRY.

'S mi joggal kérdi azt az úr?

SZÉLSZAKY.

Hallja az úr — —

CSATÁRY.

Mit halljak?

SZÉLSZAKY.

Mondom hallja az úr!

CSATÁRY.

Lánczos lobogós, hát beszéljen!

SZÉLSZAKY.

Én nem szoktam beszélni, én csak cselekedni szoktam.

CSATÁRY.

Hát cselekedjék.

SZÉLSZAKY.

Az úr egy incselkedő, egy álnok ember!

OBSCURIDES.

Temerarius, refractarius.

CSATÁRY.

A' mit ezen penészes diák kalamáris mond, arra nem hallgatok; de az úrnak mondom mérsékelje szavait, mert majd én fogok cselekedni.

SZÉLSZAKY.

Az úr, leselkedései és incselkedései által, ezen derék kisasszonynak becsületébe gázol.

CSATÁRY.

'S egy ilyen országok' szélhajtója meri azt mondani? tüstént vegye vissza szavát, mert különben, kedvencz nemzeteinek minden hadi gyakorlatit megpróbálom az úron: németül megszabdalom, francziául keresztülszúrom, angolul leöklözöm, 's ha ez mind nem elég, egy darab ónnal töltöm meg üres kaponyáját.

SZÉLSZAKY.

E' goromba megsértés!

CSATÁRY.

Tudja hogy kell lemosni?

SZÉLSZAKY.

Pisztolylyal uram!

CSATÁRY.

Akár ágyúval.

OBSGURIDES.

Kérem, pugnare thracum est.

KÁKAY.

Kössünk békét!

CSATÁRY.

Semmi béke! (Szadányihoz.) Barátom, te segédem vagy!

Szívesen!

SZÉLSZAKY (Kákayhoz).

Te pedig az enyém!

CSATÁRY (kimutatva).

Azon fák alatt!

SZÉLSZAKY.

Mikor?

CSATÁRY.

Egy óra múlva! (El Szadányival jobbra.)

SZÉLSZAKY (utána kiált).

Ott leszek! (El Kákayval jobbra.)

OBSCURIDES } egymást nézik.
DENGELÉGY }

SAMU.

Hát mi nem duellálunk?

OBSCURIDES
(szelenczójét oda nyujtván).

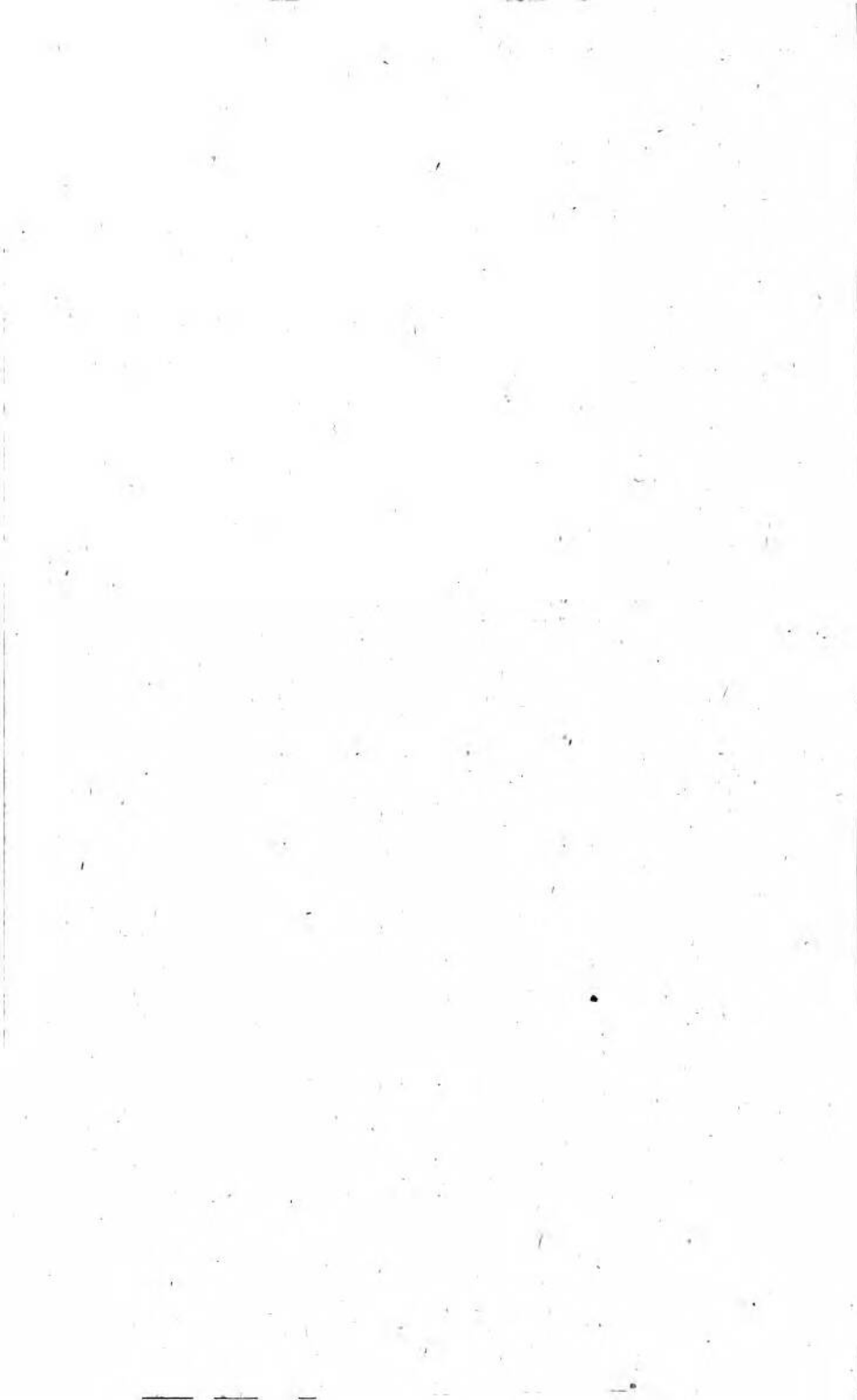
Placeat!

(A' kárpit leesik.)

HARMADIK FELVONÁS.

HARMADIK FELVONÁS.

(Szoba Falusy' házában.)

Első jelenés.

ADÉL (az ablaknál), RÓZSI (berohan).

RÓZSI.

Az istenért! az egekre szerencsétlenség!

ADÉL (megijedve).

Mi történt? beszélj!

RÓZSI.

Még semmi sem! de minden történhetik.

ADÉL.

Mi? szólj nyilván.

RÓZSI.

Jaj! ember halál is.

ADÉL.

Hogy'?

RÓZSI.

Pisztolylyal, ágyúval; jaj! tudom is én, micsoda mindenféle gyilkos fegyverrel agyon akarják egymást löni, szúrni, vágni, öklözni.

ADÉL.

Öklözni? Kicsoda?
Árvízkönyv III. köt.

RÓZSI.

Mind valamennyien.

ADÉL.

De kik?

RÓZSI.

Hát ki más, mint Szélszaky, Kákay, Szadányi, Csátary. Jaj istenem!

ADÉL.

Mebolondultál? kimondta azt?

RÓZSI.

Saját fülemmel hallottam; de várjon kisasszony, mindent elbeszélék, szépen, rendében.

ADÉL.

Hamar.

RÓZSI.

Mivel Csátary úr ide a' házba, az az, a' kisasszonyhoz mert jöni, Szélszaky őt a' kapu előtt megtámadta, összevesztek, párviadalra hítták egymást, egy óra múlva pisztolyra, ott azon fák alatt. (Az ablakon kimutat.) Mindent hallottam.

ADÉL.

Az istenért, ha ő elesnék?

RÓZSI.

Kicsoda? Szélszaky?

ADÉL (hirtelen).

Nem, nem, Csátary!

RÓZSI.

Áhá! eleget tudok. (Fennhangon.) De én a' kisasszony helyzetében inkább félténem jegyesemet.

ADÉL.

Hallgass!

RÓZSI.

Az igaz, kár volna azon derék úrért.

ADÉL.

Rozsi! neked mindig több eszed, és merészséged volt, mint kedveltem; de most az egyszer használd minden cseleidet! Menj, fuss hozzájok, vidd véghez, hogy a' párviadalból ne legyen semmi. Mondd, én kérem — ha engem szeret — —

RÓZSI (indul).

Futok!

ADÉL.

Nem! állj meg! ne mondd azt; mondj a' mit akarsz, csak engem ne említs. De az istenért tedd azt, hogy ne víjjanak.

RÓZSI.

Én saját személyemben csak nem szólhatok. — Legelőbb a' kisasszony' akaratját kell kijelentenem.

ADÉL (magában).

Istenem! hát hiba lenne az: ő halálos veszedelemben forog, és miattam; nem: sőt keménység volna; több: kegyetlenség!

RÓZSI.

A' kisasszony ide hivatná — —

ADÉL.

Nem! az nem lehet!

RÓZSI.

Hát mit mondjak?

ADÉL

(sebes elhatározottsággal).

Siess; mondd kéretem, ne víjjon meg, ha baja esnék az leirhatlan búnak lenne oka!

RÓZSI.

Sietek, mi előtt ismét megváltoznék szándéka! (Elsebesen.)

ADÉL.

De fog engedni? fog-e engedhetni kérésemnek? Ő olyan büszke férfi, mint én büszke nő vagyok, 's a' becsület' törvényei visszalépni nem hagyják. — Egy szerencsétlen lövés, 's az itt ablakom- szemeim előtt! Istenem, gondolni sem merek rá. (El oldalt.)

Második jelenés.

(Szabad hely fákkal.)

CSATÁRY, SZADÁNYI (föllépnek.)

CSATÁRY.

A' csatamező még üres.

SZADÁNYI.

Igen nobel két ellenünk van, 's azok rendszerint mindenütt hátramaradnak. — De még sem kerestem Szélszakyban amyi bátorságot.

CSATÁRY.

Nincs is: csak a' champagnei hevité fel. Fogadni mernék már elhamvadt, vagy inkább elgőzölgött bajnok tüze.

SZADÁNYI.

Az könnyen meglehet!

CSATÁRY.

Gyönyörű dolog! azon nemzet-mixtura Szélszaky, kit az isten a' külön népek' teremtése után, elhullott agyagból gyúrt, 's a' szerencse-vadász Kákay, valódi fashionable Don Quixotte és Sancho Pansa.

SZADÁNYI.

Mindenesetre valami affélék.

CSATÁRY (kinéz).

Im közelit valaki!

SZADÁNYI (kinéz).

De evvel nem vívunk pisztolyra!

CSATÁRY.

Valóban nem; ez leány.

SZADÁNYI.

Pedig Adél' szobaleánya.

CSATÁRY.

Mit akarhat ez itt?

SZADÁNYI.

Talán úrnéja küldi kemény parancscsal a' viadal ellen.

CSATÁRY.

Az isten adná!

Harmadik jelenés.

VOLTAK, RÓZSI.

CSATÁRY.

Isten hozott! hová olly sietve?

RÓZSI.

Hála az égnek hogy itt vagyok! különben sietésem miatt meghaltam volna magam a' helyett, hogy a' tekintetes úr' életét mentsem.

CSATÁRY.

Valóban? 's mi gondod életemre?

RÓZSI.

A' tekintetes úr' élete felső helyről rám van bízva; azért is tudtára adom, azon kemény tilalmat, hogy megvini ne bátorkodjék!

CSATÁRY.

Szép, — de hogy engedelmeskedjem, tudnom kell, kitől származik.

RÓZSI.

Kitől? — Ha egy olly pósta hozza mint én, már tudni lehetne, hogy csak a' bájos Adél kisasszonytól származik.

CSATÁRY.

Talán hogy Szélszakyt agyon ne löjem?

RÓZSI.

Oh ha módot tud ön saját veszedelme nélkül agyon löhetni, miattunk tizszer is meglöheti.

CSATÁRY (örömmel).

Hát valóban életemet félti Adél?

RÓZSI.

Ezt sajátképen nem szabad lenne megmondanom, de valóban úgy van, ő kéreti önt, ne vőjon meg, mert ha baja esnék, az leirhatlan bűnnek lenne oka. Érti, ha a' tekintetes úrnak baja esnék.

CSATÁRY (félre Szadányihoz).

Barátom bizonyos, ő szeret!

SZADÁNYI.

'S mit teendesz most?

CSATÁRY.

Kiállok! Szélszaky előtt hátrálni? ez elviselhetlen szégyen volna.

SZADÁNYI.

A' szegény leányt kínozni fogod ugyan, de én sem tudok menedéket.

CSATÁRY.

Eddigi büszkesége megérdemli ezen kis büntetést. — (Rózsához.) Mondd meg imádott kisasszonyodnak, hogy aggodalma életem felől, boldogá tesz; 's tedd őt bizonyossá, hogy engem semmi veszély sem fenyeget!

RÓZSI.

Hát nem fog megvinni?

CSATÁRY.

Mondd, hogy engem semmi veszély sem fenyeget! szerelmem iránta halhatatlan, 's így nem lehet meghalnom; mondj hogy Szélszaky, ha még tíz nemzet' sajátságait zavarná is össze, nekem még sem árthatna.

RÓZSI.

De ez kisasszonyomnak nem elég! Ő — —

CSATÁRY.

De elégnék kell lenni, már másképp nem lehet. Azért csak siess! (Kézen fogja 's elvezeti.) Mondd neki forró köszönetemet, 's ne féljen semmitől. (El.)

SZADÁNYI (utánok megy).

Negyedik jelenés.

DENGELEGY, OBSCURIDES (a' másik oldalon föllépnek).

SAMU.

Itt lesz a' háború!

OBSCURIDES.

Sed rogo! nem a' legnagyobb bolondság ez?

S A M U.

Ugy van! Már én ilyen esetben jól megcsákányoznám emberemet, 's azzal vége volna.

O B S C U R I D E S.

De uram, én félek itt lenni.

S A M U.

Tulajdonképen nem is illik, hogy ide jöttünk, hanem szeretnék egy ilyen comoediát is látni. (Körülnéz.) Tudja mit? üljünk ide a' bokor mögé; innen mindent láthatunk, 's minket senki sem láthat.

O B S C U R I D E S.

Ez jó gondolat! (Elöl egy oldalt álló bokor mögötti löczára ülnek.)

Ötödik jelenés.

VOLTAK, SZÉLSZAKY, KÁKAY föllépnek. Samu pipára gyujt.

S Z É L S Z A K Y.

Itt volnánk! hanem barátom, én ugyan egy szikrát sem félek, de még is a' Scandal végett igen szeretném ezen duelt elmellőzni.

K Á K A Y.

Én, bár csupa Courage vagyok, még is hasonlóképen inkább a' békülést szeretném.

S Z É L S Z A K Y.

Mit gondolsz? milyen ember az a' Csatáry? valljon el fog-e jöni?

K Á K A Y.

Elfog jöni. Csodálom hogy eddig itt nincs. Barátom,

hidd el, ez valódi hős! egy Ritter! olyan bátor és vakmerő, mint csak egy Zampa vagy egy Fra-Diavolo lehet!

SZÉLSZAKY.

Talán csak még is meg lehet engesztelni?

KÁKAY.

Magam is szeretném. De csak egy módot tudok rá.

SZÉLSZAKY.

'S mi lenne az?

KÁKAY.

Hogy őt megkövesd!

SZÉLSZAKY.

Unmöglich!

KÁKAY.

Különben löni fog.

SZÉLSZAKY.

Én igen gondatlanul cselekvém: a' kihívásnál olyan vakmerő voltam.

SAMU (félre).

Inkább boros!

SZÉLSZAKY.

Azt, bár természetes Couragem is nagy, egy részt a' champagnei teheté; de átkozott hamar kigőzölgött!

KÁKAY.

Magam is olyan józan vagyok.

SAMU.

A' félelem, igen józan portéka!

SZÉLSZAKY.

Csak most látom a' bajt egészen át! Én őt agyonlőhetném!

SAMU.

Vagy ő téged!

KÁKAY.

Persze!

SZÉLSZAKY.

'S akkor Pestről futnom kellene!

KÁKAY.

Alig ha nem!

SZÉLSZAKY.

'S házasságom Adéllal talán semmivé lehetne.

KÁKAY.

Az is megtörténhetik. Azért barátom csak igyekezzél jó szerrel megbékülni.

SZÉLSZAKY.

Csak möglich volna! hogy' tegyem?

KÁKAY.

Mondd, hogy hirtelenkedtél; kérj bocsánatot, hiszen ez nem gyalázat: hányszor tettem már én ezt meg?

SZÉLSZAKY.

De ő ez által még hátrabb lesz, 's még inkább fog Adél után leskelődni.

KÁKAY.

Ez igaz, nagy baj; de előbb csak a' nagyobbban segítsünk, majd az ellen is lelünk eszközt. Én megvallom hogy nekem a' párviadal épen nincs inyemre — kellemtlenséget okozhatna.

SZÉLSZAKY (megrettenve).

Jaj! már itt jönnek!

Hatodik jelenés.

CSATÁRY, SZADÁNYI jőnek. VOLTAK.

CSATÁRY

Eljöttek végre? már másodszer vagyunk itt.

SZÉLSZAKY.

Uram, én gavallér vagyok!

CSATÁRY.

Tehát fogjunk tüstént a' dologhoz.

SZADÁNYI.

Itt a' pisztolyok! (Zsebéből két pisztolyt húz ki.)

SZÉLSZAKY.

Mi is hoztunk.

KÁKAY.

Itt vannak! (Zsebéből pisztolyokat vesz ki.)

CSATÁRY.

Ha ugy tetszik, lőjünk az önével. (Kákaytól egy pisztolyt vesz el, ki a' másikat Szélszakynak adja, ez reszketve veszi el.)

SZÉLSZAKY (titkon Kákayhoz).

Barátom! ugy tetszik a' nap elborúl.

KÁKAY (épen ugy).

Békülj meg!

SAMU.

Most lesz a' hadd-el hadd!

CSATÁRY.

Uram, ha megkövet, még kész vagyok visszalépni!

SZÉLSZAKY (magában).

Hah! ő szólít fel! ez jó jel! neki sem lehet sok bátorsága. (Fennhangon.) Ha megigéri, hogy többé Adél kissasszonnyal nem beszél.

CSATÁRY.

Csak víjunk meg! Én csak barrierben lövök. Ön álljon oda (azon oldalra mutat, melyen Szélszaky állt). Én pedig ide. (Az ellenkező színfalhoz megy.) Barátom Szadányi hátrább vonulj, 's ön' segédje is. (Megtörténik.) Barátom egyet csattant kezével, mi ezen jelre egymás ellen indulunk, 's ki előbb akar löni, löhet.

SZÉLSZAKY (magában).

Istenem, e' hideg bátorság! Ich sterbe!

CSATÁRY.

De mondom a' másodiknak joga lesz aztán, pisztolyát ellensége' homlokára szegezni, 's ott durrantani el!

SZÉLSZAKY

(ijedtében elfelejtkezve).

Oh entsetzlich!

SAMU.

Átkozott ember ez a' Vilmos.

OBSCURIDES.

Horrendum visu!

CSATÁRY.

Készen vagyunk! Barátom, jelt adhatsz.

SZADÁNYI

(kis szünet után kezével csattant, Csatóry előlép: Szélszaky félelmében egy lépést előtántorog).

SZÉLSZAKY.

Kérem! a' nap szemembe süt! szemem káprázik.

CSATÁRY.

Hogy a' manóban lehetne az, hiszen háttal áll a' nap felé.

SZÉLSZAKY.

De kérem, igen gyengék szemeim! én kurzsichtig vagyok, minden afficiál. Én szeretnék az úrral értekezni.

SZADÁNYI (félre).

Ez nem lő!

SZÉLSZAKY.

Uram! adjunk Erklaerungot egymásnak!

CSATÁRY (boszúsan).

Pisztolylyal uram, pisztolylyal.

SZÉLSZAKY.

Nem, nem! Nem azért ugyan, mivel — minthogy — ugy van — hanem mivel így történt, én magam is látom — hogy én megbántottam — az urat.

CSATÁRY (haragosan).

Ha átlátja, kövessen meg!

SZÉLSZAKY (akadozva).

Igen — mert a' mint igazság és nem kényszerítés; azért én önt igen nagyra is becsülöm: de ezen tisztelet' jeléül, — annál fogva én megvallom, nem különben a' mint világos a' dolog — de leginkább még is — hogy mindazonáltal, durchaus szükségesnek látom, a' mit én különben nem tettem volna — hogy — a' hogy — vagy — mivel hogy — (Akadozik.)

OBSCURIDES.

Ez az úr sem tanulta Quintilianust — sem Cicerot de oratore.

SZÉLSZAKY.

Mert a' mint mondám, én valóban sajnálom — a' miért is bocsánatot kérek — mert én annál fogva soha sem — a' miként mind ezekből magából következik: sajnálom, 's maga is át fogja látni, hogy én — kivált ilyen szép idő-

ben — 's e' miatt meg fog ezen Erklaerungommal elégedni, mert a' miképen kellettől nyugotig — —

GSATÁRY.

Ön bolond kelettől nyugotig! (E' szavainál pisztolyával, hevesen Szélszakyra mutat, ki ijedve megfordul, 's Dengelegyhez ugrik, ez hirtelen feláll, 's pipáját Szélszaky ellen tartja, ki ijedve visszaszökik és kiált.)

SZÉLSZAKY.

Istenem! itt is pisztoly és gyilkos!

SAMU (előlép).

Nem pisztoly és gyilkos — csak pipa és pipás.

GSATÁRY.

Barátom, jó hogy itt vagy; te is tanúm lehetsz. —
(Szélszakyhoz.) Hát az úr nem akar löni?

SZÉLSZAKY.

Nem, kérem: hiszen már gondolom —

GSATÁRY.

Megkövetett? azt ugyan senki sem értette, de én elfogadom, hanem mind ezen urak tanúm, hogy csak gyávaságának bocsátok meg.

KÁKAY.

Ez nagyon szép, de még szebb lenne, ha a' békét megünnepelnék: úgy vélnem, a' dél itt van, néhány palaczk champagnei — —

GSATÁRY.

Kár volna a' nemes italt vesztegetni.

OBGSURIDES (félre).

Kár hogy nem verekedtek, szerettem volna illy halálos spectaculumot látni,

GSATÁRY.

Éljenek boldogul! Menjünk barátom! (El Szadányival.)

SAMU.

Egységére váljék az úrnak! (El.)

SZÉLSZAKY

(Obscuridest meglátván).

Hát az úr mit leskelődött itten?

OBSCURIDES.

Én az úr' vitézségére egy carmen panegyricumot akartam írni, azért — —

SZÉLSZAKY (mérgesen).

Talán gúnyol?

OBSCURIDES.

Depraecor, épen nem! (Íjvedve elsiet.)

SZÉLSZAKY.

Hála, hogy a' dolognak vége van!

KÁKAY.

Szinte könnyebben lélekzem!

SZÉLSZAKY.

Hogy' viseltem magamat?

KÁKAY.

Jer siessünk innen, egy pohár champagneinél ismét felolvadsz, jobban lehet ott beszélni! (El.)

Hetedik jelenés.

(Szoba Falusy' házában.)

ADÉL (az ablaknál).

Istenem! mi vége lehetett? azon átkozott fák mindent elrejtenek. Még lövést nem hallottam: de ők karddal is vihattak. Csak Rózsi jőne. Ezen aggodalom! mintha saját életem az övétől függene. Csak most érzem mennyire szeretem őt! Ha most belépne, nem uralhatnám érzelmeimet.

Nyolczadik jelenés.

RÓZSI belép. ADÉL.

ADÉL.

Mi történt?

RÓZSI.

A' hogy oda értem, mindennek vége volt; Szélszaky és Kákay akkor mentek el!

ADÉL.

Szélszaky ment el? Hát Csatáry?

RÓZSI.

Őt már nem láttam!

ADÉL.

Istenem! őt sebesítve vitték el!

RÓZSI.

Talán nem! a' professort kérdeztem, de ő diákul felelt valamit.

ADÉL.

Siess el; hozz bizonyos hírt.

RÓZSI.

Csatáry úr' inasával találkozám; de ő sem tudott semmit, hanem megígérte, hogy urát ide küldi mindjárt, azért az inasoknak dolgot adtam a' háznál, hogy a' kaputól elcsalhassam. De lépteket hallok, talán már jó is?

Kilenczedik jelenés.

CSATÁRY belép. VOLTAK.

ADÉL (nagy örömmel).

Vilmos! Önnek nincs baja?

CSATÁRY.

Vilmos? — Ez édes szó Adél, minden bajt elfelejtetne velem!

RÓZSI (félre).

Itt én felesleges vagyok! (El.)

ADÉL.

Az szép; ön nem vívott meg.

CSATÁRY.

Becsülhetne engem Adél, ha visszalépek? Én már kész valék a' lövésre, de gyáva ellenemet félelem fogá el, ő megkövetett.

ADÉL (neheztelve).

'S ön kérésem' daczára veszélyezteté életét?

CSATÁRY.

Hibáztam! de hibám menthető. Egész életemet ezen hibám' javítására fordítom; — én önt szeretem, imádom örökké, 's azon boldogító tudás, hogy engemet Adél szeret, egy élet veszélyvel, csak hitvány áron van meg-

fizetve. Ön nekem megbocsát, annál inkább megbocsát, mivel csak ezen eszköz nyilvánítja szerelmét. Édes Adélem, ön megbocsát?

ADÉL.

Megbocsátok.

CSATÁRY.

'S ezen bocsánatot egy csókkal erősíti meg?

ADÉL (hallgat).

CSATÁRY.

Egy csókkal, mellynek csattanása szerelmünk' hajnaléneke.

ADÉL (hallgat).

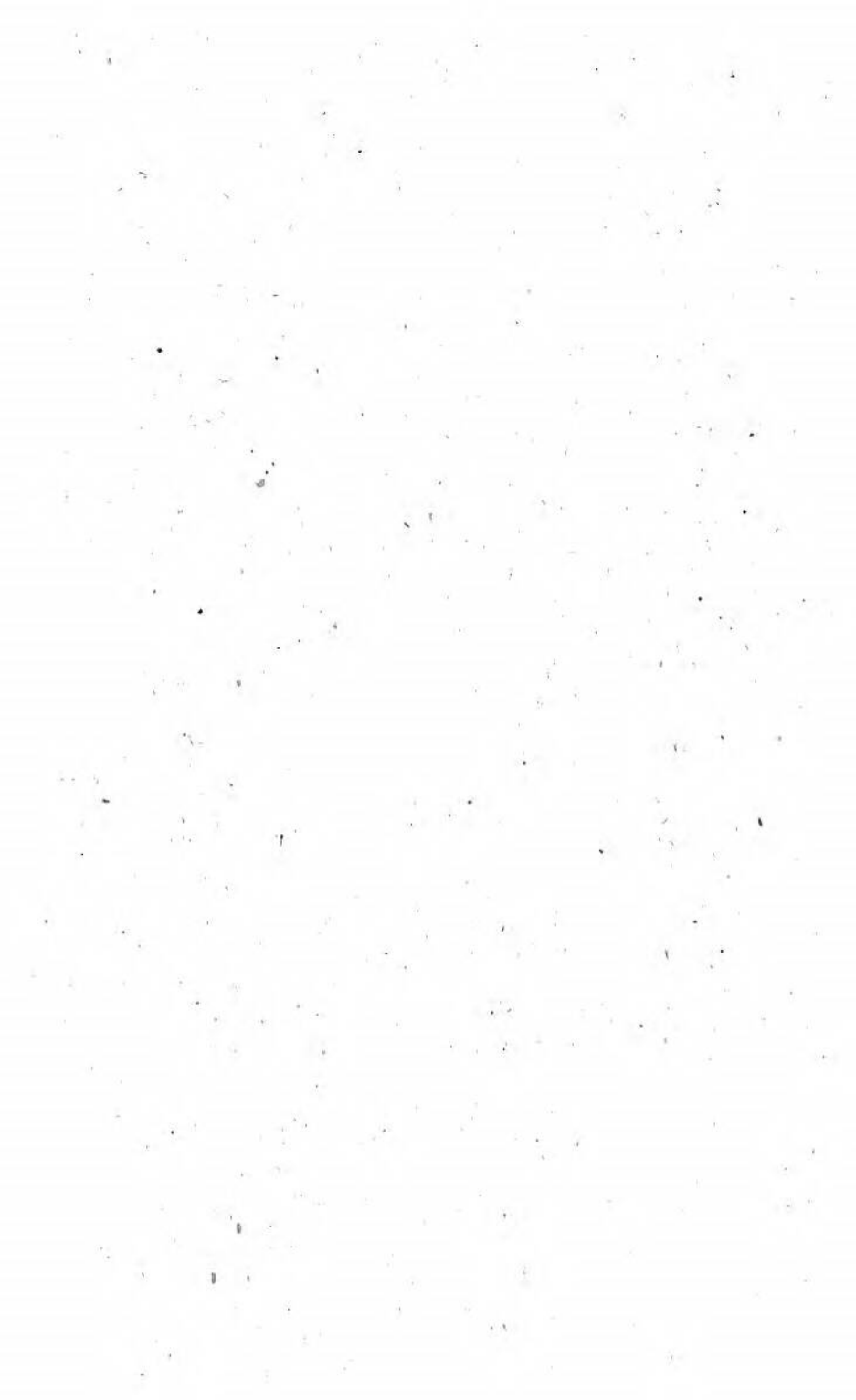
CSATÁRY

(megakarja csókolni, mi közben a' kárpit leesik).

—————

NEGYEDIK FELVONÁS.

NEGYEDIK FELVONÁS.

(Csatáry' szobája.)

Első jelenés.

CSATÁRY, SZADÁNYI (dohányoznak).

SZADÁNYI.

Késni és várni épen nincs idő; egy gyors határozás segíthet még csak. Az öreg Falusy ma délben haza érkezett.

CSATÁRY.

A' sietést magam is olly szükségesnek tartom, mint te: de adj hát tanácsot, mit tegyek? Egy hónapja, hogy Adélt ismerem: mint tudod két nappal párviadalunk után ő falúról beköltözött nagynénjéhez ment lakni — ezt én ismerem; 's így senki sem gátolható látogatásaimat; annyit tudok, hogy Adél engem szeret, forrón szeret: de egyebet nem lehetett tenni.

SZADÁNYI.

Csodálom barátom; te olyan leleményes eszű vagy.

CSATÁRY.

Mindent elkövettem, mit szerelem és tisztelet engedtek: de Adél, gyámapja' jóváhagyása nélkül semmire sem akar hajlani, bár erősen megigéré, hogy Szélszakynak neje soha sem lesz. A' napokban levelet vön gyámapjától,

mellyben neki velem minden társalkodást keményen tilt. Hihetőleg Szélszaky az áruló; 's egyszersmind tudtára adja, hogy haza érkezése után rövid nap' meglesz a' lakodalom Szélszakyval. Móst gondold barátom — —

SZADÁNYI.

Ha kedvesed minden merész lépéstől visszajed, nincs más mód, mint az öreget, jóvalrosszal rávenni a' dologra.

CSATÁRY.

De hogy' lehetne ez? Egy olyan vén kalmárnak, még a' lélekezete is ármány.

SZADÁNYI.

Vigan barátom! téged a' boldogtalan szerelem eltompít; ne gondolj rá, csak a' szép szerelmes leányt képzeld magadnak, 's tudom elméd fölvidul, visszanyeri rugósságát; 's te ki az öreget már egyszer olyan felségesen rászedtéd, midőn szeme előtt tevéel szerelemvallást leányának, bizonyosan itt is fogsz magadon segíthetni.

CSATÁRY.

De hogy' ? Semmi módot sem látok!

SZADÁNYI (gondolkodik).

Várj barátom! te jól vagy Adél' nagynénjével?

CSATÁRY.

Igen.

SZADÁNYI.

Gondolom Falusy öt személyesen nem ismeri?

CSATÁRY.

Soha sem láttá, mert az asszony eddig tova jószágán lakott, csak megözvegyülése óta költözött Pestre, 's ek-

kor már Falusy Bécsben volt; sőt mi több az öreg még lakását sem ismeri.

SZADÁNYI.

Egy felséges gondolat villan át lelkemen. Barátom, eddig tőled tanultam, de ez mestereddé tesz.

CSATÁRY.

Bennem is villámlik fel egy terv.

SZADÁNYI.

Felséges volna, ha mind a' ketten ugyan azon gondolatra jönénk! — Mi Falusyt a' nagynénihez vezetjük.

CSATÁRY.

'S én azt mondom, hogy annak leányát akarom elvenni.

SZADÁNYI.

'S őt tanúnak kérjük meg.

CSATÁRY.

A' nagynéne ugy is részemen van félig meddig; könnyen megnyerem.

SZADÁNYI.

Felséges!

CSATÁRY.

De barátom egyet elfelejtünk.

SZADÁNYI.

Mit?

CSATÁRY.

Falusy megismeri gyámleányat.

SZADÁNYI.

Nem láttatjuk vele!

CSATÁRY.

De ha ő látni kívánja. Még is veszedelmes!

SZADÁNYI.

Az igaz, 's ha most rajtakap, jövődöben épen lehetetlen volna célunkhoz jutni. Héj — héj —

CSATÁRY.

Tervünk' alapja mindenestre jó.

SZADÁNYI.

Csak az öreget kábíthatnók el.

CSATÁRY.

Elkábítani! (Gondolkodik.) Arany gondolat! Jer barátom, megvan! azért legalább is egy pohár champagneit kell innunk, mint Kákay úr mondja.

SZADÁNYI.

Micsoda? beszélj!

CSATÁRY.

Csak jer, mindent megtudsz; 's azután haladék nélkül munkára! (El.)

Második jelenés.

(Szoba Falusy' házában, a' városban.)

FALUSY egyedül.

Hála az égnek! hogy ittthon vagyok! Hány ezer aggodalom kinza ellétem alatt; pénzem, gyámleányom — gyámleányom pénzem! ez a' két gondolat furdalta örökké szívemet. Valóban nem tudom mi nehezebb veszélyes időnkben, egy régi kereskedő házat a' bankrottól, vagy egy

leányt a férfiaktól megőrizni? Ugyan az Isten miért nem adott e' gyámleány helyett saját fiut? ha kettőt is; azok legalább folytathatnák firmámat, és szaporíthatnák fáradsággal szerzett vagyonomat. De ezen leányt, hogy tekintete legyen a' világban, legalább is egy nemes embernek kell odaadnom, 's vele minden pénzemet; pedig, ah! milyen fájdalmas azon szép pénztől megválni, és saját gyermekemre nem is hagyhatni. No de most legelőbb vagyonom' állapotját vizsgálom meg, 's azután sógornémhoz megyek, 's Adélt haza hozom. Ő már tudom itt lenne, de még csak holnaputánra vár. (Az ajtón kopognak.) Ki a' manó zavar megint? Szabad!

Harmadik jelenés.

CSATÁRY és SZADÁNYI belépnek. FALUSY.

CSATÁRY.

Alászolgája! Örvendünk, igen örvendünk ön' szerencsés hazaérkezésén.

FALUSY (elfojtott boszúval).

Alászolgája! (Félre.) Hah! ez bizonyosan Adélt megkérni jött! (Fennhangon.) Én is örvendek, oh örvendek! — (Félre.) Hogy a' manó vinné el! (Fennhangon.) Tessék helyet foglalni! (Leülnek.)

CSATÁRY.

Én egy igen nagy kéréssel jövök.

FALUSY (félre).

Nem mondtam? De várj! (Fennhangon.) Képzelem, de előre mondhatom, hiába.

CSATÁRY.

Ön csalatkozik, bizonyosan azt véli, hogy kérésem

Adél kisasszonyt érdekli? Épen nem! Megvallom ugyan, hogy én hibáztam, sőt vétettem ön ellen; én gyámleányát szerettem; értse ön, csak szerettem és szerelmem' tüze annyira elragadt, hogy egy pillanatig kész valék a' tisztelt bátya' daczára is, (meghajtja magát) kit én, mint minden ismerőse, valóban mélyen tisztetek: tehát kész valék a' tisztelt bátya' daczára is, Adél' viszonyszerelme után esengeni; hanem ott is kosarat kaptam; én majd kétségbeestem: de szerencsémre nem sokára egy más leánnyal ismerkedém meg, és abba halálíg szerelmes vagyok.

FALUSY.

No ezen örvendek. Lássá, a' dolog így sokkal jobb, sokkal egyszerűbb.

SZADÁNYI.

Én is mondtam barátomnak.

CSATÁRY.

Magam is átlátom. De mindig terhelé szívemet, hogy önt oly mélyen megbántottam. Folyvást tünődtem, mint tehetném ezen nagy hibámát jóvá, 's most egy mód jutott eszembe, mellyben ha ön megegyezik, engem boldogítani fog.

FALUSY.

A' mi tőlem kitelik.

CSATÁRY.

Még ma lesz azon említett leánykával lakodalmam: én, mint ön tudja, itten idegen vagyok; tehát önbe helyeztetvén bizodalमत, ezennel megkérem, méltóztassék násznagynom lenni.

FALUSY.

És mikor lesz a' lakodalom?

CSATÁRY.

Még ma.

FALUSY.

Olyan hamar?

CSATÁRY.

Véleményem szerint a' házasság egy háborúhoz hasonlít leginkább, 's ebben a' sebesség által legkönnyebben győzni.

FALUSY.

'S hol lesz a' lakodalom?

CSATÁRY.

Mátkám' házában.

FALUSY.

Még nevét sem tudom!

CSATÁRY (unszolva).

Kérem önt: mindent megtudand. De most egy percet sem veszthetek. Lesz-e olyan kegyes?

FALUSY (félre).

Mit csináljak? Vesztetni a' dolognál nem lehet, 's ha megházasodik, gyámleányom mentve lesz. — (Fennhangon.) Topp! én megyek!

CSATÁRY.

Ezer hála! kocsim lent áll; kérem legelőbb méltóztassék velem a' paphoz-jöni, a' szükséges rendelések végett. — Barátom addig előre megy, szállásomon mindent elkészíteni.

SZADÁNYI.

Mindent megteszek.

GAAL JÓZSEF,

CSATÁRY.

Kérem alásson, csak siessünk.

FALUSY.

Megyek, megyek! (Mind el.)

Negyedik jelenés.

(Fogadó szoba.)

BORSAY, BERKY, SZAMOSY.

BORSAY.

Valljon miért hitt ide Vilmos barátunk?

BERKY.

Nem foghatom meg.

SZAMOSY.

Alkalmasint valami különösön töri a' fejét.

BORSAY.

Ne gondoljunk vele, itt lesz nem sokára ő maga is, 's majd megfejti.

BERKY.

Nem bánom legyen bár mi, de érte mindenre kész vagyok.

SZAMOSY.

Én is.

BORSAY (az ablaknál).

Hah! itt jó Szadányf, ez tudni fog mindent.

BERKY (ugyan ott).

Igen; Dengelegy Samu, 's az a' codex gregorianus, hogy' is hiják csak? Majd nevetünk rajta.

Ötödik jelenés.

VOLTAK, SZADÁNYI, DENGEELEGY, OBSCURIDES.

SZADÁNYI.

Jó napot barátim!

MIND.

Jó napot, isten hozott!

OBSCURIDES.

Servus humillimus.

SZADÁNYI (titkon Szamosyhoz).

Barátom! foglaljátok el ezt a' diák tudost, Samuval van végezni valóm. (Samut elébb vezeti, a' többiek Obscurides-sel beszélve hátra vonulnak.)

SZADÁNYI (Samuhoz).

Fontos dolog történt.

SAMU.

Hogyan?

SZADÁNYI.

Mátkádat elragadjuk.

SAMU.

De ezer karikás égi háború, azt kikérem!

SZADÁNYI.

Ne lobbanj fel! hisz' a' te javadra: lásd, a' leány félelmében megvallá, hogy téged szeret, mert gyámajja megérkezett, 's neki holnap Szélszakyval eskünni kellene; tehát a' leány kész velünk szökni, hogy útált völegényét kikerülje, azért te várd őt egy bizonyos helyen, mi oda visszük, 's estig egy pár lesz belőletek.

SAMU.

De igaz-e az?

SZADÁNYI.

Olly igaz, mint hogy' te okos ember vagy.

SAMU.

De hát hol várjak?

SZADÁNYI.

Tudod azon fogadót, künn a' város' szélin, a' veres farkasnál?

SAMU.

Tudom!

SZADÁNYI.

Mi Adélt oda hozzuk; de csak siess, mert Falusy minden perczen itt lehet, 's ha az itt lel, el vagy árulva!

SAMU.

Mit csinál itt Falusy?

SZADÁNYI.

Azt itt tartjuk, hogy az alatt Adél, elillanhasson. — Csak siess!

SAMU.

Megyek! de Laczi, még egyet; nem lehetnék én jelen az elragadásnál?

SZADÁNYI.

Semmi esetre! mert ha ott nem vagy, gyanúba nem eshetel, ha a' dolog el nem sül is. De csak szaporán menj. (Az ajtóhoz vezet.) Siess, a' veres farkasnál! Siess. (Samu ki lép.)

SAMU (az ajtón kívül).

De Laczi. meg ne csaljatok.

SZADÁNYI.

A' viláért sem! Ezekkel bajomra az úton találkozám, hanem az alkalmatlant már leráztam. Hahaha! várhat az itéletnapig. A' másik (Obscuridesre mutat) jó hogy itt van, így nem lehet útunkban. (Kiált.) Fogadós!

FOGADÓS (oldalt kirohan).

Tessék!

SZADÁNYI.

Champagneit hamar, 's holmi könnyű étkeket!

FOGADÓS.

Tüstént!

(Nem sokára bort és ételt hoznak, az asztalra lerakják.)

Hatodik jelenés.

VOLTAK, CSATÁRY. FALUSY.

CSATÁRY (Falusyhoz).

Itt vannak már némelly vendégeim. Borsay, Berky, Szamosy urak: de előbb is igyunk násznagyom' egészségéért.

BORSAY	}	(bámúlvák). Násznagyod?
BERKY		
SZAMOSY		

CSATÁRY (titkon hozzájuk).

Igen! mindent megtudtok. (Fennhangon.) Tehát éljen a násznagy úr!

MIND (isznak).

Éljen!

OBSCURIDES.

Vinum generosum. Vivat! (Újra iszik.) Ugyan rogo;

ezt a' bort nem ismerem, nem azon híres falernumi,
mellyet Horácz olly sokszor emleget, exempli gratia —

CSATÁRY.

Nem olyan régi, de annál jobb, Horácz nehezen
íttá, mert ezen bor' hazája akkor barbarus föld volt: ez
champagnei!

OBSCURIDES.

Értem; Campaniense!

FALUSY.

Hát most iszom először.

SZADÁNYI.

Ugy tessék! (Tele poharat ád.)

FALUSY.

Sok lesz talán!

SZAMOSY.

Oh! ezen bornak az a' jó tulajdonsága, hogy meg
nem árt. (Falusy iszik.)

(A' játsszók, ezen egész jelenés alatt, élénk mozgásban legyenek, be-
szélgetve és iddógálva, 's csupán a' beszélők 's kiket a' beszéd illet,
lépjenek elő, 's ha beszédüket végzik, ismét hátra vonódnak; de mind-
ennek sebesen, 's mintegy természetesen kell menni, úgy hogy a'
szín' eleje üres soha se maradjon. A' fogadós és pinczér többször
belépnek és szolgálnak.)

FALUSY.

De kérem a' mátká' nevét.

CSATÁRY.

Már a' pap tudja.

FALUSY.

De én is akarom tudni.

CSATÁRY.

Teljes joga is van hozzá. Apja nem él, anyja özvegy Tóváryné, nem messze lakik.

FALUSY.

És már semmi akadály többé.

CSATÁRY.

Mióta ön a' papnak meghagyá, hogy engem azon leánynyal, kit ma hozzá viszek, összeadjon, semmi sincs! Csak a' házassági egyezést kell még egy tanúnak aláírni, arra ismét önt kérem meg.

FALUSY.

Szivesen, hol van?

CSATÁRY.

Jegyesemnél, majd csak ottan. De kérem, tessék (az asztalhoz vezeti) tetszése szerint választani.

SZADÁNYI.	} előlépnek.
OBSCURIDES	

SZADÁNYI.

Hogy' van ön megelégedve?

OBSCURIDES.

Optime!

SZADÁNYI.

Ezen bornak még egy különös sajátsága is van.

OBSCURIDES.

'S mi lenne az?

SZADÁNYI.

Hogy a' classicusokat nagyon érthetővé teszi.

OBSCURIDES.

Rogo; így tehát hozzá kell látnom. (Az asztalhoz mennek 's isznak.)

Arvákönyv III. köt.

BORSAY.

Éljen a' szép menyasszony!

OBSCURIDES.

Vivat sponsa!

MIND (isznak).

Éljen!

FALUSY.

Barátom uram valóban derék ifju, nagyon örvendek,
 hogy megházasodik; ez igen okos tett, azért is egéssé-
 geért iszom. Éljen a' vőlegény!

OBSCURIDES.

Kérem, rogo! ez már az én kötelességem ilyen
 festivitásnál solemniter inni vivatot. — Tehát:

Feltünik az égen piros aurora,
 Legyen vig; a' kinek, van ilyen jó bora,
 'S ha még ehhez járul Hymennek is tora;
 Jól élhetünk mint az Olimpüsnak kara;
 'S ki ma megtiszteli oltárán Cytherát
 Nyujt nekünk gazdagon nectárt ambroziát;
 Homerus zengje el epithalanyomát
 Kiáltom: Dominus spectabilis vivat!

MIND.

Éljen!

CSATÁRY.

Köszönöm uram! remek köszöntés — —

FALUSY

(kissé mámorosan).

Uram öcsém felséges ember! mondhatom felséges!
 örülök ismeretségén.

CSATÁRY.

Igen le vagyok kötelezve. (Szadányihoz titkon.) Ez már jó állapotban van! Hát Obscurides hogy' áll?

SZADÁNYI.

Az barátom, hamarjában Jupiter' genitívusát sem tudná megmondani.

OBSCURIDES (mámorosan).

Jupiter? ki beszél Jupiterről? — Jupiter nem kell! le Jupiterrel az Olimpusról — Bachust ültetjük helyébe, az igazi istent. Deus ter optimus maximus. Az egész mythologia ostobaság, csak Bachus ér valamit. — Quo me Bache rapis tui plenum! —

CSATÁRY.

Ideje hogy menjünk.

SZADÁNYI.

Magam is azt vélem.

§ CSATÁRY (Falusyhoz).

Itt az idő, ha tetszik induljunk!

FALUSY.

Induljunk uram öcsém, induljunk. Ollyan jó kedvem van, hogy az egész világot összeházasítanám. Ha gyámleányom itt volna, azt is tüstént férjhez adnám.

OBSCURIDES.

Csak egy leányra találnék! még én is megházasodom. Io Hymen! Hymenee! Io!

CSATÁRY.

A' kocsi vár.

FALUSY.

Hát egyenesen (tántorog) a' mátkához. (Indul.)

OBSCURIDES.

Egyenesen. Linea recta est brevissima! (Tántorogva indul.)

CSATÁRY.

Segíts szerelem!

OBSCURIDES (visszafordul).

Optime dictum! A' szerelem segít. Már Horatius mondta: Audendum est! fortes adjuvat ipsa Venus.

CSATÁRY.

Követem tanácsát. (Kimennek.)

SZADÁNYI.

Barátim! e' vig jelenet lesz.

SZAMOSY.

De még semmit sem tudunk felőle.

SZADÁNYI.

Nevetni fogtok.

BERKY.

Szólj tehát!

SZADÁNYI.

Csak jertek, mindent elmondok. (El akarnak menni.)

Hetedik jelenés.

SZÉLSZAKY, FOGADÓS (belépnek oldalt), VOLTAK.

SZADÁNYI (félre).

Hát ma szabad valamennyi ördög?

SZÉLSZAKY.

Nincs itt Falusy úr?

SZADÁNYI (félre).

Már tudja. (Fennhangon.) Itt volt, de elment!

SZÉLSZAKY.

Hová?

SZADÁNYI (félre).

Várj, majd elbódítlak. (Fennhangon.) Ismeri ön a' veres farkas fogadót a' város' szélén?

SZÉLSZAKY.

Nem, de kitudhatom!

SZADÁNYI.

Hát siessen utána; mert ő oda ment, egy hallatlan tettet gátolni.

SZÉLSZAKY.

Mi féle tettet?

SZADÁNYI.

Tudja millyen vad ember Dengelegy. Ő az este Adélt el akarja ragadni, 's most czinkosaival azon fogadóban lappang; azért ment oda az öreg úr, 's azért kellene önnök is sietni; azért csak fusson, rohanjon. (El mind, középén.)

SZÉLSZAKY (marad).

Elragadni? Unerhört? Illy nagy városban, eine Entführung! De velem van két markos inasom, utána megyek. (El.)

Nyolczadik jelenés.

(Szoba Mezeyné' házában.)

ADÉL, RÓZSI, MEZEYNÉ (az oldalajtón jönnek).

RÓZSI.

Tessék elhinni, én bizonyosan tudom. A' tekintetes

úr ma délben megérkezett; Csatáry és Szadányi úr, mindjárt meglátogatták, 's azután a' tekintetes úr Csatáry úrral a' paphoz ment, onnan pedig Csatáry úr' szállására: ott magam láttam kilépni a' kocsiból, még pedig olyan vígan, mint régen nem volt.

MEZEY NÉ.

Mit tehetett a' papnál?

ADÉL.

Istenem, ha megegyezett volna szerelmünkben.

RÓZSI.

Illyesúrinek kell lenni, különben mit csináltak volna.

MEZEY NÉ.

Magam is úgy gondolom.

ADÉL.

De utolsó levelében még egészen máskép' irt.

RÓZSI.

Talán meg akarja a' kisasszonyt lepni?

MEZEY NÉ.

Édes húgom! légy jó reménnyel, ennek mindenesetre csak jó következése lehet.

ADÉL.

Adja isten!

MEZEY NÉ.

Hiszen Csatáry derék ifju, ki minden tekintetben boldoggá teheti nejét.

ADÉL.

De bátyám ezt nem akarta átlátni.

MEZEYNÉ.

Az idő sokon segít, talán ebben is változást tett!

RÓZSI.

Kocsit hallok megállani, talán ök: megnézem. (Elfut.)

ADÉL (az ablaknál).

A' többiek már beléptek a' kapun, csak az egy Csátáryt látom.

MEZEYNÉ.

Örvendj édes Adélem, én már bizonyosnak tartom.

Kilenczedik jelenés.

VOLTAK, CSATÁRY, FALUSY, SZADÁNYI, OBSCURIDES.

CSATÁRY

(ki legelőbb lépett be, egy gazdag csipke fátyolt borít Adél' fejére, mondván).

Édes kisasszony! fogadja ezen csekély ajándékot, melly kecséit az esketőre menetelkor, irigy szemek előtt fődendi, mint hajnali rozsafelhők, a' kelő nap' sugarait.

ADÉL

(a' fátyolt félig fölemelve).

Vilmos, mit jelent ez?

CSATÁRY.

Az istenért Adél! kérem tegyen úgy mindent mint kívánom, bátyja itt van, 's mindenben meg fog egyezni.

FALUSY

(kit és Obscuridest, Szadányi az alatt Mezeynének mutatott be).

Hát hol tisztelhetem a' szép menyasszonyt?

CSATÁRY (Adélre mutat).

Itt lássa ön boldogságomat?

FALUSY.

Gyönyörűséges teremtés, valóban angyal! De hiszen arczát lepel borítja. (Csatáry Falusyt ezen szavainál hátra tartja, nehogy Adél, kit Mezeyné és Szadányi fogtak körül, szavait hallja.)

CSATÁRY.

Ez leányi szeszély; ő erősen fogadá, hogy ezen leplet, csak az esketés után veti le. — De mátkám egészen magyarul van nevelve; örülne ha ön vele azon régi magyar szokás szerint, mint hűgával beszélne: szólítsa őt az édes rokonai te szóval.

FALUSY.

Ha kell, nem bánom! én most úgy is olyan jó vagyok az egész világ iránt.

OBSCURIDES.

Kérem, kinek gratuláljak?

CSATÁRY

(Obscuridest Adélhez vezet).

Ezen angyalnak.

OBSCURIDES

(fesztes állásba helyezi magát Adél előtt, mintha beszélni akarna, de a többiek ellökik).

Hogy sietnek; már csak jobb időre várok. (Elvonul.)

FALUSY.

Édes hugom! hát szereted ezen urat!

ADÉL.

Édes jó bátyám!

FALUSY (félre).

Jó lélek lehet, mindjárt elfogad bátyjának. (Fennhangon.) Ne félj, szólj egyenesen! szereted őt?

ADÉL.

Egész szívemből,

FALUSY.

E' szép, így boldogulhattok; tehát hozzá is akarsz menni?

ADÉL (halkan).

Igen!

FALUSY

(Adél' és Csatáry' kezét egybe teszi).

Hát legyetek boldogok!

ADÉL.

Ezt az ég hálálja meg bátyámnak.

CSATÁRY.

És mi minden erőnkben levő módon. Most még a házassági egyezést.

FALUSY.

Alá írni? szívesen; csak sok ne legyen, mert úgy érzem, az utazástól még reszket kezem.

CSATÁRY.

Csak nevét. (Az asztalhoz viszi és zsebéből iratot tesz elébe.)

FALUSY (ír).

SZADÁNYI.

Ez is úgy ír, mint Schiller' Wallensteinjában Tiefenbach.

CSATÁRY (Mezeynéhez).

Kérem alássan — önön a' sor!

MEZEYNÉ.

Váratlan boldog fordulat, de előttem furcsának tetszik.

CSATÁRY.

Egy óra mulva minden kifejlik.

MEZEY NÉ (alá ír).

CSATÁRY (Adélhez lép).

'S most imádott Adélem, kinek karjai közt rövid per-
cek mulva, a' legboldogabb halandó leszek.

ADÉL.

Nevemmel erősítem ezen csalást, mert ollyast sejtek.

CSATÁRY.

Nevével erősítse szerelmünket!

ADÉL.

Isten neki. (Alá ír.)

CSATÁRY.

Ezen kevés vonások, boldogságomat határtalanná te-
szik. (Alá ír.) Uraim, legyenek¹ tanuk.

SZADÁNYI.

Szivesen! (Alá ír.)

OBSCURIDES.

Libenter! (Alá ír.) Simplicius Obscurides de Straczéva,
nobilis Pannoniae.

CSATÁRY.

Elég! (Tollát elragadja 's az írást elteszi.) Most siessünk
az esketőre.

OBSCURIDES.

Rogo, még a' baccalaureusból csak a' bacot irtam ki.

MEZEY NÉ.

De ezen öltözetben?

CSATÁRY.

Minden haladék nélkül, Falusy úrnak, sok dolga van.

MEZEYNÉ.

Csak kalapomért megyek. (El oldalt.)

OBSCURIDES.

Tehát most illik, nunc decet, megköszönteni a' meny-asszony kisasszonyt, per tropos et allegorias. O fortuna —

CSATÁRY.

Majd az eskető után uram!

OBSCURIDES.

Kérem, most — —

CSATÁRY.

Lehetetlen!

OBSCURIDES.

Quomodo?

MEZEYNÉ (kilép, fején kalap).

Én kész vagyok!

CSATÁRY.

Hát siessünk? (Titkon Szadányihoz.) Falusyt és Obscuridest ülted kocsiba, és vidd akárhová, csak utánunk ne. (Karját Adélnak nyújtja.) Tessék! (Mennek — Falusyhoz.) Az úr barátommal jó.

FALUSY.

Megyek. (Adél, Mezeyné, Csatáry el közepén, a' többiek utánok indulnak, akkor Rózsi belép.)

Tizedik jelenés.

VOLTAK, RÓZSI.

FALUSY.

Bankrott és krida! ez Rózsi, hügom' szobaleánya!
Hogy' jösz te ide?

SZADÁNYI (félre).

E' kellett még.

RÓZSI.

Én — dolgom van itten, — hiszen én — itt lakom.

FALUSY.

Mit? te it lakol?

SZADÁNYI.

Hát nem mondá barátom? Rózszi Csatárynak egy szerelmes levelét adta Adél kisasszonynak, ez őt azért magától elüzte, 's barátom ide hozta mátkájához szolgálatba, csupa hálából.

FALUSY.

Húgom egy szerelmes levélért elüzte? Áldott jó leány!

OBSCURIDES.

Jaj! én voltam tanítója.

FALUSY (Rózszihoz).

Na máskor jobban viseld magadat. Itt egy kis vigasztalás, az elüzésért! (Pénzt ad neki; mind el, közepen.)

OBSCURIDES.

Én pedig vigasztalásul megcsókollak! (Rózszi visszaszökik. Obscurides elmegy.)

RÓZSI.

Mi — azt nem tudom, — de valami csel itt történt, még pedig nagy, mert szobaleányi elmésségem sem bírja egészen áthatni. Falusy úr először élteben ajándékoz, és a' tudós csókolni akar.

(A' kárpit leesik.)

ÖTÖDIK FELVONÁS.

ÖTÖDIK FELVONÁS.

(Szoba a' veresfarkas fogadóban.)

Első jelenés.

DENGELEGY
(nyugtalanul föl- 's alá jár.)

Még is veszett dolog a' szerelem nagy városban! — Otthon a' Nyíren azóta vágytársamnak nyakát törtem volna; de itt olyan finnyáson kell bánni a' dologgal, mintha üvegből volna; nem hiába mondják, hogy olyan állandó a' városi szerelem mint az üveg. (Az ablakon kinéz.) Még sem jönnek! még is örvendek, hogy Vilmos barátom segít rajtam, különben hinárban maradnék. — Vilmos valljon nem csal-e meg? Nem, nem! ha ő akarta volna a' leányt, furfangos eszével már rég magáévá teszi. Hah! egy kocsi! (Az ablakhoz siet.) Az udvarba hajt, nem látom ki száll ki belőle, csak ők lennének — már jönnek!

Második jelenés.

SZÉLSZAKY, JANKÓ, BALÁZS jönnek. DENGELEGY.

SZÉLSZAKY.

Hah! itt van az úr? rettegjen mélt' bosszúmat el nem kerüli.

DENGELÉGY.

Ezer sallangos menykő! vigyázzon, hogy én (botját-rázva) meg ne kerüljem az urat. Én rettegek? kitől? ki boszújától?

SZÉLSZAKY.

Bringen sie mich nicht in Harnisch! az úr' engem megbántott, 's azt kívánom hogy tüstént álljon el szándékától.

SAMU (félre).

Ez tud valamit a' dolgról, de meg nem ijeszt. (Fennhangon.) Nekem most csak egy szándékom van, minden alkalmatlan embert ezen szobából kikergetni, 's azt teljesítem is. (Szélszaky felé megy.)

SZÉLSZAKY (hátról).

Inasaim itt vannak, azok védni fognak.

SAMU.

Én magam vagyok, de azért mind a' hármat be kergetném egy czinke fogó tökbe.

SZÉLSZAKY.

Az úr nincs maga, én jól tudom: itt egy banda czinkosokkal van elrejtve, hogy még az este Adél kisasszonyt elragadja.

SAMU (félre.)

Ez csáléra jár, csak menjen: (Fennhangon.) Elragadjam, ha ha ha!

SZÉLSZAKY.

Hiában nevet, mindent tudok, engem el nem kábit: Szadányi úr mindent megmondott!

SAMU (elbámúlva).

Szadányi?

SZÉLSZAKY.

Ő; — Szadányi, ő küldje ide, hogy az úr' gonosz-
ságát meggátoljam; hiszen Falusy úr itt lesz mindjárt,
ha még itt nem volt.

SAMU.

Ezer mogyoró! azt mind Szadányi mondta?

SZÉLSZAKY.

Szadányi.

SAMU.

Azt is, hogy az öreg Falusy ide jő?

SZÉLSZAKY.

Azt is.

SAMU.

Hú, engemugyise' megcsalt! hogy a' zivatar füsülne
meg.

SZÉLSZAKY.

Ki csalt meg? kit csalt meg?

SAMU.

Szadányi alkalmasint mind kettőnket.

SZÉLSZAKY.

Unmöglich!

SAMU.

De ugy van! Gondolja meg csak, engem ő küldött
ide, hogy itt várjam Adélt, kit ők számomra elragadnak.

SZÉLSZAKY.

Entsetzlich! 's engem ide küldje, hogy önt akadá-
lyozzam. Wir sind betrogen!

SAMU.

Meg is bánja ő azt, ha két lelke van is!

SZÉLSZAKY.

Mit csináljunk?

SAMU.

Keressük fel tüstént; az egyiknek én töröm nyakát, másiknak az úr, de a' ki lelke van, több bátorsága legyen ám, mint a' duellumnál volt!

SZÉLSZAKY.

Verlassen Sie sich auf mich. Én ember leszek!

SAMU.

Még pedig olyan, ki a' sarat kiállja. Hát siessünk!
(El.)

Harmadik jelenés.

(Ütsza.)

FALUSY, OBSCURIDES (tántorogva jönnek).

FALUSY.

Tudja a' mano olyan jó kedvem van; de a' fejem nehéz, 's a' föld úgy inog lábom alatt. (Lépní akar.) Ni ni! minden kö elfordul, ha rá akarok lépni.

OBSCURIDES.

Az emberek is, kikkel találkozunk olyan furcsán keringenek, mintha mind részegek lennének.

FALUSY.

Héj Szadányi úr! maga hamis ember; de még is becsületes ember.

OBSCURIDES.

Innocentior Metello.

FALUSY.

De hová a' manóba lett? hiszen nincs itt!

OBSCURIDES.

Alkalmasint a' templomban van már, Hymen' oltáránál.

FALUSY.

A' templomban? Igaz, nekem is ott kellene lenni, mert ugy tetszik mintha én násznagy volnék.

OBSCURIDES.

Násznagy? he he he! hát mióta lett násznagy?

FALUSY.

Hát nem emlékezik? bizonyosan én se' tudom; de még is — ugy tetszik — én legalább úgy gondolom —

OBSCURIDES.

Errat, qui putat! Én vagyok a' násznagy, én írtam alá a' contractust.

FALUSY.

Igaz; azt én is alá írtam talán. — Amice! még is én leszek a' násznagy.

OBSCURIDES.

Na de colendissime amice, én vagyok a' násznagy, hiszen én nem vagyok részeg — ergo — —

FALUSY.

Én sem vagyok részeg: hát talán még is én vagyok a' násznagy. De — he he he! az úr tántorog.

OBSCURIDES.

Oh me Hercule! az úr tántorog, sicut ebrii thraces. És még is násznagy akar lenni.

FALUSY.

De már csak tudnunk kellene, ki a' násznagy.

OBSCURIDES.

Hát még sem tudja? én vagyok a' násznagy: megyek is mindjárt a' templomba, ad nuptias.

FALUSY.

Megállj! a' templomba, én is egyenesen oda megyek, ott megmondják mellyikünk a' násznagy.

OBSCURIDES.

De merre van a' templom?

FALUSY.

Igaz, merre van a' templom?

OBSCURIDES.

Mellic a' templom? fanum Apollinis, vel fanum Veneris genitricis?

FALUSY.

Én nem tudom! De ni ni, ezek a' házak mind megindultak, úgy sorban mennek előttem!

OBSCURIDES.

Sorban mennek, igen, előttem is; hát várjunk, míg a' templom is erre megy, aztán lépünk be. — De az a' templom még sem akar jöni.

FALUSY.

Sokáig késik.

OBSCURIDES.

Tudja mit? majd én elmegyek keresni, ön pedig várja itt. (Indul.) De aztán megmondja, ha én vagyok a' násznagy.

FALUSY.

Jó lesz; csak menjen hát, de ne késék sokáig.

OBSCURIDES.

Vale et salve! (Indul.) Héj szomorú vagyok, jó kedvem is van! (Menttében énekel.)

Ubi sunt o pocula
 Dulciora melle,
 Rixae, pax et oscula
 Rubentis puellae. (El.)

FALUSY.

És most magam vagyok itt; de ki is vagyok én voltaképen? úgy tetszik mintha mindent elfelejtenék. Csak az az ember el ne ment volna. Hé, izé, izé! hogy is híják? Ni már a' nevét sem tudom; aztán úgy tetszik mintha fejem mindig lefelé vonzodnék, lábaim pedig föl akarnának fordulni.

Negyedik jelenés.

JANKÓ, BALÁZS jőnek. FALUSY.

JANKÓ.

Ez az ember is úgy jár mint a' terhes szekér, feneketlen úton.

BALÁZS.

Alkalmasint nagyon felöntött a' garatra!

JANKÓ.

Szólítsuk meg.

BALÁZS.

Nemzetes uram!

FALUSY.

Ki károg itt?

JANKÓ.

Mit csinál itt az úr?

FALUSY.

Nem látjátok? állok!

BALÁZS.

Tántorog biz az úr.

FALUSY.

Hazudsz! te tántorogsz; hiszen látom!

JANKÓ.

Hát ki legyen tulajdonképen az úr, mondja meg: haza vezetjük.

FALUSY.

Azt, azt magam is szeretném. Hát nekem úgy tetszik, hogy én Falusy nagykereskedő vagyok; nem nem, hiszen én már — ha jól emlékezem — nemes ember vagyok.

BALÁZS (Jankóhoz).

Te, nem az a Falusy uraság, kinek házat őriztük?

JANKÓ (Balázshoz).

De biz' az! (Falusyhoz.) De azon Falusy tekintetes úr, Bécsben van!

FALUSY.

Igaz! Bécsben van, igaz. De nekem még is úgy tetszik, hogy talán már haza jött.

BALÁZS.

Igen, de az urnak bizonyosan kell tudni, ki legyen?

FALUSY.

Ugy van! kell tudni: még is Falusy leszek én! Tudják mit? menjenek el Falusy' házához, kérdezzék meg, otthon van-e? ha nincs otthon, ugy én vagyok; de ha otthon van, már akkor nem tudom ki vagyok.

JANKÓ.

Értesz te ebből valamit?

BALÁZS.

Egy kukkot sem! De még is Falusy úr lehetne, vigyük el nagyságos urunkhoz.

JANKÓ.

Jó lesz, vigyük el!

BALÁZS.

Jöjön az úr velünk, mi haza vezetjük.

FALUSY.

Megyek uraim, megyek.

OBSCURIDES (a' színen kívül énekel).

Lauriger Horatius

Quam dixisti verum. (Föllép.)

Ötödik jelenés.

VOLTAK, OBSCURIDES.

JANKÓ.

Siessünk, ez már talán a' bakter?

OBSCURIDES.

Ah colendissime, hát itt lelem? Servus humillimus.

FALUSY.

Isten hozta!

OBSCURIDES.

Hát eljött már a' templom?

FALUSY.

Nem még; de ugy tetszik, már megállottak a' házak.

OBSCURIDES.

Elöttem sem keringenek többé olyan nagyon! most hova? quo tendit?

FALUSY.

Haza; ezen jó emberek haza visznek.

OBSCURIDES.

Haza? én is elmegyek. Tendimus in Latium!

BALÁZS.

Csak siessenek az urak.

JANKÓ.

Ez a' professor.

BALÁZS.

Csak menjünk! (Mind elmennek.)

Hatodik jelenés.

(Szoba Mezeyné' házában.)

MEZEYNÉ, ADÉL, CSATÁRY (be az oldalajtón).

MEZEYNÉ.

A' csel merész volt!

CSATÁRY.

Ki ne merne mindent, ha a' díj Adél.

ADÉL

Még csak nekem se' szóltál felőle.

CSATÁRY.

Ismertem gyöngéd érzetedet, 's gyanítám, hogy el-
lenzeni fogod.

ADÉL.

Az könnyen megtörténheték.

CSATÁRY.

De most nem neheztelsz; lásd téged hibásnak nem tarthat senki, 's engem csak bírásod, csak szerelmem vett mindenre.

ADÉL.

Előbb jó szerrel lehetett volna próbát tenni.

CSATÁRY.

Már egyszer nem sikerült, bátyád általa vigyázóbb lesz, 's mi most egymásé nem vagyunk. Vagy Adél, nem vagy te boldog?

ADÉL.

Hogy én boldog vagyok-e? Karjaidban tartasz, 's még is kérdezhetsz?

CSATÁRY.

Hát felejtsd el a' multat, 's csak a' szép jelennek, 's a' szebb jövődönök élj!

ADÉL.

Vilmosom! elveim, bár mint víjanak is szívemmel, én neheztelni nem tudok; én örvendek, hogy minden így történt: de gondold meg, gyámatyám — —

CSATÁRY.

Gyámatyádnak, ha látja, hogy változhatatlan a' mi történt, meg kell nyugodni! 's ő rád nem is neheztelhet, mert maga küldött az esketőre, maga tette egybe kezeinket.

ADÉL.

De mint csalatott, haragudni fog!

MEZEYNÉ.

Ne aggódjál előre; engesztelhető lesz ő is.

Hetedik jelenés.

VOLTAK, SZADÁNYI.

SZADÁNYI.

Barátom! Szélszaky és Dengelegy nagy robajjal jönnek erre, alkalmasint tudják a' bajt.

ADÉL.

Istenem! mi lesz ebből?

CSATÁRY.

Semmit se félj édesem! ezek ellen házi jogomat használhatom, 's használni is fogom; de látások egy pillanatot se keserítse el: kérlek menj az oldalszobába: hidd el, nem sokáig fognak ők alkalmatlanok lenni. (Mezeynéhez.) Kérem önt, tessék itt maradni: egy illy tisztelt hölgy' jelenléte zabolázní fogja indulatjaikat.

ADÉL (elmegy).

Nyolczadik jelenés.

VOLTAK, SZÉLSZAKY, DENGEELEGY középén bejönnek.

SZÉLSZAKY (Mezeynéhez).

Unterthänigster! Kérem, én Adél kisasszonynyal szeretnék szólni.

MEZEYNÉ.

Ő már — —

CSATÁRY (hirtelen előlép).

Nem Adél kisasszony, ő nekem Csatáry Vilmosnak hitesem, 's azért kívánom, hogy őt minden ember, mint nőmet tisztelje, 's ki ez ellen csak egy szót mer szólni,

annak egy golyót röpítek agyába. (Nyajáson.) Alászolgája!
tessék helyet foglalni!

MEZEY NÉ (titkon Csatáryhoz).

Fijam! ne heveskedjél.

CSATÁRY.

Ez legjobb eszköz.

SZÉLSZAKY (titkon Samuhoz).

Uram! álljon elő bátorságával!

SAMU.

Barátom! te engem ismét megcsaltál!

CSATÁRY.

Nem, csak magad csalódtál, gondolván, hogy egy
mivelt leány, mint Adél, képes volna egy szilajfiba sze-
retni, mint te!

SZÉLSZAKY (Szadányihoz).

Az úr engem is megcsalt!

SZADÁNYI.

Csak 'barátom' kedvéért!

SZÉLSZAKY.

Hát Adél valóban neje már?

MEZEY NÉ.

Valóban.

CSATÁRY.

Mondom, ki ellenzi, annak golyóval felelek.

SZÉLSZAKY.

De kérem, nekem jogom — —

CSATÁRY.

Uram! már semmi jog! vagy ha tetszik, pisztolyaim
alkalmasint barátomnál lesznek.

SZADÁNYI

(ki eddig Samuval beszélt, 's őt csillapítani látszék).

Igen, megtöltve a' minapi párviadalból.

CSATÁRY (Szélszakyhoz, nyájason).

Kérem, méltóztassék helyet foglalni.

SZÉLSZAKY.

Köszönöm, köszönöm!

CSATÁRY (Samuhoz).

Barátom Samu békéljünk meg! kaphatsz te még elég leányt; de lásd Adélhez nem illetél; ő engem szeretett, 's téged — magad is átláthatod, nem is szerethete, és ha lármát ütysz a' dologból kinevet a' világ. Te még is nyertél valamit, azon tapasztalást tudni illik: hogy a' mai világban műveltség nélkül, még egy földes úr sem érheti célját!

SAMU.

De hát mondtad volna ezt meg, becsületesen. (Félre.)
Forr bennem a' merég! de igaz, ha lármázok, csak kinevetnek.

CSATÁRY.

Előbb el nem hitted volna; de barátom egyéb nincs hátra, minthogy megbékülj! lásd Szélszaky úrnak több joga volt, 's már megnyugodt! Te is mit tennél? fenyegetéseidtől nem félek, ezen pert a' vármegye' elébe nem viheted; hát mit tennél?

SAMU.

Igaz, úgy van! de pajtás többé nem hiszek én neked, mert még a' párád is gonoszság!

Kilencedik jelenés.

RÓZSI belép. VOLTAK, később FALUSY, OBSCURIDES,
JANKÓ, BALÁZS.

RÓZSI.

A' tekintetes úr jő Obscurides úrral, és két inassal.

MEZEYNÉ.

Kész a' fergeteg!

CSATÁRY.

Annál hamarabb vége lesz.

SZÉLSZAKY.

Hála istennek! most válik meg!

(FALUSY, OBSCURIDES, JANKÓ, BALÁZS be.)

BALÁZS.

Ezen két urat a' nagyságos úrhoz vezettük.

SZÉLSZAKY.

Várjatok kint!

BALÁZS	}	elmennek.
JANKÓ		

CSATÁRY.

Édes bátyám, tessék helyet foglalni.

FALUSY (bámúlva).

Bátyám?

MEZEYNÉ.

Kedves sógorom tessék leülni.

FALUSY (bámúlva).

Sógorom?

MEZEYNÉ.

Igen igen, sógorom! Ön még nem ismer: Én vagyok özvegy Mezeyné, boldogult feleségének testvére.

FALUSY.

Azon örvendek! úgy gyámleányom is itt van! A' sógorságot örömmel elfogadom! de (Csatáryra mutatva) a' bátyasághoz nem tudom mint jutok!

SZÉLSZAKY.

Áhá!

CSATÁRY.

Ne tréfáljon édes bátyám! hiszen csak egy óra előtt adott össze hűgával, itt ezen szobában. Hanem, (Szélszaky-és Samuhoz) kérem az urakat, tessék néhány perczre, az oldalszobába lépni, míg szeretett bátyámmal, némely csak minket illető dolgokat elvégeztem.

SZÉLSZAKY.

Ez Falusy' ur' akaratja?

CSATÁRY (erővel.)

Ez az én akaratom! (Samuhoz.) Barátom, menj!

SZÉLSZAKY	} el az oldalszobába.
SAMU	

FALUSY.

Mit beszél az úr?

CSATÁRY.

Bátyám ma igen jó kedvű, csak ezen társaságot akarja mulattatni: hiszen itt van saját keze' írása, a' házassági jegyezés alatt. (Az egyezést mutatja.)

FALUSY.

Valóban, csakugyan emlékezem, hogy én ma, és

ezen szobában, valami ollyast irtam alá, de gondolom csak mint násznagy és tanú.

CSATÁRY.

Nem, itt a' nagybátyám aláírása; mirt násznagyé!

OBSCURIDES.

Nem mondtam, hogy nem az úr a' násznagy! colendissime, még is részeg volt!

FALUSY (boszúsan).

Részeg?

CSATÁRY (fellobbonva).

Részeg? Hallja az úr; mérsékelje szavait! hogy mer egy tisztelt férfit, annyira rágalmazni? az úr lehetett részeg; sőt a' mi több — bolond!

OBSCURIDES.

Én bolond? per quam regulam?

CSATÁRY.

Hallgasson az úr; ha ezen tisztelt férfit, bátyámat mégegyszer megbántja, véres bőszut állok.

OBSCURIDES (elvonul).

FALUSY (félre).

Hogy' véd engemet? de magamnak is úgy tetszik, hogy csak most józanodom ki valamennyire. (Fennhangon.) Uram, úgy vélem ideje komolyan beszélni!

CSATÁRY.

A' legkomolyabban, a' házassági egyezést bátyám már látta, itt az egyházi bizonyítvány egybekelésünk felett. (Írást mutat.) Hiszen bátyám maga volt a' papnál, a' templomba is vártuk.

FALUSY.

Igaz, magam voltam a' papnál.

MEZEYNÉ.

'S én nem engedtem volna, hogy az úr hugomat el-
vegye; de sógor úr maga tevé kezeiket össze, 's megáldá,
's így én is jelen valék az esketőn!

RÓZSI.

Ezen szobában tette mind azt a' tekintetes úr! én is
itt voltam; nekem még egy pengő forintot adott.

FALUSY (félre).

Egy pengő forintot? de már úgy részeg voltam.

RÓZSI.

Obscurides úr is itt volt, ő még megakart csókolni.

OBSCURIDES.

Megcsókolni? De már úgy részeg voltam.

FALUSY.

Hát az úr valóban elvette gyámleányomat?

CSATÁRY.

Valóban; mint bátyám kegyesen akarta.

FALUSY.

És engem megcsalt.

CSATÁRY.

És ismét tréfál? hogy csalhatnám én meg azon férfit,
kit legmélyebben tisztellek? 's húga velem boldog lesz: ő
engemet szeret, 's én mondhatom tetemes vagyonnal bírok.

FALUSY (félre).

Mit tegyek? megcsaltak, vagy nem — nem tudom:
ha lármát ütök, engem ér a' szegyen; már egy pár lett

belölök, hát boldoguljanak. (Csatáryhoz.) Hát új flamuram, hol van hügom?

CSATÁRY.

Bátyja' áldását várja! (Az oldalajtóhoz lép.) Édes Adélem!

ADÉL (kilép):

Édes bátyám!

CSATÁRY.

Itt állunk jó gyermekei!

FALUSY.

Rosz gyermekek, legyetek hát boldogok.

ADÉL }
CSATÁRY } Hála, hála! (Megölelik.)

CSATÁRY

(az oldalajtóhoz megy).

SZÉLSZAKY }
SAMU } kijönek.

CSATÁRY.

Most tehát uraim világosan látják boldogságomat. (Szélszakyhoz.) 'S reménylem ön épen nem ellenzi. (Samuhoz.) 'S te is megbékülsz!

SAMU.

Csak többé kéröm ne légy, hogy ezer buzogány —

CSATÁRY (Szadányihoz).

'S boldogságomat nagy részt neked köszönhetem.

SZADÁNYI.

Egy más, egy különös frigy, segíte téged: a' szerelem és champagnei.

CSATÁRY.

Akár mi! én boldog vagyok! mert Adél az enyém!

OBSCURIDES.

Végre grafulálhatok! O me terque quaterque! — —

(A' kárpit leesik.)

—————

Szerencsés házasság.

Nő.

Szótalan ajkaidon mért e' hidegülés irántam?
Rózsádnak nevezél egykoron oh csapodár!

Férj.

Nem nekem illatozol, leveleiden cifra darázsok
Tiltott csókok közt éldelik harmatodat.
Nem vagy azért „rózsám“ többé; hajh! mint kinek annyi
Szépségedből csak puszta tövised enyém!

SÁROSY.

Páris.

Élete színt 's fényt hord; testvére az égi szivárvány;
Mert mint ez napfény 's vész' közelébe' ragyog.

London.

Mint Zeüsé, feje Albionnak felhőkbe' merül el,
Néki adózik a' föld: áldozatábul e' füst.

VATTAY.

A' C A R T H A U S I.

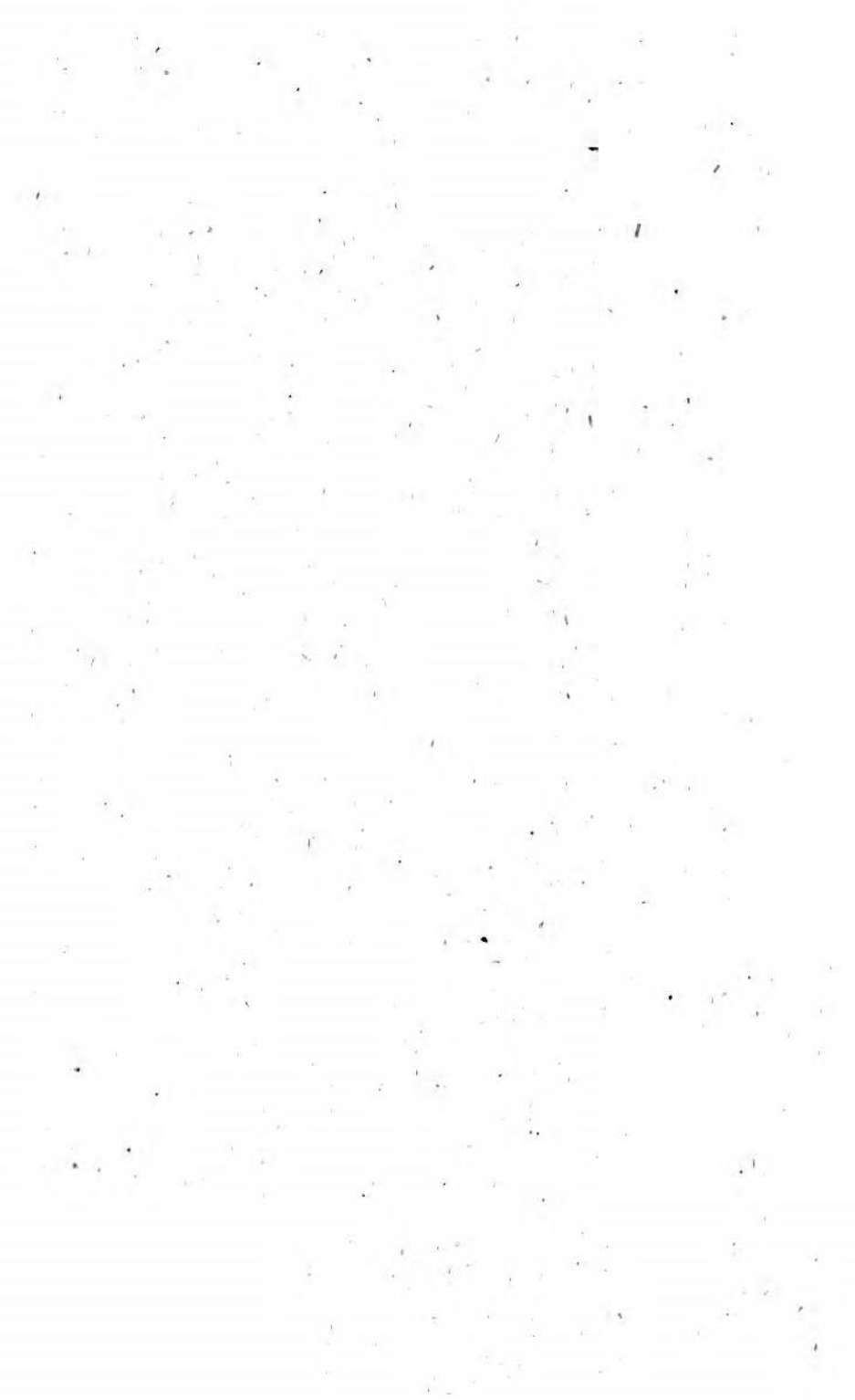
IRTA

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF.

MÁSODIK RÉSZ.

XVII.

Mikor harmadnap reggel kocsimban felébredék, Páris emelkedett előttem! — Ne várd hogy érzeményeimet irjam le, mellyek lelkeket ekkor eltölték. Vannak az életben pillanatok, mellyekből csak egy emlék marad lelkünkben: az hogy boldogok valánk, 's ez azoknak volt egyike. Még távol valék; egy nagy ködfelleg, melly az őszileg elvirult téren elterült, 's felette tornyok 's kupolák a' nap' első sugárjaiban ragyogva, ez vala minden mit e' pillanatban láték; de képzetem már kiegészíté a' képet. Már előttem állt az agg Notredame, 's a' Pantheon 's az invalidház, 's míg kocsim sebesen haladva a' városhoz közelget, 's az iszonyú tömegeből az egyes forma inkább kifejlődik, lelkem ezer álmok' emlékében merengett. — Oh mert ki nem álmzott Párisról gyermekkorában! ki előtt nem emelkedett egy nagy reményként e' város, melly mint a' szív, népének egész életét zárja magába, 's mellyhez minden csep vér egész erővel tolúl, mintha dobogni akarna körében? Kinek lelkét nem tölti vágy, ha csodáiról hall, 's nagy tettiről vagy bájló romlottságáról? Páris nem csak főváros, Páris Franciaország, az élő, cselekvő Franciaország, 's a' kívánság melly e' hon' polgárját oda hija, erős mint a' honvágy.

Mit is találhatna az ifju' képzete kívánságot a' tartományi életben? Házi boldogságot, de ez korlátlan lelkének

bájakat nem nyújt; az ifjú át nem tudja látni, hogy e' földön csak keveseknek élhetünk, csak kevesekkel örülhetünk, csak mértékkel éldelelhetünk undorodás nélkül. Fáradozás után középszerű vagyont gyűjteni, melly egy családnak mérsékelt kényelmeket szerezhet; ősz fejjel egy kis város' maire-jének választatni, 's becsültetni egy pár ezer által, nem olly czél, mellyet magunknak húsz esztendőskorunkban kitűznénk; az ifjúnak több kell, házi kör helyett nemzet, egy város' közbecsülése' helyébe dicsőség, 's dús vagyon, melly korlátlan kívánatainak elég legyen, 's nagy örömek, egy szóval, Páris, mert csak itt reménylheti mind ezt. Mint egy nagy aranyakna áll e' város képzete előtt, merészen merül sötét kőfalai közé, 's ha majd utczáról utczára dolgozott 's fáradott évekig, végre, így gondol, kijön nehéz terhével, 's édelni kezd. — Vagy ha lelke nagyszerűbb vágyaktól hevül, ott áll a' magas Pantheon, 's a' diadalívek, 's emlékoszlopok, és szive elragadva érzi, hogy emberek valának, kiket dicsőitének, 's hogy keblét is az lelkesíti, mi őket nagyokká tevè. Vagy ha szomjú érzékinek örömei kellenek, Párisba jött, 's mi után egykor vágyódott, mit ifju képzete lázadva sejdített, az körülötte áll. Páris egy világ, teli dicsőséggel, kincsekkel, örömmel; egy kaleidoscop, melly a' nap' minden fordulatával, új szépségekben ragyog; 's ki nem vágyódnék utána? ki sejdítené hogy ez aranyaknában minden nehezék aranyért görbedni fog, míg szalakjával felhozá; hogy melle feszülni fog iparkodásában, minekelötte még e' magas építményekre feljuthatott; hogy a' véteknek nincs édene a' világon, 's hogy végre egyike lehet azoknak is, kik még álszerencséjüket sem találták fel e' falak között. Páris egy nagy remény mindenkinnek, mikor utczáiba belép; — utóbb mindenkinnek egy nagy csalódás, melly ha eltűnt, az életet pusztán hagyá, épen mert felette sokat ígért. — A' reményekben nincsen visszalépés, mihelyest nagy czéled feltűnt képzed előtt, mihelyest reményeid a' mindennapiság' szük kö-

rén egyszer tülemelkedtek, sorsod el van határozva; el kell érni magas czéodat, vagy nyomorúan elveszned. Oh mennyien vesztek el itt e' falak között, mennyi reménysajka, melyet e' hely elentállhatlanúl magához vont, törődött szét ez épült kösziklán; hány ifju reményteli lény veszté jövőjét e' zajgó embercsoport között? oh ki a' szív' mélyébe tudna nézni, eliszonyodnék az emberromok felett, melylyek e' város' ékes falai alatt rejtőznek. — Nézd csak az ifjut, midőn először körökbe lép, szíve teli szerelemmel, lelke egy erős hit által felmagasztalt, feje fényes álmakkal dús; így áll elődbe, mint a' tükör, mellynek síkján csak a' nap' ragyogó világa fénylik, mint a' hab, mellynek tisztaságát vész fel nem zavarta még, mint a' virág, melly felnyitva kelyhét szépségének egy levelét sem veszté; 's nézd őt később, lelkének tükörén száz vad kép vegyül, a' tiszta habot a' nagy folyó felvévé, 's eltölti mocskával, a' virág egy nap' hevében virágzék el, 's mi gyümölcsöt termett, azt már éretlenül benn emészti a' romlottság' 's elégedetlenség' férge. Egy évet töltött e' városban 's elvénuült, annyit tapasztalt. — 'S mit tegyen most, az ősi házhoz térjen-e vissza, hogy átlépve küszöbén érezze, mennyit vesztett mióta távol járt? hogy boldog gyermekségére intse minden hely, 's dús emlékei között érezze, milly kollussá lett? hogy ősz atyját irigyelje csalódásaiért, 's körültekintve rokoni' körében, kik őt talán még szeretik, érezze, hogy csak ő nem tud szeretni; szíve idegen lett ön házában, mit keresne ott. — 'S mit keressen Párisban? az álom eltűnt, melly e' helyet egykor kedvessé tevé, a' báj eloszolt, melly szívét gyönyörrel tölté. Előtte a' meztelen valóság áll, 's elundorodik a' szörnyetegtől. Éldelj! így kiált a' világ; oh de az örömeány' ajkai hasztalan mosolygnak elébe, ő gyanítja a' szomorú titkot, melyet érzékei lázában egykor felejtett; látja az inséget a' czifra, köntös alatt, tudja hányszor könyöztek e' szemek, mellyek most álszerelmet sugárzanak, milly halavány vala ez arcz, míg

vége az éhség mosolygani tanítá, 's szíve elborzad, hogy egykor örülhetett ennyi keservek felett, hogy nem undorodott örömpoharatól, melybe annyi vért 's könnyeket sajtola a' sors. Talán egykor szabadságról álmódzott, de most itt vala, hol annyian estek áldozataúl, 's látta a' rongyos chifoniert a' fényes utczákon körüljárva, 's látta az éhséget dús boltok előtt, 's a' népet megvetve azoktól, kiket felemelt, a' jogzsarnokság helyett a' pénz' kegyetlen hatalmát, egy szóval, a' nagy csalódást, mely egy nép' reményit elvevé, mint a' magáét, 's helyébe nem hagyott mást mint vágyakat, 's hasztalan áldozatainak emlékét. A' szív lemondta legszebb álmáról. — Talán hír után fáradott egykor, talán azon hevült képzete, hogy majd egyike lehet azoknak, kik nemzetökkel az egész világra terjeszthetik ki hatalmokat, vagy kik a' gondolat' országában századoknak új irányt, szenvedő kortársaiknak új vigasztalásokat adhatnak; iszonyú csalódás ez is. Ő itt vala, 's látta a' hon' hatalmasit, 's ismeri a' dalnokot, kinek nevénel egykor szíve fölgerjedett, beszélgetett a' bölcsessel, kit csodált, 's szíve elszomorodott parányiságokon.

Menj a' pérelachaise' termetőjére; menj fel a' sirkövek között, hol Foy 's Molierünk nyugszanak, 's több nemes szív hamvad mint Pantheonunkban, 's mikor a' halomra felértél, nézz túl a' zöld cyprusokon, a' várasra, hol semmit zöldelni nem látsz; e' nagy enyészet' 's rothadás' helyéről nézz Párisra; 's ha majd a' messze elnyúló házsivatagot látod, 's felette a' magas tornyókat, melyek százados emlékeket hordanak homlokukon, 's messzűnven a' nagy császár' oszlopát 's a' Pantheonot 's diadalíveket, 's ha majd honszerető szíved emelkedni kezd ennyi dicsőség felett: akkor emlékezzél meg, hogy egy nagy rothadás' helye az is, 's hogy e' dicső kőhalom alatt egy nemzet enyészik, egy nemzet mellynek hite elveszett, mellynek honszeretetét önség előlte, mellynek reményit hiuság elrontá,

's ha netalán szemeid könyekbe lábbadnának, menj egyik kedvesed' sirjához, 's örülj hogy meghalt 's nem látta korunknak romlottságát.

Oh ki mondta volna akkor, midőn dobogó szívvvel e' várost először meglátám, hogy egykor, illy alakban állhat előttem!

Illyen az élet! mi különböző attól mit ifjúságunkban felőle álmodunk! hány felleg, melly rózsafényben lengé körül korányunkat, oszla el nyom nélkül egünkön, hány sugároza egykor a' nap' első fényében, hogy szemünk alig bírhatá el ragyogását, melly most vést hoz ránk, 's fársággokkal épített reményünket, egész éltünknek már kálászoló vetését elveri?!

XVIII.

Te ma születésed' napját ünnepled. Míg én magányomban e' sorokat írom, vendéges tereml' megtelt barátaiddal, fogadd hát tőlem is e' baráti köszöntést, 's ha kandallódnál egy helyet látsz, melly üresen áll — de ki tudja nem foglalta-e el már azt is valaki — emlékezzél arra, ki távol tőled, de nem kevésbé hived, kíván áldást reád.

Szép szokás az az emberek között, hogy néha az éven át legalább szóval szerencsét kívánnak egymásnak. Mint középkorban az egyház bizonyos napokat rendelt, hol istenbéke uralkodjék a' földön: úgy rendelték apáink bizonyos napokat a' szivnek is, hol hosszú gyűlölésben fáradva legalább nyájas baráti beszédeken örülhessen, 's ha már szeretetet találnia nem lehet, legalább bájló csalódását lássa maga körül. Balgatagságnak nevezik sokan e' szokást; de ha két bányász találkozik, nem kíván-e szerencsét egymásnak, 's nem kiáltanak-e egy köszöntést egymásnak a' hajók, ha messze tengeren összejönnek: 's mért nem tennék így mi is? Nem vagyunk-e bányászok mi is, kik ez élet' sötét aknáiban aranyat keresve, barna kőben dolgozunk; nem vagyunk e' hajósok, kik körülhánjatva az élet' habjain, száz veszély között végre csak egy szerencsét találhatunk — nyugalmat a' nagy kikötőben? Legyen áldva, ki e' szokást behozá az emberek között.

De ne gondold azért, hogy még visszatérek közéjük; mióta tőlök megváltam, az élet világosabban áll előttem, 's látom, hogy boldog is lehettem volna talán körében, 's tudom, mi által leheték azzá: de a' sziv elveszté erejét, 's én érzem, hogy egy világot könnyebben építhetnék fel romjaiból, mint a' hitet, ha egyszer elveszett szivünkben. Nyugottabb vagyok — boldog nem leszek többé. — A' hajó, melyet a' vész szirtre vetett, fennuszhatik még egy ideig a' lecsillapult tengeren, de ne gondold azért, hogy tovább folytathassa útját; árbocza eltört, vitorlái szétszakadtak, 's míg körülöttes a' vizróna nyugottan terjed el, ő helyre állíthatlan sebében mélyebbre süllyed; ha az elszáradt fát zölden foná is körül a' babér, virulást hazudva ágain, életerője még is elfogyott 's ő nem fog virulni; a' leesett lidércz éghet még a' földön is, de nem emelkedik többé, 's így e' sziv. Én többet veszték, mint hogy visszanyeréseért csak iparkodnom is lehetne.

XIX.

Boldognál; kire egy nagy öröm vár, türelmetlenebb ember nincs a világon. Mihelyest reményei bizonyosságokká váltak, mihelyest közte 's az öröm között csak az idő fekszik, mint egy térség, melly a vándort czéljától távol tartja még, de azt akadály nélkül láttatja, az öröm helyébe, mellyet remény máskor nyújt, a türelmetlenség kínjai lépnek. — Szomorú ironiája végzetünknek, hogy épen azon kevés óra' hosszasága ellen panaszkodunk, mellyekben boldogok lehetnénk; épen azon évek' elfolyásaért sohajtozunk, mellyekben ifju szívünk még örömeket édelhet! — Később az ember reményeivel elveszti nyugtalanságát, körülte halmozott akadályok szemét a távolban tévelyegni nem engedik, szívét megszüntek hántani magas vágyai. Jól tudja, hogy boldog többé nem lehet 's örülni kezd; örülni minden akadályon, mellyet legyőzött, minden egyes virágnak, mellyet útja körül talált, minden nyugpontnak, melyen megpihenhetett. Ismered a' regét a' sybillinus könyvekről; midőn a' jósné kilencz könyvét hozá a' királynak, ő sokalva az árt, nem vevé meg, 's miután a' sybill hármát elégetve, ismét visszatért, 's ugyan azon árt kéré, a' király már habozni kezdé; de midőn végre a' sybill a' három végsőért az egész árt kéré még egyszer, akkor a' király megvevé e' könyveket, 's különös-papokat rendelt őrzésükre. Illyen az élet; mi mint egész becste-

lennek látszót, azért később többnyire, ha csak egy része marad, minden árt megadnánk.

De hagyjuk ezt, 's térjünk vissza magamhoz, ki e' reflexio' világos példája valék. Boldogabb ember nem vala Párisban mint én, kire midőn bejövék, e' falak között kedvese várt; 's még is nem vala elégedetlenebb, sőt boldogtalanabb talán senki mint én e' pillanatokban. — Míg kocsim a' hosszú utczákon végig ment, míg a' vendéglőben szoba nyitvatott, málhám kirakattak, míg csak öltözködni kezdhettem, egy öröklétnek kinjait türem. 'S mennyi akadály az öltözködés alatt, hol inasom minden szükséges ruhadarabot a' málhában felejtett, 's nagy nehezen tudá feltalálni a' felbomlott rend után, 's milly hosszú várakozás, míg végre cabriolet kerítettett. Azon korban, hol a' szív még örülni tud, minden örömet Tantalus' kinjaival kell megfizetnünk, 's ilyeneket türtem én. — Végre cabrioletbe ültem, 's kocsisom, kinek Juliám' lakásának utcáját 's számát pirulva mondtam, mintha tudnia kellene, miért megyek, sebesen hajtott a' Faubourg felé, 's én szabadon merülheték nyájas álmaimba. Oh álmodhatnám bár csak egyszer még illy nyájasan, ébredne bár, ha csak egyszer is, lelkemben azon boldogító csalódás, mellyel akkor Páris' utczáin átszaladék, hogy nem messze tőlem egy szív vár reám, melly sebesebben fog dobogni, ha belépek, ajkak, mellyek örömkialtással fogják kimondani nevemet, karok, mellyek felém nyiladoznak. Oh bizhatnám bár csak egyszer még szerencsémbe, térhetnék vissza még egyszer azon szép napokba, hol a' szív szerelmében egy pontot talála magának a' világon kívül, 's rajta mint Archimedes egy világot épithete magának, e' porgömbtől különbözöt; mi boldog volnék én! — Oh hasztalan! a' lombtalan fák az újuló tavasszal új zöldet fognak ölteni magokra, a' bealkonyodott nap holnap új sugárokat fog önteni, a' földdarab, mellyet a' tenger' vészei e' világ' egyik partjáról szakított-

tak, felmerül ismét a' másikon, csak te szív vesztethsz örökre. Bár mint sirsz, bár mennyit imádkozol, az idő folyama csak halva veti fel kedveseidet, kiket elmeríte egykor. Tanulj felejteni, vagy lemondani 's tűrni; a' reménynek vége van, mióta e' világot ismered.

Engedelmet barátom! hogy érdekes történetek helyett, minőket éltem' rajzánál talán vártál, illy kicsiségekkel untatlak. Az élet' legnagyobb pillanatai nem a' külvilágtól függenek, e' világ csak festéktáblája lételünknek, mellyen a' lélek színeket talál, de csak hogy önmaga teremtse képét; a' szív külön történetét éli, 's egy bús gondolat mély a' közélet' körében véletlenül felmerül, egy nyájas álmom melly keblének homályában rejtve egyszerre felcsillag bámult képzete előtt, több lehet egész életére nézve e' világ' minden történeteinél. 'S így érdekes nekem e' pillanat; a' szívnek ünnepek kellene, hol érzelmének egész pompáját kitarhassa, kell, felgerjedése, hogy virágtelje, melly körülvoná, elválva tőle mint a' virágzó fától, melyet szelvész ingat, a' szenvedelmek között virágesőként borítsa egész körét. — Legyen viszonzlás vagy félelem, vagy kiállott veszélyek után öröm, mindegy; a' szívnek remegni, dobogni kell hogy éljen; nyugalom, halál. — Ki nem emlékezik szerelme' első napjaira, hol ez egyszínű élet még olly történettelinek látszék, hol szerelme mint egy örömsugár hatá át életét, 's ott hol előbb minden üresnek látszott, egyszerre milliónyi boldogságotómok mozgának lelke előtt!

Meg akartam lepni Juliámat, 's a' mellékháznál hagyva kocsimat azon meghagyással, hogy egy pár óra után ott legyen, gyalog menék a' kapuhoz. Remegő szívvel tudakoztam a' portástól lakását. — — Ő nem vala otthon. — Képzelheted, mi szomoruan valék meglepetve, főkép ha meggondolod, hogy az élet' azon korában valék,

mellyben mindent könnyebben veszünk, mint egy regényes jelenet' alkalmát. Illyen az élet, kit a' sors nagy csapásaival megkímél, azt kis bajaival zaklatja, mellyek szivét, ha bár rövidre is, épen annyi keservvel töltik mint amazok; 's ha a' legboldogabb ember' történeteit ismernők, közönségesen nem találnánk mást egy mosaiknál, mellynek sima képpé egyesült egésze egyes szegletes üvegdarabokból áll, mik egyenként mind sértők, vagy legalább érdektelenek.

Nem találva kocsimat előbbi helyén, szomorúan ballagék tovább, czél nélkül az utczalabirintba merülve, hol mióta Juliámat nem találtam, nem tudék mit keresni. — Lelkem bús vala. — Mióta szereték, szivem most először érze magát csalatva reményeiben, 's mintegy komor sejdítés tölte el, hogy ez nem utószor leend. — Gyermekek vagy — így szólék magamban — tudta-e Juliád, hogy jössz? nem mehetett-e templomba, vagy egyik barátnéjához? 's mit árt végre, hogy egy pár órával később látom? Oh de ő nem sejdíté jöttömet, gondolám, a' sors nem akarja hogy boldog legyek, a' sziv tele van előítéletekkel, ha szeret, 's fáj ha csak álmaiban csalódott is. 'S ki nem tudja, mi kínos először csalatni; bár mi csekély legyen a' tárgy, az érzemény egyenlőn kínoz. Játékos az ember, kit csalfa sorsa először nyerni hágy, 's mikor végre szerencséje változik, 's koczkái először fordulnak ellene, mikor először gyanítja hogy veszteni is lehet: akkor néha egész jövődjét látja egyszerre maga előtt 's elborzad.

Gondolatimba merülve menék tovább, 's elhagyva a' Faubourg't, 's áthaladva az úgy nevezett Quartier latinon, mindig keskenyebb 's tekervényesebb utczák között, végre a' város' azon részébe juték, hol népességének legszegényebb része lakik, 's a' néző, sár 's mocsok között elfelejti, hogy a' világ' legdivatosabb, legörömteliebb

városában jár. — Páris nem hasonló más városokhoz; mintha csodálatosan több egymástól távol fekvő kisebb város egyesült volna, melly még nem vegyülhetett: úgy állnak egyes részei egymás mellett örök idegenségben, mindenik külön népességével, külön szokásaival 's nézetivel; egy ház-chaos, ha magasról egészére lenézesz, egy világ' töredékei, ha népességének különvált elemeit nézed. A' Faubourg' hallgató palotáitól, hol a' nagy czímerek arra intenek, hogy az aristocrátia' tanyájában jársz, a' hallgatás arra, hogy az agg nemességnek szép napjai meg szüntek, menj a' Chaussée d' Antin' lármás utczáiba, hol fényes boltok, divatos hintók, 's az ékesen öltözött sokaság, melly körültolong, lármásan eszedbe hozza, hogy e' század' hatalmasai között állsz, kiknek czimerök nincs — mint mellyet 100,000 louisdorra nyomtak, kiknek nevét csak a' bourse' nagy könyvében olvashatod, kiknek történetét csak számokban irhatná az utókor, de kik, hábár emlékkincscsel nem bírnak mint azok a' túlparton, egy szép mult helyett az egész jelent magokévá tevék; 's innen térj el St. Denis' utcájába, menj a' Faubourg St. Antoineba, vagy a' Pantheonváros' részébe, tekintsd a' sötét házakat, hol a' divat' nyomai eltűntek, hallgasd a' munkazajt körülötted, nézd a' rongyos koldust, az izmos munkás sereget, melly tarka vegyületben körültolong; 's ki a' büszke marquis' vagy még büszkébb inasa' megvető képét láttad elébb, később az örömember' meglegedett mosolygását, 's a' banquier' lelketlen arcját, 's most inséget, 's százados gyűlésben atyától gyermekekre elvadt képvonásokat: mondd, egy városban gondolhatnád-e magadat. — Páris egy világ, mellyben a' koldustól a' millionariusig mindenki külön reményeit 's csalódásait találja, mellyben mindenki előtt más látkör nyílik, miként a' társas élet' alantabb vagy magasabb fokán áll; mellyben minden gondolatnak bizonyítványát, 's ellenmondását találhatod, mintha a' végzet azért egyesítette volna az em-

beri lét' minden különbözőségeit ez egy helyen, hogy egyszerre láthassuk mi egyenlőn nyomorult mindenik. — Egy keskeny utczába jöttem végre, 's magas barna házak 's disztelen boltok között haladva, az utczában csak néhány gyalogost láték 's előttem egy ház mellett magányos bérkocsit. Fáradt valék 's nem tudva útamat, megszólítám a' kocsist, de ő fel vala fogadva, 's már tovább akarék utasítása szerint menni, midőn a' házkapun egy férfi 's egy asszony lépének ki karöltve. — Juliám volt, 's a' férfi, kit egy pár hónap előtt az avignoni nagy templomban láttam. — Elbámultam. — Ők sietve a' kocsiba léptek 's az elhajtott. Juliám vala! de ő, 's itt, bérkocsiban 's egy idegen férfival? de nem láttam - e őt 's a' férfit az avignoni templomban már? 's nem ismerem - e Juliámat, ha bár fátyol alatt? de Julia — — Semmisítve valék. — — Tudnom kell, így gondolék magamban 's berohanék a' házba. — Kérdezém a' házmesternét, a' szegény asszony csak azt mondhatá, hogy egy úr a' szobát kibérlette, 's hogy nem tudja nevét. — Tudnom kell, ismétlém, 's futottam mint egy elátkozott, utczáról utczára, mindig inkább eltévedve, mindig inkább kétségbesve, míg végre bérkocsikat találék. Juliám' házához hajtottam, nem tudva mit akarok, de mintegy ellentállhatatlanul oda vonva.

Hol van a' grófné? kérdezém szenvedélylyel a' portást, ki minden hidegséggel, mellyel illy ember csak olly jövevényhez viseltethetik, kit ócska bérkocsiból lát ki lépni sáros csizmákkal, azt feleli: hogy még nem jött haza; midőn a' kapun egy szép hintó gördüle be, 's belőle Juliám szálla ki, más öltözetben mint előbb látám. Elbámulva álltam ott. — Ő észre nem véve jelenléteimet, felsiete a' lépcsőkön. Magamon kívül valék, sírhattam volna örömben, mellem feszült a' boldogság' terhe alatt. Mint egy hullám, melly sötéten emelkedett, míg végre csillogó cseppekben törődött szét, úgy változtak vészhányt szívem-

ben a' gondolatok. Lábaihoz akarék borulni, engedelmet kérni széntségtörő gondolatomért.

Ábrándjaimból a' portás ébreszte fel, ki durva hangon így szólta: a' grófné ma reggel nem fogad el senkit, jöjön ön holnap. — Én fel fogok menni, szólék haragosan. A' portás egy megvető tekintetet veté reám. Éltemet adtam volna, ha őt e' pillanatban láthatnám; de sáros valék, 's szomorúan oda adva kártyámat, melyre lakásomat irtam, elmenék. Boldog kor, hol a' szív még vétkesnek tartja magát, ha azt, mit később tapasztalt, csak gondolni merté; hol szerelmének asszonya még ragyogva áll képzele előtt; hol nem tudja, hogy asszonyok nyájasan tudnak mosolygani, 's meleg szavakkal szólni, 's remegve kezét szőritani, 's csalni mind e' mellett. — Az indiai mythus szerint minden halandó' szemei előtt függ Maja' fellege, a' csalódás' fátyola, mely a' dolgokat való színében látni nem engedi. Jaj annak, kinek szemei elől a' felleg szétoszolt, előtte minden nyíltan áll, ő a' jelent látja, 's jövőjét; 's oh, szomorú egy látmány e' világ.

XX.

Alig valék lakásomon, mikor Juliától egy levelket vévék; nyájas szemrehányásokat tett, hogy idegen' módjára kártyát adék, 's kért, mind maga mind atyja' nevében, jöjék ebédre. Az első sorok valának, mellyeket Juliától kaptam. Vannak bizonyos vonások — így gondolának az emberek, mikor még mágiába hittek — mellyeknek bájos ereje csodákat művel, mellyekre, ha előttünk feltűnnek, a' föld remegni kezd, az ég ködhe borúl, az ember imádkozik; 's én érzem e' bájérőt: alattam is remegett a' föld, köd borúla az én szemeim előtt is, én is elragadva érzem magamat. Mert oh, ó szeret, így gondolék magamban, tudja hogy itt vagyok, 's szíve vágytelin sohajt utánad; ó szeret! Nem mondta-e lángoló tekintete nekem, 's a' remegő kézszerítés, 's a' titkolt köny, midőn elváltunk; 's most e' sorok. — Véghetlenül boldog valék; szobám, egy éden álla körültem, hol minden bájlo őszhangban zenge fel: ó szeret! — Illy kevés kell boldogságunkra, mikor még hiszünk; a' sziv ekkor még reményeinek bizonyítványát találja mindenben. Pontban öt-kor a' hótélhan valék. A' teremben még nem vala senki. Mint a' province' embere nem tudtam, hogy a' nagy világban még a' meghiányási óra sem igaz; 's az első, mit e' házba lépve érzék, azon elszégyenülés vala, mellyet minden, ki a' divat' törvényeit megszegi, inkább érez, mint ha isten' 's természet' törvényei ellen vétkezett volna. — Emberek a'

nagy világban órákhoz hasonlók, mellyeknek mindegyike előbb vagy később jár, 's csak az, ki a' pillanat' napjához tudá irányozni magát, jól. Jaj annak, ki órájához szabva tetteit, az első lép be; a' jól nevelt ember tudja, hogy azon társaságban, hol senki nem dolgozik, mindenkinek kötelessége legalább ugy tettetni magát, mint ha nem volna ideje; tudja hogy azon körben, melly a' századról megfelejtkezett, el kell feledni az órát is. Kétszer jaj annak, ki, ha nem a' kiválasztottak' egyike, a' nemes társaságot váratta: tudnia kellene, hogy az ugy nevezett nagyvilág, mint e' közönséges isten alkotta világunk, csak kevesek' örömére teremtetett, 's hogy neki a' közembernek kitünni nem szabad; eléggé boldog, hogy csak türetik, hogy csak tovább szabad tengődnie. Nevetségessé tette magát 's elítéltetett. Csodálkozol! te nem éltél a' nagyvilágban 's nem tudod mi könnyű nevetségessé lenned; egy szép tett, mellyet elkövetve, megbottlottál; egy szó nemes felgerjedésben kimondva, de hibásan; szerény hallgatás, örökre tréfa' tárgyává tehetnek. Körülötted száz ember forog, kinek tulajdóna nincs mint hibáid, 's ki önösségből keresi gyengeségeidet. A' társaság egy nagy vigjáték, a' színészek külön életet élnek 's színpadokon gúnyolják 's nevetik azt, ki talán közülök a' legjobb szerepet játsza; ti a' karzaton ültök 's az egészen mosolyogtok.

A' terem, mellyben a' házi úrra várva, fel 's alá járék, egyike vala azon keveseknek, mellyek Párisban zendülés előtti formájokat megtarták. A' rokokó, mellyet az új-francia aristocratia divatba hozott, hogy lakásaiban mint mindenben elődeit utánozza, itt a' házzal együtt készült; a' sötétveres kárpitok, a' fejer aranyozott fametszések a' falakon, a' köpczös angyalok a' kandallónál, a' festett allegoria a' plafonton, egy szóval, minden úgy álla mint három ivadék előtt állított; korunkból csak X Károly' képe

talála helyt e' múlt századi pompa közt, búemlék ez is, ez is egy halott a' halottak közt. — E' teremben az idő nem változtatott semmit, csak hogy mindent fénytelenebb, sötétebb alakban állíta' előnkbe; egy lap vala ez a' történetek' könyvéből, melyet az olvasó tovább fordítani nem akart, de melly végre elkopott; egyike azon helyeknek, hol a' múlt század' szelleme csak azért lép előnkbe, hogy halálára emlékeztessen! 'S még is az, ki e' teremben lakott, hány csalódást talála elavult bútora közt, nem gondolá-e ősi karszékében, körülfogva rokonérzésű barátitól, hogy minden még visszajöhet, 's hogy végtékintete a' társaságot úgy fogja látni, mint a' gyermek megszokta. — Minden ember ön köre szerint itéli a' világot, 's mert benne csak rokon érzetieket tűr, olyannak látja közönségesen mint kívánja; 's ha a' legtulságosabb véleményűt kérdezed, keveset találsz, ki többségről nem álmodoznék, főkép' ha emlékei mellette szólnak. Ezért ragaszkodik minden legyőzött párt annyira legkisebb emlékihez, ezért akarja feltartani legalább a' formát, miután valója elveszett, mint a' régi aegyptiaiak, kik halottaik' testét balzamozva feltarták, mert hívék, hogy egykor a' lélek visszajő, 's mult lakát fel fogja keresni. Hasztalan csalódás! a' levágott fa nem fog kihajtani többé, de a' mag, melly lehült, midőn földre terítettett, egykor felnő, 's ugyan azon gyümölcsöket hordja. 'S ez lehet vigasztalása minden legyőzött pártnak; az emberi nem' sorsa nem leend boldogabb veszte által, 's az ivadék tűrni fogja azt, mi ellen az ősök küszködtek; míg végre ismét harcra kél 's ismét győz, hogy ismét szenvedjen; ez végzetünk. — Végre még is mindenkinek megmarad reménye, 's ha bár az emberi nem nagyrészt csak olyanokból áll, kik vagy előre vagy hátra akarnának menni, s ha bár minden eszmének vannak jósai, kik előre látak, 's Donquixotjai, kik mellette küszködnek, ha már rég elavult: a' világ fenn áll, 's politicus fogalmak végre csak azt tevék boldogtalanná, ki

ügy is boldog nem lehetett. — Illyes gondolatba merülve járék fel 's alá.

Végre az ajtó megnyílt 's Juliám 's atyja lépének a' terembe. — Az öreg nyájasan fogadott, Julia elfogultan, de mint látszék, örömmel. A' marquis egészen az vala, minek atyám' leírásából ismerém, és annélkül is, csak a' házba lépve 's egyszer körültekintve, gyaníthatám: francia nagy úr a' múlt századból. — Ki nem ismeri e' typust? Részint régi öltözetekben, mindig régi előítélétekkel tért vissza e' csoport Franciaországba, minderről megemlékezve, csak arról nem, mit ön szemével látott; 's így állt elkülönözve nemzetétől, egy dicsó századnegyed által, mint idegen ősi földjén. Franciaország megváltozott, a' nemesi várak omladékokban álltak, a' nemzet új neveket tanult tisztelni, 's a' fejlődő ivadék jól tudá, hogy dicsőség fosztá meg atyáitól. Az emigratio csak a' hegyeket 's folyókat látá, mellyek régi helyökön maradtak, 's otthonosan érezve magát, újra kezdé régi életét. — Nyájasan, olly szép móddal, hogy szívességet nem gerjeszthete nyájasságok, leereszkedőn, olly annyira, hogy senki hozzájok bántás nélkül nem közelíthete, lépének fel ez urak arany himezett köntöseikben ott, hol a' nép babért volt szokvá látni; büszkén hangoztatva régi neveiket, hol egy idő óta nyert csaták' neveit viselék a' nagyok, 's így veszték el még egyszer, de annélkül hogy változnának. Az ebédnél vendégek valának, ebéd után látogatók is, így Juliával alig szólhattam; társaságokban esze csak annak van, ki nem gondolkozik, 's beszél, mielőtt tudná, mit: 's mert még ehhez szokva nem valék, és soha e' művészetben, mellynél, mint aranyinosásnál, homok 's víz közt iparkodik az ember, míg végre a' haszontalanságok között egy darabka aranyra akad, nagy mesterré nem váltam, hallgatók. — Csak egy ötlött szemembe, míg a' társaság a' teremben political tárgyakról vitatkozva mulatott, a' ko-

mornok Juliának levelet hozott. Én nem vevék részt a' beszélgetésben 's szememmel Juliát követém, ki egy mellékasztalnál levelét feltöré; elhalaványult, keze reszketett, végre erőt véve önmagán, kezei között összegyűrte a' papírt, 's a' kandallóba veté; — az egész társaságból kivülem senki nem vevé észre mind ezt; de ha valaki rám figyelt volna, nem leheté észre nem vennie fölgerjedtségemet. Végre a' látogatók elmentek, a' marquis egyik barátjához, hol játszani szokott, 's magunk valánk. Julia a' kandallónál ült; mély gondolatokba merülve néze a' lángok közé, mellyek arczait fénybe boríták, mint ha lobogó világokkal el akarnák takarni a' felgerjedést, mellyben ajkai remegtek; én elmerülve nézetében ültem mellette, az imádott vonásokon kémelve érzeményeit, boldog mint a' gyermek, ki a' tiszta folyóba nézve, bár mit látott fenekén, örül hogy olly mélyen lenézhetett. Végre megszólítám: Julia, ön ma szomorú. Rám nézett 's mosolyra kényszeríté ajkait. Ki mondta azt önnek, szóla, én szomorú nem vágyok; nem látta, mi vig valék ebéd alatt, mennyit tréfáltam 's nevettem, 's mént szomorkodnám?

Ebéd alatt, meglehet — felelek — de mióta a' levelét vette. — Elpirúlt.

Kedves Juliám — szólék tovább, elfogult szívvel — közölje velem bánatát.

Bánatomat? gyermekség, asszonyi kedély, szóla erőtetett könnyelműséggel, semmi más. Ne gondolja, hogy egy asszony arczáról szívét ítélheti, a' tengeren kiki láthatja a' duló vészt 's láthatja a' férfi' arczain nagy szenvedélyeit; a' kis vízmederben egy kavics, melly belé esett, 's a' fergeteg egyformán ingatják felszínét, 's egy a' mi arczainkon nem mondhatja senki, nagy vagy kis bánat nyomta-e rá bélyegét. Nekünk kis kört engedett a' természet.

Oh Juliám, ne titkolja előttem — szólék meghatva — szívét nagy teher nyomja. Ám legyen — szóla remegő hangon ő — ha nagy szerencsétlenség érte volna e szívet, egyike azoknak, melyeket nem felejtünk, melyek keserű csepként esve éltünk kelyhébe, elkésérítik az egészt, nem fogom-e hordhatni ön erőmmel? — Önök férfiak a teremtés' urai, önöké a világ 's minden mi rajta él 's tenyészik, önök csodáltak lehetnek vagy önnösök, egy nemzetért élhetnek vagy önmagoknak, mint szívök kivánja, önöké a gyönyör, a hatalom 's dicsőség: az asszonynak csak egy birtoka vagyon, a fájdalom, de ez az övé 's ezt nem osztja senkivel.

'S a barátoknak nem volna joga bizodalomra? szólék fájdalmasan, ő nem mondhatná: e fájdalomnak, mely gyenge szívedet lenyomja, részét add nekem; fellegeidnek felét hadd átszállni egemre, hogy feletted világosabb legyen; engedd át féltetheredet, mert szeretlek, 's a teher, melyet kedveseink' vállairól a mieinkre veszünk, kincscsé válik, 's én megérdemeltem e kincset, mert szeretlek. Nem mondhatná-e ezt az, ki egész életét egy asszonynak szentelé, 's az asszony büszkeségében megtagadhatná kérését, jól tudva, hogy e föld' minden keservei nem érnek fel egy könnyyel kedves szemektől sírva, melynek nem tudjuk okát.

'S mélyen meghatva néze rám, 's szemében egy könny ragyogott. Ön jó ember, szóla végre: adja az ég, hogy szíve soha ne változzék, 's egyike legyen azon keveseknek, kik mint a rózsza, bár soktól megfosztva az idő által, végső levelökben megtartják színöket 's illatukat; de ne gondolja, hogy vigasztalásai bánatomat enyhíthetik. Viszhang sokszorozza szavunkat, 's így rokon érzet igaz bánatot, 's asszony' szenvedései nem olyanok, melyeket vigasztalhatni; szíve lágyabb mint hogy józan

okoskodásai benne viszhangot találhatnának, 's ha bár milliónyi csillagokat mutatnak egén, ő tudja, hogy napja leáldozott; 's a' fénypontok között csak éjéről emlékezik, melly körülötte sötétlik.

Oh Julia! szólék elragadva érzehemtől, ön szenved!

ÉN! szóla ő, mintegy föleszmélve abrándjaiból, 's bánva a' mondottakat, ki szólt rólam, 's honnan gyanítja, hogy szenvedek?

'S a' levél? szólék remegve, mert érzém szerénységetemet.

Julia elhalaványult. Igaz, a' levél, szóla elfojtott hangon, kétségbesett tekintetet vetve ég' felé, a' szerencsétlen levél. — Kötelességemre int; e' sorok, folytatá remegő hangon, egy személyt illetnek, ki szívemnek kedvesebb mint enmagam, 's kinek biztosságáról gondoskodnom kell. Megengedi, hogy egy pár sort írjak, mingyárt itt leszek.

Kiment 's magam maradtam a' teremben. Minden hallgatott, csak egy égő kanóc' pattogása, 's néha az utczáról egy kocsi' magános zörgése szakítá félbe a' csendet; kezemre támasztva fejemet, ültem ott, a' nagy hamúhalomra nézve, melly felett csak egy darab fa veté még néha kékes langját. — Julia boldogtalan — boldogtalan másért, kit önmagánál, kit talán az egész világnál inkább szeret, 's kit én nem ismerek, így gondolék magamban; ő szeret 's nem engem; szívemet a' féltékenység' kinjai tölték el, 's kétségbesve átkozám sorsomat; sirtam. — Ekkor lépett be Julia. — Mellém állt a' kandallóhoz; ránéztem, arczai halványak valának, keze, mellyben egy levelet tartott, remegett. Julia! szólék eliszó-

nyodva a nyugott kétségbesés kifejezésétől, mellyel előttem állt, mi történt? Mindennek vége van, felele fájdalom elfojtott hangon; megirtam a levelet, el akarám küldeni, de láttam, hogy halgatagság vala tervem, mielőtt e titkot e szolgálalek egyikére bízom, mielőtt magam adok fegyvert az árulóknak, történjék, mit a sors rendelt, én kész vagyok.

'S e levéltől függ sorsa — szólék remegve. Nem az enyém, viszonzá Julia nyugottan, de egy személyé, melly szívemnek kedvesebb mint enmagam; ha e sorok barát-ném kezébe jönek még ma, talán jó lehet még minden.

Barátnéja' kezébe? szólék elragadva örömentől.

Barátném Valmont marquisé' kezébe.

Barátnéja' kezébe — kit inkább szeret önmagánál nemde, szólék magamon kívül; nemes lélek, ki így tud szeretni. 'S én itt vagyok, 's ön kétségbesik, vagy talán nem érdemleném bizodalját. Önt, rebege Julia, 's arczai még inkább elhalványultak, önt, soha.

Mért nem engem? szólék végre; olly alávaló, olly megvetésre méltó volnék, hogy még e sorokat sem akarná rám bízni? — Soha, szöla halkan Julia, csak önre nem. Julia! szólék kétségbesve, én szeretlek; nem úgy mint azok, kik talán hozzád merték emelni szemeiket, 's mert szép vagy 's jó, 's téged szeretni dicső, fényes nappal merték mondani, hogy szeretnek; kik ezt mondani merték, midőn veszélyben nem valál, midőn segédre nem vala szükséged, midőn nem ajánlák éltöket. — Én lángelón szeretlek, véghetlenül, miként a szív csak egyszer szerethet; léted véghetlen üdvöt árasztja el lelkem felett, 's ha bár mindig hallgatál, 's ha bár szenvedélyemet talán nem is

viszonoztad, én boldog valék, mert láttalak, mert hallottam szavadat, mert érzettem közellétedet, mert valál!

Meghatva néze rám, 's remegve nyujtá kezét, midőn így szólt: 'S tudod-e, mi a' szerelem? Lemondani mindenről, min egykor függél, kiszakítani szivedből mindent, mi azt egykor eltölté, még emlékeidet is; bucsut venni az élet' örömeitől, elhagyni pályádat, mellyen egy dicsó cél után haladtál, oda vetni nevedet, szivedet, a' dicsőséget, az egész világot egy asszonyért, 's miután végre jövedödöt egy pillanattért, a' világot egy szívért, hitednek minden szent ígét egy halk igenért oda adád, látni hogy csalódtál. — Ez a' szerelem. Oh ne szeress engem, nem érdemlem.

'S tudod-e te, mi a' szerelem? szólék elragadva. Lemondani mindenről, kiszakítani szivedből emlékeidet, oda vetni szívet, dicsőséget, a' világot egy asszonyért. Egy asszonyért minden reményidet, 's érzeni, hogy az asszony való. Érzeni e' világ közepette, hol mindenki szenved, hogy boldog vagy, ismerni a' csalfa emberek között egy szívet, melly hív fog-maradni, tudni egy nyugpontot, mellyen fáradva megpihenhetsz, ajkakat, mellyek érted imádkoznak, szemeket, mellyek csak néked nyílnak, egy lényt, mellynek istene vagy, mert boldogítád, egy világot, elkülönözve attól, mellyben mások élnek, egy világot, mellyben más életet élsz, más örömeket éldelsz, más reményekben gyönyörködöl, 's mellyet karjaiddal átkulcsolhatsz, mert kedvedben áll előtted; ez a' szerelem! Ez az, mit általad érzek, mitől az ég meg nem foszthat minden hatalmával. 'S most tudod, miként boldogítál; add nekem a' levelet. — 'S tudod e' mit kívánsz — szóla Julia halkán — e' levél áthághatatlan gát lehet közted 's köztem. — Elrémültem. Ő egy pillanattig hallgatott, utóbb pirulva halkán folytatá: ha atyám valaha megtudná, hogy te vivéd e' sorokat barátnéhez, kit ő gyűlöl.

Atyád — szólék elragadva — hiszed, hogy magan-
ról gondolkozom? szeress, 's légy boldog.

Gusztáv! — szóla elragadva — 's karjaim közé szo-
rítva, érzém könyeinek záporát, mely arczaimon lefolyt,
's a' remegő kebel' zokogását szivemen, 's sirtam kínos
örömben.

Midőn elváltunk, Julia' arczain öröm sugároza, 's én
gyönyörreszegen rohanék a' marquisehoz.

XXI.

Éjfélt rég elmúlt, mikor a' marquisetól, kibem egy szép 's elmés nőt találtam, lakásomba térék; hajnalott, mikor áfomba szenderedék, 's dél volt, mikor nyugtalan álmaimból felébredtem. — A' Tuillériákba menék. — Azon időben, mellyről szólok, a' juliusi zendülés' emléke még elevenen állt azon kevesek előtt is, kik később, hasznait éldelve, történetét elfelejték; 's a' nép, mint régi királyai alatt szokva volt, szabadon jára királyi kertében, hol most, 1836ban, csak a' jól ruházott talál helyet, nehogy a' szegény földmivelő, ki blousjában jó, a' divatszerű sétálóknak botránkozásúl szolgáljon, vagy a' rongyos koldusgyermek, ki talán e' fák' árnyéka alatt játszani akarna, az urfi angyaloknak elrontsa mulatságát. — Mind e' nagyszerű haladások, mellyek által a' juliusi dinastia a' jogszerű családot elakarná felejtetni, 's mellyek ellen nem volna kifogás, ha érte egy pár ezer francia nem vesztette volna életét, egy agg király nem halt volna számkivetve, akkor még nem léteztek. 'S midőn a' kertbe lépék, körülöttem vegyült csoportokban jára körül a' sokaság, egy nagy folyam, mellyben a' csillogó és sötét hab vegyülve halad természetes egyességben, mellyet külszin nem választhat el egymástól. — Rám e' kert mindig különös hatást tön, a' palota 's zendülés' piacza, a' legnagyobb emberi fény a' legszörnyebb inség' helyszínei közé szoritva áll itt, mintegy arra alkotva, hogy a' fasorokon végig menő mérni tanulja a' tá-

volt, melly boldogságát vesztétől elválasztja, 's látni: mi csekély az. Ki mehet végig e' helyen annélkül hogy eszébe jutna, mennyi eltűnt álom felett veték fái árnyékokat; ki tekinthet körül, annélkül hogy keblét egy sohajtás emelne, midőn e' palota' épen álló falai között a' romokra emlékezik, mellyekben annyi fényes szerencse tűnt el egy fél század óta. Minden változott, csak e' fák rőttek azóta: mintha a' természet zöld diadalzászlóját lobogtatná minden új tavasszal, 's inteni akarná az embereket ennyi csalódás között, hogy csak benne bizhatnak, hogy csak ő ad árnyékot mindig 's mindenkinek.

Félóraig jártam így, midőn egyszerre Armand álla előttem. Örömrészezen szorítám karjaim közé. — Nincs semmi kellemetlenebb illy pillanatokban a' sokaságnál, különbözősen halad el mellettünk, 's a' szív még is szorongatva érzi magát jelenléte által; mintha mindenki gyanítaná boldogságát. — Kimenénk a' kertből az elisei mezők felé, hallgatva, mint nagy örömek után szoktunk; emberek; mint az echók, ugy is annyival szótalanabbak, mennyivel közelebb állnak egymáshoz. Armand szomorú vala, képen egy örömsugár futá át, midőn meglátott, de csak hogy inkább tűnjék ki fájdalma a' rövid mosolygás alatt: mikép' téli napokon messzebbre látjuk a' pusztulást, mikor egy derült pillanat vonul át egünkön. Mi bánt barátom? szólék végre; szomorúabban talállok mint mikor elváltunk.

Megszorítá kezemet. Oh, mikor elváltunk — szóla egy sohajjal — boldog valék. Akkor reményltem, most látok. — Reményltem egy világot, hol más nemes levelre nem leend szükségem, mint mellyet isten lelkemre írt, hol eredményeim, mellyekre szíven minden ütésével a' szeretet' bélyegét veré, több becsűek leendének az emberek előtt, kevés csillogó ércznél; hol én a' koldus nemesen

érezhetek; hol magamat feláldozhatom 's gúnymosoly nem fogad, ha nemzetem elébe lépve, lelkesen elmondom: érte fogok élni, hazám! Reményltem egy világot teli erény-nyel 's meglegedés-szülte örömmel; az embereknek, magamnak, egy világot teli tettel 's dicsőséggel: mért hisz' a' régiek megkoszorúzták az állatot, mielőtt feláldozák, és én miért nem vártam volna koszorút, mikor áldozatra készen álltam. 'S láttam e' nagy színházat, mellyben egy fennséges jelenet után a' szomorújáték tovább foly; mellyben az új színészek nem éreznek többet az előbbieknél, 's taps vagy díj után fáradva, régi fortélyaikkal gyakorolják nagy mesterségüket, a' csalást; mellyben a' nézőknek egy része ásítózik, másika érzéketlen, vagy páholyában más dolgokkal mulató; 's mellyben azon kevés, ki a' darabot érti, sir. Láttam Párist, a' helyet, melly olly ragyogónak látszék fényében, mintha nap emelkednék a' föld' közepete, 's melly mikor közel valék, mocsárként álla előttem. Láttam az embereket, e' szorongatott sokaságot, hol senki nem állhat a' nélkül, hogy embertársát ne nyomná. Reményltem egy dicsó jövőt, 's láttam a' mul-
tat, melly mulni nem akar; e' százados szégyenbélyeget, mellyet a' történetek arczainkra nyomtak, 's mellyet milliónyi köny 's annyi nemzet' vére le nem moshatnak; álmodoztam mint isten' képmása, 's felébredék mint proletarius. —

Mélyen hatottak reám Armand' szavai; mert én szerettem őt, 's arczain olly keserű fájdalom vala kinondva, mellyet vigasztalni nem reménylheték, mert gyűlöléssé vált. Oh barátom! szólék végre: mi másképp' reményltelek látni. Midőn Avignon' falai előtt végszer szoritád jobbot, 's én reményeidet hallám, 's érzem örömben dobogni szivedet: akkor boldognak gondoltalak. Mint az, ki egy kedves hajót lát kieresztett vitorlákkal elhagyni partját, midőn a' végköszöntést hallja, 's kedveseinek vég intéseit

látja, szivét szorúlni érzi, 's mégis örül, hogy illy jó szellő juta kedveseinek: így néztem én utánad, midőn a' fasonon végig menve elhagyl, 's most széttörve látlak ismét 's remény nélkül. Egy pár hónap, 's remény nélkül látlak; de ne gondold, hogy azért minden elveszett. — Kínos lehet csalódni az emberekben, 's miután évekig reménylettiink, végre lemondani arról, mit biztosnak tartottunk, mert szükségesnek gondolók; de e' seb is meggyógyul végre, 's csak azon forradásoknak egyikét hagyja szivünkön, melylyeket minden, ki emberismerethez jutott, magával hord; csak ha kedveseinkben csalódtunk, akkor keserghetünk méltán; csak ők találnak mindig mérges nyilakkal, 's nem bizhatol e' bennem?

'S tudod-e, mi az: egy eszmét vesztenünk? — szóla szomorúan Armand, — egy gondolatot, mellynek sugáriban szivünk nagyra nőtt, melly létünknek világot adott, mellyel életünket eltöltök, 's melly, miután valósitása után küszködtünk, miután már közelnek véltük, egyszerre eltűnik, mint a' felleg tenger felett, mellyet a' hajós partnak vélt, míg villámiból észrevevé, hogy sötét tömege csak vesztére gyűlt össze láthatarán. Oh te ezt nem tudod, te gróf vagy, gazdag! mi egy eszme neked? Kinek az élet annyit adott, annak álmakra szüksége nincsen; 's ha volna, a' szerencse' kényelmes pamlagán ön örömeiről álmodozhatik, vigalmak között elfeledheti, mennyit szenvednek mások; vagy megelégedve sorsával, szükségesnek gondolhatja a' fájdalmakat, mellyek nem őt gyötrik. De én a' nép' fia vagyok, nekem birtokom nincs mint e' világ; nem vagyok egyike azon boldogoknak, kik önösek lehetnek, mert sorsok a' közönségtől különvált. Egy levél vagyok a' nagy emberi nem' fájáról, egy csepje a' véghetlen tengernek, egy homokszem a' nagy pusztában; 's mikor a' fát ledőlve látom, a' dagadó hullámokat rónára

simulva, az emelkedő homokfelleget földre süllyedve, ne keseregjek?

'S valóban eléggé boldogtalan volnál hinni, hogy boldogságod némely politicus álmodozásaid' létesülésétől függ; mellyek, ha bár létesülnek, szépségöket elvesztik, mert a' bájló egész helyett, mit fennséges képzelmidben látál, a' nyomorúlt részlefekek mutatják, mik a' legszebb korban, mint a' legszebb vidékben mindig találhatnak. Oh barátom! hagyj fel abrándjaiddal; ne kösd össze ifju létedet az emberi nem' sorsával, melly miként eddig szenvedett, ugy korunkban legalább ezentúl is szenvedni fog; 's ha bár fennséges eszmékért küszködik, 's néha győzött, soha megelégedni nem fog: mert anyagi jólétet reménylve eszméi' létesítésétől, azonnal csalódik, mihelyt győzött. Tégy mint én, válaszszy egy lényt magadnak 's öleld meg egész szereteteddel, fond ez egy körül minden reményágaidat, vedd vezércsillagodnak nehéz utadon, vedd világodnak, mellyben élned kell, 's boldog léssz mint én. Oh míg a' szerelmet nem ismered, míg szived egy képpel csordultig el nem telt ugy, hogy benne más helyet nem talált; míg egy arcz a' világot nem felejteti el veled, egy mosolygás keservidet, egy köny azt, hogy más boldogságot találhatnál, addig ne átkozd emberi létedet, mert nem tudod, mennyi boldogságot találhatsz benne. — Te megelégszel, szóla keserüen Armand: — jól teszed; körülépítve szerencseváraiddal, mit bánod te, ha körülükön túl pusztaság áll; míg hajód a' kikötőben nyájas haboktól ringattatik, mi közöd a' vészhez, melly kiünn dül 's ezer sajkat széttör. Te boldog vagy, 's szerethetsz. De tudod-e mi a' szerelem nekünk, kiknek a' szerencse mostohább mértékkel mért? — Képzelheted-e a' fájdalmakat, ha végre fáradva hosszú küszködésed után, levert reményeiddel, vérző kebelled, egy lényre akadtál, ki lelkedet megérté; ha vigasztalva érzéd magadat általa, 's boldognak,

mert látod, hogy még boldogíthatsz; ha egy pillanatig megpihenve szíved, örömekről kezdél álmodozni ismét, mint a' beteg, ha egy pillanatra elszunyadott, 's egyszerre a' szükség lép elédbe, 's füledbe kiáltja: miből fogtok élni? Még reménylesz talán; lelkedben új erőt érzesz, mióta szeretsz, és, hisz' irva van: az úr eltartja az ég' madarait, 's felruhazza a' liliumot, — miért kételkednél te. De ha végre körüljártad a' várost, 's nem hoztál estve magaddal semmit; ha házról házra koldultál munkáért, 's nem találkozott ki elfogadná; ha kész volnál szivedből pénzt verni; ha éltedből egy évet adnál egy rossz darab kenyérért 's nincs semmid, mit kedvesednek adhatnál: mit téssz akkor? Ő nem panaszkodik, nem tesz szemrehányásokat; de nézd elhalaványult arczeit, nézd a' fájdalom' bélyegét imádott vonásain, 's ne átkozd el életedet, ne káromkodjál végzeted ellen, ha végre gyermekedet hozza elédbe, 's mikor a' kisdéd feléd nyújtja gyenge kezeit, 's szíved, melyet természete késztet, örömtelien dobog fel, egyszerre eszedbe jut, hogy nincs miből tartanod. — A' szegénynek a' szerelem csak kínokat hoz; mint amaz utas, ki a' pusztában eltévedve, 's alig birva szomját, egyszerre egy zsák aranyat talált viz helyett: ilyen a' szerelem neki, a' világ' legnagyobb kincse máshol, de a' puszta' vándorának csak egy nehéz teherrel több; csak egy keserű gúnya végzetének, mely kincseket ada, midőn vesztét határozza. — Mint a' vak, kinek szemhályogát most vevé le orvosa 's kit egyszerre egy napsugár ért, ilyen ő boldogsága' érzetében; fájdalomason látja ragyogását, egy perczig csak, hogy ismét elvakuljon; a' sugár mely a' látóknak derült világot árasztta a' táj fölett, neki villám vala, mely vég reményeit lesújtá. Szokni kell a' szívnek gyönyörhöz is; 's ki szerencsét nem ismer, annak az ég' ne adjon boldogságot, ne adjon szerelmet, szíve nem bírná el. Oh ti gazdagok! mert boldogoknak nem akarlak nevezni, mivel végzetetek csak azt adá, mit mások irigylenek, 's nem mi boldogít-

hatna, — ti nem sejdítitek mennyit szenvedhetni e' világon, ha leereszkedve kényelmes pamlagaitokra, a' munkás' sorsát irigylitek, ki fáradtan egy fa alatt alszik, nem háborítva nyugtalan álmaitoktól, mintha isten vigasztalásul naponként halálára intené; ha étvágyért sohajtoztok lakomáitok között, örömért ünepélyes vigalmaitok között, 's megunva a' márvány csarnokot, szalma fedélről-, megunva a' hizelgést, egy szivről álmodoztok, melly a' tiéteket megosztaná: akkor nem sejdítitek, mi nagy kínoakat türhetni az élet' legszűkebb körében is; mennyivel kinosabb annak sorsa, ki vágyait, nem mint ti e' föld' körén elérhetleneknek, de éldelve 's megvetve látja ezerektől, míg neki csak a' kívánat juta, 's azon bizonyosság, hogy vágyai általa elérhetetlenek. — 'S mi végre, ha lelkében az ambitio' nagy átka támadna fel, ha itt e' diadalív alatt, hol annyi proletárius név áll, e' város' körében, hol minden utczakő egy dicső tett' emléke, nem tudná, nem akarná általlátni, hogy a' nép melly győzött, a' győzedelmes gladiátorként ismét börtönébe záratik; hogy a' diadalíven nem volna hely még egy névnek, 's korunk a' legnagyobb század utánosa, csak arra derült fel, hogy a' nagy emlékekről leörölje az írást, nem hogy újat írjon reájok. Ha a' szegény mind ezt által nem akarná látni, 's cselekedni mint ősei cselekedtek, egy nemzetért élni mint ők, 's e' földön, hol boldog nem lehet, legalább egy nagy sírt hagyni maga után; 's ha végre által kell látnia, hogy a' világért semmit nem tehet ő, ki bemenetelt koldulva állong kapuinál; hogy végzete, földön csuszni 's tapodtatni, 's ha végre mint repkény egy más erősebben felfonhatá magát, ismeretlenül eltűnni ágai közt az erősebbnek, bár ő tartá, bár ő vete árnyékot helyette; ha vérével áztatná fel a' földet, csak hogy nyomát hagyhassa tekéjén: 's végre általlátja, hogy hasztalan' fáradott, mert az emberi nem, nem szívesen tanul új neveket, 's míg azt, ki a' társaság' magasabb fokán állva

csak hozzá leereszkedik, már repülni látja, 's tapsolva éljent kiált, az ezer emelkedőkről megfélelkeznek; ha állatlatja, hogy a' dicsőségre szükség, jó ruhában egy kis aranyhínnzéssel szólni a' hazáért, ha rongyaidba temetve felejtetni nem akarsz; ha mindünnen elébe hangzik: jaj neked szegény! e' föld, melly kenyeret nem ada, neked hirt adni nem fog! "

Boldogabb valék, mint hogy a' hirtvágyat érthetném; keveset szeretve, nem kívánva mást mint viszontszeretetet, mint a' rózsza, melly virágait kihajtva, alacsony helyzetében inkább egy hideg érintéstől, mint az ég' villámitól retteg, a' nagy világi mozgalmak engem hidegen hagyának; 's ha bár csodáltam azokat, kik boldogságokat nemzetök' javaért feláldozák, 's gyermekkoromban néha Gracchusokról álmodoztam: most, miután Juliámat ismerém, a' világ' dicsősége nem ére fel kedvesemnek egy tekintetével. 'S nem mondhatom, mi fájdalmasan hatottak reám Armand' szavai, mellyekből először gyanítám egész szerencsétlenségét; mert látám, mennyi önösség vala lelkesedésében, 's jól tudtam, hogy míg az, ki csak eszméknék él, soha egészen boldogtalan nem lehet, mert marad reménye a' siron túl is: az önös mindig 's egészen azzá válik, mi helyt személyes reményeit eltűnni látja. Szegény barátom, szólék végre: mint szánom sorsodat.

Oh szánj! szóla elragadva Armand: bár mi különböző lételt szabott reánk végzetünk, mindenik türrhető, 's a' vakondok ön ásott sirjában, 's a' sas fennséges magányában boldogok lehetnek: amaz nem látta a' napot, ez nem vágyódik világ után; elátkozott csak az, kinek végzete vágyakat teremte lelkébe, 's hozzá tehetetlenséget, 's ez az én sorsom. Szánj meg, de ne vigasztalj; mert vannak fájdalmak, mellyeket vigasztalni nem lehet: 's ez azoknak egyike.

Érzem szavainak valóságát 's nem bántám vigasztalásaimmal. Sokáig menénk hallgatva egymás mellett, végre beszélgetni kezdénk ismét, ő szomorú tapasztalásairól, mellyeket Párisban tett, én szerelmemről, 's így értünk vissza a' Tuillériák' kertjébe.

XXII.

Mintegy két óra lehetett 's mit Páris divatszerűt ismer, vegyült sokaságban sétála a' hosszú fasorok alatt; egy pár szor fel 's alá járánk, 's egyszerre Julia állta ellöttem. Armand szabadulni akart, de olly közel valánk, 's én örülve az alkalomnak, olly hamar mutatám be a' marquisenak, hogy többé nem távozhatott, 's kénytelenítette, az asszonyokkal 's velem sétála körül. Mikor elváltunk, a' marquise mind kettőnket estvére magához hítt, 's Armand, mint látszék, derültebb vala. — Valmontné szép volt, 's nincs semmi vigasztalóbb asszonyi nyájasságnál, melly míg valónak hiszszük, a' szívet, ha fortélynak ismerők, hiuságunkat kecségteté, 's minden ifjú szívben reményeket gerjeszt. Mikor haza tértünk, Armand ugyan ismét elszomrodék, sőt mondá, hogy a' marquisehoz nem menend, honnan szegénység 's szokásai őt eltiltják: de miután kérem 's figyelmeztetém, hogy e' teremben épen a' mozgalom' fő embereivel ismerkedhetik meg, 's céljához juthat: elhatározá magát, 's nem egy remény nélkül. (Oh szegény emberek! kik míg a' szív dobog, reményleni meg nem szüntök, mint a' vándor, kinek éji utját egy lidércz deríti, mint a' szomjuzó, kinek ajkait egy pár szem eső enyhíti, így adódnak nektek ren^{de} nyeitek; a' vándor lepihenne, a' szomjuzó szívébe mártná törét, mint ti fájdalomaitok között, de végig kell túrni kínotokat; szegény emberek! kik az élet' labirintjában zöldelő ágak között haladtok vesz-

teteknek elébe; kik szivetekben hordva már a' nehéz sebet, mint a' madár, melyet nyil ért, viruló tájakat láttok még magatok körül, 's nem gyanítjátok, hogy ibolyái között reátok csak halál vár; kiknek veszeiben minden hullám, melly temetni fog, még egyikét fényes tajtékcseppet csillogtat hegyén. Miért ennyi csalódás, minek illy szép álmak olly szörnyü ébredés előtt? miért e' megrögzött szív, melly miután ifju korában, mint tavaszkor a' fa, dúsan kihajtott, 's miután tapasztalta, mi hamar vesztheti el egész birtokát, még tovább reményl? A' kintpadon szenvedőnek enyhítalt nyújt hohérja, hogy el ne érzékenyüljön; az embernek reményeket ad sorsa, hogy tünni tanuljon. Szükség, hogy e' világon, mellynek valója kín, legalább álmaink szépek legyenek, ki élne annélkül!

XXIII.

Marquise Valmont' terme egyike vala azoknak, hol a' két nagy párisi társaság találkozik, születése által a' Faubourg' fő személyeivel rokon, férjétől, ki mint sokan a' nagy zendülés' következtében nyere nemes levelét, az új nemesség' társaságába vonva, mint egy központ álla ő a' két különvált felekezet között, hol az ellenkezők összejöve, néha látják egymást, csak hogy sértve érezvén magokat, ismét nagyobb gyűlötségben váljanak el. A' ki soha nagy világban nem élt, 's a' társaság' úgy nevezett vigalmaiban nem részesült, 's egy terembe lépve a' ragyogó gyertyákat látja, 's alattok a' mosolygó asszonyokat, a' fontos arczokkal csevegő férfiakat, 's a' nyájas házi asszonyt gözölgő thekatlana mellett: az nem fogja gyanítani mennyi gyűlölés, mennyi irigység, 's sokszor mi mély fájdalmak rejtődznek e' derült felszín alatt. A' teremben, mint a' világban, az első érzemény, mellyel felépünk, örömteli, 's néha sok idő kell, míg a' bájoló család eltűnik, 's az ember általlátja, hogy e' társaság is, mint minden egyéb, önösségekből áll, mellyeket hivatás vagy szükség tart össze, de annélkül hogy szeretet összeforrasztaná lángival; míg általlátja, hogy mind e' lények, kik látszólag olly közel állnak egymáshoz, az ég' csillagaihoz hasonlóak, mellyek látszólag egymás mögött ragyogva, milliónyi mértföldekre forognak; míg végre általlátja, hogy ez egész társaság, melly olly barátilag simul

hozzája, mihelyt nehéz napjai jövendenek, ellene leend, a' tengerhez hasonló, melly a' hajót, mit ringatva horda körül, — mihelyt zátonyra jött, szétdulja hullámival. Én ifju valék, most először Párisban, 's kiben nem volna elég hiuság, hogy magát jól nem érzene azon társaságban, hol jól fogadtatik. Nincs biztosabb út az optimismushoz mint látni, hogy tiszteltetiünk; mindenki annyival tökéletesebbnek tartja a' világot, mennyivel tökéletesebbnek tartatik önmaga általa.

* Épen a' marquiseal szoltam, midön az ajtók megnyilván, egy férfi lépett be, kinek látására egész jó kedvem eltűnt; az vala, kit az avignoni templomban láttam, 's ki egy pár nappal azelőtt Juliámmal karöltve jött előmbbe. Ki vala ez? kérdezém a' marquiset, a' mennyire lehete egykedvűen, de érezve, hogy hangom remeg.

'S ön még nem ismeri, szóla ő mosolygva, Dufey urat, a' nap' hősét, ki a' juliusi napokban keresztet nyert, könyveket ír, 's tudja isten mennyi tulajdonságban bővelkedik? Illyen a' dicsőség! szóla mosolygó pathoszszal: mi párisiak angyalnak vagy ördögnek hirdetiünk valakit, 's a' jámbor tartomány nevét sem ismeri.

Megvallom, szólék elkedvetlenedve a' dicséret által, nem ismerem e' hírességet, 's most sem igen láthatom által okát, ha a' mondattaknál többet nem tett.

Lássá ön, viszonozá jó kedvűen a' marquise: mi párisiak különös életet élünk; mint a' méhkas a' világban; illyen társaságunk: a' föld' virágjaiból élünk mi is, de lakásunk egy különvált egész a' föld közepette, a' mi kívülé történik, minket elzárt körünkben csak távolabbról érdekel; ki az egészben nagy, terméinkben meg nem férne, külön királynék van 's ezt imádjuk, 's lássa ön,

Dufey egyike azon imádottaknak. A' világ csak a' maitre de requettet ismeri henne, 's legfelebb azt, ki atyja által még a' politicus világban előmehet; nálunk szerencséje csínálva van, 's kevés férfi lesz e' teremben, ki nem irigylené sorsát, 's kevés asszony, ki hódolásai által kecsegtetve nem érzéné magát. — De engedelmet, barátját fogom neki praesentálni; Párisban nincs hasznosabb ismeretség mint az övé; 's jót állok, hogy ön' előmeneteléről senki jobban gondoskodni nem fog, mint Dufey.

Mihelyt Valmontné magamra hagyott, egész figyelmet Dufeyre fordítám. Ő szép vala, szép, századunk' értelme szerint, melly mint mindenik, külön ideált alkota magának. A' görög derült szabályosság, a' romai szilárd akarat 's erő nem illenek e' századhoz többé! Korunk a' szenvedelem' bélyegét keresi az arczakon; szépséget, de szétrontva bánataiban; erőt, de megtörve sorsa' nehéz csapásaitól; nyugalmat, de millyen az éjé, teli sötétséggel; egy szóval — mert csak az szép minden kornak miben gondolatja képesül — a' fájdalmat. Az arcz, melly mást mutat, nem tetszetik a' kornak, melly csak ezt értheti. A' ki Dufeyt látá, akaratlanul hozzá vonzódva érezé magát, 's ha bár szívemet féltékenység tölté, 's lángoló gyűlölés, nem nézheték ez ifjura némi rokonéret- 's annélkül hogy akaratlanul megvallanám felsőbb-ségét. Vannak arczok, mellyeken az élet érthetőbb vonásokkal írja történetét. Illy arcz vala az övé, 's ki komor nyugalmat látá, 's közötté néha a' hideg mosolygást, melly mint tengeren a' kisdud hab, egy nagy vésznek töredéke játszott ajkai körül, annak szíve titkos rokonságot érte iránta. Sokáig szememmel tartám mozdulatit; de minden vigyázatom mellett nem leheté észrevennem semmiből Juliávali viszonyát, 's ha néha Juliámra nézék, 's őt két lépésnyire Dufeytől olly nyugottan, olly mosolygón látám; ha vele szólék 's ő elméskedett, nem tudám

elhitetni magammal, hogy azon férfit 's azon asszonyt látom magam előtt, kiket az avignoni templomban sirva, 's egy elhagyott utczában karöltve láték. Az asszonyi szív nem olly tudomány, melyet huszonkét esztendő korban megtanulhatnánk, 's minden pessimismus mellett, mit ifju korunkban hirdetünk, nincs senki, ki ez élet-comodia' számtalan csalásait ismerné, mielőtt maga nem állt a' scena' háta megett, 's önmaga nem játszott.

Julia' atyja roszkedvűen beszélgete néhány öreg urral egy szegletben, 's ki feszes tartását látá, 's a' megvető, néha szánakozó tekintetet, mellyel az egyes belépőket követé, észreveheté a' nagy urat, ki magát elemén kívül érezi. Vannak emberek Franciaországban, kiknek nagyobb megbántás nem történhetik, mint ha más emberekkel egy teremben találkoznak, 's mint isten' nagy világán a' ragyogó nap alatt, úgy kis világok' gyertyafényében magok mellett lényeket látnak, mellyeket hasonlónak ismerni nem akarnak, 's szolgálknak tartaniok nem szabad. Mennyivel szabadabbak politicus intézeteink, mennyivel többet mesélnek törvényeink az egyenlőségről: annyival messzebbre terjed az elválás, annyival elkülönöttebben áll a' néptől azon társaság, mellyet egy félszázad ellenének kijegyzett. Ivadékok küszködtek 's győztek ellene, a' világ' színe megváltozott, 's a' francia aristocrazia, melly ellent nem állott, melly elszegényült, vérpadra vonczoltatott, számkivetve született, — fenn áll. Csodálatos látmány, ha nem tudók, hogy az emberi nem' történeteiben sokat, mit az idő halálra szánt, gyűlölés tartá fenn; 's hogy, mit a' nép büszkesége levert, az egyesek' hiúsága néha feltámasztja ismét.

Az öreg szembetűnő hidegséggel viszonzá Dufey' köszöntését, 's rövid idővel azután, leányával, ki még hamarjában megsugá, hogy utánok jöjék, elment.

XXIV.

Félorával később Julia termében valánk; az öreg rossz kedvében volt. Látott-e már valaha illy társaságot? szóla egy karszékbe vetve magát: minden mit Páris csak nemesedett pórból bír, együtt vala; nevetetnék, ha családomhoz nem tartoznék a' házi asszony, de így — Valmontnéhoz nem még többé Julia, érted. Vér vér marad, 's magadnál elfogadhatod — noha azért is már megszólnak — de hozzá menni nem fogsz.

A' mint atyám parancsolja — szóla Julia szelid hangon — de

De, de — szakasztá félbe indulatosan az öreg — csak bátran tárd ki szép mondáidat; ücsém úgy is később előbb megtudja gondolkodásmódodat, melly a' zendüléshez inkább illenek, mint nevedhez. Csak azt véltem — szóla lesütve szemeit Julia — hogy a' világ még inkább meg fog szólani, ha nem megyünk cousinemhez.

A' világ! — szóla keserűn nevetve atyja — 's milly világ? talán néhány éhes journalista, vagy fukar banquier? ha ez világod, ám iparkodjál dicsérete után, végy férjül egy gazdag zsidófiút, vagy egyiket azon új marquisek közül, kiket nemesszerepet adó comoediásoknak tartanál,

ha a' parasztot nem vennéd észre minden mozdulatban; én nem bánom. Az én világom csak hasonlóim' körében áll, 's azok velem egy véleményűek.

A' mint atyám gondolja — szóla szelíden Julia — tudja hogy illy dolgokban nincs akaratom.

Szégyen rád, hogy nincs, — szóla közbe az öreg haraggal — hogy te, ki e' hon' legtisztább véréből származál, ha nemzetséged' díszeről van a' szó, akarni nem tudsz, sőt talán bánkódva válsz meg egy társaságtól, melly minden közeledésével möcskot hoz reánk.

Möcskot! — szóla felindulyva Julia, 's arczain piros-ság futá át; — ez barátném nem érdemli, folytatá nyugot-tabb hangon, Valmontné által szeny nem jött nevünkre.

Gondolod — szóla keserűen az öreg — 's nem tudod hogy Valmont, a' nemes, fensséges Valmont marquis, kereskedő volt, vagy inas, vagy tudja az ég, mi más neme a' parasztnak; 's hogy te, vagy gyermekeid, e' kereskedő', e' paraszt' gyermekeit rokonidnak fogod nevezni, hogy házadnál fogod látni, 's lakodalmaikra meghívatni; 's ha meghalok, nagy büszkén két három hónappal tovább fogok gyászoltatni általok, csak hogy a' város megtudja, hogy rokonuk vagyok; 's tudod-e, hogy e' név, mellyet viselsz, 's melly Valmontné által a' pórral rokonosodott, egykor tiszta volt; hogy e' vér, melly szivedet tölti, vérpadon folyt ugyan, de soha nemtelen ereken nem eddig. 'S azt mered mondani, hogy Valmontné által szégyen nem jött reánk? valóban szánlak.

Valmont becsületes ember volt! — szóla gúnyolva az öreg — kár hogy nem hall senki, a' polgárkirály bizo-

nyára megjutalmazná e' nemes érzeményeket, 's ki tudja, nem ajándékozna - e neked is egy kis boltot, melyben a' juliusi keresztel árulhatnád holmidat: mint már kettőt jutalmazta, kit e' dicső napokban egy kevés pálinka vagy öt frank, hősökké változtatott. De ha Valmont becsületes ember volt, emlékezzél meg, hogy vele rokonságod több becsületes személylyel szaporodott, hogy bizonyára atyafiakat találsz, kik hajadat göndöríthetik, 's ruhát varrhatnak, sőt talán mint omnibusvezetők pártfogolhatnak; 's örülj ha tudsz, látogasd meg e' becsületes embereket, menj velök sétálni, nevezd cousineidnek, hisz' becsületes emberek ők is, 's tán ép' annyi érdemeket tettek, mint Valmont maga, csak hogy nagyobb tiszteletre méltók, mert nem jutalmaztattak. Nemde maga a' gondolat elpirított, 's ha Valmontnének adom tanácsomat, megbántva érzendi magát, 's miért? — Hát nem a' szabadság' századában élünk, nem hirdettétek - e egyenlőnek az embereket, 's a' nemesiséget balgatagságnak, melly e' korhoz többé nem illik? vagy csak annyira terjed a' logica, mennyire hasznotok? 's kik magatok felett türni nem akartok semmit, jogolva gondoljátok magatokat, mindent, mi alattatok áll, pórnak nézni, mintha a' legfenségesebb 's legalávalóbb között törpe személyetek elég távolságot tenne? Nevetség! mit e' hon fenségést birt, letiportatott; az ur' templomi vérrel fertőztettek; a' thron vérpaddá változtatott, a' bajnokok' ivadéka hohér' kezével végeztetett ki, ha hazája ellen fegyvert nem ragadva, ősi lakában akara maradni, 's miért? hogy egy pár banquier nemességre eméltessék, 's a' szep-lőtlen zászló' helyébe a' törvényesség' rongyaiból, a' terrorismus' vérzászlójából 's álmodott egetek' kékéből egy háromszinü lobogó foltoztassék össze, 's én meg ne vessem őket? 's én ne nézzek büszkén őseimre? kik a' népet talán elnyomták, de legalább nem csalták soha; kik roszt elvekért küszködtek, de legalább nem hazudtak szépeket önhasznokra; kik megvetve néztek alattvalóikra, de tisztelettel a' ki-

rályhoz; kik csak e' haza' sötét századaiban ragyogtak, csillagokként, de legalább nem kölcsönözték sugárikat, mint e' nap' fényei, mellyek holdvilágként, mihelyt a' nép leszállt, feltűntek, 's felejtetni akarnák, hogy e' naptól vevék világokat. Mutass egy helyet Franciaországban, hol az egyenlőség' álma létesült; mutass egy gazdagot, ki a' szegény előtt büszkén nem emelné fejét, 's karöltve akarna végig menni az utczákon embertársával, kinek ruhája rongyos; mutasd fennséges theoriádnak csak egy helyen praxisát, 's bámulva a' kort, le fogok talán mondani czimeimről: mind addig megengedi a' világ, ha nemességemről megemlékezem, mint ők pénzökről; ha magamat magasabbnak tartom azoknál, kik alantabb születtek, 's az egyenlőségnek önmagok mondanak ellent; 's nem megyek társaságokba, hol komornyikomnak unokája játsza a' fő szerepet.

Komornyikjának unokája? kérdezém bámulva.

Atyám' komornyikjának unokája, — felele szárazon az öreg — talán észrevett ön egy magas fiatal embert, fekete haj- 's szakállal; az asszonyok Adonisnak hirdetik, a' férfiak lángésznek, mert arczaít a' feslett élet elhalaványítá, 's mielőtt a' juliusi napok a' czimeket eltüntették, az ajtót nyitó komornyik egy hangos gróf Dufeyt kiálta be, ha a' szobába lépett. E' gróf komornyikomnak unokája.

'S hogy' történt ez? kérdezém tovább, mind inkább nevededő érdekekkel.

Mint minden Franciaországban, szóla rosz kedvűen az öreg, a' zendülés által. Ki e' hazában a' nemzet' 's egyesek' félszázadnyi történeteiben valószínűséget keres, az a' valót hazugságnak fogja tartani. Mikor a' ter-

mészet mélyében megrázkódik, mikor tetők leroskadnak, 's helyökbe újak támadnak, mi csoda, ha a' mélyen fekdűt kődarab csucsra emeltetik, 's a' fergetegtől felkappott mag, melly a' völgyben érett meg, a' tetőn hajtja gyökerét; így történt sokakkal Franciaországban. Mikor a' zendülés kitört, Dufey' öreg atyja komornyik vala házukban, de revolucionárius gondolkozásmodja miatt, mindjárt a' Bastil' ostroma után elküldetett. — A' terrorismus alatt atyám 's én száműzöttünk, 's egy ideig száz veszély között lappangva, már alig vala remény megmenekvésünkre, midőn egy nap Dufey, ki addig a' vér' embereivel megbarátkozott, hozzánk jött, 's megszökésünkre uti levelet 's minden szükséges segédeket ígért. Atyám noha nem bizva benne, mert már reményünk nem maradt, 's lakásunk úgy is tudva vala előtte, ajánlatát elfogadá, 's részint hogy illy embertől ingyen szolgálatot ne fogadjon, részint mert pénzünket nem vihetők magunkkal anélkül hogy gyanússá lennénk, 100,000 frkot ada Dufeynek által, azon feltétellel: hogy e' pénzt, ha egykor visszatérünk, kezünkhöz adván, addig maga hasznára kezelje. — Elmenénk 's évekig nem hallánk semmit Dufeyről, kivéven egyszer, hogy magasabb hivatalba lépett, 's jószágainkat nevetséges olcsó áron megvevé. — Mikor Napoleon császárrá lett, 's Franciaország belső gyuladásából, vért vesztve kigyógyúlt, az öreg Dufey tudunkra adá, hogy neveink a' proscriptiolistáról letöröltettek, 's hogy bátran visszatérhetünk. — Az igaz ügy' diadalához akkor nem vala remény, 's Párisba menénk. Az öreg Dufey, ki az alatt pénzünkől meggazdagodott, örömkönyekkel fogadá atyámat; 's tudára adva, hogy az általadott pénzt ősi birtokunk' megvásárlására használá, jószágainkat visszaadá. — Az öreg Dufey hív ember volt, 's ha bár hívségeért, azon nagy nyereséggel, mellyet pénzünk' kezelése által tett, dúsan meg vala jutalmazva, nem mondhatja senki hogy háladatlanok valánk. Atyám azalatt meghalt, 's ke-

vés hónappal később Dufey is; de Caesar' atyja között 's köztem nem szűnt meg azon barátság, mellyel őt 's atyját házunkban, hol közszolga volt, mindig elfogadók. Végre a' hatalmas császár porba dült, 's vele déli bábként támadott hatalmasai, a' gróffá lett Dufey barát 's befolyás nélkül álla a' világon, egy meggazdagodott pór, és nem egyéb. De a' törvényességgel vissza lépék én is természetes helyzetembe, 's ha valaha háladatossággal tartozám atyjának, ő maga mondhatja, nem fizettem-e vissza adósságomat. Nevén vérfoltok függtek, ő maga egyike vala azoknak, kik végsőig legállhatatosban álltak törvényes királyoknak ellent; egyike azoknak, kik, midőn a' zendülés' zászlója még egyszer emeltetett fel a' nagy vezér által, legelőbb csatlakoztak a' veszendő üggyhöz. De mikorra a' béke visszajött, én annyit fáradék, olly tartalék nélkül használám egész befolyásomat, hogy Dufey régi hivatalába visszahelyeztetett, 's mert ügyessége őt kiűnteté, fokónként annyira emelkedett, hogy ennyit árthasson. 'S mit mond ön arról, hogy az, ki nekem 's a' kormánynak ennyivel tartozott, egy pár év óta az 'oppositióhoz csatlakozott, 's végre még fia a' juliusi napokban jöltevői ellen küszködött, királyának megfosztását aláírá; mit mond arról, hogy egyike vala e' bitor hatalom' első szolgáinak, most is egyik azok közül, kik minden jogot legmerészebben tapodnak lábaikkal. — Julia mély gondolatokba merülve néze a' kandalló' elhaló lángira; én hallgaték, részint mert nem épen annyi háladatlanságot láték a' Dufeyek' tettében, részint 's talán inkább, mert le nem győzhetém féltékenységemet, 's azt, kit talán okom vala gyűlölni, védeni nem akartam. Ez egyik bélyege századunknak: ha vannak emberek, kik nem hazudnak, nincs talán az ügy nevezett mivel világbán egy, ki előítéletei', vagy körének szelleme ellen az igazságot kimondaná, ha érdek vagy hiúsága nem buzdítják; hazugságra 's szinlésre nevelve, gyáva tettetés közü folynak el napjaink,

érezve, hogy azoktól, kik iránt soha igazak nem valánk, igazságot nem érdemlünk. A' csaló kételkedni kezd, 's épen mert talán senkit magától elidegeníteni nem akart, végre elhagyatva áll. Ne csodálkozzék senki, ha e' százdabban, hol anyagi kényelmeink annyira növekedtek, még is olly kevés megelegetett embert találni, 's hogy míg az emberi nem diadalmasan terül el e' föld felett, 's egyes ágival magasabbra emelkedett, mint ősei álmodhaták, még is olly kevés zöld, olly ritka viruló levélre akad; a' hit eltűnt az emberek között, 's nélküle nincs élet. Ne higj az embereknek, így szóla atyám, mikor őt elhagyám, 's ifju szívem akkor még ellent monda a' bús oktatásnak; de ön keblemben tekinték, 's látám, hogy igazat szólt. Mert nem valék - e hazug én is, nem neveztem-e én is százat barátimnak, kik iránt szívem semmit nem éreze; nem tanultam-e én is hajlongni azok előtt, kiket megveték, kezét szorítani azoknak, kiket nem szerettem? 's mit várhaték a' társaságtól, mellynek közönséges mondái hazugságok. A' műveltség az érzemény' szavait 's jeleit olly annyira magáéva tevée, hogy a' való érzeménynek hallgatásnál egyéb nem marad; 's ki ne kételkednék a' való aranyon is, miután annyi hamis pénz forog az emberek között? 's ki ne vonulna inkább vissza azon társaságtól, mellyben szívének táplálékot nem talál. De az ember nem állhat magányosan e' földön; miként a' társaságban legnagyobb gyönyörjei épen szükségeiből fejlődnek ki, melylyek embertársai' szeretetéhez folyamodni, 's ez érzemény' áldásait éldelni tanítják: úgy válik a' magánosnál kinná a' gyönyör is, mert vele csak inkább érezteti elhagyottságát. Az ember, hajdani daliaként, erős pánczéllal 's pajzsával védheti magát ellenei' csapásai ellen; de el nem bírhatja sokáig biztosságának nehéz terhét, 's ha önjét várként hideg falakkal körülfogá, csak hamar rabnak érezi magát, ha látja hogy a' fal, melly őt elleneitől mentve tartja, egyszersmind az, melly az egész világból kizárja.

Az öreg gróf, kinek hosszú hallgatásunk látszólag kellemetlen vala, végre hozzám fordulva így szólt: ön hallgat? talán jönak tartja Dufey' tettét? természetes! irántunk szigorú a' világ, a' mi hibáink észrevétetnek, a' pór tehet a' mit akar.

Mert csak mi irigyeltethetünk, felelék végre beszédre kényszerítve, a' szegény iránt adományiban igazságtalan a' világ, irántunk ítéletében, 's ugy tartom, nem rajtunk a' sor panaszolkodni.

Nem akarok önnel vitatkozni, szóla rossz kedvvel az öreg: minden kornak megvannak előitéletei, mellyeket ellenmondhatlan igazságoknak tart's hirdet, 's ki századunkban a' születés' különbségeit védné, a' természetjog' sértőjének tartatnék, mint egykor az, ki egyenlőségről álmódott volna. De óvja magát a' pórtól, 's ha értek valamit tesz, legyen bizonyos előre, hogy háladatosságot találni nem fog; 's végre száz veszeteség 's szenvedések után még azzal sem vigasztalhatja magát, hogy e' földet megváltoztatni nem fogja senki, 's ha bár száz 's ezer új elv 's rendszer tűnik fel láthatárunkon, az emberi szív, mint a' fa, száz tavasz sugárjai alatt, ugyan azon növényeket fogja teremni.

Éjfél elmúlt, 's én látva az öreg úr' rossz kedvét, elmenék; lelke teli vala bizonytalansággal: mit Dufey' egykori viszonyairól Julia' családjához hallék, mind inkább nevelé aggodalmimat, 's midőn ismét Julia' nyílt arcza támada fel képzetemben, 's nyájas tekintete, 's meleg kézzorításai, valószínűségek lehetetlenségeknak látszának, kételyim véteknek, melly által Julia' szeretetére érdemtelenné tevém magamat. Most, hol annyit tapasztaltam, hol az életfolyamnak fenekére nézve csillogó felszine alatt csak sarat találtam, szinte nevetethnék bizonytalanságomon; de az ifju máskép számol: vannak dolgok, mellye-

ket lehetetleneknek gondol, 's bár mi erős bizonyságok emelkedjenek mellette, ő behúnyja szemeit; hisz, mert hinni akar, mert hinnie kell. Mint rossz hírekre lassanként szoktatjuk az embereket, hogy a' lélek egyszerre le ne süljedjen nehéz terhe alatt: így bánik velünk a' véget; lassanként tanít emberismeretre, hogy birni tanuljuk a' szörnyű tudományt; elébb egy ember csal, 's a' seb, bár milly nehéz, kigyógyul, 's szívedet megkeményíté héjagával; később többeken tanulsz kételkedni, kedvencz eszméid egyenként eltűnnek előtted 's elbirod, mert már kevesebbé bízál, utóbb barátaid elhagynak 's csak végre látod, hogy kedvesed is csalfa vala, és senkiben nem bízhatol e' világon. Szörnyű tapasztalás! de az idő, melly annyi kincsekét elrabolt, magadba vonulni tanított, 's ha végre elhagyatva állsz, eltűröd; mert már önössé váltál, mi előtt ennyire jutottál. Nekem még hosszú oskolán kelle átmennem, mielőtt ide jöheték.

XXV.

Haza térve Armandot találtam szobámban; egész lételeben a' legnagyobb változás látszott, lángoló arcokkal jöve előmbé, 's szokatlan melegséggel rázá kezemet. Annyira elszoktam volt illy vigan látni-öt, hogy most nem titkolhatám csodálkozásomat. Nemde, szóla mosolyogva: mióta nem láttuk egymást, nagyon megváltoztam; lám, mennyit tehet egy kis remény. Szerencsétlennek gondolál természetem szerint, 's sokszor mondád, hogy olly körülállást nem is képzelhetsz, mellyben én megelekedném. Im sötét jövőmön egy reménysugár remeg át, 's én boldognak érzem magamat. Oh hidd el, az öröm minden szivben talál helyet, 's ha annyi embert találsz, kiknél ez érzemény olly ritkán, vagy soha fel nem szólal, légy meggyőződve, hogy csak a' sugár hibázik e' memnon' oszlopának.

De mi boldogított ennyire? kérdezém csodálkozva. Mi boldogított? Kérdezd a' szerencsést miért örül, beszéltesd el magadnak gyönyöreit, 's ha ten kíváнатiddal véletlenül össze nem találkozik, mosolyogni fogsz. Egy darab száraz kenyér, mellyet a' koldusasszony gyermekével oszt, egész mennyországot zárhat magába; minden dolognak érdeke csak helyzetünktől függ, melly képzetünket határozza, 's a' szerencse végre nem más, mint az, mit annak gondolunk. Ha érteni akaród az örömet, ne nézd

soha a' jelent, nézd a' vigadó' múltját, 's át fogod látni, hogy minden csak a' contrasttól függ, 's maga a' köny, melly a' fájdalom-szorongatott szívnek enyhet ad, nagyobb kincs lehet India' minden gyöngyeinél.

'S hát szeretsz, szólék, meggyőződve, hogy illy örömet csak szerelem nyujthat.

Én? viszonzá Armand keserű mosolylyal, melly arcainak vidámságát ismét eltünteté. A' szerelem mennyország, mellyből csak egyszer sülyedhet az ember, 's mellyre a' lesülyedett, mint Lucifer az egekre, egy szörnyű átkot mond el kinjai között; azon felül, folytatá gúnyoló hangon: a' szerelem olly élelet, mellynek megszerzésére mai időben több érték kell, mint mivel én bírok; 's mellyet egy illy szegény proletariusznak már azért sem kellene elfogadnia, mert annak, ki a' sorstól csak csapásokat várhat, két hátat-, 's annak, kire talán éhség vár, két gyomrot keresni esztelenség. Az én boldogságom, szegény emberek' módjára, nem más, mint egy kis remény, hihetőkép csaló, mint a' mi reményeink lenni szoktak, de még is boldogító mert az egyetlen, 's mert érzem, hogy az utolsó.

'S mi más remény lehetne, melly boldogít, mint az hogy szerettetünk, szólék sohajtva, mert Julia' képe álla előttem.

Az, hogy szeretetet érdemeltünk, szóla felmagasztalva Armand, nem egy asszonytól, kinek szeretete érzékinknek éledeletet, 's lelkünknek örömet ígér; nem egy családtól, melly nyájas körével meghálálja fáradozásinkat: hanem szeretetet érdemelni attól, kitől vizontszeretetet nem várhatunk, kinek ölelései öldöklőbbek csapásainál, kinek babérja töviskoszorú, szeretetet érdemelni a' néptől 's tudni, hogy csak halottakra akasztja bíborát, mellyet

ön vérökkel feste, 's érzeni, hogy mihelyt homlokodra tevé a' koszorút, martalékjának tüze ki, 's tudni, hogy mihelyt a' pályára felleptél, le kell mondanod e' világ' minden örömeiről, de hogy neved fenn fog maradni, mint egy áldása korodnak, ez szebb szelid boldogságtoknál.

Hála az égnek, szólék, hogy illy lelkesedve látlak; boldogságnak egy módja bizni az életbe, melly kereskedőként hitelre adja holmiát, 's veszi áldozatinkat, 's mellytől hitel nélkül nem várhatunk semmit. De mi gerjeszte egyszerre ennyi reményeket szivedben.

Ki ne ne vess barátom! szóla Armand, mind e' reméyt, mind ez új terveket egy ígélet gerjeszti bennem. Nemde csodálatos, hogy én, ki annyit csalódtam, ismét bizom emberigéretekbén; de ki tehet róla? A' szívnek szüksége van egy reményre legalább; a' nép megcsalt várakozásimban, 's a' sülyedő szív a' gyenge ághoz ragaszkodik, hogy el ne merüljön. Tafán Dufey is megcsalja várakozásimat, mint annyian, de végre legalább reményltem egy pár napig, 's e' föld olly szegény örömeiben, hogy halgatagság volna elüzni szép álmainkat, ha előre tudnók is, hogy teljesülni nem fognak.

Dufeytől várod szerencsédet? kérdezém eljvedve a' gondolatól, hogy ő, ki talán kedvesemtől foszta meg, most barátom' szívét fogja osztani velem, — 's midőn Armand hosszasan elmondá beszélgetésöket, Dufey' hatalmát, 's ígéletit, midőn egyenként kezdé magasztalni tulajdonit, 's hogy tőle; ki a' nép' embere, mint őnmaga, bátrabban reménylhet hívséget, mint másoktól, szívemet egy különös fájdalom, 's gyűlölség tölté el, mellyet le nem győzheték. Ne bízd magadat Dufeyre, szólék végre: ő meg fog csalni.

'S miért ne ő rá? — kérdeze Armand — rá, ki az idegent, a' szegényt olly barátilag fogadá, ki tőlem sem-

mit nem várhat, 's mellékczelra ígéréténel nem gondolhatt; megvallom, nem látom által tanácsod' okát.

Elmondám neki gyanúimat, találkozásomat az avignoni templomban, 's itt Párisban; elmondám: mi boldog volnék Julia' szerelme által, ha Dufey' képe nem állna gátként közöttünk, 's hogy őt gyűlölöm, 's hogy meggyőződve vagyok, miképen átkomnak teremté a' végezet őt, ki barátomtól meg fog fosztani, miként már kedvesemtől foszta meg, ki által barátom 's kedvesem egykor szerencsétlenek leendenek. Armand hallgatott, kezeit egymásba fonva álla előttem, 's arczán egy le nem irható fájdalom tükrözött.

Miről gondolkozol? szólék végre, mélyen meghatva látásán, 's szánva vigyázatlan beszédimet, mellyekkel talán vég reményét rontám el.

Arról gondolkozom — szóla komoran — hogy el kell válnunk.

Elválnunk? szólék elijedve: hogy' mondhatod ezt? 's elfelejtéd a' multat, hogy éltemet neked köszönhetem, 's hogy kebleden kívül más hely nincs, hol megpihenhetnék? oh szived nem hallá e' szót, mellyet ajkaid mondtak, mi el nem válhatunk.

El kell válnunk — szóla komolyan Armand — érdekeink különbözők, 's kiket jövőjök szétvezet, azokat a' múlt, bár mi szép legyen, össze nem tarthat. Mikor még gyermekek valánk, sokszor sejdítém, hogy egykor e' barátság meg fog szakadni; 's lám igazam volt. Te, kit a' végezet éldelni teremtett, 's én, kinek jövője olly komor vala, hogy maradhatánk együtt? 's ha gyermekségünk kiegyenlité távolynkat, 's te a' sasfi, 's én a' föld' állata együtt járhatánk gyengeségünkben, én érzém, hogy egykor szár-

nyaid meg fognak nőni, 's hogy nem foglak követhetni röp-
tedben. Akkor nem hívé! jóslatimnak, a' gróffi nem gya-
nithatá, mit az élet a' pórfunak régen monda, de a' jóslat
igaz vala, 's teljesedni fog.

Nem értelek.

Örülj, hogy nem értesz, szóla szomorúan Armand:
örülj, hogy a' sors még olly keveset érezteté veled erős
kezét, hogy intéseit észre nem tudod venni; de én bús
tapasztalások' tanítványa vagyok, 's mint az, kinek szeme
a' hómályt megszokta, messzebb látok a' jövő' téerein, 's
előre kijelelhetem az akadályokat, melyeken barátságunk
szét fog oszlani. Tekints szívedre, barátom, 's ha a' fáj-
dalmat örömöm gerjeszté, emlékezzél arra, hogy már most
is hol az élet' küszöbén állunk, ellened az, kitől én sze-
rencsémet várom; hogy minden, mit ő barátod' javára tenni
fog, lelkednek kin; hogy barátodnak legbúsabb csalódása,
melly őt végreményeitől megfosztá, henned, bár miként
küszködjél érzeményeid ellen, titkos megelegetést fog ger-
jeszteni, 's lásd e' pillanatban jövőnket. Bár mi erős le-
gyen a' szív, a' körülmények' hatalmának nem állhat
ellent, 's kiknek az életben egy közreményök nincs, melly-
ben összetalálkoznának, azok hasztalan ragaszkodnak egy-
máshoz. Mit használ, hogy sziveink egykor közel álltak;
mit használ, hogy gyermek álmainkban örök hívséget es-
küvénk: nekünk a' végzet, már mikor születünk, külön
utakat jelelt ki, 's el kell válnunk, mint a' folyóknak, kik-
nek kútfejeik egymás mellett csörgedeztek, 's kik mégis
minél tovább folynak, annál távolabb esnek egymástól.

Oh barátom! szólék, elragadva fájdalomaimtól, hogy'
beszélhetsz így; hogy' hasonlíthatod sziveinket a' hideg
ingatag folyóhoz, mellynek első habjait egy kődarab elté-
ritheti útjából, mellynek feneke érzéketlen kő, sima fel-
színe tükör, melly minden képet visszavet választás nél-

kül; nem vagyunk-e mi szabad emberek, nem teremtett-e az ég egymásnak támaszul 's örömmül, 's mit tehetnek körülményeink, ha sziveink közelebb állnak, mint e' világ 's hideg behatásai.

Hidd el barátom! szólá Armand mesolyogva, barátságunk bár mint boldogított, az ég nem sokat bajlódik emberi bajainkkal, 's a' ki barátot kíván, ha fel nem keresi, bizonyára olyanra akadni nem fog, kit az ég egyenesen számára teremtett volna. Gondolj csak vissza a' múltra, 's mondd, legszebb érzeményeid miként támadtak? egy véletlen eset, vagy néha az unalom kútfeje legszebb viszonyaidnak; 's ha egykor talán ebéd alatt más helyre ülsz, vagy midőn égjelelte barátoddal összejössz, más tárgyról szólsz, örökké távol álltok egymástól. Sziveitek egybehangzanak; de hány szív dobog egyhangban? 's mit ér, ha nem a' te hangkarodban zengene; mit ér, hogy a' pórfiu veled egyetércz, ha ruhája rongyos; hogy a' polgárleány szivedet jobban meg értené, ha tánczmestertől nem tanulá nyajasságait. Ti távol fogtok örökre állni, bár mi hasonlóknak alkotott a' természet; távol, azaz: idegenen; mert a' szív, mint a' repkény, a' legközelebbhez ölelkezik, 's ha boldognak érzi magát helyzetében, bizonyára nem azért érzi ezt, mert egy bizonyos neki teremtett lényt, hanem mert valamit ölelhete körül, 's így természetének megfelelt. De mit helyzet 's környülmények kötöttek, azt széjel is ránthaják; mint a' jegesen évről évre új hasadékok támadnak, 's a' szikladarabok, mellyek egykor egymás mellett feküdtek, évek után távol állnak: így az emberek az életben. A' föld még nem rendült, 's az életben nem történt semmi olyan, mire csak emlékeznel, ma és holnap között soha nem vala különbség: 's im a' sziklák 's emberek még is elváltak a' lassú haladásban; meg kelle válniok már mert éltek, 's emberi keblünkben állandó nincs, mint gyarlóságunk.

Mert bár mi hatalmasan küszködjék is hiúságunk a' való ellen, mi szabadok nem vagyunk még érzeményeinkben sem: 's ha bár a' végzet reánk mint örültekre, lán-czok helyett a' szokás' 's társaság' kényüingét adá, hogy a' csörgés fel ne ébreszsze dühünket, tagjaink lekötve így is, hasztalan' ellentállunk. — Hasztalan, barátom, hív ragaszkodásod; hasztalan a' szent akarat, mellyel barátomnak esküvél: az élet fel fog ébreszteni téged is ifjú álmaidból, 's bár mint mondj is ellent, te is önös le-
endesz, barátom.

Soha szó fájdalmasabban nem rezgé át lelkemet, mint e' jóslata Armandnak; nem mert sértve érzém magamat, de mert egy belső szó mondá, hogy való. — Hallgaték, szemeimet könyek tölték. — Armand szomorúan tekintte reám, meghatva vala ő is, 's hangja remegett, midőn kezeimet szorítva így szólt:

Ne neheztelj, barátom, 's ha bár szivednek fáj, mit nyiltszívűségemben mondék, gondold, hogy e' meggyőződés egyike azoknak, mellyeken át kell mennünk. Mint kit egy napsugár álmából ébreszt, könyezve nyitja szemeit a' nem szokott világosságnak: így jut könyezve ön- 's az emberek' ismeretéhez az ember; de egykor oda kell jutnia, 's jobb akkor ébresztetik, mikor még a' föld korányi világában ezer más éldeletet nyújt álmai helyett, mint tikkasztó délkor, hol nem marad hátra más, mint árnyékot keresnie. — Csalódások nem tarthatnak örökké, 's ha bár az, melly ifju korunkban mindenikünket eltölte: hogy mást magunknál inkább szeretünk, — a' legszebb: megkell szünni ennek is. Önös az ember természete által, ősi tulajdona ez, mellyből kivetkeznie nem lehet, 's mellyből hibái 's erényi egyformán fejlődnek. Ifjú korunkban, hol magát még magasabb lénynek véli az ember, mintsem hogy egész lételet egy olly csekély tárgynak ál-

dozná mint önmaga, hazánknek, a' művészetnek, vagy kedvesünknek élünk; de valljon nem keressük-e ezekben is csak önmegelégedésünket? 's ha később iparkodásaink változnak, nem változtak-e 'inkább örömeink' tárgyat, mint azon bennszületett kívánat, melly az öröm' felkeresésére ösztönze? 'S a' férfi, ki elég szerencsétlen, hogy szivét hirtvégy többé nem dobogtatja, ki ezer tapasztalások után végre átlátá, hogy embertársait nem boldogíthatja, 's ki, miután hajójából szélvész közt minden kincseket tengerbe vetve, csak ön élteért küszködik a' habokkal, valljon miben különbözik az ifjutól? egy kikötőhöz iparkodnak, csak hogy az egyik boldogtalanabb, 's inkább érdemli szánakozásunkat!

'S nem kereshetem-e én a' te boldogságodban önöségem' kielégítését, szólék közbe: 's miután ifjú koromban hirtvégyamat előlé nevelésem, 's miután nagy czélt nem tűzék ki magamnak, melly után fáradsa boldog lehetnék, ha magamat hasznos eszközének érzem; miután talán családi boldogság nem vár reám, nem lehetsz-e te világom, családom, mindenem; te az egyetlen kincs, melyet az élet' vészei közt hajómból nem vetek ki, mellyet magammal hordok kikötőmig.

Oh miért kelle annyit tapasztalnom! szólt Armand szomorúan: miért nem vagyunk gyermekek ismét, hogy karjaid közé borúlva kisírhathán az örömet, mellyet nyájas szavaid bennem gerjesztének. De az egyenlőség' kora megszűnt: te gróffá, én koldussá lettem, 's ha bár szivünk széttörök bánatában, el kell válnunk. Téged örömek várnak, engem talán új csalódások; bár mi távol álljunk is egymástól, egy összetartja szíveinket: az, hogy egyikünk sem gondolhat legboldogabb napjaira annélkül, hogy barátja eszébe jutna, emlékeinkben barátok vagyunk örökre.

Emlékeinkben, 's az életben! szólék elragadva érzelmeimtől. Oh miért tagadod, minék küszködöl érzeményeid ellen? e' köny, melly szemedben ragyog, többet mond okoskodásaidnál; a' csillagokra nézz, 's fényök reggel változik; a' virágok hervadnak 's kihajtanak ismét; a' tenger dagadva 's apadva új határokat keres magának; a' hova csak nézesz, minden változik, 's az állandóság' képét hasztalan keresed a' világon: de borulj szivemre 's érezd dobogását, 's talán hinni fogod, hogy még feltalálhatod e' földön. Történjék bár mi, változzék a' világ, mi barátok maradunk örökre!

Örökre, ismétlé Armand, 's arczain egy fájdalmas mosolygás lejte át, midön szenvedelmesen keblemhez szoritám. — —

Künn szélvész dül, a' hó sziszegve csapdossa ablakomat, 's a' temetőn fejér kísértetökként emelkednek hófuvatok szemeim előtt: minden komor 's elhagyott messze körülöttem, mintha nyögve halálával küszködnék a' természet. Mi más, mikor a' vész viruló tavaszi mezőkön dulong át; a' fákról virágeső hull, milliónyi virág ingatja szép fejét, 's a' téren illatfergeteg repül végig, míg a' tölgyes zúgva mozgatja ágait, mintha küzdésre hiná ki a' felbőszült elemeket. Oh mik a' te vészeid, ifjú, ki még egy nagy virágteli világot bírsz, 's kit, ha szenvedélyei elvonáltak, legfelebb egy köny int múlt fájdalmaira; mik a' férfi' szenvedéseihöz képest, ki virágot nem veszthet vészek által, 's utánok még is csak hideg örömtelen nyugalmat talál!

XXVI.

Kértél, hogy egész életemet írjam le, mert reményléd, hogy fájdalmam enyhülni fog, ha okairól emlékezem; csatlakozál barátom: én többé nem követhetem tanácsodat; elég, hogy a' szív elvérezék kinjai között, minek tapintgatni mély sebét, minek még egyszer fölverni érzéketlenségéből, gyógyulni úgy sem fog többé. Kinek fájdalmai a' külvilágtól jönek, azt az idő vigasztalja; mennyivel távolabbra jön szenvedésétől, annyival kisebbeknek látszanak, míg végre szemei előtt eltűntek; 's kinek akkor eszébe nem jut, hogy miként mögötte csak szenvedések állanak, úgy azok állnak talán előtte is; ki nem sejdíti, hogy e' földnek egész láthatára kinokból áll, az megnyugodhatik, sőt talán örülhet emlékeinek, mert azt hiszi, hogy a' reá mért terhet már elviselte. Mint a' gyermek, ki, mihelyt tőle játékait elvevéd, egy pillanatnyi sírás után másokhoz nyúl, 's végre mindentől megfosztva a' föld' porában leli játszószószert: ilyen az ember. Míg a' szív magában hordja az öröm' csiráját, addig hasztalan sujt le reá a' sors, ő örömeiket fog találni mindenütt; de ki önmagában hordja kinjait, annak hasztalan' mulnak évei, azt hasztalan' vigasztalod új adományokkal. Mit ér, ha a' vaknak új képeket állítsz szemei elé, 's mit a' szivbetegnek, ha új éldeletet adsz, a' hiba magában fekszik, 's azt nem gyógyíthatod. Ne gondold, hogy az idő' gyógyereje el-lentállhatlan; csak elmúlt fájdalmidat felejteti, de nem

szoktathat azokhoz, mellyek még szivedet töltik; miként a' tenger' hajjai a' sziklát, melly csak mellettök áll, sokáig mosva végre ledöntik, míg az, melly mélyében fekszik, szigetté nő, úgy tesz az idő fájdalmainkkal, a' külsöket lerontja, de az, mellyet kebleinkben hordunk, növekedik azalatt.

'S nem engem! kinek szemei előtt a' föld' világa rég homályba borult; rabhoz vagyok hasonló, ki hosszú évekig sötét börtönben tartatott, ha kivisznek is szomorú falaim' köréből, ha az öröm' sugári még egyszer körülöttem ragyognának is, mit ér? sötéthez szokott szemeim csak kint érzéneek e' fény alatt, 's mihelyt a' kin megszűnt, ismét örökre elvesztenék világokat. Az embernek jövője a' multban fekszik egészen, 's miként, ha egyszer az idő' viszontagságai vetéseidnek csiráit elronták, hasztalan' hullnak reájok az eső' lanya cseppei, hasztalan' árasztja el felettek meleg sugárait a' nap, úgy az életben; a' férfiség' derült napjai nem virágoztathatják a' csemetét, melly csirájában elromlott. Oh míg felejteni nem taníthatysz, hasztalan' szólsz új reményekről.

Csalódás! így szólsz te, csalódások' csalódása; az emberi szív olly gyenge, hogy még fájdalmait sem tudja megtartani; kérdezd a' tapasztalást, 's valljon láttál-e egy embert, ki végre nem vigasztalódott volna? valljon láttál-e egy nemzetet, melly siremlékeket nem emelne halottainak, mintegy vallomásként, hogy köre kell bízunk a' hálát 's a' keservet, mert minden, mit csak emberek hordanak keblökben, eltűnik; a' meggyőződés, hogy örökre boldogtalanok vagyunk, betegség 's nem egyéb; egy romlott máj, vagy lép talán, mellyből ha kiüdülsz, a' sötétnek látszott föld egyszerre rózsaszínekben áll előtted. De valljon hát e' gondolat vigasztaljon-e? ha keserveimnek okát pathológiáddal megmagyaráztad, 's végre átlátom,

hogy a' lélek' szenvedéseit testem okozá; hogy egy meg-
 hűtés az, miért e' föld olly virágtalannak látszik; hogy
 egy latnyi velővel több vagy kevesebb; hogy egy nyo-
 más, mellyet dajkám véletlenül fejemen tett, egy esés,
 melly gyermekkoromban agyamat megrázá, más színek-
 ben mutatná a' világot, — mit bánom én? nekem ez élet
 még is csak az, minek látszik, annyival elbúsítóbb, ha
 végre átlátom, mi kevés kelle szerencsém' elrontására.
 Mit is bánja a' kis féreg, hogy az, mi árnyékot vet rá,
 's előtte a' nap' meleg sugárait örökre elrejtí, egy gyenge
 fűszál vala; hogy egy harmatcsepp kelle csak, 's a'
 gyenge esti fuvalom, melly a' levélről lerázá, hogy őt
 megölje; mit bánja a' moly, hogy egy kis gyertya' lán-
 gában enyészett; a' fűszál, a' csepp, a' gyertya annyi neki,
 mint nekünk bércz, szikla 's villámok, 's rosz vigasztalás,
 ha a' gazdát, kinek házat lángok emészték fel, arra
 inted, mi csekély szikra kelle egész vagyonának elrontá-
 sára, vagy miként lehetett elkerülnie romlását; ő koldus,
 mit bánja ő, miként vált azzá. Vigasztalása felejteti, 's
 megvetni az örömekeket, mellyektől végzete őt megfosztá;
 megvetni e' világot, mellynek pusztáján a' leggyengébb
 szeilő, hátrahagyott nyomának eltörlésére elég vala; melly-
 nek fárasztó napja minél tovább tart, annál nagyobbra
 növeszté árnyékait, 's mellyben, ha szívét néha mintegy
 örvendetes meglepés tölté el, midőn magát barátjaitól fe-
 lejtve, vagy mi még roszabb, elismérve nem látá, rövid
 idő mulva búsan kelle tapasztalnia, hogy csalódott; meg-
 vetni az életet, mellyben erényeiért a' közönség, hibáiért
 önérzete bünteté, mellyben a' szív Tantalusnál nagyobb
 kínokat türe; mert vize el nem folyt, de nem enyhíté
 szomját; gyümölcssei el nem vonultak előtte, de keserűek
 valának; 's mellyre végre átlátá, hogy még reménylenie sem
 szabad annélkül, hogy később nem lakolna érte; vigasztalá-
 sa, megvetni az embereket, e' szerencsétlen elátkozott fajt,
 melly tűrni gyenge, elentállni gyáva, csak gyűlölni tudja

elnyomóit 's példajokat követni; vigasztalása, megvetni mindent, mint én, 's magányba vonulva, mint a' haldokló római, palástjába takarni arcját, hogy a' világ ne lássa vég fájdalmas vonaglásait; hogy annyi alávalóság' tekintete el ne keserítse elálló szíve' vég érzeményeit; magányba vonulni 's mint éltünk' hosszú tapasztalásainak vég eredményét szét-tépett kebelével elmondani, mint a' szentírás: elátkozott ki emberekben bizik! Ha szívednek remények kellenek, keress egy virágot magadnak, ásd körül földjét, ápold, öntözd, 's örizz meg a' fergeteg ellen, 's a' virág háladataos leend: ágain bimbók fognak fejledezni, 's ha reményidet ezekben helyezéd, csalva nem léendsz, mert végre minden ibolya nyiladozni fog 's minden kehelyből köszönnet fog illatozni elődbe; ha részvételt keressz, 's néha egy baráti tekintet, vagy egy szív kell szívednek, melly csak érted dobog, végy kutyát magadhoz, a' kutya hív leend; asztalodról néha egy falatot vetél neki, néha térdeden pihentetéd fejét 's megsimogatád, 's lám a' kutya elfelejti mennyiszert koplaltatád, mennyiszert üzéd el kegyetlenül, midőn nyájasan hozzád közelgetett, mennyiszert veréd ki szobádból, csak csekély jótéteményidről emlékezik, 's ha mindenkitől elhagyatva látandod magadat, 's szíved nehéz keservei között vigasztalást már nem is keres a' világon, hív követőd hozzád fog simulni, 's addig járni körülötted, 's fejével addig taszigálni kezeden, míg végre egy tekintetre méltatod, 's ha becsületes szemébe nézve szomorúságából látod, hogy bánatodat megérté, ha nem sejdíti is okát, talán egy nem várt köny fogja tölteni szemedet, 's eszedbe jutni: isten valljon nem azért teremté-e a' kutyát, hogy az ember szerencsétlenségében egészen elhagyatva ne álljon a' világon, 's hogy annak sírja felett is, ki örökséget nem hágy, legyen egy lény, melly utána eped. Ha nyom nélkül eltünni nem akarsz, 's lelkednek jól esik, hogy emléket hagysz magad után, vágd egy fa' héjagába nevedet 's fádön a' betűk évről évre nőni fog-

nak, míg végre, midőn nem leszesz 's senki az emberek között rólad már nem emlékezik, elvesztve formájokat, egy nagy eltörülhetlen sebként fognak állni, meddig a' fa áll; csak emberektől ne reménylj semmit, csak bennök ne bizál; csak tőlök ne várj emléket, a' legjobb is csak hozzád hasonló, 's te önös vagy.

Vannak igazságok, mellyeknek szívünk ellentmond, 's ilyen az önisméret; mint e' föld' lakói ezeredekig állónak képzelék tekéjüket, 's a' napnak tulajdoníták a' jeleneteiket, mellyeket a' föld' forgása okozott, így hiszi állhatatosnak szívét az ember is, 's ha változásokat lát, min-dennek inkább fogja tulajdonítani, mint magának. Ám de, ha bár későn, végre eljön szívének Galileije, 's elmondja nyugottan a' bús valóságot, 's így szól: ha fényes napjaidat éj váltja fel, 's kebledben annyi a' sötét, mint a' világosság, csak annak tulajdonítsd, hogy szíved önmaga körül forog szüntelen, ember, te önös vagy. El tőlem, rágalmozó, így kiált fel szívünk. Nem hívém - e állandónak e' kebled, mióta élek; nem mutatkozott-e nemesnek e' szív, mióta dobogni kezd, 's ennyi áldozat, mellyet kedvesim iránt érezek, önösség volna-e ez is? Hasztalan küszködés! a' valót el tagadnunk lehet, de ha bár milliónyi okokat hoznánk fel ellene, legyőznünk nem; 's mint Galilei' börtömeében, úgy lelkünkön egy szó mindig felszó-lal mellette. Te, ki olly állandóan ragaszkodál az erény' parancsaihoz, ki a' jó' ösvényein járva, csak hazádnak 's embertársaidnak éltél, valljon voltál-e már szerencsétlen. Éhezteél-e, midőn a' koldusnak egy darab kenyeret adál, előre tudad-e, midőn hazádnak áldozád fel tenmagadat, hogy az utókor tetteredért magasztalni nem fog? az, mit másokért tevél, volt-e tenkárodra? Oh, ha nem, köszönd végzetednek erényedet, 's meg ne vess senkit, ki nálad boldogtalanabb, de nem gonoszabb; 's ki helyzetben mint te, az erény' ösvényein járna; mint te sze-

retne 's áldozna, mert önössége csodálatni akarna, mint a' tiéd, 's mert az anyagi kívánatok' kielégítése után, nemesebb éleletek kellene a' szívnek; szomorú megvallanunk, de igaz: az erény sokszor nem más, mint egy szerencsés véletlen.

Ismerd tenmagadat, így szóla a' bölcs. Jaj annak, ki tanácsát követi; kínos egy tudomány az emberismeret; de ha benne annyira haladtunk is, hol az egészt megvetni kezdők, egy vigasztalásunk hátra van: az, hogy önmagunk jobbak vagyunk. Az ember láthatja az alávalóságot, melylyel a' sokaság minden új jövevényre, ki közöttök feltűnik, elébb követ emel, 's ha átlátja, hogy nálánál erősebb, 's hogy őt legyőzni nem lehet, tiszteletnek magyarázza le-hajlását; az ember gyűlölve, sőt megvetve láthatja az erényt, lesújtva a' sors' nehéz csapásai alatt, mint a' magas tölgyet ledönti a' villám, míg az alávaló fű, mely körülötte hajlong, a' meleg nyári esőben virul 's tenyészik; az ember hosszú tapasztalások után meggyőződhetik, hogy miként minden ember-osztályzatok, ugyanazon szemrehányásokat teszik egymásnak, 's miként a' nemtelen, gög-gel vádolja a' nemest, ki reá lenéz, 's ez göggel a' nem-telent, ki helyzetével meg nem elégszik; miként a' szegény szívtelennek nevezi a' dúst, ki éldelve elfelejti mennyien szenvednek, 's ez szívtelennek a' szegényt, ki jótéte-ményeiért háladatlan: úgy hibáik is egyenlők, 's az em-emberek között, tömegbe véve, nincs is más különbség, mint hogy egynek több mentő okai vannak, mint a' má-siknak; az ember láthatja 's tapasztalhatja mind ezt, 's míg magát a' közönségnél jobbnak véli, boldog lehet. Mint az, ki egy magas bércezen áll, így érez ő, a' mit maga körül lát, az emberi lak, 's kis mezeje 's minden a' mit épít 's miért fáradozik parányinak 's alávalónak látszik; de ő maga fenntebb áll, 's bár mennyi szép csalódástól fosztja meg nagyobb látköre, fennségének érzete elég vi-

gasztalás mindenért. De ha végre képzelt magas állásunkról lelépünk, ha erényünk önösségünkkel egyszer ellenkezésbe jött 's legyőzött, 's keblünkbe tekintve elirtózva látjuk, hogy nem más, mint tükrözete annak, mit másokon megveténk; ha észreveszszük, hogy a' szív, melly egykor olly hangosan ajánkozott minden áldozatra, mint a' viszhang annyival halgatóbb lön, mennyivel közelebb ére hozzá; ha magunkat ismerjük, akkor fájdalomunk orvosolhatatlan, akkor, ha végre látjuk, mi keveset bizhatunk önmagunkban, mondjuk elkeseredett szívvel: elátkozott, ki emberben bíz! Minden ember egyenlön önös, 's ha nem volna a' hit, melly a' földi javakról lemondónak nagyobb javakat ígér, 's ha nem volna hiúságunk, ez örültsége az embernek, mellyet végzete, okosságának ellenőrül adott, talán rég szétoszlott volna a' társaság. De kinek hite nincs, ki szenvedések közt lelkének azon részét, melly egykor reményleni tudott, elvesztve, a' véghetlen égben mást nem talál egy nagy pusztánál, mellynek ürességén csillagok ragyognak át 's fellegek szállonganak; de emberi szavunk viszhangot nem talál; ki az embereket inkább isméri, mint hogy tőlök tiszteltetni, vagy magasztaltatni szerencsének tartaná, 's ki a' hirről, mint gyermek, eleget gondolkozott, mint hogy szive még vágyódhatnék utána; kinek képzete fel nem hevül, ha arra gondol, hogy századok vagy ezeredek után, gyermekektől csodáltatni, hiú iróktól magasztaltatni 's pártoktól példának használtatni fog, nem azért a' mit tett, hanem azért, mit a' jövő kor felőle képzele, a' jövő kor, hová a' jelen az érdemet, melyet jutalmazni nem akar, utasítja, 's melly, ha szabadságról szól, a' Gracchusokat kik, a' népért véreztek, elfelejti, 's csak Brutusról a' római patriciát' képviselőjéről szól; a' jövő kor melly a' jelennél csak azért szebb, mert alávalóságát nem ismerjük, 's mellynek gyermeki, mint mi a' hajdaniakra, tán bámulva néznek majd vissza reánk, e' hero-sokra, kiket én megvetek, — kit hit jó tettekre nem buz-

dit, hírvágy áldozatokra nem lelkesít, hiúság jóra nem csal, 's ki éldelve annyira elfáradott, hogy végre önösségének sem talál többé tárgyakat, mi marad annak hátra a' világon? a' sír, e' sötét bölcsője boldogságunknak, hol a' szív megpihen fárasztó útja után, hol remény fel nem veri csendünket, emlékezet el nem keseríti álmainkat, a' sír! 's ha más számodra nincs a' világon, ha körültekintve létedet, mindent meggondolva, más reményed nem marad annál, hogy szenvedéseid egyszer megszűnendének, miért kételkedünk?

Körültekintek az égen, vad vegyületben repülnek szétszaggatott fellegek, a' téli vihar a' bérczek' havában dül, mintha a' földről le akarná rántani sirtakaróját, hogy mezitelen testén irtózza lássuk a' rohadást, 's a' nagy fenyesek feljajdulnak csapásai alatt: szobámban néma minden, a' kandalló' tüze aludni kezd, lángjai elapadtak, 's csak itt ott kóborol egy egyes szikra a' hamuhalmokon, mellyek meleget nem árasztanak többé. 'S künn e' bérczek 's erdők megett áll egy világ, tényleg hallgató 's elfagyott, mellynek csillogó felszine alatt ezer tavasz' rohadása fekszik, mint itt, 's mellynek egyetlen szava, a' viharban megrázott tömegek' jajkiáltása; 's benn a' kandalló' előtt ül egy ember, ki keblében rég elfogyni érezé a' lángokat, kinek hamuvá égett érzelmein legfeljebb azért tűnik itt egy egyes szikra fel, hogy az elpusztulásra intsen, nem, hogy új meleget áraszson el, — 's ha az ember, ki a' kandalló előtt ül, nem türheti többé kinjait, ha a' külvilágra nézve 's önkeblében érzé, hogy itt, mint ott, csak szenvedés vár reá, hogy sohol nyughelyet találnia nem lehet, a' világban mert az emberek-, a' magányban mert önérzelmei nem engedik pihenni, valljon vétkezik-e, ha köreből el kívánczik, ha kinyitva ablakát, 's egy temetőt látva szemei előtt, mint én, 's látva hogy kerített térén a' vihar elhallgatott 's érezve, hogy

azok, kik itt fekszenek, édesen pihennek, végre egy nagy ellentállhatlan kívánatot érez szívében, 's így szól: Nagy ismeretlen hatalom, melly engem e' földre tevé, vétkem nélkül, melly kebelre bánatot 's keserveket halmozál, 's vigasztalásit elvevé, melly e' szívet e' világ' iszapjában el hagyád merülni, míg végre vétkezni 's önmagát megvetni tanulá; szolgád széttöri lánczait. Halmozd fel felleghástyáidat egeden, 's retentsd, ki dörgésidtól fél, áraszd el kinjaid' e' föld felett, hogy a' messze pusztulás bizonyosságot tegyen hatalmadról; vagy nézz le áldva szégyen földünkre, áraszd el pázéroiva adományidat az emberek között, teremts virágokat minden ágon, hadd napodat melegebb sugárokbán ragyogni, legyenek csillagaid fényesebbek, eged kékebb, míg végre maga e' madársereg, új szebb dalt kezd, a' megújult világban, — mit bánom én, e' szív többet vesztett, minthogy boszúdtól még félnie-, többet éldelt, mint hogy ígéretedtől valamit reménylenie lehetne. Én szabad vagyok.

Miért szorúlsz te szív e' gondolatnál? kezem! miért remegtél, midőn törömhez nyultál? hát annyi szenvedés még nem felejteté dajkam' meséit, olly világosnak látszik - e még a' föld, hogy a' sir' éjelétől félnék? olly boldogító vala-e ez éberség, hogy az álmodt önkényt elüzzem magamtól? Balgatagság! 's miért hát e' kételkedés, miért forogatom bizonytalanul ujjaim között töröm', e' biztos kulcsot, melly ha egy új jobb lét' kapuit nem zárja is fel előttem, legalább elzárja örökre azon helyt, mellyen szenvedék; vagy a' pillanatnyi szenvedéstől félek-e, melly szétszaggatott inaimat még egyszer át fogja hatni, midőn e' vas, keblemen át vág; de a' gályarab fél-e a' kalapácsütésektől, mellyekkel bilincsei lábáról leveretnek? 's van - e szenvedés, ha tudjuk, hogy általa szabadok leszünk.

'S még is van e' kebelben valami, mi halni nem akar, egy titkos erő, vagy gyengeség, melly az élethez ragaszkó-

dik, 's miután a' szív' édes kötelékei szétszakadtak, ott marad mint nehéz láncz.

Ha egy atya, hívnek gondolt nője' karjai között, körülfogva gyermekektől, kikért élnie gyönyör 's kötelesség, nehezen válik meg a' világtól; ha utolsó szülöttje' mosolygó ajkait látva, egy pillanatig elfelejti, mi örömtelen, nőjének fájdalomainál, mi érzéketlen a' világ, ám legyen; ha az, kinek egy barátja maradt, nehéz évek után egyenlőn híven ragaszkodó, midőn tőle vég bucsut véve kezét szoritja, keblében csak fájdalmat érez, csak arra gondol, hogy őt a' halál, e' hív kéz' nyomásától megfosztja, 's nem mennyi nyomasztó gondjától fog szabadulni általa, nem csodálkozom; ha valaki nagy terveket képzele életének, 's az életet félti, mellyet hazájának, vagy a' tudományoknak, vagy egy gyermekség óta lelkében hordott miv' kivitelének akara szentelni, értem azt is; kinek egy kutyája van a' világon, ki érte epedni fog, kinek csak egy virágja maradt, mellyet még nyilva szeretne látni, az ragaszkodjék az élethez, remegjen, inádkozzék, 's jól teszi. De én? mit bírok én a' világon? egy atyát, ki szeretni megszűnt, mióta tőlem többé semmit nem reménylhetett; társaságot mellyhez csak kinos emlékek kötnek; úgy nevezett barátokat, kik e' szívet 's kiket e' szív soha nem ismert; hazát, mellyet nem szeretetek, 's bár merre forduljak, nem egy eszmét; nem egy lényt, mellyért lelkem még felhevülne. Muljék el tizennégy nap halálom után, 's atyám nyugottan jár ismét fel 's alá könyvtárában, a' beszédek mellyeket öngyilkom talán okozott, elumattak, 's te orvosi naplódban sohajtva feljegyezted tapasztalásaid között, hogy lelki betegségek is vannak olyanok, mellyeket az ember el nem bír; tizennégy nap 's mindennek vége van, 's nyugalmam nem hánt többé senkit, nem facsar egy könnyet, 's mért tűrök hát még? —

Jaj az öngyilkosnak, így szól a' világ, emléke elátkozott az emberek között, sírja felett nem könyezik senki, 's az anya egy ájtatos fohászszal mondja ki nevét; hogy fiai ne legyenek, mint ő. 'S miért hát ennyi irtózat e' tettért, miért-e közkárhoztatás a' szerencsétlen felett, ki magának nyugalmat szerzett, de annélkül hogy egy embernek jogait sértené. Ki veszi rossz néven az állatnak, ha terhe alatt lesüllyedve, a' rárakott butort nem vivé addig, hová keményszivü ura akará; ki átkozza a' koldust, hogy éhen halt; ki a' sebész' kése alatt vérező beteget, hogy fájdalmát el nem bírhatá? a' szivnek is meg vagyon mérlege, 's ha nagyobb fájdalomteher raksz reá, nem természetes-e, hogy ellensúlyát veszve, a' földtől felemeltetik? a' sziv is éhezik, 's az nem veszhetne el éhsége által? a' léleknek is megvannak fájdalmai, 's azok nem enyhülhetnének soha? 's miért nem? Mert egy előítélet áll előttem? Mert az emberek isten' parancsának hirdetve öngyávaságok' parancsait, az öngyilkot pokollal fenyegetik; 's én hallgassak erre? 's én higyek beszédeknek, ha rólad mindenható, ki engem e' földre teremtél, azt mondják, azt merik mondani: hogy kínaimon gyönyörködöl 's örökre büntetni fogsz, mert fájdalmaimat nem tűrhetem tovább. — Oh az istentelenek! ha nem örömmek teremtetted volna világodat, valljon keserü gúnynyal illy szépnek alkottad volna határait, valljon illy bájló csodákkal környékezted volna hajnalodat, ha azt akarnád hogy csak kínokra ébreszszék teremtményidet? Oh! nem, a' fájdalmak, mellyeket szenvedünk, minmagunkban fekszenek; azokban, kik most mint álszónokid lépnek élémbe; ezeredekig dolgozott e' nem, hogy felépítve társaságát kínzó eszközöket gyártson önmagának, ezeredekig fáradt milliónyi elme, hogy e' szép világodnak bús értelmet találjon, hogy kínzóvá tudja tenni a' szerelmet, mellyet boldogságunkra teremtél, csalóvá a' barátságot, önszivünket gyűlölővé; ezeredekig iparkodott büszkeségében, hogy e' bájló ter-

mészeted' közepette, hol minden hinni kényszerít, ké-
telkedni tanítson; 's most, midőn annyi fájdalmaikat terem-
te szép világra, hogy e' szív nem tűrheti többé; most
midőn lelkem lerázva porát, hozzád emelkedik, egy rém-
képet fest élembe, hogy tovább hordjam lánczaimat. Oh
én nem ellened panaszkodom; e' kör, melyből el kívánko-
zom, nem a' te világod, ezt ők teremték, kik parancsai-
dat mindig megveték, kik embereidet gyötrik, virágaid fe-
lett csatateréket keresnek; 's te, elátkoznád, szolgálodat,
mert az alávalók között tovább haladni nem akart, 's fájd-
alom-terhelt szívvel hozzád tére meg, kitől egyedül vára
enyhet, oh ha csakugyan szenvedni küldél e' földre,
nézd terhemet mellyel, elődbe jövök, 's mondd, nem ele-
get hoztam - e rövid utamról.

De ha istenedhen bizol — szól ismét a' világ — miért
nem várod a' pillanatot, hol magához hí? hogy' mersz le-
pihenni, minekelőtte napod leáldozott, 's napszámodat be-
végezted? Im, az isten nem vevé el a' keserü kelyhet ön-
fia előtt, 's te el mered taszítani ajkaid elől. De hát azok,
kiket az utókor csodál, 's kiket ti emberek magatok' pél-
dáiúl állítottok gyermekeitek elébe, mit tettek ők? Re-
gulus, ki halni ment, hogy szavát meg ne szegje; Socra-
tes, ki a' méreg' poharát inkább kiívá, mint hogy az igaz-
ságot eltagadja; annyian kik egy képzetért, egy előité-
letért haltak, hőseitek 's martirjaitok várták-e e' pillanatot,
vagy vétkesek-e, mert belső szózatjokat követve e' test'
bilincseit idő előtt elveték magoktól? 'S én vétkezném,
mert e' belső szózatot meghallgatom, mert szívem' inté-
seit, melly nyugalomra int, követem; mert teszem, mit
tennem kell; mert te teremtéd lelkembe gondolatát. Oh
nem, te jó 's kegyes vagy, 's mikor e' szívet alkotád, 's
annyi keserveket halmozál reá, jól tudtad, hogy tovább
birni nem fogom. — El valék határozva,

Egyszerre ajtómon át ének hangozék be szobámba. A' szerzetesek éji ajtatosságokra gyűltek össze, 's a' De profundis' nyugott, fájdalomteli hangjai tölték el a' hallgató kolostort; soha ez ének szívemre nem hatott így; kezemben tartám törömet, szívemhez irányozám, de határozatom ingadozni kezdett, szívemben anyám' képe támadt fel; ő, kinek sírjánál e' hangokat először hallám; eszembe jutott szerelme, szent türelmessége, mellyel annyi szenvedéseket elbirt, eszembe jutott imája, mellyre tanított, 's az áldás, mellyet haldokló ajkai felettem kimondtak, felettem az öngyilkos felett, 's szívem borzadni kezdé önkívánatótól.

A' mélységből kiálték fel hozzád uram! — így hangozék a' dal — Uram, hallgasd meg szavamat. Hallgasd meg istenem, e' szenvedő szív' kinos sohajtságait; nézz le kegyesen szolgádra, ki hozzád emelve kezeit, könyezve mutatja bilincseit 's felsohajt: vedd el, uram, én nem bírom többé.

Ha csak vétkeimre nézesz, — hangozék tovább — uram, uram! ki áll megelötted? De nálad kegyesség van.

Oh légy irgalmas irántam is, istenem! Csak szenvedéseimet nézd, 's légy irgalmas irántam; mert nálad kegyesség van, 's midőn e' szívet illy gyengének teremtéd, nem akartad, hogy ennyit szenvedjen. Kit egykor szerettem, azt a' szív lángolón gyűlölni tanulta, mint csak az gyűlölhet, kinek szíve szerelemben nőtt oly nagygyá, nem vala-e ez elég! Ki egykor barátom vala, azt törömül rendeléd, hogy keblembe hordva évekig, fényes vasában, mint egy tükörben önképemet látva, végre általa kapjam halálos sebemet. Nem vala-e elég ez! 'S e' szív önmaga; a' szív melly egykor olly tiszta lángokban ragyogott, mellyben szent parancsaid hangoztak, e' szív maga nem tartá

meg ígérletét; mit kívánsz még tőlem istenem! — Lelkem reménylett az úrban, hangozék az ének, viradótól estig reménylett Israel az úrban.

Oh én reménylettem, éltem' korányától alkonyáig reménylettem benned istenem! de erőm elfogyott. Oh légy irgalmas irántam! lám mikoron Loth vissza nézett, 's az égő városokat látá, te oszloppá változtatád, mert hisz' kegyes vagy uram 's nem akartad, hogy ki illy szörnyeket látott, még tovább éljen; 's lám, én is visszanezek, 's meggettem is pusztulás terjed, én is szétrontva látám mindenemet. Oh istenem, istenem! hogy' menjek én tovább.

Földre borultam fájdalomban, 's imádkozám a' halálért, mint soha ember életért nem könyörgött; szívem feszült vágyában, mintha szét akarna repedni.

Ő maga meg fogja menteni Israelt! hangozék a' dal vég szavaiban, 's anyám' képe áldva emelkedett lelkem előtt.

Te magad megfogod menteni e' szivet bánatától, rebegék vég erővel; óh istenem, vedd el előlem a' keserü poharat.

Más nap magamon kívül találtak szobámban.

XXVII.

Két hete, hogy e' naplót betegségem miatt nem folytatám, 's olvasva vég sorait, 's vissza emlékezve az érzeményekre, mellyeknek befolyása alatt írák, irtódom; illy közel az öngyilkhoz még nem álltam soha. Elragadva gondolatim' fergetege által, elfelejtve jelent 's jövőt, kínos emlékeim között, mintegy elszédült állék ott, ki, borzadva a' mélységtől, melly előtte tátong, még is ellentállhatatlan erővel lehuzva érezi magát, érzi vesztét, 's még sem emelheti szemeit a' borzasztó látmánytól fel az éghez, mellynek tiszta kékén szegény feje vissza nyerhetné nyugalját, veszendő, ha egy hív kéz nem tartja vissza a' már sülyedőt. 'S vannak őrző angyalok, anyám sokszor beszéle felölök, 's míg ő élt, annyira boldognak érezém magamat, hogy elhivém 's újra hiszem most, hol áldott emléke kécségsbeeséstől örze meg. Az épen legszebb tulajdona szeretetünknek, hogy boldogító ereje a' siron túl hat, 's miként a' fa alatt, melly virult 's gyümölcsözött, miután kivágatott is, egy új csemetének magva maradt, úgy a' szíven, mellyet szeretet árnyékoza, kedvesének veszte után mindig valami újra kivirít 's a' szívet pusztán nem hagyja. Minden eltűnik e' világon: a' hullám melly vesztével fenyegeti a' szegény hajóst, 's a' nyájas fuvalom, melly part felé lengeté sajkáját, egyformám felejtve tűnnek el a' jelen' parancsoló befolyása előtt: csak a' szerelem' nyoma nem veszhet el, 's miként, míg a' lenyugodott nap vég su-

gárjaiban pirul a' láthatáron, a' föld, ha bár fény nélkül, míg el nem sötétedett: úgy a' lélek nem sötétedik el egészen, míg lehunytt kedvesének emléke el nem hagyá, 's ha reményei eltűntek is, egy illy emlék elég megőrzésére. Mert miként a' vándor, ha nem tudja is már, útja hová visz, addig még el nem felejtí, honnan indult ki, egészen el nem tévedt, úgy jöhet vissza a' szív, régi ösvényére, míg el nem felejté, hogy a' hely, mellyből kiindult, erény vala, úgy nem veszhettek el én, míg anyám! a' te szent képed álland előttem.

Most ragyogva áll a' nap bérczeink felett, a' fenyesek' zugása a' viharral megszűnt, 's a' vidék egy téli nap' hideg pompájában terül el ablakom előtt; így nyugszik szívem nehéz viharjai után. Kihűlve bár 's annyi téli nap' hideg terhe alatt eltemetett virágozással, de még is édesdeden. Légy áldva végzetem azért is, 's te anyámnak szent szelleme, ki mentőként közelgél gyermekedhez, legnehezebb pillanatiban lebegd körül szent emlékeiddel, hogy a' szív melly reményleni megszűnt, a' múltban találja vigasztalását. 'S mint egykor boldogabb napokban te ringatád álmában gyermekedet: úgy képed álljon előtte, ha majd szemeit hosszú vég pihenésnek zárja bé. Mert ha csak ugyan van álom az élet után, szép leend az, ha te valál vég gondolatja az el szunyadónak. A' földi remények' ideje megszűnt, a' fa, mellynek ágait szélvész törte el, sőt melly tövéből kivágotott, kihajthat ismét, míg gyökere erősen áll, de nem az, mellynek gyökere széttépetett, 's nem e' szív, melly éltető gyökerében sértett. De ám legyen, bár mi hosszú 's nehéz napot mért rám végzetem, én tűrni fogom, békén áttöltöm vég pillanatjáig; ki tudja, talán végre egy derült sugár hatja majd át egem' fátyolát, 's azt hiszik: tiszta alkony szép holnapot szokott jelenteni.

XXVIII.

Nem születtem történetírónak, legalább nem önéletem' leírására, mint más történetírók. Mert emlékeim még újabbak, mint hogy felölök részrehajlatanúl irhatnék. Most talán a' lélek, melly mint tükör üveg, csak akkor reflectálhat tisztán, ha semmi sugár többé át nem hatja, még ifjabb, mint hogy erre alkalmas volna. De kívántad, 's én feltevéem magamban, 's folytatom elbeszélésemet, bár mi nehezen essék. Úgy is azt hiszem, hogy az emberi élet, tenger, mellyen az, ki egy utat folytat, talán végre partot talál: de az, ki irányát változtatja, a' végzetlen rónán mindig eltéved; 's ezentúl állhatatos leszek, habár mennyire lehet rövid, ne hogy erőm elhagyjon. Ha néha a' beszélő sohajtozva megáll, ha néha könyei történetét félbeszakasztják, gondold, hogy az útas akkor érzi leginkább fáradságát, mikor leült pihenni, 's hogy a' szívnek mint a' földnek mélyébe nem vájhatunk a' nélkül, hogy forrásra akadnánk.

Vannak, kik azt hiszik, hogy édesebb szeretők vagy barátok között nincs, mint rövid viszátkodások után megbékülés. Csalatkoznak. Mint nyári vészek után, bár mi rövidek legyenek, 's bár mi tisztán ragyogjon a' nap, ha elvonultak, a' levegő mindig kihül, úgy mindig hidegség marad vissza viszátkodásainkból, 's ha nem is más, legalább az, ki magát hibásnak érezi, el nem szokta felejteni

a' pillanat' keserőségét. Hasztalan tagadja szívünk, hasztalan ragaszkodunk lelkünk' minden erejével barátunkhoz ismét; inkább iparkodunk felejteni, minthogy valóban felejthetnénk, 's barátságunk, megszakadva egyenlő folyásában, olyan mint a' patak, melly, ha a' zuhanáson átment, sima tükörré egyesül ismét, de nem választhatja ki iszapját, melyet estében fölvelt.

Igy vala Armand- 's közöttem; kezet szoritánk egymásnak, örültünk ha összetalálkoztunk, egy szóval, látószólag még talán inkább barátok valánk, mint elébb: mert mindenikünk érezé, hogy a' másiknak elégtétellel tartozik; de mit használt? a' régi egyetértés még is meg vala szakadva, 's viszonyunk csak egy új bizonyítvány vala arra, hogy jóságból talán épen annyiszor hazud 's tettei magát az ember, mint rossz szándékokból. Egyébiránt Armand' caractere úgy meg változott, oly egészen más leve, mint a' kit egykor barátomnak választék, hogy viszonyaink semmi esetre nem tarthattak.

Lakást véve magamnak, hosszú kérés után, végre egy szoba' elfogadására bírák őt, 's így alkalmam vala naponként észrevenni a' változásokat, mellyekben ez egykor olly tiszta lélek, mindig mélyebb 's mélyebbre szállt. Oh Armand, az az Armand, kit én szerettem, kinek lelke, lemondva önös éleletekről, az emberi nemért lángola, ki mint a' fa, mellynek tövére menykő csapott le, 's melly virulás helyett lángokkal borítja ágait, szomorúan, de ragyogva emelkedék képzetem előtt, ő, ki büszkébb vala, hogy hiú lehetne; 's kiben biztam, mint sziklában, melly annyival erősebb támaszt ad, mennyivel keményebbnek látszik, mi másképp álla most előttem! Az ifju erő megtörve, a' szent gyűlölés nyomorult irigységgé, a' nagy törekvés önös iparkodássá alázva, 's mind ez, kevés hónapok alatt, mind ez, azon egy szomorú tapasztalás által: hogy a' nép

nem az, minek gondolá. Oh nem hiszi senki, mennyire sülyedhetünk, ha egyetlen reményünk megcsalt.

A' marquise 's Dufey által az akkor igen fényes chaussée társaságba bévezetve, Armand' napjai szüntelen elszoródások közt folytak. Meg kell ismerkednem, szóla sokszor hozzám, ha fáradtan egy vagy más salonból haza tért, meg kell ismerkednem, bár mi kellemetlen legyen is ez életmód, most csak így reménylhetek befolyást; a' nép által nem lehet a' porból fölemelkednem, pártfogókat kell hát keresnem, 's ha érdemek által nem lehet, hibákat színlelnem, hogy hatáskört nyerjek; de hatáskört nyernem kell, nem élhetek nélküle. 'S nap folyt nap után, 's hét hétre, 's élte mindig elszoródtabb, szive mindig búsabb lön.

Voltak pillanatok, hol egész valójában egy le nem irható bánat mutatkozik, hallgatva ült ilyenkor mellettem, mély gondolatokba bámulva ki ablakomon, 's ha megszólítám, 's reám nézett, néha egy nehéz cseppet láték remegni sötét szemében, 's ha bár titkolá érzetét, 's felébresztve ábrándjaiból, tegnapi multságairól kezdte beszélni, a' vig szavak nem rejtheték a' mély meghatást, melly hangját remegteté, 's ha néha társasági köre' nevetségéről szólva, ajkain mosolygás lejte át, maga e' mosoly meghazudtolá az örömet, mellyet színlele; 's mint a' köszöbor csak inkább halaványul, ha rajta napsugár borul el: így ő szomorúbbnak látszék ilyenkor.

Te megelégedve nem vagy, szólék egyszer, nem nézhetve többet néma szomorúságát, 's nem tűrhetve ez állhatatos hallgatást, mellyel érzetét előttem, leghívebb barátja előtt titkolni igyekezék.

Megelégedve? szóla bús tekintetű vetve reám: 's ki az, ki sorsával megelégednék? 'A megelégedés egyike azon

szavaknak, mellyek gyermekek' 's hígvelejűek' számára állnak szökönyveinkben, 's mellyek haszontalanokká válnak, mihelyt az életben egy keveset körültekinténk. Gyermekeálom a' boldogság, 's ha eltűnt, e' földön nincs semmi, mi ezt elfejtetné, vagy éltünknek annyi éledeletet nyujtana, hogy visszatekintve reményeinkre megelégedhetnénk; a' szerencsés az, kinek természete keservek' elhordására erősebb keblet ada, 's én talán ezek közé tartozom.

Szomorú egy nézet ez, szólék meghatva szavaitól: elég göröngyösek 's nehezek ez élet' utjai, miként fogsz haladhatni, ha még e' meggyőződés' nehéz terhét is sziveden hordod?

Miként fogok haladni? szakasztá félbe bús mosollyal: mint te barátom, mint százan 's ezeren, mint mind azok; kiknek szívök más örömkért dobogott, mint miket e' földön feltalálhatni. Vagy te boldog vagy-e hát? te, ki egész boldogságodat egy lénybe helyezéd; kinek megelégedésére több nem kell, mint hogy egy szív legyen igaz; valljon nem látod, vagy nem félsz - e magadat csalatva látni ebben is? 's a' többiek, kik más nagyobb czélokot kerestek éltök' pályadíjának, nem csalódtak-e ők, 's nem áll-e minden élet' végén, a' sír mellett azon meggyőződés, hogy boldogok nem valánk? — Végre egy vigasztalása még marad a' szerencsétlennek mindig, azon meggyőződés, hogy nemének köz sorsát hordozza.

'S nem volna semmi más, mi szivedet bántaná? szólék. Oh ne tagadd, ismerlek gyermekséged óta, 's többször kesergve mint vigadón; de jelen bánatod nem az, melly lelkedet akkor elnyomá, 's mellyet most is színlelni akar nál előttem. Téged egy nagy, új gond' sulya ért; 's miért rejtegeted előttem? sziveink olly távol állának-e már egymástól, hogy nem lehetne osztozniok érzeményeiket?

Meghatva néze reám, 's kezemet szoritva hallgatott egy ideig. Hagyjuk ezt barátom, szóla végre, ismerem nemes lelkedet, szeretlek mint mindig; de vannak fájdalmak 's gondok, mellyeket épen barátjaink előtt nem lehet kitárnunk, 's engedd meg ha hallgatok.

Mit előbb csak gyaníték, most szavaiból világos lön, hogy szívét egy új gond terheli; 's képzelheted, miként kérém, hogy közölje velem. Azon korban valék, hol a' szív még semmit inkább nem kíván, mint alkalmat, hogy áldozhasson; 's hol érezve, hogy mindent tenni kész, mindenhatónak hiszi magát. Armand mélyen meghatottnak látszék, de hallgatott. Hasztalan, barátom, szóla remegő hangon, szereteted örömkönyeket facsarhat szemeimből, de azon bajokat, mellyek e' szívet töltik, nem orvosolhatja. Nem az élet' nagy bajai, nem azon törzsurások, mellyekre a' szív egy órában elvérezett, nyomják le legmélyebbre lelkünket; nem az fáj leginkább, ha földi utunk végre annyi sirokon vezet át, hogy alig haladhatunk. Nagy fájdalomnak könyeket adott a' végezet 's erőt ellentállásra, vagy gyengeséget, hogy mikor kinunk nagyobbra nőtt mint türhetnök, megszakadjon a' szív. Oh de azon kis bajoknak, azon számtalan tőszurásoknak, mellyekkel a' társaság lelkünket bántja, azon kis veszteségeknek, mellyekből még emlékünk sem marad, 's mellyekben éltünk' örömét garasonként veszjtjük el, annélkül hogy csak valaki által szánatnánk, ezeknek nincs a' ki ellent állna, 's bár mi szilárd lelket ada az ég, bár mi keménynek aczélozá a' sors sziveinket, e' szakadatlanúl hulló vízcseppek, a' követ, mellyről a' golyó vissza pattanna, ki vájják elvégre.

'S nem emlékezel-e gyermekkorunkra? — szólék kezét fogva kezembe — hol kis gond nem vala, mellyet nem közlénk egymással, 's mellyre vigasztalást nem találtunk

volna barátságunkban; hol életünk, közös birtoka vala szíveinknek, mellynek bajait együtt hordók, 's hol magok keserveink édes emlékeket hagyának magok után, mert a' barátra intének, kiben vigasztalást találtunk.

Oh miért emlékeztetsz erre! — szóla fájdalmasan Armand — hozz fel mindent, mi e' szívet keservvel töltheti, halmozz szemrehányásra szemrehányásokat, csak ez egy emléket ne ébreszd fel lelkemben, szívem nem bírja szépségét. Oh boldog kor! hol még barátot találunk, mert mi is még barátok lehetünk; hol a' szív, az élet' tengerén még fennúszva, mindenhez ragaszkodik, hogy fenn maradjon; hol egész valónk még könyekből áll 's még is, mint korányfellegek, napsugárokkal van eltelve; hol szívünk még ép, mint azt isten alkotá, 's hol, mint a' művész' kezéből jött óránál első napokban, felhuzás- 's igazításra még szükség nincsen, hogy jól mutasson. Oh bájló kor! ki hozhat vissza csak egy napot boldog éveidből? Idővel a' szív' legbüszkébb álmái talán megvalósúlnak, csak az, hogy egykor illy bájlón álmodhatánk, csak az, hogy e' szív, melly, miután vele annyi tárgyat megragadtunk, üresen áll, egykor olly kevéssel eltelve boldog lehetett, ez tetszik álomnak, hihetetlen álomnak még előttünk. Oh ne szólj akkori keserveinkről. Mik egy gyermek keservei? könnyei, mint a' harmat a' még nyiltalan bimbókon, peregnek el szívéen, 's ha föld felé hajolva látjuk, teljesege, nem keservei nyomák le. Mik valának keserveim, mikor még veled oszthatám terhemet, 's megértve téled mindig, hív lelkeden kisírhatám nehéz szívemet 's egy vigasztalást találhaték magamnak!

'S miért nem oszthatnád meg keservedet most velem? szólék szomorúan.

Most, szóla keserüen mosolygva, most az idők változtak; akkor gyermekek valánk, magánosan állva mind ketten; egy nevelő intézet' szigorú rendszabályai alatt egyenlőn hordva egyenlő lánczainkat; elnyomatva ugyan azoktól, gyűlölvé ugyan azokat, kis körünknek határai között egyenlők valánk. Ha kertünkben egy virág nyiladozott, 's te elhivál 's megmutatád, én veled örülheték: a' virág olly kevéssé vala a' tied, mint az ennyém; ha szívemet nevelőinknek érdemetlen megbántásai keservvel tölték, megmondhatám, mert hisz' téged is ért már illy bánat, 's jól tudám, hogy egy pár nap, talán egy pár óra mulva, viszont én lehetek vigasztalóddá. De most, barátom! a' gyermekek felnöttek, az egyenlőség' álma eltűnt; 's ha közleném is keserveimet, te nem értheted többé. Vagy mit mondanál, ha kérdésedre azt felném, hogy e' szívnek az fáj: hogy szegény vagyok, hogy ruhám ócska, hogy gyalog vagyok kénytelen járni, 's félni minden lépésnél, hogy kocsitok mocskot fecscent ruhámra; fáj hogy nevem ismeretlen, míg a' tettek büszke címekkel hangozik fülembé; fáj hogy utósó vagyok köztetek, 's hogy hazudnom kell, 's színlelnem, mert ha valaki helyzetemet sejdítené, e' fényes termekben nem volna egy, ki meg nem vetne. Mit mondanál ha azt felelném, hogy szívem az irigység' kínjait tűri? Megvetnél, 's legfelebb azt mondanád, hogy vagyon nem boldogít. Elhiszem, e' földön boldogságot nem találni. Nap a' boldogság, melly örök távolban ragyog felettünk, 's mi e' földet világgal tölti, 's melegével kevés virágait kifejti, csak a' remény, e' messze fény' áldott sugárzata. De ha a' sas nem emelkedhetik is a' naphoz, csodálatos-e, ha a' féreg, melly földön csuszik, irigykedve néz fel az ég' szárnyasához, ha csak azért volna is, mert amaz a' földet maga alatt láthatja 's félnie nem kell, hogy lábbal fog tapodtatni; 's csodálatos-e, ha a' szegény irigykedve néz fel hozzátok, kik ha bár nem boldogok, nálánál annyival magasabban álltok. De nem szép-e a' világ, 's nem nyujt-e

néha édeletet élete a' szegénynek is, így szóltok ti, ha sardanapali ünnepjeitek után néha a' természethez, mint egy új mulatóhoz fordultok; 's a' zöld vetéseken gyönyörrel végig tekintve elfelejtitek, mennyi köny, 's nehéz izzadás közt nőttek fel-e kalászkok. A' hernyó megfelel hideg okoskodástoknak: mikor a' mező legédesbben illatozik körülötte, 's e' föld leghájlóbb, befonja magát, 's szorgosan szövi sirját önmaga, mint lepke akar feltámadni egykor, mit gondol e' föld' hájaival ő, ki benne csak csuszhatik. 'S ha türni nem akarom, minek maga a' hernyó ellentáll; ha lazzaroniként nem tudok örülni a' napnak, melly fényes sugárral csak nyomorúságomat tünteti élembe; ha a' hold, melly egy nagy talléreként ragyog egünkön, mint ha a' jó isten szegény embereknél nehéz napi fáradságokért, benne bérét fizetné, e' lelket nyugalomba nem szenderíti, ha élni akarok én is, ha érzékim édeletet, eröm hatalmat kíván, valljon neked a' gazdagnak, ki e' kínokat nem érezéd 's nem érezheted, rokon érzet fogja-e tölteni kebledet? vagy ha úgy volna is, hihetem-e, hogy vigasztalhatni fogsz? Oh ne hidd, a' szegénynek nincs vigasztalása e' földön, kinjai nem olly poeticusok, hogy velök jól nevelt embereknél sokáig foglalatoskodni lehetne: a' meztelenség bántja szemérmeket, a' rossz szagu mocskos rongyok undorodást gerjesztenek bennetek, 's elfordulva vetitek oda alamisnátokat, hogy a' halvány arcok szemrehányásként ne álljanak köztetek 's az öröm között. De vannak a' szegénységnek olly fájdalmai, mellyeket pénzetek nem orvosolhat, vannak köztetek 's az éhenhaló között fokok, mellyeken állni talán épen olly kinos, mint éhezni, 's mellyeknek sebei inkább fájnak, mert eltakarva a' vérző helyet, hallgatni kell.

Hála az égnek! szólék közbe, ha szivedet más nem terheli: ezen könnyen segítünk; ismérd helyzetemet.

És, szakaszta félbe keserűen Armand, koldúlhatok; nem de, te nyitva tartod erszényedet, 's én veszek szükségem szerint, 's minden jól van. — De hát azt gondolod, hogy én azt tenni fogom? gondolod, hogy ha tenném, 's te, mint hiszem, nemes lelkűen el is felejténéd jó tette-det, szivemben nem zengne szüntelen azon gyalázó érze-mény, hogy koldus vagyok, alávaló szolga, ki gyaláza-tából él, 's kinek erénye többé nem lehet, mint azon hív-ség; mellyel kutyaként jöltévőjéhez ragaszkodik? Nem; szóla rövid hallgatás után, ne gondolj így felőlem; ba-rátságod többet ér, mint hogy a' jogot, mellyet szived-hez formálhatok, pénzen eladnám; 's ha talán jobb napok jövendenek, 's a' czélt mellyért küszködém, elérém, leg-főbb gyönyörje e' szivnek az leend, hogy mindenét magá-nak köszönheti. Felkelt, kezemet szorítá 's elment.

Ez egész beszélgetést azért irám le, mert általa Ar-mand' characterét, 's vele azoknak, mik későbbben történ-tek, okait könnyebben értheted; egy szomorú kép ez szá-zadunk' mindennapi történeteiből, de mennyivel köszönse-gesebb, annyival szükségesb, hogy egészen ismértessék, hogy látva a' tiszta kutföt, mellyből a' folyam eredett, 's miként 's mennyit kelle sülyednie csak hogy haladhasson, ne egészen neki, hanem inkább szerencsétlen helyzetének tulajdonítsd későbbi elmocskulását. (Az emberek' szeren-csétlensége nem annyira a' világban 's körülményeikben fekszik, mint inkább azon természeti ösztönben, melly szerint mindenki, megvetve önkörét, azon túl kívánkozik, 's mintegy önmagát tantalusi kinra itéli. Nincs kör, mellyben lelkünk legszebb tulajdoninak foglalatosságot nem találának, 's a' legfőbb erények, mellyeket historia di-csöit, egy házi kör' boldogítására használtathatnak; 's ki ezt tisztán átlátja 's teszi, az boldog lehet. A' szerencsét-lenség nem más, mint azon különbség, melly kívánataink

's reményeink, 's ezek és a' való között létezik, 's ha korunkban több szerencsétlen embert látunk, mint talán valaha, mióta a' világ áll, oka bizonyára leginkább az, mert ezen különbség soha nagyobb nem vala, mint épen most. A' középkor, szigorú rendszabályival szűkebb kört szabott az egyes' reményeinek; a' szolgálta tudá, hogy személye urának lekötött, 's hogy élete a' falu' tornya látkörében folyand' el, a' polgár józanon nem vágyódhaték a' jólét' egy bizonyos fokánál, vagy egy városi méltóságnál túl, 's ha valakit magas remények nyugodni nem hagyának, e' szerencsétlen elégtelenség legalább csak a' nemeseket; azon kis néposztályt éré, melly az egész felett állva, korlátlan szabadságban mindent reménylhetett, 's a' középkori nyugovó emberiségnek mintegy élesztőül szolgált. De mi másképp állnak a' dolgok most, főkép itt Franciaországban. Minden francia szabad és egyenlő, így szól a' törvény; 's ki akarná hinni, főkép ifju korában, hogy ez, minek kivivásaért majdnem egy félszázadig vérezett nemzete, pusztá szónál nem egyéb? ki akarna korlátokat szabni kívánatainak 's reményeinek, mellyeket a' törvény nem szabott elébe. Az ifju francia teli magas vágyakkal lép hát az életbe, 's mint Napoleon alatt a' közkatona tarisznyájában véle hordani parancsnok' pálczáját: így ő oskolakönyvei között már ministeri tárczájáról álmodik. De mi ennek következése? Mihelyt az életbe lép, hidegen áll elébe a' valóság, 's nem haladhat egy lépést annélkül, hogy reményei kisebb 's kisebbre sorvadnának, míg végre, mint a' bérczek, mellyektől távozunk, eltűnnek, 's az élet végzetlen fárasztó rónává simul. Az ember nem teremthet istenként; nála, ha kimondá is teremtető szavát, csak lassanként áll össze új világa, 's mi, kik félszázad előtt már világosságot hirdeténk, félhomályban járunk még most is, 's ha bár szétoszlani kezd a' középkori chaos, messze vagyunk azon rendtől, mellyen vi-

rulás terülhetne el. Mi csoda hát, ha ifjaink meg nem elégszenek, ha fényes álmokban nevelve, a' valót el tüрни nem tudják, 's küszködve sorsukkal, 's eltévedve utjaikról, végre elkeseredésükben minden jó- 's nemesről lemondanak, mert az egyet, mit logjobb- 's legnemesebbnek tartanak, el nem érheték; mi csoda, ha azok, kik születésük óta szabadságról álmodoztak, 's a' nagy zendülés' emlékeiben táplálák lelköket, végre az emberiségtől csatlattatva, önfelemelkedésökről kezdenek álmodozni. A' szabadság' 's uralkodás' eszméi közel állnak egymáshoz, 's ha majd nem minden zendülés' romjain zsarnokot látunk emelkedni, oka az: hogy miután a' nép izgalmaiban elfáradott, mindig egyesek maradnak, kik vágyait megtarták: uralkodás nem egyéb, mint a' szabadságnak azon legnagyobb foka, mellyen nem csak önerönkkel élhetünk, de másokét is magunkéva tehetjük, 's Caesarhoz nem áll közelebb senki, mint Brutus, ki őt legyilkolá.

De ha azáltal, hogy korunk kívánatokat gerjeszt, mellyeket ki nem elégíthet, számtalant teve szerencsétlenné; 's ha azáltal, hogy a' remények' országában a' lehetőség' sorát annyira kiterjeszti, nagy fájdalmakat okozza; ennél fájdalmasabb 's az egészre nézve károsabb az: hogy lemondva vallásáról, a' lehetőségek' sorát a' morális világban épen úgy kiterjeszté, 's kiknek nagy vágyokat ada; azokat minden féktől felszabadítá, mellyet erkölcsiség 's nemesebb elvek reájok vethetének. Minden tettnek mérlege a' siker: korunk mindent csodál, mi nagyszerű; a' tizszer hitszegő herczeg előtt hódolva meghajtja magát, a' vér' embereit dicséri, a' nagy imperátort egekig magasztatja, mintha a' gonoszban lehetne nagyság, 's mintha az, hogy valaki nagy emléket hagyott maga után, nem lehetne gyalázat épen ugy, mint dicsőség, ha csak rossz tetekre int; miként némelly ázsiai népeknél minden átmenő

egy követ vet a' hitszegő' sirjára, hogy szégyenoszlopa évről évre nagyobb legyen. Olly korban, hol mindent reményleni 's reményeink' elnyerésére mindent tenni szabad, nagy erény kell arra, hogy erős szenvedélyü emberek el ne romoljanak. 'S most, ha Armand' tetteit életrajzával összehasonlítom, bár senki inkább nem bántá szívemet, nincs senki, kinek inkább megengednék.

XXIX.

Oh első szerelmem' emlékei! hová tűntetek el? mint kinek lelkén egy hosszú álom vonula át, felébredve érzi, hogy szive örömben dobogott, 's látja párnáján könyeinek nedves nyomát, de elő nem idézheti az egyes képeket, mellyek örülni 's kesergeni hagyák: így én érzem, hogy boldog valék; érzem, hogy keseregtem, 's hogy álmom gazdagabb vala, mint e' valóság, mellyet felébredve találék; de hogy', 's mi által, ki számolhatná fel azt? Mikor a' nap egünkön áll, világ tölti el láthatárunkat, a' virágtelt mező ragyogó színekben terül előttünk, a' lomb között csillogó sugárok reszketnek át, 's a' merre szemünk néz, csak fényt, csak virágozást lát maga körül; vagy ha utjai néha homályos erdön vezetnek is át, 's ha látja, hogy e' ragyogónak látszó világon még is minden fának, sőt minden illatozó virágnak megvagyon árnyéka; ha látja hogy a' legkisebb felleg, melly egén átvonul, homályos nyomot hágy mezőin; maga e' homály csak inkább tünteti fel az egésznek szépségét, 's csak mintegy azért látszik adatva, hogy szemed a' fénytől, fejed a' forróbban lesütő napsugároktól megpihenhessenek árnyéka alatt. 'S ilylyen az élet, míg a' szerelem ragyog napként felette; szép 's boldogító, hol látkörünket sugárral áthatá, 's szép 's boldogító ismét, hol sötét árnyékokat feste elénkbe. De ki irhatná le egyes szépségeit: ragyogott 's eltűnt; 's ha később sötét egünkön azon táj, hol lealkonyodott, vi-

lágosabban áll, 's ha mindenfelől cseppek állanak mezőinken, érzi szívünk, hogy nem egészen álmodánk, 's hogy az, mi egykor lelkünket mint egy nagy áldás tölté el, egészen el nem tűnhetett az idő' rontó befolyása alatt; miként a' templomban, miután az isteni szolgálat elhallgatott, a' tömjény füst soká áldva fennlebeg boltjai alatt.

Nem foglak untatni szerelmem' egyes kis történeteinek leírásával; bár mi szép legyen a' rózsza, széttepert egyes leveleiből nem sejdítheti senki, mi delien virágzott; 's ha bár az egyes levél sem veszté el soha egészen illatát, csak az örülhetne neki, ki a' virágot ismeri 's gyenge illatja által is szebb korára emlékeztetik. Neked elég legyen mondanom, hogy Juliát napról napra inkább szerettem. Mióta a' Marquisehoz estve nem menénk 's Dufeyt csak ritkán, 's soha Juliámmal együtt nem látám, kételyeim mind inkább eltűntek. Fölötte szenvedélyesen szerettem, mintsem hihettem volna, hogy ez érzeményt illy ügyesen titkolni lehessen, 's midőn többször Dufeyre hozván a' beszédet, Juliát nyugott egykedvűségben láttam, midőn sem dicsérete, sem az ocsárlások, mellyekkel néha atyja fölöle szolt, arczait lángokba nem horiták, meg valék győződve, hogy csalatkoztam, 's mindig bájlóbb reményekkel töltém lelkemet.

A' Faubourgban, a' juliusi zendülés után, minden társas örömök megszűntek, házi körökbe vonulva éltek az egyes családok, mintha királyok iránt, kinek megtartására semmit nem tettek, 's kinek vesztét talán leginkább ők okozák, legalább kesergve akarnák leróni tartozásokat. 'S így én is boldog nyugalomban élvezhetém szerelmem' csalódásait, annyival boldogabb, mert köröm mind azt összefogá, mit szereték. Egy idő óta tudnillik Armand is e' körhöz tartozott. Julia' atyja emlékeit irván, 's e' munkához egy segédet keresvén: ajánlatomra secretáriu-

sának fogadá, 's így barátomat is, ha bár nem fényes, legalább olly helyzetben láthatám, mellyben pénzbelfi szükségektől menten, 's naponként egy pár órán kívül függetlenül, nyugodtan várható Dufey' fényes ígéreteinek teljesülését. — Nem képzelheted, mi boldog valék.

Nincs ember a' világon, ki a' nyugott családélet' gyönyöreit jobban tudná élvezni, mint én; talán, mert gyermekségemben anyám' nyájas befolyása szívemet jókor élékészíté ez élvezethez; talán, mert nyolczadik éveamtól, az atyai házon kívül az örömöket alig, vagy legfelebb pillanatokra izlelhetém csak, 's így az, mi talán unalomná vált volna lelkennek, mindig vágy maradhata; elég az, hogy mindig legforróbb ohajtásom egy nyugott házi kör, vala, 's hogy visszaemlékezve a' multra, szebb emléket nem találok azon napoknál, mellyeket a' zajos Páris' közepette, Julia' 's atyja' nyugott körében tölték.

A' reggeleket közönségesen könyveim közt, vagy a' Louvre' galleriájában töltém; az öreg, Armanddal dolgozott; Julia Valmontné vagy más barátnéjánál mulatott, hova őt követnem szabad csak ritkán vala. De mihelyt este lett, 's az első lámpák meggyújtattak, a' hajdanszerű terembe sieték, 's nem örülhet gyermek karácson' estvéjén inkább a' gyertyáknak, mellyek ajándékait körülragyogják, mint én a' kivilágított ablakoknak, valahányszor kocsim a' házhoz közelített. Ott ültünk boldog nyugalomban a' nagy kandalló körül, 's míg künn a' nagy Páris zajgott, míg az öröm vagy kenyér után fáradó sokaság küszködött, míg messzünnen áthangzó dobhangok néha egy új zendüléssel fenyegeték a' palotát: itt egy boldog család pihene házi tüzénél, 's mint télben, annyival édesbnek tetszik meleg tüzhelyünk, mennyivel vadabb viharok ingatják ablakainkat; mint pusztának közepette zöldebbnek látszik az oasis a' homok után: ugy e' kör a'

zajgó város' közepette csak melegebbnek, bájlóbbnak látszék sziveinknek is. Néha, ha egy vagy más régi ismerőse látogatá meg az öreg házi urat, 's a' múlt jobb időről szóltak egymással, a' nép' háladatlanságáról 's miként tünik nap nap után, annélkül hogy a' fejér lobogó fennlebegne Notredame' tornyain, homloka komoly redőkbe vonult, 's Armand is, ki a' hosszú reménylésben fáradni kezdte, néha keserű panaszokra fakadott; de körünk' hatásai erősebbek, mint a' világé, 's ki házánál boldog, azt országos gondjai sokára el nem szomoríthatják, 's így öregünk ismét jó kedvű lön, 's Armand maga is; csak Juliám' egy vigasztaló szavára vala szükség, 's keble ismét reményteliem emelkedék. Te boldog vagy, szóla illyenkor hozzám, ezerte boldogabb, mint én; ki sorsával megelégszik, kit nagyravágyás kis körü szerencséből ki nem ragad, ki csak mint ember akar élni az emberek között, 's szabad lehet, mert parancsolni nem akar: az már magában szerencsés, ha angyala nem volna is mint neked, ki e' földet jelenlétével paradicsommá varázsolja; de boldog leszek végre én is, ha nem annyira mint te, legalább módom szerint; hajlongni kell az ívnek hogy erőt nyerjen, 's így kell hajlongnom nekem is; de mennyivel nehezebben hajlik, annyival erősebben sujt egykor; 's e' remény feltartja lelkemet. Hazámnak, az emberiségnek áldozni napjaimat, ez vala gyermekkoromnak legszebb reménye, 's ez egyetlen reményem most, miután a' többiek mind eltűntek. Születésem e' reményt eltagadta; a' kor mellyben élek, nemzetem' romlottsága; szegénységem, egy szóval, minden ellentáll vágyaimnak; meg kell hát küszködni sorsommal, repkényként a' földön csuszva, míg egy magasabb tövet átfogva felfonhatom ágaimat; de egykor felérek, 's ne félj, ha majd a' tetőn látsz, mint a' vándor, ki egy meredek bérczre menve, a' hágás közt ruháját bemocskolá, fenn kitisztítom magamat. Így múlt el a' tél.

XXX.

Nem ismerek szomorubb látmányt, mint tavaszkor egy várost. Ha künn a' mezőt zölddel takarták az első meleg napok, a' fák újra kihajtanak, 's minden berekből örömteli madárének zeng az útas körül, csak a' sár, mely az utcákat tölti, inti a' város' lakóját arra, hogy a' fagy felengedett. Az örömjaj, mely a' téli napokat eltölté, inkább elhallgat, 's míg a' természet ünnepi köntösét ölti magára, a' ház-sorok között szomorubbán járnak körül az emberek, mintha tömlőczben érzének magokat a' falak között. — 'S ki nem érzéné így magát; a' tiszta ég, mely a' tetők között átragyog; itt ott egy magányos fa, vagy sétáló kert, melyet örömnök ültetének, 's mely zöldelve áll a' kőhalmok között, maga a' fü, mely az elhagyottabb utcák' kövezetje között kinő, mintha a' természet újra meg akarna küszködni az emberekkel, 's vissza kívánná elrabolt birtokát, mind ez vágygyal tölti a' szivet 's mint a' rab, kinek rostélyán repkény foná fel magát, a' természeti szépségek csak arra bírják a' szivet, hogy inkább el-kiváncsozzunk. — Hová? ki a' mezőre, hol minden zölden áll, 's a' fák szébben virágoznak, 's a' sziv szabadban emelkedik. Boldog, ki, ha e' kívánság teljesednék, még feltalálhatná reménylt örömét. De sziv kell, hogy a' természet' bájait éldelhessük, 's a' város' lakója magával hozza gondjait. De hagyjuk ezt. —

Nem messze Páristól, a' Seine' partjain, Julia' atyjának birtoka vala; noha jóságai között egyike a' legkisebbeknek, még is közel fekvése Párishoz, talán még inkább némelly családi emlékek, 's főképp e' helyen töltött ifjusága azt olly kedvessé tevék az öregnek, hogy nyarait mindig itt tölté. Ide menénk most is, mihelyt az első kellemesebb tavaszi napok eljöttek. 'S valóban, ki csak egyszer ott volt, 's e' nyájas vidéket tavaszi köntösében látta: az meg fogja érteni az öreg gróf' hajlandóságát, ha nem tudja is, hogy tölgyesében IV. Henrik egy szarvast lött, 's hogy XIV. Lajos kétszer ebédelt a' kastély' nagy termében, melly nevezetességek iránt a' házi úr úgy is sokáig tudatlanságban hagyni nem fogja, úgy mint egy általjában semmiről nem, mi családi emlékeihez tartozik, 's nevének régiségét 's egykori fényét bizonyítja. Századunkban ez nevetséges, sőt néha alig érthető, miként találkozhatnak emberek, kik, miután olly nagy dolgokat történni láttak, még időt találnak e' középkori kicsiségek' fölkeresésére, 's kedvet öseik' hőstetteikről szólni, hol az utczán alig találnak embert, kinek az austerliczi, vagy jennai, vagy más óriási csatában nem lennének atyjafiai; de ki tehet róla, könnyebb egész osztályokat semmisíteni, mint előítéleteiket; 's ez egynek legalább mentségül szolgálhat az, hogy minden hibái között, erényeket is alkotta; 's ha mást nem, legalább a' legnemesb érzelmeknek nevéit hagyá korunknak, ha nem is élő példáit, legalább az erények' traditióját utánozásra. Az öreg gróf való személyesítése vala nemének: büszke, de jóakaró, kevély mind azok iránt, kik magokat hasonlóinak hiheték, de leereszkedő 's nyájas mindenkor, hol felsőbbsege kétségbe nem jöhetett; hajlékony, sőt ingadozó mindenben, mi szabadságától függött; tántorithatlan osztálya' előítéleteiben, mellyeket egyszer hitként elfogada; egy szóval olly ember, ki vagyont kész volna feláldozni más' javáért, de ki nem akarna lekötelezettje lenni senkinek; olly

ember, ki kertészeivel órákig enyelge, 's a' legutolsó koldussal szóba áll, de nem akar összejönni a' gazdag új nemessel; olyan, ki minden ember' kedvéért százszor fogja változtatni tervét naponként, hogy valakinek örömet csinálhasson: de készebb feláldozni gyermekét, barátját, sőt önmagát, mint valami olyant tenni, mi által czimerére mocsok jöhetne. A' gróf egyik vég maradványa vala azon francia nemességnek, melly, ha vesztét romlottsága által megérdemlé, bizonynyára jó tulajdonaival sietteté azt; 's midőn a' néphez leereszkedett, midőn a' legnemesb elveket hirdeté önmaga, elékeszíté azon nagy catastrofát, mellyben vesznie kelle. Senkinek nem szükségesebb a' következetesség, mint annak, ki zsarnoki hatalmat üz; mihelyt egyszer elfelejti, hogy annak, ki uralkodik, éldelni nem lehet; mihelyt egyszer szivére hallgat, 's csak mások' javára akarja használni hatalmát; mihelyt egyszer a' lánczok közé, mellyekkel népét leköté, a' háladatosságot is fölvevé, ereje megszűnt, a' láncz épen ez utolsó szemnél fog megszakadni, 's ő akkor veszti hatalmát, mikor talán először vala érdemes viselésére. Hogy a' francia nemesség nem tanult, 's nem felejtett semmit hosszú számkivetése alatt, 's visszatérve honába, e' még ingadó földön új várakat képzelt építhetni magának; hogy még át nem látá, miként vészek közt a' gyengének egyetlen ereje hajlékonyság, valamint meredség még az erősnek is fő gyengesége: fájdalmas bizonyosan, de nem csodálatos; a' historia mindennek jó lehet, de bizonynyára példának nem, 's nem követi senki tanácsait. 'S ha körülépítve reményei' bástyáitól, nyugottan megpihen a' győző fél nehéz csatái után; ha a' nemes visszatérve ősi lakába, mint Julia' atyja, elfelejti, hogy falai csak helyreállítottak, 's még az új vakolás alatt hordják régi bomlásoknak nyomait; ha elfelejti, hogy bérruhás inasa egyike azon népnek, melly őt elüze hirtokából, 's hogy a' templomharang, melly most misére hí, egykor talán ismét félre fog veretni, ki ve-

hetné rossz néven neki; a' csalódás szebb, mint hogy ellenállni akarna, 's ha már Damocles' kardja feje fölött lebeg, talán jobb, ha részegen ül vendégségenél, legalább nem sejdíti veszedelmét; talán jobb, ha minden kellemetlen emlékek nyomát szorgalmasan eltörölve, 's tapasztalásairól megfeledkezve, álmait iparkodik teljesíteni, bár mi rövid legyen is. Ezt tevő Julia' atyja, birtokában.

A' zendülés alatt e' lakház is szenvedett, mint akkor minden, mi a' gyűlölt feudalizmusra inte, 's főképp Párizshoz olly közel vala; szerencséjére később a' municipalitás benn vévén lakását, egyik része 's a' harangtorony majd nem épségében tartatott meg. Mihelyt a' gróf számkivetéséből visszatérel: lakának teljes helyreállítása vala egyik kedvencz foglalatossága életének; 's miután majd nem husz esztendeig fáradott, 's költséget nem kimélve, néha egy régi darab köért, vagy butorért, melly háza' egészséghez illett, hosszú utakat tón: a' ház mint egész álla ismét régi helyén, 's hajdanszerű kinézéséből senki nem gyaníthatá, hogy kijobbításra valaha szüksége lehet. 'S mint külseje, ollyan vala belseje is: a' magas sötét szobák, a' nagy uri terem roppant kandallójával 's tölgy padozatával, a' falakon köröskörül szarvas bogak, közepette IV. Henrik' képe felett, azon híres huszonnégy bogasé, mellyet a' király maga lött, 's mellyet a' gróf atyja a' zendülés alatt elásott, ne hogy szentségtörő kezekbe kerüljön; a' sötét családképek hosszú sorban függve a' gróf' szobáiban, vasban öltözött lovagok, egy közöttök a' Connétable' pálczájával, utána bírák 's cancellárok fekete köntösökben aranylánczokkal, itt ott egy egyházi méltóságot viselt nagy úr; 's közöttök elhalványult arczokkal a' család' ősszonyai, majd egy szímetlen virágot tartva kezökben, majd pásztor ruhában, elhalt mosolygással egy bárányt czirógatva, 's mind olly régiek, hogy már maga a' vásson enyészni kezd a' festék alatt. Ki veheté rossz néven

a' grófnak, ha itt aristocrata maradt, 's kinézve erkélyén, melly századok óta meg nem mozdított, mert ő a' ház régi részét választá lakásul, 's látva a' zöld pázsitot a' ház előtt, nem messze tőle a' tisztán haladó Seine' tükörét, mellyen ősei egykor vámot szedtek, 's a' folyó' túl oldalán rétek 's szántóföldek között a' falut, ősei által épített templomával; 's a' tölgyet a' ház mellett, hová a' monda szerint, egy fél ezered előtt ülteté egyik eldöde, fia' születésének emlékeül, 's melly most már az erkélyig terjeszté ágait, 's őseit mindig 's mindenfelől, — néha el felejté, hogy koruk megszűnt 's magát ismét hatalmas bárónak érezé mint ök.

Julia 's én nagy részint a' szabadban töltök napjainkat. A' tavasz épen legszebb fokára ért, a' mezőt ezer virág himezé színeivel, a' gyümölcsfák fejéren, mintegy hóval elborítva álltak, sőt magok a' tölgyek, mint egy erős kebel' fájdalmaít, magokon hordva elszáradott leveleiket az egész télen át, végre zöldelni kezének. Mindünnen virágok, a' kis bogár 's méh' dongásától a' pacsirta' elragadó énekéig mindünnen örömszaj, mindenfelől egy nagy illatár, 's tiszta ég 's csillogó habok. Oh e' föld is szép első ébredése' napjaiban, ha mint a' gyermek fejlődő erejében még multat nem ismer, 's annyi bimbók között nem mutat egy virágot, melly még elfonyadott. 'S mi boldog valék én e' napokban! kételyeim eltűntek, Dufeyt hetekig nem láttam, 's itt, csak ha Valmontné jöve néha ki látogatásra, vala szó felőle. Julia olly nyájas vala hozzám, olly elzavarodott valahányszor szerelmemről szölké, miért nem gondoltam volna szeretve magamat. Nem kell csak annyi valószínűség sem a' szívnek, hogy azt, mit lételemre szükségesnek vél, reménylhessen; a' szív csodákat hisz, ha másképp nem gyógyulhat bajából.

Volt egy hely a' Seine' partjain, mellyet Julia különösen kedvelt. Egy nagy szikladarab vala ez, tudja az

ég, hány ezered előtti föld felfordulásakor e' nyájas vidékre vetve, melly előtt a' vadászok Julia' kedvéért moh-ülést csináltak. A' folyó, melly itt sokkal keskenyebb mint Párisnál, dombok között folytatva tekervényes utját, egészen elkerítve látszék a' szemnek, úgy, hogy hozzá véve csendes folyását, tónak hihetnéd, míg zöld koszorúként sűrű erdőség keríti a' vízmedert, 's az ágak lenyulva tiszta tükörére, habokat sepernek nyugott felszínén, valahányszor gyenge fuvalom ingatja lombjaikat. Különös nyugalom tölti e' tájt, 's ha bár sok vidéket ismerek, melly fenségesebb szépségekkel a' lelket magosbra magasztalja mint ez, nem láttam soha olyant, mellyben édesben ábrándozhatnánk. Itt tölték órákat Juliámmal. Ne gondold, hogy szerelemről szoltunk: minek is? nem állt-e itt előttiünk egy nagy véghetlen szerelem' képe, a' folyó, nyugott keblébe egészen fel véve az ég' képét, tisztán 's ragyogó kéken, ha fenn derű vala; elborulva, ha fenn fellegek vonúltak át; reszkető fényben kettőzve minden csillagot, hogy egy darab égnek hinnéd, annyira elveszté ön színét, olly hamar simitá el egyes habjait, mellyeket ne talán egy belé esett kő, vagy az esti szellő ébreszte; mintha csak azért volna teremtvé, hogy egét tükrözze, 's nem volna szabad megindulnia önérzetében; 's nem virult - e egy bájló tan a' szerelemről minden ágon, azon szerelemről, melly e' világot meleg sugárral áthatva, mint a' nap a' fának lombokat, a' szívnek reményeket ad, hogy szerencse közt tágult kebellet, kik egykor távol álltak, mint tavaszkor az ágak lombjaikkal, találkozzanak boldogságokban; 's nem zengett - e szerelemről minden madár a' sűrüből? 's nem dobogott - e szerelemről szivem? mit szoltam volna én? Ha néha ott ülénk, 's az esti szellő fejér virágokat hinte a' folyóra, tudám, hogy közel hozzánk egy virágzó fa áll, 's ha Juliát mosolygani látám, 's pirulni, 's néha a' természet' szépségítől meghatva, vagy egy titkos érzeménytől felgerjesztve gyöngéd kezeinek szorítását

érezem, én nem hittem volna, hogy boldogságom közel áll? Estve, ha a' nap' vég sugári reszkettek a' lomb között 's haza felé indulánk, egy dombon vezetete át utunk, melly a' többieknél emeltebb, az egész táj felett uralkodva a' legbájlóbb kilátást nyujtá. A' tájt piros sugárokkal boritá a' nyugovó nap, nyájasan visszatekintve, mint egy anya, ki gyermekitől bucsuzva vissza 's vissza néz, 's megválni nem tud, 's ha végre távozott, áldását hagyja maga után. 'S most lement, 's nyugot felől felgyult az est' hajnala, bájló fényt terjesztve, mint egy elmúlt boldog pillanat' emlékei, ha a' fénypont, mellynek ragyogását szemünk alig türiheté, lement, de egész színompája megmaradt utána, gyengébb, de szelidebb 's messzebbre terjedő fényt árasztva láthatárunkon. Oh ki írhatná le ezt, köröskörül az elhaló sugárokat, mellyek az eget eltöltik, 's minden fellegtől visszavetve, mintegy a' világosság' echóivá lesznek előttünk, melly minden akadályon újra felgyúl, minden fellegtetőről ragyogva visszapattan, míg a' messze légben pirosan elhal; 's a' világvonalokat, mellyek az esti pirt áthatják, 's e' lassú halaványulást 's eltűnést, a' világosság' fokenkénti mulását, ez elhalás' életét, e' mozdulatlan változást, a' szindagálynak lassú apadását. Oh ki ezt leírhatná, vagy ki, mint akkor én, kedvese' meghatott arczain láthatná e' fennséges pillanat' tükrözését, 's lábaihoz borúlhatna mint én, midőn elragadva érzetemtől egyszer így szólék: óh miért nem halhatok most elárasztva feletted lelkemnek egész világát, miért nem temethetem magamat kedledbe, mint e' nap, melly a' hegyek' mögé száll, hogy belőlem nem maradna más, mint egy világos emlékezet lelked' tiszta egén felvonva, egy köny szemedben, mint harmat a' nap után. Érzem remegni kezét, 's midőn feltekinték, egy köny ragyoga szemében. Oh ki gondolta volna akkor, hogy nem öröm', hanem szánakozás' könye vala ez.

XXXI.

Igy múlt majdnem egy hónap boldog nyugalomban. Valmontnén kívül idegen házunkhoz nem jött, 's ő maga ismerve az érzeményeket, mellyekkel a' gróf iránta viseltetett, csak ritkán 's kevés órára, csak Armand 's Julia által, — ki barátnéi meglátogatására hetenként egy párszor a' városba ment — valánk öszvekötvé a' világgal; én magam közönségesen otthon maradtam. Nincs ember, ki egy helyhez úgy tudna ragaszkodni, mint én; e' sötét szoba kopár falaival, mellyben most egy pár hónapig tartózkodom, egész valómnak olly szükséges, hogy tőle fájdalom nélkül már meg sem is válhatnék; 's így vala mindig. Engem szűk körökre alkotott a' természet, 's miként szívemben mindig csak egy érzemény férhete meg, 's eltelve ez egytől, nem is érthetém, miként lehetne még ez egyen kívül más valamit is szeretni: úgy gondolatimmal is csak szűk határokat fogék körül, 's ha körömhöz szokva, egyes tárgyait gondolatimmal összeszővém, úgy hogy minden képpé válva lelkem előtt, mintegy gondolatimnak emléktára állt előttem, minden változás 's ha bár örömmre változott volna helyzetem, fájdalommal tölté el lelkemet; mert felzavará nyugalmából. Így a' molnár kerekei' zörgeése mellett elalszik, de felijedve ébred, mihelyt a' lárma elhallgatott. Ha egy pásztori kunyhóban születtem volna, nem látva mást a' világból mint keskeny völgyemet, az időnek nem tudva más mérlegét, mint hogy az ár-

nyék a' fát körüljárá, nem ismerve más történetet életben, mint hogy az első viola kihajtott, vagy az első hó borítja a' tetőket: holdog leheték; az egy kilátás, mely a' hegyoldalról völgyembe nyílik, elég lett volna egész életemre, az egy dal melyet mint gyermek tanulék, felrázható még az agg' szivét is. — 'S holdog leheték egy gyár' falai között, örülve ügyességemnek, mellyel munkámat folytatóm, örülve az estharangnak, mely nyugalomra int, 's garasonként gyűjtögetett kis kincsemnek; legfőlebb ha egy szegfűszál kelle még ablakomra, hogy látva virágait, 's a' fokenkénti fejlődést, melly által a' himbó kitolúl, nő, duzzad, virit, 's elvirúlt, az emberi élet képét lássam, mellyben az öröm, mint a' virág, kifejlődött 's ismét eltűnt, annélkül hogy észrevehetnök pillanatnyi változásait; 's ez egy virágszálon örvendve csodáltam volna az egész természetet. Nincs kör a' világon olly csekély, olly szerény, mellyben holdog nem leheték, csak szűk határok kellének neki, hogy lelkem eltölthesse egészen, 's ne tévelyeghessen útjában. Ha vissza tekintek mult életemre 's látom, mi erősen ragaszkodott szivem minden érzeményihez, ha meggondolom, mennyi kelle, míg hitem eltűnhetett, 's mennyi tapasztalásnak ellenére tartám meg gyermeki bizodalمامat; ha keblemben tekintek, 's látom a' változást, melyet kolostori életem benne már is tett; ha érzem a' nyugalmat, melly belsőjét olly csodálatosan eltölti, 's mellynek teremtésére, csak egy pár hónapi nyugalom kelle: napról napra inkább meggyőződöm, hogy inkább szerencsére teremtve, csak azért kelle elvesznem, mert lelkem az egész kört el nem töltheté, 's szüntelen bizonytalanságban habozva, csak azért merült el, mert annyi támaszték között nem tudá egyhez elhatározottan ragaszkodni. Vannak gyenge természetek, kiknek mint a' lábtöröttnek kötésekre van szükségök, hogy fennállhassanak 's én ezek közé tartozom.

Falusi magányomban holdogabb valék, mint hogy elszóródást kerestem volna. Nyugalmunkból egy szomorú történet veré fel körünket. Épen kedvelt helyünkről jövenk vissza, Armand az nap velünk vala; 's lelke olly szomorú, olly levertnek látszék, hogy vigasztalásaink között az órát elmulasztók. Majd nem félesztendő múlt, mióta Dufeyvel megismérkedett, 's ígéreteknel nem nyerhete egyebet. Türelemre intők; de ő türelmes volt; hét hét után, hónap hónap után elmúlt, 's ő nem szólt: de most bizodalma elveszett, vele a' vég remény, melly őt az élethez köté. Vagy egy nagy úr' secretariususa maradjon-e egész életére, függve minden önkénytől, minden rossz kedvtől, melly urának kedélyét felzavarja? szolgálja legyen-e, miután szabadságról álmodozott, 's csak azért folytatva napjait, hogy mit mint ifjú leginkább megvetett, mint férfi tapasztalja? Inkább ezerszer meghalni, mint tovább élni, így szóla többször, 's alig lehete vigasztalnunk fájdalmát. Julia egyébiránt annyit beszélt Valmontné' ígéréteiről, 's én, ki az alatt Dufeyvel megismérkedtem, 's általa Armand' jövője iránt becsületszavával valék biztosítva, olly erősen mondám ki meggyőződésemet, hogy végre nyugottabb lön, 's velünk házunk felé jött, szokása ellen az éjt falun töltendő.

A' nap rendkívül forró vala; az ég mind inkább fellegekbe borúlt, 's mikor a' halomtetőre éreink, honnan a' ház először meglátszik, már távol dörgés, 's egyes esőszelek jelenték, hogy a' vész közelg. A' házban rendkívüli mozgalom látszék, az ide 's tova futó világok, mellyek majd egy, majd más ablakon csillámlottak át, 's ismét eltűntek, az udvaron több lámpa vad rendetlenségben, szaladozva egymás között, minden valami rendkívüli történetet látszék jelenteni. Itt valami történt; szóla remegő hangon Julia, 's valamennyien, kiket már maga e' nagy-szerű de komoly természeti jelenet szomorúabb gondola-

tokra előkészített, hallgatva kettőztetők lépteinket. Van valami a' természet' nagyszerű csodáiban, mi szívünk felett nagyobb befolyást gyakorol, mint büszke philosophiánk meg akarná vallani; 's bár mily merész vagy hitetlen légyen, nincs egy ember a' világon, kinek keble fel nem indulna, midőn egén a' menydörgés' szava felhangozik, 's a' hallgató föld 's a' vész-rázott erdő' sohajtásával eltelt; légyen, hogy hitetlerül csak öngyengeségét érezi e' nagy 's kormányozatlan erő ellenében; légyen, hogy egy magasabb lény' szavát hallja e' hangokban, 's mint az embereket közönségesen, kiknek türhetlenebb eredményök nincs mint önparányiságok, 's kik azért még a' természet' jelenetét is önszemélyökre vonják vissza, — bús sejdítések töltsek szívet e' pillanatokban, mintha a' természet bánná kicsi bajairkat, 's felleggel borítná tisztá boltozatját; mert mi szenvedénk, mind egy; legyen Isten vagy a' vak sors, mielőtt hódolunk, szívünk egészen nyugott illy pillanatokban nem maradhat soha.

A' vész az alatt kitört, villám villámot, csapás csapást ére, a' zápor zúgva hullt. Mikor a' párisi uthoz érénk, mellyen át kelle mennünk, egy hintó szágulda el mellettünk. Ez a' mi kocsink volt, szóla Julia: istenem, mi történt? 's ismét tovább menénk, inkább futva mint járva, e' patakká vált utunkon, 's így értünk a' házhoz.

A' pitvaron az öreg kertész jöve elénkbe, egy agg szolgál, ki még a' zendülés előtti időkből maradt a' háznál. Mi történt itt? szóla Julia sápadt arczokkal. A' gróf beteg, felele az öreg elfojtott hangon; de — tevé hozzá, látva Julia' megindulását — nem lesz semmi baja; oh édes jó grófné ne ijedjen meg, csak egy kis változása van, nem lesz semmi baja; 's a' jó öregnek egy nagy köny perge le arczain. Julia atyjához repült, a' szoba sötét vala, csak egy lámpa álla az asztalon 's az is körülkerít-

ve világernyőkkel; a' gróf ágyán fekiüdt, halotti arczokkal, behúnyt szemekkel nyugodva, alig leheté észrevenni, hogy lélekezett. Az ágy mellett a' falusi plébános imádkozott, a' beteg' fejénél komornyikja állt, ruhával törölgetve homlokáról az izzadságot. Mikor beléptünk, a' plébános Juliának elébe ment, suttogva mondá, hogy még él; az isten jó, folytatá nyugott hangon: talán még megtartja; imádkozunk érette. 'S az ősz férjfi letérdelpelt Julia mellé, 's ismét hallgatás lón a' szobában, csak néha az ima' mormogása-, vagy az elvonuló vész' távolabb dörgéseitől félbeszakasztva. Nem irhatom le, miként hatott ez egész jelenet reám. Mikor a' házat egy pár óra előtt elhagyám, még egészséges vala, jó kedvüen, mint itt falun közönségesen lenni szokott, járt körül velünk a' kertben, 's mutatva a' változásokat, mellyeket már tett, 's mellyeket tenni készül, olly biztosan szólt a' jövőről, mintha még egy félszázadra számolna: 's most, — ablaka mellett állt egy rózsa, mellyet épen a' napokban kapott Párisból, mint egy egészen új nemet, melly csak most hozatott be Angliából, ágai már teli voltak bimbókkal, bimbóinak egyike ma reggel már fakadni kezdé, 's az öreg örvendve várá az estvét, hogy megláthassa nyílt virágát; 's lám, még ez sem, ez egy kis remény sem teljesedett. A' virág teli kehelylyel állt az ablak mellett, de ő nem láthatá többé. 'S illyen az ember' élete. A' nap, melly a' héczek fölött emelkedik, talán nem foga átfutni pályáját, a' harmat, melly a' mezükön áll, még fel nem szikkadott, 's ő nem lesz többé. 'S mi még is távolban helyheztetjük reményeinket; 's mi még is nagy kört keresünk e' parányi élet' czéljául, 's bizonytalanok valljon marad-e csak egy napunk, mellyben éldehetünk, napról napra feláldozzuk jelen örömeinket, egy távol bizonytalan jövő' reményeinek. Oh balgatagság! 's ha e' jövő eljő, ha a' régen várt napok, mellyeknek annyit feláldozánk, végre feljönnek, valljon édesebben fogunk-e éldehetni akkor, mint most? valljon a' szív,

mellynek szerelmeit elnyomók, melegebben fog-e érzeni akkor, ha majd szabadságot engedünk neki? munkafáradt testünk élénkebb érzékekkel fog-e birni, lelkünk magasabb gondolatokkal, mint most, hol emelkedését elnyomva, minden erőt talán csak arra használánk, hogy később függetlenséget, szerezzünk. 'S valljon e' rövid függetlenség maga fogja-e visszapótolhatni azon hosszú éveket, mellyek alatt érte szolgáltunk? Oh balgatagság! hányádik játszó nyerte vissza csak tételét is? 's nem vala-e jobb egészen elmaradni a' játéktól, 's éldelni azt, mit birt, mint hosszú fáradás után csak azon örülni, hogy idejénél többet nem vesztett? — Illy gondolatokba merülve álltam az ablaknál, majd kinézve a' sötét égre, hol a' fellegek eloszlanlani kezdének, 's mig a' láthatár felett még villámok hasgatók a' szétfoszló fekete tömegeket, már egyes csillagok tűntek fel; majd a' beteg' ágyára, hol Julia állt, fájdalma' egész szépségében, egy angyalként őrizve a' haldokló' vég pillanatjait. 'S nem angyal-e ő, gondolám magamban: angyal, kinek boldogságát elvevé az ég, de kinek könyeket adott helyébe, hogy az emberek között járva, rokonnak érezhesse magát velök 's jobban vigasztalhasa fájdalmaikat.

Éjjél elmult, mikor az orvos Párisból megérkezett. Jobban találá, noha még a' legnagyobb veszedelemben; a' szélütés, a'mint látszék, nem vala halálos, de félni leheté, hogy visszajő később. Az orvos alunni ment, a' komornyikot és plébánost Julia maga küldé el, 's magunk maradtunk a' szobában. Hallgatva ülénk az ágnál, egymás ellenében 's csak az óra' perczegése szakasztá félbe a' csöndet.

Végre a' beteg felnyitá szemeit, bámulva tekinté maga körül, mint ha egy nehéz álomból ébredve, még fel nem találhatná magát. Julia felébe hajolva kérdezé: mit

parancsol. Semmit, kedves leányom, szóla az agg gyenge hangon: de szép tőled, hogy nálam maradtál; legalább láthatlak, 's ez jól esik. 'S az aggnak arczain egy gyenge mosolygás lejte át, midőn leányát látá, 's érzi a' meleg csókot, melly kezét fölmelegíté. Hogy' érzé magát, kedves atyám, kérdezé Julia ismét. Igaz; szinte-elfelejtém, hogy beteg vagyok, mikor láttalak, viszonozá az agg nyugtalanúl: pedig ki tudja, talán kevés pillanataim maradnak, 's még sokat kell beszélünk egymással. Julia egy vigasztalást akara rebegni, 's helyette zokogni kezdé. Ne sirj, kedves leányom, szóla az öreg ismét: ha bár magamon kívül látszottam. halottam mindent, mit az orvos beszélt, 's nem ijedtem meg; én nem félek a' haláltól, csak te légy boldog 's megeleégsem. Felőlem kérdezősködött. Jó, hogy itt vagy, szóla midőn észre vett: épen küldeni akartam érted, hozzád is van egy kérésem, te nem fogod megtagadni. A' beszéd látszólag nehezen esvén neki, kértük, hogy ne szóljon holnapig, előre megígérve minden kívánatának teljesítését.

Holnap, szóla az agg szomorúan mosolygva: 's ki mondhatja nekem, hogy holnap még élni fogok; hogy e' szemeket, ha még egyszer álomnak behunyom, még felnyithatom? nem kedvesim, mingyárt kell szólnom, 's ha megígéritek kérésem' teljesítését, nyugottabb leszek. Egy pillanatig hallgatott, mi az ágy mellé térdepelénk, hogy jobban hallhassuk elgyengülő szavát; végre így szólt. Vég ivadéka vagyok családomnak, czímerem velem sirba száll, nevem, melly egy ezeredig fénylett, elhangzik; ám legyen. Évekig imádkoztam istenhez fiu gyermekért: ő nem hallgatá meg imámat, 's én nem panaszkodom. De hogy téged adott gyermekül kedves Juliám, hogy téged állita halldokló ágyam mellé, hogy nehéz fejem kezéd között pihenve, még e' földön mennyei nyugalmat érezhete: ezért áldom bölcs végzetét, melly irántam olly kegyes

vala. Én büszke valék, 's vagyok reád is gyermekem, ha bár nevedet nem viselheted is. Csak egy fájt sokszor, hogy magánosan foglak hagyni a' világon, tőletek függ e' vég aggodalomtól fölmenteni lelkemet.

Julia márványhalványan állt az ágy mellett, minden tagjain reszketve; szívem szenvedélyesen dobog, mint-ha szét akarná törni mellemet.

Te Juliát szereted — szóla hozzám fordulva — bár soha nem mondad, becsületes lelked nem tudta tagadni érzeményét; 's én régen 's talán elébb sejdítém, mint ten-magad. Akarod-e nőnek venni leányomat?

Magamon kívül valék, alig birhatva a' gyönyört, melly keblemet vészként eltölté, kezéhez szorítva ajkaimat, zá-porként törtek ki könnyeim.

Értelek, folytatá az agg; most nyugodtan fogok meghalni: mert Julia maga monda, hogy szeret. Oh mondd ki még egyszer itt, haldokló atyád előtt mondd Gusztávnak, hogy szereted 's övé léssz. Julia hallgatott. Oh miért nem mondanád ki nyiltan, miért hallgatnád el álszemérmesség-ből azt, mi atyádat végpillanatjaiban boldoggá teszi. Volt egy idő, hol e' szó nekem mondatott 's hol véghetlen boldog valék általa; 's ha majd ajkaidról hallok, e' pillanat fel fog tűnni lelkem előtt, elpiruló arczaid anyád' képét fogják élembe teremteni, 's éltem' legszebb pillanatjára emlékezve, mikor egy jobb életbe átmegyek, biztosabb leszek, hogy ifjuságom' boldogitóját fel fogom találni.

Oh atyám! szóla Julia, 's könnyei elfogták szavait.

Ne sirj leányom, szóla az agg meghatott hangon: te mindig kedves jó leányom voltál, 's míg élsz, boldo-

gítni fog a' gondolat, hogy atyád' vég pillanatjait édesítéd, 's haldokló szívének azt adád, mi legszükségesebb, mikor e' földtől bucsút veszünk, — nyugalmat. Lebegjen mindig áldásom körülötted! így szóla gyengülő hanggal, remegő kezeivel simogatva leánya' arczait, — te Gusztáv' nője léssz?

Leszek — szóla halkán Julia.

Adjátok kezeiteket, szóla vég erővei fölemelkedve ágyában: ugy kedvesim, 's most itt egy haldokló' ágya felett, itt atyátok' kezében esküdjetek örök hívséget egymásnak.

Esküszünk! szólánk mindenkettlen; 's az öreg az éghez emelé szemeit: legyetek megáldva e' világon, gyermekeim, szóla, 's halványan vissza esett párnájára. Még elhült ujjai között tartá kezeinket, mikor az orvos ismét a' szobába lépett.

XXXII.

Három nehéz napot tölték az öreg ágyánál; a' rendkívüli felindulás, mellyel szólt, lelkének erejét fölemésztette, 's mint az elalvó tűz, melly felfüva még egyszer lángot vet, de csak hogy hamarébb aludjék el: így fogyott pillanatról pillanatra az erő testében. Az orvos megszünt reményleni, a' cselédek sírva vagy munka nélkül tévelyegtek körül, majd urok' állapotjáról beszélve egymás között, majd rendetlen kérdésekkel körülfogva a' komornyikot, vagy mást, ki épen a' beteg' szobájából jöve; minden szomorú alakot von magára, az egész házban csak egy gondolat zenge: a' halál.

Csak egy boldog vala a' házban: én. Boldogság nem örömeinktől függ, sőt néha közelebb áll a' fájdalomhoz; miként a' föld soha több virágot nem hajt, mint miután sokáig téli álmában kopáran állt; miként a' nap' legszebb pillanatja az, melly épen az éjre következik: így szívünk akkor telik el legszebb érzeménnyel, akkor sugározik legtisztább fényben, miután soká kopáran, soká sötéten állt; mintha az örömnök is könnyek kellenének, mint a' napnak eső, hogy a' téren felépithesse szivárványát sugárával. Ha vissza gondolok egész életemre, nem emlékezem napokra, melyekben olly boldog valék, mint ezekben, miket Juliával atyja' beteg ágyánál tölték. Ne gondold azért, hogy szenvedései szívemet érzéketlenül hagyák; ifjabb va-

lék még, mint sem hogy enszerencsém idegen szenvedéseket velem el felejtethetné, 's azon felül majd nem házában töltve az egész időt, mióta atyámtól megváltam, igaz vonzalommal ragaszkodom a' nyájas öreghez. Korának jó tulajdonit úgy bírva, mint hibáit, valamint az országos életben nála embertelenebb elvű férfit találni nem lehet: úgy házi körében nyájasabb, udvariabb nem lehet senki; 's maga Armand minden elvbeli ellenkezés mellett, nem állhata ellent e' jó tulajdonoknak, 's többször megvallá, hogy iránta, kit gyűlölnie kell, inkább hajlandóságot érez. De nálam e' jó tulajdonokra szükség nem is vala; legnagyobb jótevőmet látám a' grófban, 's szivemből keseregtem betegségén; 's lám, még is boldognak érzem magamat ágya mellett; nem csak mert ápolhatám, 's mert az önség mindenünknek annyira természetében fekszik, hogy még a' legjobb is, midőn másnak fájdalmait enyhítheté, vagy baját vigasztalja, a' megnyugvás, és tetteivel meglegedés közt, olly boldognak érzi magát, hogy az idegen szenvedésről szinte megfeledkezik; hanem boldognak szerelmem által is, boldognak Julián köreiben, kinek birtoka egy világ' kincseit elfelejtetheté velem. Nem voltam-e Juliámmal? nem oszthattam-e véle a' szeretet' nehéz gondjait? nem éreztem, nem sírtam-e, mint ő? Beszínlelve magamat lelke' szentségébe, nem vettem-e magamra keserve' felét, hogy könnyebben hordhassa? Oh 's ha még láttad volna őt, a' mint ott ült könyvelt szemekkel, atyja' halvány arczain kémlelve érzeteit, a' hallgatónak minden kívánatait sejdítve; ha láttad volna, midőn a' betegnek vizet nyújtott, vagy orvosságot, vagy párnáját igazította; ha hallottad volna, mint vigasztalta beteg atyját, 's ha az agg elszunyadott, önmagát; ha hallottad volna, midőn vélem az ablakhoz jött, és atyjáról beszélt, 's a' boldog napokról, mellyekben még egészséges vala, 's az után megint az ágyhoz ült, órákig minden lélekzésére figyelve, imádtad volna; 's ha végre éj lett, 's az álom

rajta is hatalmat vón; ha fáradt szemei hosszú küszködés után behunyódtak, 's atyja' vankosára támasztva fejét, pihenve fekiüdt előttem Julia, körülöttem a' homályos szoba, 's az éj véghetlen csendje, 's a' nagy álmom fátyolként elvonva minden élet 's szenvedés felett; ébren csak én magam, csak én egyedül érezve boldogságomat, csak én, ki kedvesemre nézve érezhetém, hogy van egy való e' földön, mi szebb-legbájlóbb álmainknál!

Oh ki asszonyt háza' belsejében nem látott: nem tudja, mi bájlók lehetnek ök. Ez azon kör, melyet az asszony önmagának teremt, melyet ő maga éleszt gyöngéd érintésével, 's mellyben mindig nemesül. Bár mi mélyen sülyedett az asszony, adj házi kört neki, 's csodálkozni fogsz, mivé lett; a' féreg, melly elébb csak földön csúszva tapodtaték az átmenő' lábaitól, most befonta magát érzeményinek száz fonalaiba, 's most ha látod, egy színes lepke szállong előtted. Szép szándékok 's önség-sugallta tettek közt foly a' férfi' élete, míg a' szerényebb asszony háztüzét óltárrá változtatja, melyet naponként fölszentel önáldozatával. Ki önmegtágadást keres: tekintsen egy asszonyszívbe 's többet fog találni, mint Roma 's Hellas' herosi közt. — Ha így előtte ülve, egész éjeken át, hallgató boldogságban képén pihentethetém szemeimet; ha néha álmai közt pirulni látám, vagy rózsa ajkain gyenge mosolygás játszék, 's én gondolhatám hogy rólam álmodik; ha látva ennyi szépséget, emlékezve ennyi tökélyről, eszembe juta, hogy mind ez ennyém lesz, hogy mind ezt birni fogom, boldogítani! 's ha végre az éj elmúlt, az ég fokonként világosabban kéült be ablakunkon, a' tölgy' levelei suttogni kezdenek rostélyunk előtt, mintegy fölébresztve álmukból a' fris korányfuvalom által, míg az első nagsugarok, átfutva szobánkon, a' falakon fényt, Julia' képén korányt terjesztének el, 's kedvesem fölserkene álmából, 's mint a' virág, mellynek kelyhéből

a' harmatcsep lehullt, megrázkodva emelkedik álmából, 's körülöng egy pillanatil, 's ismét régi helyzetébe áll, egy pillanatil körültekintve, ismét atyjához fordult, 's mihelyt életéről biztosítva vala, halkan jó reggelt kívánva hoz-
zám, — óh mi véghetlen boldogság tölté ilyenkor lelke-
met! — Nem hiszi senki, mennyi öröm mosolyg előnkbe
csak egy arczról is, ha magunkat szeretve gondoljuk.

Oh de mit ér vissza idézmem e' boldog pillanatokat?
mit ér e' szép órák' kísértetét felhíni lelkem' mélyéből?
Nem volt-e elég egyszer vesztenem ennyi boldogságot, 's
új bájló álmokba kell-e szenderítnem lelkemet, hogy is-
mét kesergjek az álmok után is? Mit ér a' pusztá' vándor-
rának, hogy fáradtan lepihenve, virányokról álmodott;
's gazdag lakomákról, 's kedvese' öleléséről, végre eb-
rednie kell, 's látni a' sivatagot maga körül, 's érzeni
szomját, 's elhagyottságát, és sírni ismét, mint mikor a'
zöld határ először eltűnt szemei előtt. — Oh 's előttem
örökre eltűnt éltémnek zöld határa, körülöttem véghetlen
sivatag nyúlik. Bájló álmak! mit hántjátok lelkemet? nem
elég keserű-e a' gyümölcs, melyet keblemben hordok?
miért emlékezzem még arra is, milly szépek valának a'
virágok, melyekből illy gyümölcs fejlődheték. — Oh adj
nyugalmat istenem! nyugalmat e' szívnek, melly szenvedé-
ési közt hozzád fordúla. Hisz' e' messze világon nincs
hely, hol megpihenhetnék, mint oltárod; ne engedd hogy
a' világ elragadja ismét szolgádat. Hab vagyok én az élet'
vésziben, a' parttól messze kihajtva, oh csillapítsd iste-
nem a' szenvedelem' fergetegét, melly belsemet feldúlja,
hogy lelkemben az ég' képe tükrödzék ismét, hogy ragyog-
va álljak fennséges sugáraidban, 's áldva nézzek feléd.

Oh mert te kegyes vagy, 's irgalommal nézesz embe-
ri gyarlóságainkra. Mikor fennségedben a' terger felett jár-
va, híved, ki olly bátran szóla ki a' habok közé, kétel-

kedni kezdte, 's elmerült; szelíd hangon így szólál: kis-hitű ember, miért kételkedtél? de e' rövid szemrehányás után kiterjesztéd kezedet fölébe, 's felhúzád a' habokból, biztosan a' parthoz vezetve gyarló követődet. 'S im én is kételkedtem, én is elmerültem a' habok közé, honnan menekvés nincsen, engem nem emelnél ki magadhoz? Oh kis hitű ember, miért kételkednél? így hangzik keblemben egy szó, 's én érzem, hogy a' te szavad vala. El kell előbb tűnni a' csillagoknak, mellyek éjjelünkön ragyogtak, mielőtt hajnal jöhet; 's el kell veszni a' fénypontoknak, mellyek ez élet' éjelét derítik, mielőtt a' hit' ragyogó világa fölemelkedhetik határain, de egykor feljön; egykor a' szív megfosztva kis vagyonaitól, ez egy nagy boldogsággal telik el, — már is érzem közelgni e' pillanatot. A' gyűlés megszűnt, gyermekségem' tiszta emlékeivel visszajöttek könyeim 's napról napra nyugottabban dobog szívem. Társaimnak buzgó imája, 's a' szent ének, melly templomunkban felhangzik, nem tölti lelkemet még örömmel, mint azokét, kiket igaz hit lelkesít; de szívemben egy boldogító sejdítés ébred, hogy egykor ajkaim is fel fognak szólalni a' nagy karban, melly teremtőjéhez emelkedik, 's ha a' forró vágy, melly lelkemet hit után eltölti, még nem teljesedett is, legalább nem kinos többé, sőt néha reménynyé édesül. Légy nyugott lelkem, talán nem sokára vég cseppedig kiürítéd keserű kelyhedet; 's hisz aranynak látszék, midőn ajkaidhoz emeléd, talán fenekén felcsillog ismét a' fény.

XXXIII.

Három nap után az orvos, Julia' atyjának életét végre minden veszélyen kívül nyilatkoztatá; képzelheted boldogságunkat. Julia magán kívül vala örömeben, 's én rég megszüntem mást érzeni, mint ő. De e' tiszta öröm rövid ideig tartott. Mély gondolatokba merülve Julia, napról napra szomorúbbnak látszék, 's ha néha szemein-könyek' nyomát látám, 's bánata' okáról kérdezősködve mindig csak azt nyerém feleletül: hogy nem sirt; szívemet nehéz aggodalom tölté el. Igaz, hogy az öreg sokszor roszt kedve által kötelességünket nehezíté, de én Juliát ismerém, 's miután oly békeségesen látám tűrni atyjának minden szeszélyeit, míg egészséges vala: nem gondolhatám, hogy a' most üdülőtől roszt néven vehetné ok nélküli felgerjedéseit. 'S azon felül nem volt-e az öreg sokszor nyájas? 's nem szólt-e orákig, jövő boldogságunkról, 's miként minden kívánatja beteljesedett egyesítésünk által? — Talán nem szeret — így gondolék néha magamban — 's csak atyja' kedvéért lép velem az oltárhoz. De hát nem valék-e szeretetéről meggyőződve már elébb is? nem gondolám-e szeretve magamat még Avignonban, hol atyját nem is ismerém? És ha — gondolék tovább 's lelkem előtt ismét Dufey' képe támadt fel, — 's ha őt szeretné, 's én csalódva volnék? Balgatagság! 's miért csalna engem? mi oka lehetne? De atyja — így aggódám tovább, — nem lehet, ez nem történhetik, hisz' a' lehetőségnek megvan-

nak határai, 's az ég, mely e' szívet úgy alkotá, hogy Julia nélkül ne élhessen, nem teremtheté őt csalfának. 'S így tünődtem, napról napra inkább, mint az, ki egy nehéz álomba merülve küszködik a' szomorú kép ellen, 's százszor vigasztalja magát, hogy csak álom, 's még sem üzheti el magától; így küszködém e' gondolattal, míg végre magam is, 's talán Juliánál inkább elszomorodtam. Boldog csak az öreg vala köztünk. Nem, mintha leánya' szerencséjének örült volna, 's ismerve characteremet, 's rám bizva azt, mit e' földön legkedvesebbet birt, meg nyugodott volna jövője iránt: ez, mint később beszédeiből észrevevém, legkisebb gondja vala; szívet az tölté meg elégedéssel, hogy leánya egy nagy, hozzá illő név' örökösével egyesül, a' többi mellékes dolog vala mind. Ha egyszer majd a' törvényes király visszajön — jönne kell nem sokára — így szóla sokszor: megkérem, hogy neveimet 's czimeimet rád átruházza, 's így az tovább fog élni, felmagasztalva még a' tied által, melyhez csatlódott, mint egy kettőztetve korát; gyermekeitek' nemessége két ezred' fényét hordja magával, gazdag, tisztelt, az első Franciaországban. 'S tudod-e mi az, az első család, Franciaországban, mellynek nemessége régiebb mint Európának országai; és senki sem fog ellent mondhatni ez állításnak, én egy connétablet számolok őseim között; te kettőt, 's hány maréchal 's ország' nagya lépe ki ivadéunkból; családi történetünk a' nemzet' krónikája. Ez fájt halálos ágyamon, nem az, hogy magam sírboltba szálllok, sőt még az sem, hogy töletek kell bucsút vennem: de hogy családomnak utolsója szállok le síromba, 's leányom — nem vezérelve senkitől — miután a' pajzs felfordítva függesztetett sírboltunk fölébe, talán egy pórnak nyújtja kezét, olyannak osztja birtokunkat, ki vele nem egy születésű, azt nem türhetém. — Volna fiam, 's nyugottan halnék meg ma.

Nem találva más okokat, végre e' kifakadásoknak tulajdonítám Julia' szomorúságát; mert hogy ez Juliának fájt, azt természetesnek látám. Míg ő haldokló atyjának ágyánál állva, mindenről megfeledkezve, csak szeretetét érezé; míg ő egész boldogságát, életét adta volna, csak hogy atyja' végső pillanatját egy örömsugár hassa át; míg ő nem látott, nem hallott semmit, nem gondolt semmiről, nem emlékezék a' világról, 's hogy rajta éldelni neki is jog adódott: addig atyja számolva feküdt ágyában; addig családjá' fenmaradásán tünődék, addig nem érezve fájdalmat, hogy illy leánytól kell válnia, azért vádolá végzetét, hogy fiút nem ada neki. — Mit ér e' leány neki? mit ér hív ragaszkodása? mit a' meleg szerelemcseppek, mellyek homlokát áztatják? — leány, 's ez nem viheti tovább nevét; ez nem tarthatja fel családját; mit bánja ő, hogy általa siratni fog: a' világ' legroszabb gyermeke kedvesebb neki e' leánynál, csak fiú legyen. Közönséges emberek szeretik gyermekeiket jótulajdonaikért: ő fentebb áll, nála a' család' fenmaradása a' cél; mit bánja ő, ha gyermekei szívtelenek mint önmaga, a' név még is fennmarad, 's ha a' nagy család még egy századig fennállva végre mint az aloë egy virágot hajt, a' világ, melly a' rózsákat megveti, nagyobb zajt fog ütni bámulatában, mint a' száz mult tavasz' virányain; 's ha nem is számoljuk az ivadékokat, 's ha bár a' fa' vég hajtása, melly csúcsán áll, leggyengébb, 's ha a' földön állna, egy gyermek által porba tapodtatnék, ki meri mondani, hogy nem magasan áll?

Hogy e' tapasztalás Juliának keserves vala, bizonyos; sőt magam is elidegenítve érzém magamat akkor azon férfitől, ki halála' ágyán illy hidegen tudá számolni, 's céljának elérésére még érzeményeket színlelni, mellyek lelkét nem melegíték. De végre, ha mindent meggondolunk, ki nem áldozza előitéleteinek az igazságot? 's ki

merné a' grófra fölemelni követ, 's mondani: hogy elő-
téletei nincsenek. — Idegen előitéleteket nem értünk, 's
kárhozzatunk vagy nevetünk, 's még is magok az okok,
mellyekkel ellenök fellépünk, sokszor, sőt közönségesen
nem mások, mint ismét előitéletek. Nem kellene oly büsz-
kéknek lennünk.

XXXIV.

V almontné most többször jöve házukhoz. Én nem nagy vonzalmat érzék hozzá, 's többnyire kikerülém társaságát; részint, mert az egészen világi örömeiben elmerült asszonyon kedvet nem találék, részint 's talán inkább, mert Julia több ízben félig tréfából, az öreg gróf pedig minden komolysággal mondá: hogy szeret, 's vigyázzak magamra, ne hogy szép szemei lekössenek. Megvallom maga a' gondolat, 's ha bár tréfából kimondva, hogy Juliámnál mást szerethetek, bántá lelkemet.

Egyszer épen a' kertből jöven, Juliámhoz sieték, 's nem léphetve vissza illetlenség nélkül, noha a' marquise ott vala, bemenék. Jöttöm váratlan, 's a' két asszony zavarodott vala: Julia egy nyitott levelet rejte keblébe, 's arczain könyek peregtek le, mellyeket sietve letörölt; a' marquise egy kényszerített mosolygással viszonzá köszöntésemet, 's miután a' beszélgetés még egy ideig a' legnagyobb feszességgel tovább folyt, a' marquise eltávozott.

Julia hallgatva ült munkaasztalához, én az ablaknál virágait nézém; nem irhatom le, mi fájdalmas érzeményekkel tölté el a' látszólag közömbös történet szívemet. Végre nem türhetve tovább a' hallgatást, Juliához menék, 's nem tudva mit mondani, hosszú habozás után

végre így szólék: Julia, ön valamit titkol előttem. Ő elpirult 's tovább dolgozott. 'S nem volna - e jogom — szólék remegve tovább — e' szív' titkaihoz?

Főlemelé fejét, arcai lángoltak, midőn rám tekintve így szólt: ön jókor kezd szólni jogairól. Valami olly hidegen megvető vala e' tekintetben, 's annyi keserőség e' szavakban, mi egész belsőmet megráza. Semmisítve válek, magamon kívül járék fel 's alá a' szobában, 's lelkemben száz gondolat, száz ellenkező feltétel küszködék. Végre elhatározám magamat 's Juliához lépve ismét, így szólék: Julia, ha ön más jogokat ért, mint mellyeket a' szerelem önkényt ad, csalatkozik; én szívetől kívánok bizodalmat, nem mert esküvel köté le életét az enyémhez, de, mert szeretve gondolám magamat. Engedelmet e' tévedésért.

Julia csodálkozva néze rám, szemeim könnyekkel teltek el, midőn így folytatám: Oh Julia, engedelmet hogy szeretve gondolám, hogy szeretve mertem gondolni magamat; én az érdemetlen, kinek jogot nem adhata semmi, mint hív ragaszkodása, 's azon érzemény, hogy ha bár keveset bir, nem bir semmi olyant, mit feláldozni kész nem volna; szeretve öntől, ki e' föld' legszebb, leghájlóbb asszonya; de ki tehet róla, a' csalódás szebb vala, mint hogy ellentállhatnék, 's eléggé büntetve vagyok, hogy el kelle vesztenem.

Gusztáv — szóla Julia látszólag meghatva szavaimtól — mi bántja szívét?

'S ön kérdi ezt? — szólék elragadva fájdalmamtól — oh kérdje e' földet, miért sötét; ha napja leszáll; kérdje a' gyermeket, miért könyezik, ha anyja' sírja fölött kesereg, kérdje a' fát, miért fonyad el, ha gyökeréről levá-

gatott. 'S mi ez az én keservemhez képest? Csak az én vesztésem pótolhatlan, csak az enyém előre nem látható, csak az enyém egy hosszú véghetlen szenvedés. 'S te kérded, miért kesergek? 's nem tudod mi a' szerelem? e' szív olly tiszta, olly angyali, egy másban nem érzé-e egész lényét elmerülve, nem álla-e elkülönözve a' világtól, nem látva, nem hallva, nem érezve semmit, mint kedvesét, boldog ha mosolygani, pokol' kinjait türvé ha kesergeni látá, egy istennek gondolva magát, ha jöttével egy könnyü pirosságot teremthete kedvese' arczain, ez egy érzeményben gyökerezve minden erővel, 's még is olly erősen olly reménydúsan az élet' vészei közt, mint a' fa, melyet a' szél mégrázhat, 's melly megvetve ringatja ágait csapásai alatt; te nem érezted volna ezt soha?

Nem értelek, szóla Julia, szinte elijedve tekintve rám. Jól van, folytatám; lám, így szerettelek én; vagy nem így: mint én szerettelek, azt szó nem mondhatja ki, elme nem foghatja meg, 's ha tekintetem nem mondá neked, 's remegő szívem nem érezteté sziveddel, nem fogod érteni soha. 'S tudod-e mi az, ezt egyszerre elveszteni, mindent egyszerre, egy világot teli örömmel, egy múltat, mellyről évekig álmodoztál volna, 's melly most, mint csalódás áll előtted; jövőt, mellyben édent képzelél magadnak, 's melly egy határtalan pusztaságként terül el most előtted.

Gusztáv, mi jut eszébe — szóla remegő hangon Julia —

Semmi! szólék elkeseredve: semmi, csak az juta eszembe, hogy az élet szép dolog, 's hogy jól teszi, ki hozzá ragaszkodik; de csak míg tőle valamit várhat: mert ha végre az, mit aranynak gondolt, sárga földdé vá lik

kezei között, mellyet senki elfogadni nem akar, mellyel semmit nem nyerhet magának, az balgatag, ki a' terhet el nem veti, 's tovább fírad vele. Eszembe jutott, mi kedves vala ez élet nekem, csak egy pár héttel, egy pár órával ez előtt; hogy megaláztam volna magamat, csak hogy tovább bírhassem; hogy térden csúszva rimánkodtam volna egy pár óráért, 's áldva a' zsarnokkézt, ha lánczokat ada 's lehelni hagyott; 's hogy most nincs egy dolog, olly alávaló e' földön, mellyért ez életet nem vetném oda.

Gusztáv, ön ma szörnyű, szóla Julia halaványan; de én nem értem fájdalmainak okát.

Jól van — szólék elkeseredve — beszéljünk hát nyíltan. Hogy önt szerettem, 's miként szerettem, azt ön maga tudja, e' szív nem tud hazudni, 's nem tud titkolni érzeményeket, 's ön bizonynyára soha nem kételkedett érzeményimen; hogy boldog valék, midőn atyja' ágyánál hivséget esküdött; hogy száz fellegvárakat építék azóta, mellyekben mindenütt boldogságom lakott, nem szükség mondanom; hogy ön nem szeret, azt szíve érezi, 's úgy tartom, nem szükség elbeszélni történetemet.

'S ki mondta azt önnek — szóla Julia elpirúlva. — Ki? — szólék fájdalom-elfojtott hangon — oh a' szívnek nem sok kell, hogy megértse sorsát. Körüljártam a' viruló téreken, hol a' tavasz ezer ibolyát teremte, 's megkérdek minden virágot, 's a' nagy virágozás felett: Julia szeret; 's főlnézék a' csillagokhoz, 's ragyogó sorukból olvastam: ő szeret; 's a' csalogányok' éneke, 's az erdő' hallgató zúgása, 's a' nap 's az éj a' merre csak fordulék, minden egy hangon kiálta előmbe: légy boldog, ő szeret; 's szeretlek, ezt ismétlék gyenge hangon ajkaid, 's szívem már nem bírá gyönyörje' terhét; — az egész világ hazudott: hallgatásod megmondá a' valót.

'S mert egy gyermekes kíváncsiságának megfelelni nem akarék — viszonzá komoly hangon Julia — mert hallgaték hol szavaim csak szivét bánthaták, vagy legalább olly dologról tudósították volna önt, mihez köze nincs, 's hol nem segíthet; ön azt hiszi, hogy adott szavamról megfeledekzem, 's atyám előtt letett eskümet megszegem; ön nem ismeri e' szivet.

Igérete, — szólék szomorúan — egy adott szó, esküje? 'S ön hiszi, ha ez ígéretet bételjesíti, ha esküdt szavának megfelel: akkor megelégedhetem. Ha ön az oltárhoz lép, 's ígent mond; ha atyja' kedvéért talán elfojtja még könyeit is; ha magát gyermeki kötelességérzetből, talán könyörületességből feláldozva, nőm lett, nemde, mi mást kívánhatok még? Nem fogok-e a' világ előtt oldalán járhatni? 's ha majd bájait mindenki magasztalja, a' szép nőt ezeren csodálják, büszkén mondhatni: ez asszony, kit ti hámultok, az enyém; az enyém, mert haldokló atyja egy esküre kényszeríté, 's én elfogadtam áldozatát; az enyém, mint az ázsiai zsarnoké a' rableány, lekötve ezer lánczokkal; ez asszonynak kötelessége engem szeretni, vagy legalább szeretetet színlelni, vétkeznek isten 's emberek ellen, ha nem hazudná ez érzeményt; nem fogom -e átfoghatni szabadon karjaimmal? 's ha szive nem fog sebesbben dobogni öleléseim alatt, szerencsés lehetni a' gondolatban: hogy e' sziv, melyet az ég boldogságra alkotott, boldog nem lesz, mást szeretni nem fog; 's ha ajkaim hideg ajkaihoz szorulnak, 's lángoló csókomra csók vizonoztatik, nem fogom e' boldogan érzeni, mi jó híven teljesíté nőm kötelességét? 's ha halvány arczait látom, 's reggelenként könyek' nyomát, nem fog-e vigasztalni az öntudat: hogy az arczok miattam halványultak, e' könyek mind általam facsartattak? Oh én véghetlen boldog leszek, nem de? 'S mit kívánhatnék még ezen felül? Oh Julia, szerelmet, szerelmet kíván e' sziv. Mióta

először látam, mióta e' szív először emelkedett szenvedélyében, csak ezért kérék a' végzetet; a' gondolat, hogy valaha enyémnek nevezhetem, szebb vala, mint hogy reményleni mertem volna, 's én boldog leheték annélkül is; ha szeretve tudám magamat, mit bántam a' többit én. Ha a' napot fellegek borítják, a' föld még is világos marad, míg egén áll, ha ragyogni nem látjuk is; oh 's én boldog leheték távol Juliántól, csak tudva azt, hogy lelke felém sugározik, 's csak idegen akadályok tartják távol tőlem. De szerelmet kívántam, lángoló szerelmet, minő e' szívet tölti, véghetlent, öröklőt; lelkemet adám szerelmemnek 's lelket kérék; mit ér a' test nekem? nem éldelni, szerettetni akartam; mit ér birtoka? önnek több mint hogy egész boldogsága' feldulása nélkül adhatná, nekem nem elég. Julia hallgatott, de meghatva néze rám, 's szemei könnyekkel teltek. —

Oh Julia! szólék elragadva; miért nem vala bizodalma hozzám! mikor atyja előtt gyermeki szeretettől kényszerítve örök hívséget esküdött, miért nem mondta akkor, mingyárt mihelyt magunk valánk, hogy az ígélet csak kényszerített vala? Fájt volna, de akkor szívem még nem szokta meg a' gyönyört, 's türhetém. A' föld' legboldogabb embere egy pillanatig, miután ez eltűnt, legalább azon öntudat vigasztalhatá lelkemet, hogy Juliám bizott lelkemben, 's hogy nekem köszönheti boldogságát. Atyjához mentem 's mondtam volna, hogy nem szeretem, vagy hogy szavam már lekötve levén, nem teljesíthetem ígéletemet; atyja megvetett, a' világ talán rágalmazott de Julia becsült volna, 's én megeleégedhetém. De most, oh hogy most kelle erre jutnom; hogy miután már hozzá szoktam a' boldogsághoz; midőn egész jövődömet ez egy reménnyel összekötém; miután szívem olly biztos vala jövődöjében, hogy már elfeledé vigasztalni magát; hogy most, miután, mint a' holdkóros, a' gyönyör' legmagasbb fokára

érék, kiáltja fel egyszerre nevemet, hogy ébredve illy magasról lezuhanjak 's elveszszek; hogy most, miután az édes italt vég cseppéig kiürítém, mondja, hogy méreg vala, 's hogy vesznem kell, oh Julia, az kegyetlen vala.

Gusztáv — szöla Julia mindig inkább meghatva — mi hasztalan' kinozza ön magát.

Ne szóljon így hozzám, — szölék elfojtva fájdalmamtól — ne legyen olly nyájás az iránt, kinek esztelen szerelme szivének bizonynyára csak fájdalmat okozott; e' szelid hang újra felveri szivemet 's nekem nyugalom kell. — Mit használ? mi szükséges, annak történni kell, később vagy elébb úgy is; minek ez új meghatás. Atyjához fogok menni, 's meg fogom mondani, hogy szavamát nem teljesíthetem, 's azután ne féljen, jelenlétem nem fogja többé bántani nyugalomát, az öreg rám fogja halmozni egész megvetését, átkát talán; de ön atyjának kedvese fog maradni, önt szeretni, csodálni fogja az egész világ, mint eddig, 's ez elég nekem. Könyeim zápoként törtek ki, Julia megszorítá kezemet. 'S ön — szöla lágy hangon — ön ki engem úgy szeret, ki nélkülem nem élhet?

Én — szölék — 's ki szól rólam? mi vagyok én hogy boldogságom számba vétethetnék, ha Julia' nyugalomáról van a' szó? Isten vagyok - e, hogy áldozatokat kívánhatnék, vagy ha nyujtatnának, elfogadhatnám annélkül, hogy önmagamát meg kellene vetnem. Oh Julia! legyen boldog, bár hogy', bár ki által, szölék elfojtott hangon: 's én megeleégszem. Én áldani fogom végzetemet, 's büszke lenni, valahányszor arczain öröm ragyog fel. Csak boldog legyen, hogy e' sziv soha meg ne bánja tettét, 's legalább azt érezhesse vigasztalásúl, hogy nem hasztalan' vérezett. Julia sirt. Ne sirjon, angyal ne sirjon értem! hisz' egyszer még is boldog valék, ha bár csak képzetemben,

de boldog, mint senki más e' földön nem volt; 's e' családás' emléke édesebb leend, mint másoknak egy egész élet teli éldeletekkel. És, hisz' ön nem fog egészen felejteni, nemde?

Gusztáv, szóla Julia remegő hangon: szeretlek. Szeretsz kiálték föl szinte elijedve a' véghetlen gyönyör' érzetétől, melly keblemet eltölté: Julia szeretsz? az istenért ne tréfálj velem.

Szeretlek, szóla nyugott hangon. Magamon kívül valék, keze ujjaim közt remegett, lángoló arczain záporként patakzottak könnyei. Ó istenem, kiálték fel: add egy angyal' szívét e' kebelnek, hogy elbirhasson ennyi boldogságot! karjaim közé szoritám kedvesemet. Oh a' sziv erősebb mint gondolnok, hogy ennyi gyönyört érezve egyszerre meg nem szakad boldogságában.

Később Julia elbeszélé, hogy Valmontné szeret, 's hogy e' vallomás, mellyet neki ma reggel tett, 's melly szívének annyira fáj, vala az, mit tőlem el akara titkolni. Én hittem; mit nem hittem volna Juliámnak? Még az estve egy levelet adott által, mellyet Valmontnének saját kezéhez kelle adnom. Más nap menyekzónk egy hónappal közelebbre vala határozva.

XXXV.

A' menyekző' napja közelgetett, képzelheted boldogságomat; minden óra, melly elfolyt, vezetete boldogságomhoz, 's még is mindenik olly szép vala, hogy alig örülheték elfolyásán. Mint az, ki egy tetőre hágva örül a' véghetlen kilátásnak, melly fenn vár reá, 's már alig várhatva az éledelet' pillanatját, siettetett léptekkel akarna haladni; de ha körültekint, olly bájló tájakat lát maga körül, hogy alig folytathatja utját, 's szinte már nem is akarna tovább menni, annyira meg elégszik azzal, mit már lát, illyen valék én; megelégedett, sőt boldog, 's még is teli reményekkel. Oh barátom! vannak órák e' sötét élet' közepe-
te, mellyekben átlátjuk: hogy a' rege a' paradicsomról, való lehet még e' világon is.

Majdnem mindig maguñk valánk; mióta Valmontné-
nak Julia' levelét átadtam, nem jöve házukhoz, 's így a'
végső kellemetlen érzemény eltűnt, melly keblemet ez asz-
szony' jelenlétében eltölté, főkép az utolsó időben, hol
magamat általa szeretve gondolám. Minden férfiszívnek
— vagy legalább annak, ki még hiúság által egészen meg
nem romlott, — kellemetlenebb érzeményt nem gerjeszthet
semmi: mintha magát olly asszonytól látja szeretve, ki
iránt vagy nem érezett, vagy nem érez többé hasonló érze-
ményeket; szinte elszégyenülünk hidegségünkért; 's meny-
nyivel inkább iparkodunk még egyszer felfűni a' lángokat,

annyival hamarább oltjuk el még a' végső szikrát is, mely talán hátra maradt. Eleget iparkodtam Julia' kedvéért eltitkolni érzeményimet; eleget küszködtem önmagammal, Valmontné' jelenléte mindig kellemetlen vala szívemnek, 's nem legkisebb örömeim közé tartozék, hogy nem kelle őt látnom, 's még Julia is az egész idő alatt nem mene Párisba. Haszontalan parancsolunk a' szívnek, zsarnok az, mellynek határozatát néha a' legkisebb ok feldönti, mellyet egy virág' illata, egy kép, egy hang felgerjeszt vagy nyugalomra szenderít; 's melly ellen még is egész férfi erőnk 's akaratumk tehetetlenek: mint a' chalifa, kit egy rableány kormányoz, még is száz nemzetet tart lánczokban. — Ki tudja, talán vannak előérzetek is a' világon.

Sok szükséges arra, hogy boldogok legyünk: mert a' szív soha nem kevésbé elég önmagának, mint örömei közt. Hogy boldognak érezzük magunkat, szükség, hogy minden egyhangban legyen körülöttünk, hogy sehol fájdalom ne lépjen előnkbe, sehol még csak érzéketlenség se; mert miként a' rózsa, úgy a' szív is, mennyivel inkább nyílik virágzás közt, annyival könnyebben veszi színes leveleit a' legkisebb érintésnél. — Körömben mind ez megvala: a' merre csak fordulék, öröm sugározék előmbé; az öreg már egészen felüdült, majd egy régi billikomot, vagy drágaságot ada leányának, 's egy családi történetet beszélve hozzá, mosolyogva megjegyzé: hogy banquier uraimék, minden gazdagságok mellett, illy dolgokat, mellyeken ennyi emlék függne, még sem adhatnak leányaiknak; majd velem jára fel 's alá kertében, vagyonbeli viszonyainkról szólva, 's milly gazdagok leszünk e' házasság által; 's egész valója szinte megifjodott örömeiben. A' cselédek vig arczokkal jártak körülöttünk, mert Juliát szereték; maga a' természet örülni látszék, nyarának egész pompáját kitarva; maga az ég fellegtelenül boltzott felettünk. E' napok szebbek valának mint sem leírhatnám.

Armandot ritkán látám, az öreg e' napokban nem folytatá munkáját, 's nem mehetvén még Párisba önmaga, Arandra bizá a' menyekzönkhöz szükséges minden előkészületeket; mikor utolszor nálunk volt, 20,000 frankot ada neki előttünk, gyöngyök' kifizetésére, mellyeket Julia' számára vett, azóta nem láttuk őt.

Történt, hogy még némelly foglalatosságim levén ügyvédemmel Párisba menék; a' doctor nem vala otthon, Armandot nem találtam, 's rosz kedvüen járék ide 's tova a' városban, várva az estvét, mikorra inasa hazajövetelét ígéré, 's így értem a' Palais royalba. — Én nem szerettem e' helyt soha; tudod, mennyire utálok a' politicát, 's mi kevés érdeket gerjesztének bennem kis csatái 's győzedelmei, mellyekben annyi vita után még olly kevés vívódott ki. Légyen, hogy atyám' hideg okoskodása semmisité az ifjú' ábrándjait; légyen, hogy maga természetem, melly mindennek csak költői oldalát akarva megragadni, 's a' valót képzelmenél alábbvalónak, vagy legalább durvábbnak találva, ismét új tárgyakat ragada meg helyette; nem tudom, de annyi bizonyos, hogy, főkép mióta Juliát szeretém, a' politicában nálam közönbösebb ember nem vala, 's hogy talán ez egyik fő oka későbbi szerencsétlenségemnek. — Ez életben, hol annyiszor csalódunk, nem jó, hajónkat egy horgonyra biznunk; nem jó, egész boldogságunkat egy, bár mi fennséges tárgyban vagy személyben helyheztetnünk, 's ha bár önszivünk volna is, mellyen kívül élvezetet keresni nem akarnánk. — Mint a' dús nem egy helyre teszi pénzét, sőt külországokba küldi néha vagyonának egy részét, hogy itt megfosztva, legalább mindig valamie maradjon, mi tovább kamatol: ilyen legyen az ember, mennyivel több kártyákra teszi szive' kincsét, annyival biztosabb, hogy mindenét elveszteni nem fogja. Napoleon fia' képénél vigasztalá magát egy világ' veszte után, 's hány embernek nyujta ismét enyhet a' világi zaj,

egy kedves lény' veszte után. Én, fájdalom! nem ezek közé tartozám, 's elvesztve azon egy tárgyat, mi által boldog valék, 's miért magamat feláldozni kész lettem volna, szükségkép szerencsétlenné, 's mi rosszabb, önössé váltam. De hagyjuk ezt. A' politica, mint mondtam, gyűlöletes vala előttem, 's még is nem lépheték soha e' roppant palota' oszlopai alá annélkül, hogy az egész zendülés, 's vele száz szomorú kép nem emelkednék lelkem előtt.

Ha e' ház' óriás kőfalai előtt állok, mellyek e' nagy emberi mozgalomra olly hidegen, olly mozdulatlanul néztek le; ha az elvadult nép' ösvényeit járom, akkor e' nagy kor' eleven képe áll előttem, 's elszomorodom. — Nem mintha azt szánám, mi általa elveszett, 's mi szívemnek épen olly érdektelennek látszik, mint a' jelen állapot; de mert eszembe jut, mi gyengék 's alávalók vagyunk, még történeteink' legfenségesb pillanataiban is; 's mennyit kell felejtenünk, mi távol állunk a' legcsodáltabb koroktól, hogy az egyeségek' undokságát felejtve, a' nagy egésznek örülhessünk. — Illy gondolatok töltének el ez nap is, midőn a' Palais royalban fel 's alá sétálék. A' hosszú oszlopfolyosókon nap árasztá el sugárait; száz bolt előtt minden, mit a' luxus csak kigondolhat, kitérve állt, 's a' fasorok alatt ezerek tolongtak vegyes tömegekben, örömfáradva, gondatlanul. — Így állt e' hely ötven év előtt is: akkor mint most tolongva gyűlt a' mulató sereg e' világos téren, vigan, míg a' szegény chifonier, vagy rongyos napszámos, a' nyomorúság' kinjait hordva szívében ballaga e' vegyes csoport között, bosszús gondolatokkal enyhítve éhségét. — Három év elmúlt, Demoulin Camil elmondta beszédét a' hárs alatt, 's a' nép megfosztá lombjától a' fát, hogy magának cocardokat készítsen, 's minden megváltozott. — Szomoruan, levert szívvel ballaga az egykor vígadó a' hosszú folyosókon körül; 's a' napszámos fölemelt fejfel állá a' szónok előtt, ki az udvaron a' Bas-

tílle' ostromáról beszéle, 's a' népet multjára íntve tettekre buzdítá. Három év 's egy új világ! 's hát mi fog történni azon háromban, melly most következik? — így gondolék magamban, 's elborzadék a' gondolattól. A' zendülés Franciaországban bevégezve nincs, elég egy évet tölteni e' hazában azon meggyőződésre, hogy a' pártok inkább fáradtan, mint leverve pihennek; 's mit hoz a' jövő? Olly nép, melly mint ez, annyi ideig foglalatoskodott politicával, melly minden kormányformát megpróbála, 's mindenikért vérét ontá, hihetőkép egy pusztá factumpál, minő a' juliusi zendülés, megállani nem fog, ha maga a' kormány' fennállása nem intené naponként a' zendülésre; 's mi fog történni, ha e' nép még egyszer fegyvert ragad? Oh szomorú egy gondolat ez! 's ha visszatekintve a' multa, szívünk már emelkedik annyi dicső emlék között, 's esziünkbe jut, mennyi egyes fájdalom rejtődzik pompás bibora alatt, hány kunyhó álla lángokban, 's mennyi remény enyészett a' tűz között, míg az egészen illy fény áradhata el, 's ha körültekintve a' sötét jelent látjuk, még a' hazafi' szeme is könnyekkel telhetik el.

Sokáig jártam körül az udvaron; végre esni kezdé, 's nem tudva mit csináljak: egy játszó házba menék. — Minden hibák 's emberi tévedések közt nincs egy, melyet annyira gyűlölnék, mint a' játékot; nem mert olly szörnyűk következései — mert hisz emberi sorsunk, lakolni minden élvezetért, 's minden szenvedély, mennyivel több gyönyört nyújt, annyival több veszélyekkel fenyeget —: de mert a' játék lelkiünket elrontja, 's mert nincs semmi, mi rosz tulajdonainkat inkább kifejtené. — Mert mi a' játék? Vannak emberek, 's voltak az újabb korban nagy írók, kik e' hibát, felruházza a' költészet' szép köntösével mentegezni akarák: szép a' sorssal szembe szállni, így szólnak; szép egész jövőnket egy pillanat' eseményétől felfüggeszteni, 's ki tudja, mi más pompás

mondákat hozva fel állítások' mentegetésére. De valljon e szenvedély, melly olly költőinek hirdettetik, mi más, mint fősვნყség; alávaló aranszomj, csak abban különbözött attól, melly a' vén fukart lelkesíti, hogy meggondolatlanul választá útjait. — De a' való játékos, így szólnak ök, nem pénzért játszik, neki csak az emofio kell, az izgalom, melly eltompult érzékeit fellázítsa ismét. 'S valljon hát az, ki érzeni nem tud, kit e' világ' szépsége meg nem indít, kinek keblét szerelem föl nem melegíti, kit haza vagy hit nem lelkesít, 's ki egy halom arany előtt érzékeit fellázadni, keblét lángolni, fejét szédelgeni érzi, nem fukar-e? ő, ki előtt az egész világ nem ér fel egy pár arannyal, ki családját elhagyja, kedvesét visszataszítja, sőt az öröm' poharát undorodva ellöki magától, csak hogy miután egy hosszú éjen át a' zöld asztalnál fáradott, telt zsebekkel térjen haza; 's ismét ne éldelje nyereségét, hanem eltegye új játékára, aranyhalma' dagály- 's apályain függve szemével 's nem ismerve más örömet ezen kívül; ő nem volna fukar?

Ha fiatal embereket arra intünk, hogy ne játszanak: közönségesen rossz utat szoktunk választani. A' játék' következéseiről szólunk, 's hogy növendékünket elijeszszük, egy szerencsétlen játékos' képét állítjuk elébe; megmutatjuk: hogy' haladott fokról fokra mindig tovább, míg végre inség, 's a' legszörnyebb vétek vala első hibájának következése. E' mód, mint nevelésünkben majd nem minden, véleményem szerint hibás. Veszélyek' eszméje fiatal embereknek ámitóbb, mint elrettentő; mert a' szív ifju korunkban annyira megszokta a' reményt, hogy jövőt festve magának, a' valószínűség ellen is mindig csak a' szebb oldalt látja képzetében; 's ha végre néha eszébe jutna is, hogy reményi csalhatnak, erősebbnek gondolja magát, mint hogy a' baj' gondolata előtt elrettenne. — A' fiatal embernek egy szerencsés játékost kellene festenünk. Meg kellene

mutatnunk a' nyomorultat pénzhalmai megett; halványan ül ott, annyi álmatlan éj után nyer: de a' sors' kereke el-lene fordulhat, 's arczain a' félelem' bélyege áll; évekig re-megett így, 's nyert mindig, 's mindig remegett, mint a' gonosztevő pillanatról pillanatra várva elhalasztott bünte-tését. 'S most a' koczka ismét hangozott, nézd csak, hogy mosolyog; e' koczka egy család' boldogságát temet-te el, talán egy emberélet függ síma felszínén, 's ő mo-solyog; mit bánja ő? hisz' nyert; hisz' aranyhalma ismét növekedett; ha ezereken szenvednek, ha minden frankon vér függ, ő örülni fog még is; hisz' ő is veszthetett volna, ő nem csalt, 's ez elég nyomorult lelkisméretének. — Oh ha fiatal embereknek mutatnók, ha megmutatnók, mi önössé válik a' legjobbak is játék által, mint tanulunk végre barátink' szerencsétlenségén örülni, felejtteni min-dent egy pár arany felett, talán nem ülnének játszó asztal-hoz soha életükben.

Az első szoba, hol én álltam, tömve vala játéko-sokkal, 's miután egy ideig a' kétségbeesett, vagy szilaj örömben sugárzó képeket látam, 's a' rouge et noir, pair impair' egy hangú zaját megünám, elmenék a' másodikba. Itt csak kevesen ültek; 's a' nézők feszült figyelemmel lát-szának várni a' játék' kimenetelét. Le jeu est fait, szóla végre rekedt hangon a' 'croupier, a' kerék peregve körül-futott, halotti csend volt a' szobában, végre a' golyó meg állt. Rouge perd, hangozék ismét: 's egy halvány arcú ifjú kelt fel az asztaltól, 's míg kalapját vevé, 's a' kétség-beesés' nyugott kifejezésével az ajtón kimene, a' kerék tovább forgott. — Armand vala. — Szegény ifju! szóla egy tiszteségesen kinéző öreg ember, kit hihetőkép mint en-gem csak az eső hozott ide. Sokat vesztett-e? kérdezém remegve. Legalább 10,000 frankot mióta itt vagyok, 's ki tudja talán életét. — Eliszonyodtam 's futottam utána, de hasztalan; míg kalapom kiadatott, mellyet beléptemkor,

szokás szerint létevék — 's a' lépcsőkön leértem, már nem vala a' kertben. Lakására mentem, 's nem vala ott, utczáról utczára futottam hasztalan; végre fáradtan 's megázva, mert szüntelen esett, a' palais royalba tértem vissza, 's még egyszer a' játszó szobába, vélve hogy talán visszatért, nem vala itt sem. —

Ismerni akarám szerencsétlenségét egész kiterjedésében 's elmenék a' drágaságáruhoz, kinél Julia' gyöngyei vásároltattak. — Áruk nem vala lefizetve; még csak most látám az örvényt, mellybe barátom elmerült egész mélységében. A' rábizott pénz el vala vesztve 's mit tehete még. Feltevéem magamban, hogy ez adósságot holnap kifizetem, 's vele szólni fogok, egész vagyonomat megmentésére áldozom. De mi történhetik holnapig, mit nem tehet egy kétségbeesett egy hosszú éj alatt, 's hol találjam őt? Illy gondolatokba merülve járék fel 's alá a' fasorban; végre egy asztalhoz ülve szomjam' enyhítésére fagyaltat adaték magamnak; be akarám várni az éjt, hogy még egyszer fölkeressem lakában, mert el valék tőkélve, hogy Párist el nem hagyom, mielőtt véle szóltam. — Már besötétedett; a' folyosókon hosszú sorban égtek a' gázlángok, 's a' kert, hol csak most gyújtattak a' lámpák, kétes világban terjede körülöttem, annyival homályosabbnak látszva, mennyivel nagyobb fény környékezé. Az eső megszűnt, 's a' tisztuló egen már egyes csillagok terjeszték fényüket. — Én felnézék tiszta fényükre, 's nyugottabban dobogó szivemben Julia' képe támada fel ismét. — Ábrándjaimból beszélgetés ébreszte fel: Armand szava vala; hátam megett ült egy asztalnál, de a' tárgy, mellyről szóltak, olyan vala, hogy első pillanatban kíváncsiságom-, később szeméremtől viszatartva meg nem fordulék, 's így először életemben, bár mi kmosan, 's belső szégyennel hallgatództam.

Én ma ismét vesztettem, sokat vesztettem, szóla Armand. Szánom, igen szánom — felele a' másik — de a' szerencse' kereke meg fog fordulni ismét.

Ha van mivel forгатni — szóla rossz kedvűen Armand — de — egy szóval Salamon uram! nekem ismét pénz kell.

Kinek nem kellene az itt Párisban? felele a' másik minden közöbösséggel — ha a' Szajna ma tallérokat forгат víz helyett, higyje el, a' szegény Roueniaknak nem jut belőle egy csepp sem.

Hagyjuk az enyelgéseket — viszonzá Armand, lát-szólag vesztve türelmét — nekem pénz kell, 's öntől, 's mingyárt. Uram, édes örömet — szóla közbe a' másik egy uzsorás' minden kellemetlen nyájasságával — de ki tehet róla ha nincs.

Nincs, szakasztá félbe Armand: önnek nincs? 's hát kinek volna ha nem önnek, ki az egész ifjuságot kezeiben tartja, 's ma holnap minden jámbor párisi atyának örökösse leend. Nekem szükségkép pénz kell, kérjen százat egy hónapra, ha tetszik, de szerezze meg még ma.

Hisz' ön tudja — felele a' pénz' embere — mi szívesen szolgállok, főkép önnek, kit annyira tisztetek, de — — 'S ismét de — szóla közbe haragosan Armand. — De hát — folytató a' másik nyugottan — természetesen egy hónapi fizetés, 's száztól száz, 's hát mennyi kell? — 10,000 frank — szóla Armand kis habozás után 's halkabban, mintha maga szégyenlene ennyit kérni. — 10,000 frank — sohajta fel a' másik — de tudja-e ön mennyi ez: 10,000 frank? ez a' provinceban nagy örökség; ha lányomnak kiházásításul adom, száz völegényt talál egy nap alatt, 's ön azt csak olly könnyen, olly röviden mondja ki.

Egy szóval — szakítá félbe Armand — nekem 10,000 frank kell, 's kérdem, megfogja-e szerezni? Lehetetlen uram, egyáltalában lehetetlen, viszonzá a' másik; mit gondol ön, honnan vennék én ennyi pénzt?

De Salamon uram, édes Salamon uram, szóla Armand elfojtott hangon: e' summa becsületem' megmentésére szükséges; lássa, nyíltan szólok, ön mindig barátságos volt irántam, szerezze meg e' pénzt 's mig élek háladója leszek.

Lássa ön — szóla a' másik, kávék kanalával findzsáját pengetve, illy embereknek mint mi, nem kellene játszani, az nagy, gazdag uraknak való, lássa ön, nekünk még szereznünk kell.

Tanácsa jó, igen jó — viszonzá Armand, 's hangja remegett, mintha belső megindulás szorongatná keblét — de most későn jön; csak most segítsen ki 's követni fogom, higgye el, követni fogom bizonyosan.

'S honnan fizetné pénzemet? kérdé a' másik emeltebb hangon: mert 20,000 frank, mivé kölcsönöm egy hónap alatt nőne, nem olly summa, melyet a' játékasztalnál olly könnyen nyerni lehetne.

Lássa Salamon — szóla Armand — önnek megmondhatom: e' napokban követségi titoknak leszek, kinevezésem annyi mint bizonyos, már azt mondják, hogy alá is iratott, és aztán — —

Majd gratulálunk — szóla közbe a' másik — szívünk-ből gratulálunk.

De édes jó Salamon uram — szóla Armand rimázkodva: ne enyelegjen, hanem segítsen. Ha szíve van, ha egy

ember' életét kockára tenni nem akarja, szerezze meg e' pénzt, 's joltevőmnek fogom tartani, második atyámnak.

Ez mind szép és jó, szóla amaz, 's öntől, ki velem mindig olly megvetően bánt, kétszerte örvendetesebb; de illy szegény embernek biztosság kell, 's ha csak valami kezeset nem tud találni, nem segíthetek. — De nincsenek-e baráti?

Barátaim, szóla közbe Armand keserűen: oh te jámbor, mintha bizony barátaink volnának, ha szükségünk van reájok.

Például, folytatá a' másik nyugottan: az a' fiatal gróf, kivel lakik.

Gróf — szóla Armand hidegen — 's én tőle koldulni nem fogok.

Vagy Dufey.

Dufey annyit tett már értem, hogy többet kívánni szerénytelenség volna — viszonzá Armand — azonkívül a' summa olly nagy.

Épen itt jön — szóla a' másik — nem hallgatva Armand' szavára; oda hívá 's az egész ügyet elébe terjeszté. Dufey egy pillanatig gondolkozott, végre megígérve a' kezesiséget, elküldé a' zsidót pénzeért, ki még egy pár phrasist mormogva a' nemeslelküségéről, elment. Nekem is egy kérésem volna hozzád, szóla Dufey végre halkabb hangon. Kérd éltetemet, rebegé Armand. 'S megígéred? — Esküszöm! — Ők elmentek. Én mély gondolatokba merülve hajtatók ki a' városból.

Más nap jókor reggel Párisba menék, 's banquieremnél pénzt véve, a' drágaságárushoz sieték, hogy őt Juliám'

gyöngyeiért kielégítsem. Az árjegyzék már ki vala fizetve még tegnapi, úgy beszélé a' kalmár: késő estve jött oda Armand, 's elhozá a' pénzt. — Meggondolám, mennyi áldozatokba kerülhetett barátomnak illy tetemes summa' megszerzése, 's mily kevés bizodalma vala hozzám, 's elkedvetlenítve tértem haza.

Előtermünkben Armanddal jövék össze, hidegen sőt látszó zavarral fogadá köszöntésemet, 's elsietett. Juliámhoz menék; ő rosziul érezé magát, reggel még jól vala, sőt Armanddal, mint komornája mondá, kétszer beszélt is, de azóta feje megfájult. Rosz kedvüen járék ide 's tova a' házban, majd Juliám' hogy' létéről tudakozódva, majd atyjával beszélgetve, majd ismét a' kertben andalogva. Sehol nem vala nyugtom. Julia olly szükségessé vált már szivemnek, hogy egy órát nem tudék eltölteni nélküle, 's lelkemet mintegy bús előérzet háborgatá szokatlan magányában. Ebédre nem jöve asztalunkhoz. Végre ebéd után magához hívatott.

Halaványabb vala, mint közönségesen, látszólag nyugtalan, 's felgerjedett, mit én csak betegségének tulajdoníték. Kérdezősködtem mint létéről, 's mondá, hogy magát ugyan jobban, de migrainetől elgyengülve érzi. 'S végre egy levelet ada, kérve, hogy Valmontnéhoz vigyem, 's magam várjak a' feleletre. — Kezét csókolám, ő remegett, 's mikor ismét kérdezém: mint érzi magát, kért hogy küldjem be komormáját, mert le kell fekiennie. Noha Juliát többször láttam hasonló állapotban, soha nem így fölgerjedve, 's midőn aggodalomtéljesen Párisnak vevém utamat, eltökélém hogy orvosát magammal hozom.

A' marquisenál Dufeyt találtam: épen egy levelet olvasa előtte, 's midőn belépék, átadá, hogy maga minden végig rajta. Arczain öröm sugározott, 's mikor levele-

met átadva én is, Valmontné a' mellékszobába ment, mint mondá, némelly rendelések' tételére, 's én Dufeyvel magam maradtam, szinte meglepett vígsága. Így ez embert nem láttam soha, 's noha féltékenységem egy idő óta megszűnt, 's most midőn Julia' betegségéről beszélék, 's különbözőségét látám, mellyel tréfáit folytatá, magamat még nyugottabbnak érzém, nem irhatom le, mi kellemetlen érzeményt gerjeszte e' beszélgetés. Legyen, hogy az ember is, mint az állatok, természetétől bizonyos ösztönt bír, melly által ellenének jelenlétét megérzi; legyen, hogy a' szív azt, kit egyszer ha bár igazságtalanul, gyűlölt, később átállatva hibáját gyűlölni meg nem szűnik, — elég, Dufey' jelenléte nekem kellemetlen vala, 's szinte könnyedve érzém keblemet, midőn Valmontné a' tereembe visszatért, 's még egy szót suttogva Dufeynek, ez utóbbi elment.

Tudod, mily viszonyban állék Valmontnéhoz, 's ha meggondolod, hogy azon asszonynál valék, kitől szeretetve mondtak, 's ki iránt inkább elidegenedést éreztem; hogy mint egy másnak jegyese valék ott, képzelheted állapotomat, mellyben órát óra után folyni láttam.

Már gyertyák gyújtattak, Valmontné maga is nyugtalan vala, a' komornyik még nem tért meg a' kívánt holmival, 's Julia kért, hogy ne ereszsen haza azok nélkül; illyekkel tartóztatva még maradnom kelle, s' otthon Julia betegen! — hosszabbnak idő még nem látszott soha. Beszélgettünk, 's Valmontné eszes asszony vala, de végre a' tárgyak elfogytak. Csak szívünk azon kimeríthetlen forrás, mellyből beszélgetésünk unalom nélkül foly; ha ez halgat: az egész világ nem elég csak egy óra' kellemetes eltöltésére.

Már kilencz múlt, 's nemtűrhetve tovább a' várakozást, mondám: hogy orvost kell kivinnem, hogy Juliának azon

holmira ma szüksége ugy sem lehet, 's hogy majd holnap jókor reggel jövök, 's mindent a' marquise' cselédjeitől átvéve, kiviszem még mielőtt mátkám felébredett.

Valmontné látszó zavarba jött, tartóztatott, de hasztalan; végre rám vetve szemeit kérdeze: Valóban olly annyira szeretem-e Juliát?

Valami különös vala e' kérdésben, 's viszonyaimban valami ollyan, mi zavarodásba hozott. Annyit hallám, hogy ez asszonytól szerettetem, míg végre magam is elhivém, 's szavakat keresve, mellyek érzeményeit kevesebbé sértsék, hallgaték.

Ismétlé kérdését; 's még inkább meglepéve, végre kérdezém: hogy' kételkedhetik?

Semmiben nem csaljuk minnenmagunkat annyira, mint érzeményben — szóla Valmontné — 's természetesnek fogja látni, hogy Juliának leghivebb barátnéja e' pillanatban, hol egész jövője forog fenn, e' kérdésre jogolva van.

Felszabadulva aggodalmamtól, 's szinte szégyenlve elhihtségemet, melly által Valmontné' kérdését más kútfőből magyarázám, szabad utat engedék szívemnek. Megmondám, miként szeretem Juliát: hogy éltemnek legszebb reménye teljesül, midön őt magaménak nevezhetem; hogy nem élhetnék nélküle, 's jövőmet csak neki szentelve boldogítani fogom: egy szóval elmondék mindent, mit csak szenvedelem sugalhat szavainknak, 's mit csak akkor mondhatunk, midön még szerelmünk elég való, hogy túlságinkat magunkkal is elhitetheti.

Valmontné hallgatott, lesüté szemeit, 's egész valójában annyi elfogultság, egy olly leirhatatlan vegyülete a'

bánat- 's zavarodásnak látszott, melly lelkeket nyugtalan-
sággal tölté. Kérdezém okát; ő elkerülve felelt előbb; vég-
re, midőn meggyőződésem, hogy valamit titkol előttem, 's ké-
rém hogy mondja meg, 's mentegetéseire mindig nagyobb
nyugtalanossággal ismét kérém, még egyszer kérdeze: bizo-
nyos vagyok-e Julia' szerehméről.

Mióta Julia maga mondta, oly meggyőződve valék
boldogságomról, hogy többé nem is kételkedtem; de e'
kérdés, 's Julia' levele, 's Dufey, ki csak előbb hagyá el e'
szobát, egyszerre egész féltékenységetem fölverék.

Valami történt, gondolám magamban: Valmontné-
nak valamit tudni kell, 's szenvedelmesen ismét kérdezém,
's ő ismét hallgatott. Végre, kétségbeesésig hozva bizony-
talanságom által, lábaihoz borultam, 's kértem mindenért a'
mi szent 's neki kedves e' földön, hogy ne titkolózzék előt-
tem. Mondtam: ha Juliától tudná, hogy nem szeret, most
mondja meg, hol reá még idő van; hogy keblemben elég
erőt érzek lemondani róla, de nem e' kétely' elbirására;
elbeszéltem mit Dufeyről gyaníték; 's hogy örökre há-
laadó leszek, ha a' valót, bár mi szörnyü volna, általa
megtudom, 's így megmenekszem attól, mi e' földön legin-
kább fájna szívemnek: azon érzeménytől, hogy Juliát bol-
dogtalanná tevém. Egész keblem úgy fel vala dülva új ké-
telyeim által, hogy a' legszörnyebb bizonyosság szinte
boldogságnak látszék ez állapot után.

Valmontné könyvelt szemekkel néze reám. Ön Juliát
inkább szereti mint gondoltam volna — szóla végre — szá-
nom önt.

Az istenért! kiálték magamon kívül: legyen irgalmas,
ne gyötörje e' szívet tovább; mondja meg a' mit tud, 's
ha az volna bár, hogy Julia nem szeret; sőt ha az volna

hogy mást szeret, áldani fogom e' hirért, csak e' bizonytalanságtól mentsen meg.

'S igéri ön, hogy semmit tenni nem fog, szóla a' marquise remegő hangon: hogy bár mi legyen mit hall, nyugott leend?

Igérem, szólék szorult szívvél.

Becsületére?

Becsületemre.

A' marquise a' mellékszobába ment. Egész testemen remegtem, soha nagyobb felgerjedésben szívem nem dobozott. Egy pár percz után kijött ismét. — Mit ön sejtett, szóla habozva — ön férfi, 's a' mit becsületére ígért, meg fogja tartani.

Mit ön sejtített, folytatá Valmontné: való — Julia Dufeyt szereti.

Semmisítve valék.

Olvassa ön e' sorokat, szóla tovább, a' levelet adva kezembe, melyet magam hozék: 's győződjék meg szavaim' valóságáról.

A' levél majd nem így szólt.

Beteg vagyok, annyira fölgerjedett szívem. Én Dufeyt szeretem, tudod, meddig küszködém ez érzemény ellen; de hasztalan, a' szív legyőzé akaratomat, nincs többé erőm ellentállani. — Midőn minap általad levelére feleltem, 's te barátságodra ígéréd, hogy többé levelet tőle elfogadni nem fogsz, akkor elvalék határozva. Gusztáv olly nemes lélek, 's annyira szeret, 's én meg valék győződve, hogy ha nem is boldog, legalább meg-

elégedett fogok lehetni karjai között; hogy, leányi kötelességemet teljesítve, szívem el fogja felejtetni régi érzeményeit. Hasztalan! A' levél, mellyet Dufey ma Armand által küldött, felvere képzelt nyugalmából, keblemben mindenhatóan emelkedék a' szerelem, nem választhatok többé. Mennyit szenvedek e' pillanatban, mennyit fogok szenvedni ezentúl, ha visszanezve multomra talán egy atya' átka, egy jó ember' szerencsétlensége áll előttem, az ég tudja; én csak azt tudom, hogy mást nem tehetek. Ha vétkezek, irgalmazzon az ég, miért teremte illy érzeményt e' szívbe. Legalább ő szeret, ő boldog lesz karjaim között! mit bánom én a' többit! Oh barátném! legyek elátkozott örökre, tegyem boldogtalanná atyámat, az egész világot, csak ő szeressen, 's nem fogsz panaszt hallani ajkaimról. Nem irhatok tovább; fejem olly zavart, hogy alig maradnak gondolataim, szívem remeg a' szótól, 's még is egy le nem irható boldogsággal telik el; ha arra gondolok, hogy övé leszek. Ma estve, ha besötétedik, 's atyám nyugodni ment, ő eljön. Armand által tudtára adtam, tartsd addig Gusztávot magadnál, akár mi módon. A' postolovak várnak, 's még éjfél előtt elmegyünk. Dufey egy messze követségre küldetett 's magával visz. Az ég áldjon meg szerelmedért. Oh! hogy így kell elhagynom beteg atyámat? Istenem, istenem! mi lesz belőlem. —

Mit érezék, midőn e' szerencsétlen sorokat végig olvasám, nem irhatom le; ha keblemben nézhetnél, 's látnád a' fájdalmat, melly azt még e' pillanatban is, hol közte 's közöttem annyi szenvedésteli év áll, csak emlékénel eltölté, sejdítenéd. — Hallgaték.

Valmontné vigasztalni kezde; lelkemet szörnyü nyugalom tölté el, millyen a' kétségbeesése. — Sok még rejtélyes vala a' levélben. Julia előbbi viszonyai Dufeyhez, 's főkép Armand' befolyása. A' marquise szinte örülve látso nyugalmamon mindent elbeszéle. Dufey már régen sze-

reté Juliát; atyja, nemesi büszkeségből nem engedé házasságukat, 's ők csak titkon láthaták egymást. Egyszer az öreg — nem tudni ki által — tudósított viszonyokról; de Julia, ki egy régi házi baráttól, kivel a' gróf boszúja' tervét közlé, megintetett, Valmontnének irt, 's ez Dufeyt vigyázatra intvén, az egész tovább is titokban marada. Magam vivém a' levelet Valmontnéhoz, magam segédeszköze csalattatásomnak. — Később Julia mindinkább meggyőződve atyja' rendíthetlen akaratjáról, 's szerelméről, nem győzhetve le félelmét, melyet atyja iránt mindig érezett, 's nem határozhatván el magát azon vallomásra, melly által boldogságomat elrontaná: föltevé magában, hogy Dufeytől megválík. 'S miután Dufey 's ő közötté némi viszárgások is történtek, 's főkép atyja előtt esküvel megígéré hogy enyém lesz, föltétele határozattá erősbült. Dufey többször irt, kért; de hasztalan: Julia visszakíváná elébbi leveleit, 's Valmontnét, ki közbenjáró vala köztök, barátságára kéré, hogy többé levelet tőle el ne fogadjon. — Armand által küldé hát végsorait. — Armandnak sorsa tőle függött, pénzzavarjaiból ő menté meg, szolgálja vala, 's megtevé akaratját. Milly hatása volt a' levélnek, Julia' soraiból láttam, nem vala több titok előttem. — Elbámultam. A' marquise egy rakás levelet mutatott, mellyeket Dufeytől Julia' nevében visszakért, 's mellyek még nála valának, ugyint azon utolsó is, mellynek olvasását jöttömmel félbeszakasztám. Néztém az irást, a' dátumokat; Julia' nevét, 's a' felírást; olvastam egyes mondákat, 's nevettem kinomban. Mikor magamat leginkább szeretve gondoltam; mikor legboldogabbnak érezém magamat: ő egy másnak irt! talán nevéte érzeményimet, talán kigúnyoló szenvedelmes ragaszkodásomat, 's én hittem. 'S Armand! ő, kinek barátja valék, mint senkinek e' világon nem; kiért éltemet adtam volna, 's ki megcsalt, egy kis hivatalért, egy pár ezer frankért eladott, 's most talán velők nevetett hiszlelékenységen. Keblemet egy nem ismért

érezmény tölté el, egy vágy, melyet még nem éreztem soha; de mellyről gyanítám, hogy boszú. — Fölvevém a' leveleket, 's kalapomat, 's el akarék menni. Valmontné előmbe állt. Hová megy ön? szóla nyugtalanúl. Mátkámhoz, felélék keserűen.

Az istenért' Gusztáv — szóla kezemnél fogva — gondolja meg mit tesz: legyen férfi.

Férfi! nemde férfi? — szólék nevetve — elég sokáig valék gyermek; elég sokáig hittem, nevetségig hittem; de ne féljen, most férfi leszek, 's legalább kaczagtatni nem fogok többé.

Gusztáv! — szóla Valmontné — emlékezzék ígéretere, becsületszavára, 's ne hagyja megbánnom, hogy kívánságát teljesítém.

Oh ne féljen — szólék remegve — én nyugott leszek, nyájas, jó módu, én nem fogok hántani senkit, csak elejébe akarok lépni leveleivel, 's kérdezni: miért csalt? kérdezni, miért rontá éltemet? miért esküdött hivséget, ha mást szeretett? miért kaczagá érzeményemet más' karjai között? kérdezni — — mit tudom én! de látnom kell őt, ki kell mondani átkomat, vagy veszni az érzemény' feszítő sulya alatt. Oh ne féljen, barátnéja biztos előttem, ő élhet, ő bődög lehet; mi közöm nekem asszonyokkal, nekem vér kell. De az, kiért szivemet porba tiporta, kiért szerelmemet megveti: élni nem fog, ő nem fog győződelmeskedni fölöttem; ő nem fogja álszánakozással kimondhatni nevemet, 's hogy kár értem, mert jó ember valék, 's tudja az ég mi mást; ő nem fog mosolygni kétségbeesésesen; 's nem Armand, — esküszöm, holnap hármunk közül egyfelé kevesebb él.

Ön szörnyü haragjában; de bízom szavában, szóla Valmontné: ön becsület' embere.

Becsület' embere? szólék eltagadva fájdalomtól, — szavam? 'S tudja-e ön mit érzek, hogy e' szavakra emlékeztet? vegye egy anyától el gyermekét, 's mondja: hogy könyei el fogják rontani szépségét; mondja hogy nem illik sírnia; hogy minekelőtte hirül adák, megígérte hogy sírni nem fog; hogy esküdött hogy nem fog könyezni: 's azt hiszi hogy megtartja ígérését? 'S ő nem többet vesztett mint én, 's neki nem szükségesebbek könyei, mint nekem vér. Ígélet, eskü, — 's nem ígért-e hivséget Julia nekem is? nem esküdte szerelmet ő is? 's most őt szerelme elragadta magával, engem a' gyűlölés, 's ki tudja nem erősebb-e ez.

Valmontné még mindig visszatartoztata, én szabadkoztam; végre elfelejtkezve mindenről félre tasztítam 's elmenék. —

Mikorra kiértem, nyugottabb valék. A' hallgató ég, a' csillagok; keblem' vészét kevéssé lecsillapították, 's szenvedélyeim helyett mind inkább egy le nem irható fájdalom von hatalmat lelkemen. Kocsimat a' kertkapunál hagyva gyalog menék a' házhoz. Minden hallgatott, csak Julia' ablaka álla még világosan. Felsieték a' lépcsőn, lábaim remegtek, alig haladhattam e' folyosón, hol valahányszor Julia' szobájához menék, lelkemet boldogság tölté el; e' küszöb, melly mint éden' kapuja csak boldognak nyílt mindig, 's most — — —

A' falhoz támaszkodám, hogy lélekzetet vegyek, oly feszült vala szívem. — Végre bemenék. A' komorna épen egy mátha' berakásával foglalatoskodott. Felijedve élémbe állt. A' grófné alszik, szóla remegő hangon. — Én magamtól tasztítva, benyitám Julia' ajtaját. A' komorna elfutott. — Elöttem Julia 's Dufey állott. Julia halványon szoborként állt ott, az asztalra támasztva kezét minden

tagja remegett: Dufey nyugodtan, arcán szilárd elszánás mutatkozott; halvány vala ő is, de a' lángoló tekintet, mellyet reám vete, mutatá, hogy nem félelemből. — Hallgatánk. — Lelkemben boszú, 's fájdalom küszködött, 's ha egy tör lett volna kezemben, nem tudom őt, vagy magamat döföm-e át vele; ekkor megnyilt az ajtó, 's a' remegő komornától követve háló köntösében az öreg gróf lépe a' szobába. A' cseléd, ki Julia' atyját, félve boszúmtól felkölté, elküldetett, 's magunk valánk.

A' gróf hallgatott; komor tekintetet jártatva körül, állt ott; soha oly tiszteletesnek nem látszott előttem mint e' néma fájdalom' súlya alatt. Végre Dufeyhez fordulva méltósággal így szólt: Hogy önt itt látom 's ez órában, csak azon megvetést igazolja, mellyet ön iránt mindig érzék. Mivel tartozik bántott becsületesnek, ha bár tegnaptól nemesedve, ön talán tudni fogja; 's ha bár más helyzetben inasom' unokájával szembe állani gyalázatnak találnám: ön bizonyos lehet, hogy ez úttal meg fogok feledkezni erről is, hogy egy semmirevakót megbüntessek.

Dufey' arczai égtek, egész valójában düh mutatkozott; de mérsékelve magát elfojtott hangon csak azt felelé, hogy készen fogja találni. 'S a' gróf lányához fordult: Julia, szóla, 's hangja remegett, 's agg arcának szilárd kifejezése helyébe, egy véghetlen fájdalom lépe.

Te életem' legszebb reményét rontád el; azok után a' mik történtek, Gusztáv szabad, 's én visszaadott szavával agg napjaimnak vég örömét vetem magamtól; szerettelek, 's te végnagjaimat véghetlen keservvel töltéd el; érted éltem, 's te tört döfsz szívembe; évekig nem vala más gondolatom, mint hogy boldogan lássalak, 's te gyalázatot hozál agg fejemre. Elátkozhatnálak, szóla elfojtott hangon, 's szeme villogott: elátkozhatnálak; de nem: mondj le e' férfiről.

Julia remegve állt előbbi helyén, földre sítve szeméit; hallgatott.

Mikor születtéll, folytatá az agg lágyabb hangon: áldám istenemet, fölemeltelek az éghez, 's örömkönyezve imádkozám: tartsd meg istenem! Szemednek tiszta sugára, 's gyermek ajkaidnak mosolygása mennyei boldogságot árasztja el lelkemen, 's számkivetve bár idegen földön, szegény 's elhagyott, e' pillanatban megfeledkeztem mindenről, olly gazdagnak érezém magamat birtokodban. Oh ne kényszeríts arra, hogy e' pillanatot átkozzam: mondj le e' férfiról.

Julia hallgatott.

Gondolj anyádra, szóla az agg ismét: de hisz' te nem ismeréd; gondolj hát egy lényre, ki csak benned élt; ki vég leheletéig csak rajtad függ egész szívével; ki kinokkal szült, könyvek között ápolt, remegve őrizé napjaidat. Mikor meghalt, áldást monda feletted, 's rám nézve így szóla hozzám: Szeresd Juliádat, ő helyettem fogja jutalmazni szeretetedet; ne végy nőt magadnak: ez egy gyermek több örömet, több háladatoságot fog nyújtai, mintha fiad volnának; szeresd őt egész szivedből. 'S én megtevém vég kívánatát; 's most midőn megöszültem, midőn siromhoz közelgek, gyermek nélkül álljak e' világon, hogy átkozzam anyádat 's végkívánatát. Julia! gondold meg mit teszesz: mondj le e' férfiról.

Dufey eskümet birja, szóla elfojtott hangon Julia: nem vehetem vissza szavamam.

'S nekem nem esküvél ellenkezőt, szóla közbe az öreg indulatosan: vagy talán az eskü, mellyet atyádnak tevével, nem köti le lelkisméretedet? De, folytatá nyugottabban: jól van; nem gondolám, hogy végnapjaimban arra jutok, hogy

ez embertől valamit kérjek; de legyen. Az úr Juliámat szereti, nemde szereti? szóla Dufeyhez fordulva: legalább mondá, bizonyosan esküvé hogy szereti; mutassa meg 's mondjon le róla. Dufey hallgatott. Az öreg folytatá: nézen reá, 's valljon azt hiszi-e még, hogy boldogítja, atyjától elátkozva, megvetve ismerőseitől, az egész világtól, veti magát ön' karjai közé, nem mert önt szereti még, nem mert boldogságot reményl; de mert esküje köti, mert feláldozza magát; valljon ön elfogadhatja-e ez áldozatot?

Julia azon korban van, viszonzá nyugottan Dufey: hol szabadon határozhat önmagáról, 's hol a' törvények e' jogát védeni fogják még atyja ellen is; ha ő magát szabadnak gondolja, 's csakugyan nem szeret, vissza lépek, máskép nem.

Jól van hát — szóla az agg ismét — most ismered őt, most láthatád egész alávalóságát; egy atya, kit ő megbántott, 's egész családjának jóltevője, leányaért könyörög előtte: 's ő hidegen a' törvényről szól, ő nyugottan elmondja, hogy gyermeke teljes korú, 's hogy mert tovább szerete mert sirjához közelébb áll, az atyának nincs joga már többé gyermekére. Mondd neki hát, hogy megvedted, hogy róla lemondasz, hogy még leányom vagy, 's az fogsz maradni.

Atyám! szóla Julia, 's szavában olly valami volt, melly szivemet mélyéig felrázá, ha tudná, ha csak sejdíthetné a' kinokat, mellyeket szavai e' szívnak okoznak: nem mondotta volna. De az ég látja szivemet, én nem teljesíthetem parancsait.

Nem? — szóla közbe az öreg, 's arcai égtek, gondold meg jól, mit teszesz, e' pillanattól függ jövendőd, 's ne felejtssd mennyivel tartozol atyádnak.

'S gondolod hogy ezt elfelejthetém? szóla közbe Julia, 's arczain egy keserű mosolygás lejte át, — hogy elfelejthetném, miképen ez éltet neked köszönhetem, 's a' kinokat mellyeket türök, 's az elnyomatást melly alatt szenvedtem, mindent egy szóval, mindent neked. E' szívben nincs egy fájdalom, szemeimből alig folyt egy köny, melly nem intene rád. — Julia elragadva fájdalmában mondá e' szavakat, arczai lángoltak; az öreg hallgatott. Azt mondod, hogy szeretél! folytatá Julia elkeseredve: oh ha azt hiszed, hogy az, mit irántam érezél, szeretet vala, szánlak: mert nem ismeréd az érzeményt. — Mikor még gyermek valék, szelid Máriám' gondviselése alatt élve kevés boldog éveimet, naponkint, vagy néha hetenkint egyszer jövél leányodhoz; arczod mindig komoly, 's szigorú vala hozzám; nyájas szavak helyett ajándékokat adál, 's én remegve csokolám kezedet. A' kiket körülötted láttam, mind olly mély tisztelettel szóltak felőled: hogy magasabb lénynek gondolálak, 's ha Máriát szobádból visszatérve annyiszor sirni láttam; 's ha láttam, mint félnek cselédeid, ha csak közelítél: mi csoda, hogy én is csak félelmet érzék jelenlétedben. Mária meghalt, 's kolostorba küldél; évekig alig láttalak egynehányszor, 's-akkor is csak pillanatokra; 's mikor tizenöt esztendő koromban házadhoz visszatértem, 's ismét tisztelőkkel körülfogva, ismét komoly fennségben láttalak: gyermeki félelmem nagyobb vala, mint annakelőtte. Gyöngyöket adál, fényes termekbe vezetél, mulatságról mulatságra hurczolál, mindent a' mit mások kívánhatnak bő mértékben éldeltem: de mindent, mert parancsolád, mindent engedelmességből, mellynél egyebet leányodtól nem kívánál, 's mellyhez végre ugy hozzá szoktam, hogy szinte elfelejtém, hogy akarnom is lehetne.

Ekkor jött első férjem házunkhoz, majd nem egykorú veled, hiú, gyalázatos ember, kit első pillanattól gyűlölni kezdék; de dúsgazdag, 's nagy családból való. Kevés

hetek mulva tudtomra adád, hogy férjem lesz. Nem ismerém még a' szerencsétlenséget, melyre elítéltél, egész mértékében; de borzadtam a' gondolattól, hogy életemet ezen emberrel kell töltenem. Borzadtam, de hallgaték; hisz' te nem kérdezed: szeretem-e, akarok-e nője lenni? ő gazdag volt 's nagy családból; 's szigorú tekinteted világosan mondá: hogy előtted hasztalan esdeklek. Hallgatva megtevék akaratomat.

Mennyit szenvedtem e' szörnyeteg' karjai között, magad tudod; végre az ég kegyesebb vala mint te, 's megszabadíta. — Huszonkét éves valék: nem vala asszonyi keserv, melyet nem ismértem volna, 's nem tudám mi az öröm. Ekkor láttam Caesart; soha ember ő előtte nem közelíte hozzám szeretve, komoly parancsolatidat hallám 's úgy nevezett barátneim' könnyelmű csevegését, de nem ismerém még a' szót, melly a' szív' mélyéből jöve, szívünkhez szól, 's melyet tőle hallék először; szerettem őt. Lett volna bár ki, keblem olly boldogtalannak érezé magát elhagyottságában, olly lángolón vágyodám érzeményekért, hogy talán mást is egyformán szerettem volna. Boldog valék egy pillanatig. De észrevevéd, 's leányodnak nem kelle boldognak lenni. Dufeynek nagyatyja szolgánk volt, szólál hidegen: 's nem szabad szeretned őt; mit bánád te leányod' könnyeit? mit bánád hogy szívének végörömét elvevéd? nevednek képzelt fensége fönn fog maradni, 's őseid nem fogják szemre hányhatni, hogy lányodat boldogitád. Engedelmeskedtem ismét, ismértem vasakaratomat, 's ellenmondás nélkül menék Avignonba. Ha szived van, gondolhatod, mit szenvedék; de mondd magad, hallottál-e tőlem egy ellenmondást, csak egy panaszt ajkaimról? Caesar utánam jött, én nem hallgaték reá: önelhatározásomnak tulajdonítva azt, mit parancsolatodra tevék, lemondék arról is, mi e' földön egyetlen reményem vala, hogy tőle legalább becsülni fogok; adott szavamra, hitemre emlékeztetett, 's én

enmagamat mondám hitszegőnek; meg fog vetni gondolám magamban, 's le fog mondani rólad, kirántja képedet még emlékéből is; boldogtalan léssz, de atyád' parancsolatainak eleget tettél.

Ha azokra gondolok, mellyeket érted szenvedék atyám, lelkisméretem nyugottan áll elődbe; te nem vádoldhatod leányodat. Csak ön, Gusztáv, az, szóla hozzám fordulva lágyabb hangon: ki ellen vétkesnek érzem magamat; de ha gyengeségem érzeményét sérti, higgye el, eleget szenvedék, 's ön talán meg fog bocsátani.

Caesar, folytatá Julia egy kis hallgatás után: jobban ismeré e' szívet, minthogy bár önvallomása után hitszegőnek gondolhatná. Ismeré atyám' nézeteit, 's a' hatalmat, mellyet fölöttem gyakorolt, 's nem szűnt szerelmére emlékeztetni leveleiben. Ekkor ütött ki a' juliusi zendülés. Ha előbb még néha reményheték, most mindennek vége vala, ismerem nézeteit, 's tudom, hogy azok után, miket Caesar e' napokban tett, soha megegyezéset nem nyerhettem el, 's hogy nincs hátra egyéb mint lemondanom.

De Caesar levelei szenvedélyéről szóltak; 's Valmontné tudtomra adá, hogy mingyárt a' zendülés után, egy neki ajánlott követséget csak azért nem fogada el, mert Párist, hol láthatott, elhagyni nem akará. Rég megszűntem enszerencsében bizni, kívánataim mind kedvesem' boldogságáról szóltak, 's mert ha bár ennyi hiveség örömmel tölté lelkemet, a' gondolat türhetetlen vala, hogy az, kit a' végzet talán nagy jövőre szánt, hivatatasát miattam tévesztené el, le kelle rontani végreményeit. Elhatározám magamat. Ön, Gusztáv, szeretett, ismerém nemes lelkét, 's ha nem is rokon érzetet, legalább való barátságot érzék ön iránt. Megírák Valmontnének szándékomat, 's ön szeretettve gondolá magát.

Bocsánatot, barátom, e' csalásért! eleget szenvedék érte; de mit lehet tennem? Látám hív szerelmét, meg valék győződve, hogy ha bár színelte szerelem által boldogíthatom; néném, kit annyira szeretek, élte' legszebb kívánságát látja teljesülve egyesülésünk által; atyám örülni fog, 's Dufey szabadon fog haladhatni pályáján, — mennyi boldogság függ tőlem, 's miként állhaték ellent! Ti férfiak, kik szabadságtok' érzetében magasabbat nem ismértek önmagatoknál, 's kik egy világot feláldoztatok, csak hogy önmagatok előtt le ne alacsonúljatok, nem tudjátok, hogy az asszony inkább szeret mint ti, 's hogy vannak pillanatok, melyekben mindent feláldozhat; vannak emberek, kikért évekig színelni kész; ti nem tudjátok, mi az: remegni egy ember előtt, 's nem merni a' valót kimondani; ti nem hazudtatok, mert nem szeréttetek, nem féltetek soha; a' mi sorsunk más.

Miért nem maradtam hív föltételemhez? miért fogadám el Caesar leveleit, miután eltökélém, hogy másé leszek? miért nem álltam ellent, mikor végre Párisba visszatérve őt híven találtam, 's szenvedélyinek nem állíthaték mást eleibe, mint föltételemet, melynek szivem az első pillanattól ellenmondott? mit tudom én. Ki szerelmében csak eszét követi, ki, mi előtt kedvesét megöleli, még számolhata, 's multat, jövőt el nem felejte föllázadt érzeményei közt: az nem ázeretett soha; 's ha ellentállni nem volnék gyenge, nem engedelmeskedtem volna atyám' parancsának, 's most boldog lehetnék.

Mikor ön, Gusztáv, Párisba jött, feltételem meg vala változva: naponként láttam Caesart, egy távol városrészben találkozánk, 's csak Valmontné, kinél ruhát változtatték, 's kocsimat váratám, tudá titkunkat. Képzelheti az érzeményeket, melyekkel önt látám; képzelheti a' kint, mely-

lyel szerelmének annyi bizonyítványai szívemet eltölték. Mikor ön Párisba először házukba jött, atyám' egyik jó barátjától tudtomra adaték, hogy atyám titkunkat ismeri, 's más nap Caesart rejtett lakásunkban megvárja. Ismerém atyámat, 's Caesart, 's remegtem a' találkozás' következtétől; de miután ön által e' veszélytől megmentettem, szívem nem vala könnyebb, mert most gyanítám először szerelmének egész szenvedélyességét; 's ha bár elébb eltökélém, hogy nyíltan szólándok önnel: ezután nem vala merészségem többé. Véghetlen nyugtalanságban éltem. Egy részről Dufey, kit véghetlenül szereték, 's kihez egy szent eskü kötött; más részről ön, kinek szenvedelmét egyszer önmagam növeltem, 's kit most el kelle hagynom; itt kedvesem, ott atyám, 's bár mit tegyek, egy mindig sértve általam!

Sokszor elhatározám, hogy önnek mindent fölfedezek; de ha végre eljött, 's szerelmét látám, 's érzém, mennyi fájdalmakat okozand vallomásom: ismét hallgaték; nem bírtam fájdalmát látni, 's végre mindent a' sorsra bízék. Ekkor történt atyám' szerencsétlen betegsége. A' végzet' útmutatásának vevém atyám' kívánatát, 's feltevém magamban hogy az esküt, mellyel önnek örök hivséget ígerek, meg fogom tartani. Caesar irt, én leveleit visszaküldém, 's végre Valmontnét kértem, hogy soha többé felőle ne is szóljon; szenvedtem, de erős feltételem nyugalmat ada szívemnek, 's néha egy nemét a' megelegedésnek. Ekkor jött Armand hozzám Caesar' levelével. Előbb nem akarám feltörni. De Armand' kérése, az ismert vónások, azon meggyőződés, hogy Caesárnak, ki soha meg nem bántott, legalább vég bucsúszavait nem taszíthatom magamtól, egy szóval egész valóm ellent monda föltételemnek. Feltörém a' levelet. A' többit tudja ön, én Caesart szeretem; ön érteni fogja tettemet.

Meghatva rebegék egy pár szót; az öreg gróf egy hideg tekintetet vete leányára. 'S hát elhatározott szándékod, szóla végre remegő hangon: elhagyni házamat?

Oh atyám! sohajta Julia: 's elüzné leányát színe elől? — Dufey' nője házamban helyt nem talál, viszonzá az agg komolyan: választanod kell.

Atyám! szóla közbe Julia: ne legyen irgalmatlan irántam; lám most ismeri szenvedéseimet, tudja mennyit küszködtem, mennyi ideig mondek le éltém' legfőbb reményeiről; oh ne taszítson el magától! nem ismeri Caesárt, nem tudja milly jó ő, 's miként szereti leányát; ő le fog mondani political pályájáról, mint egy atyát fogja szeretni!

Mint atyát! szóla közbe haraggal az öreg: engem mint atyát, ő az inas' fia? Elég! kértelek, 's te megtagadtad kéresemet; tenmagad vetéd a' koczkát, 's ha egykor eljönnek a' megbánás' napjai: tenmagadnak hányhatod szemedre-sorsodat. Ekkor az öreg az asztalhoz ment, 's csengett, itt van-e még a' notár, kit a' városból hivaték, szóla a' belépő komornához, 's midőn az igenezve felelt; fél óra mulva jőjön szobámba, 's rendeltessék oda akkora a' plébános is, és az öreg Lajos. Ön, szóla Dufeyhez fordulva: Juliával, 's te kedves Gusztávom maradjatok itt, hivatni foglak.

Az öreg kiment, egy tekintetre sem méltatva leányát. Julia Dufeyra támaszkodva zokogott, én az ablakhoz mentem, 's kinézve a' hallgató kertre, mellyben annyi boldog órákat tölték, lelkem leirhatlan fájdalommal küszködött. Végre az öreg grófhöz hivatánk.

A' magas aggszerű szobát egy pár gyertya világítja; az asztalnál, mellyen egy csomó iromány fe-

küdt, fejét kezére támasztva ült a' gróf; arczai halványok voltak, kezei remegtek, a' szoba' egyik sötétebb szegletében a' plébános és notár suttogtak egymással.

Az öreg Lajos, a' grófnak rég nyugalmazott szolgálja, urának ellenében állva, szokott figyelemmel követé minden mozdulatát, mintha parancsait várná. Mikor beléptünk, a' gróf leülni intett. Ismét hosszú hallgatás következék; végre a' gróf mintegy erőt véve magán, így szól.

Egy nagy titkot hordok szivemen. Siroomba vittem volna magammal, de az ég nem akará, hogy családomnak végivadéka egy hazugsággal szálljon sirjába, 's az idő eljött, mellyben fel fogom fedezni. Tudja mindenki, hogy a' zendülés' napjaiban atyám emigrált, Németországban éltünk, egy gazdag gróf' házában, ki egykor Franciaországban levén atyámmal megbarátkozott, 's az idegeneket szívesen fogadá. Két hét mulva egyetlen leánya nőm volt. Jámor de beteges asszony, kit soha nem szerettem, 's kit csak atyám' kedvéért vevék nőül. Atyámnak fájt, hogy szegénységünk miatt nevünkhöz illőleg nem élheténk, 's én elvém a' gazdag leányt, noha a' világ' kényelmeit éldelve naponkint inkább érezém, hogy boldogságát féláldozám. Szívem rég másé volt: egy szegény polgárleány, kivel véletlenül megismérkedtem, birta szerelmemet; 's ha bár nőm, a' mennyire hideg kedélye engedé, szeretve ragaszkodék hozzám: a' régiebb indulat' erősebb vala, minthogy legyőzhetém. Így múlt év év után, az öreg gróf meghalt, nőm mindig betegesebb lön, 's ha bár leányunk, kit öt éves, házasságunk után szült, ismét melegebbé tevé viszonyainkat, maga e' gyermek olly nyomorult volt, 's Máriámnak kis majd nem egykorú leánya, olly deli 's mosolygó, hogy még itt is, mintha a' sors akarta volna, az atya mint a' férj csak házán kívül érezé boldognak magát. Viszszahivatánk Franciaországba. Beteg nőm gyermekével

Németországban maradt. Mikor fél esztendei távol lét után visszatérék, leányomat sirjában, nőmet halálos ágyán találtam, 's csak hogy betegségét vég napjaiban ápolva eleget tegyek azon fájdalmakért, mellyeket hidegségem által okoztam, 's hogy a' jámbort sirjához kövessem. Az alatt atyám is meg halt, szabad valék, 's Mária, ki, míg ő élt, megegyedék szerelmemmel, most többet kívána. Elhagyta szülőit óvás nélkül, csak szerelmemben bizva követete eddig, 's most jogolva gondolá magát, hogy nőmmé váljék. De ő polgárleány vala, 's végre kérésére csak azt tehetém, hogy törvényes gyermekem' halálát elhallgatva, helyébe leányát, kit véghetlenül szereték, 's ki a' megholttal csaknem egykorú vala, törvényes gyermekemnek fogadám. E' leány te vagy Julia, Mária ki halálaig házamnál felnövelt, anyád. Lajos, ki akkor mint inas velem volt, tud minden környúlállást, 's ez írások bizonyosságot teendnek felöle, ha épen szükség volna, a' törvényszékek előtt is. Itt a' bizonyítvány törvényes leányomnak haláláról, szóla a' notárhoz fordulva, 's az írományokat általadva egyenkint: itt Julia' keresztelő levele; itt számtalan levél, mellyekben anyja e' viszonyokról szól, 's ha még több kell, a' városban, hol mint emigrans éltem, számtalan ember fog találkozni, ki mind erről bizonyosságot tehet; 's most, szóla Juliához fordulva: szabad vagy, anyádnak neve Müller volt, 's ezzel lépsz ki házamból. Önnek, folytatá Dufeyhez fordulva, hólnap 50,000 frank fog fizettetni, lányomnak egyetlen vagyona, a' notár ittvan, a' házassági szerződést feltehetjük azonnal.

A' gróf hallgatott, égő arczain véghetlen bánat 's elkeseredés küszködött, 's mikor az írományokat még egyszer átnézve 's öszveköttve a' notárnak átadá, egy nehéz sohajtás emelé mellét; mi többiek meglepetve állánk körülötté 's az öreg Lajos száraz kezével törülé szemeit. Julia nyugottan állt, arczai halványobbak voltak mint közönsé-

gesen; de semmi nem mutata felgerjedést vagy megindulást, midőn a' grófhöz fordulva, erős hangon így szólt. Hogy ön, — megállá egy pillanatig, később mintegy erőt véve önmagán, folytatá: hogy a' gróf úr születésemnek titkát csak ma közli velem; hogy mint törvényes leányát nagy névvel, 's dús birtok' éldeleti közt felnövelve szívemben reményeket gerjeszte, mellyeknek nem kell egykor teljesülniök; hogy a' város' közbeszédének tárgyává tett, kiről mindenki szánakozva szólánd, hogy míg egy szerény polgári körben boldog leheték, ha sorsomat követhetém; ifjuságom előítéleteknek, szívem' legszebb érzeményei egy névnek áldoztattak fel, melly nem vala az én nevem, talán jogot adna panaszokra: de ne féljen a' gróf, én nem fogok panaszkodni; inkább ismérem én a' kört, mellyben eddig éltem, 's inkább utálok régóta hideg alávalóságát, mint hogy belőle kilépni szerencsétlenségnek tartanám, vagy midőn azoktól, kik közt annyi évek által rokon szívet nem találtam, megválok, mást kívánhatnék, mint azt, hogy velek soha meg nem ismerkedve, szívem nem tanult volna kételkedni az embereken. De hogy anyámat csak most ismérteti velem, hogy midőn első gyermekéveimben szeretve simulék ápolómhoz, nem mondá soha, hogy anyám' keblén pihent szívem; hogy miután a' jámbor szív törötten meghalt, soha nem vezete sirjához, 's nem mondta: itt anyád ki évekig ápolt, fekszik, ki nem nevezhete egyszer gyermekének, ki nőni látott, 's mosolygani, ki kis karjaidnak öleléseit, gyermek szivednek vonzalmát érezve, nem hallhatá egyszer az édes szót: anyám, ajkaidról; nem éldelheté azon gyönyörteli büszkeséget, mellyel az anya gyermekére mutat, nem nézhete máskép mint remegve a' jövőbe, melly őt gyermekétől meg fogja fosztani, 's a' viszonyokat örökre elszakítja, melly a' dajkát, 's ápolót még egykor növedékéhez köti; — hogy nem hinthettem virágokat 's könyeket dombjára; hogy nem nevezhettem őt imádságaim közt, nem folyamodhattam emlékéhez keserveim között,

nem vágyódhattam utána mikor örültem, hogy boldogságot megoszszam, ezt hocsássa meg az ég; én csak sirhatok.

A' gróf zavarodva látszék, 's egy pár szót rebege: hogy mind ezt anyja' kérésére tevé, 's hogy leánya' boldogságát eszközölje.

Julia' ajkai keserüen mosolygtak. Boldogságot? szóla fájdalom - elfojtott hangon, az én boldogságot? mintha boldogságról szó lehetne, ha e' szívet szeretetétől fosztod meg; mintha volna valami e' földön, mivel egy anya' ölelését kipótolhatnád? Boldogságot! oh menj a' körbe, mellybe anyám' karjai közül kiragadva felvevél, 's kérdezd az asszonyokat, boldogok-e ök? Nézd őket fényes termeikben, szüntelen mulatságaik közt, 's kérdezd őket hódolóiktól körülfogva, megeleégstzenek-e? Nem érzik-e, hogy az asszonyi szív más valamire teremtett, minthogy hiúságának kielégítésén örüljön? Kérdezd, nem vágyódtak-e soha más örömök után, mint mellyeket körökben feltaláltak? 's miután e' vágy megszűnt, nem érzék-e üresen, sérülve sziveiket? nem ismerik-e azon életunt-ságot, melly a' szívet, felébredve néha érzékük' mámorából, eltölté? midőn végre láták, hogy csak éldéletet keresve, e' világon éldelhetni megszűntek; hogy mindig szinelve, végre érzeni nem tudnak többé. Oh de te azt tudád; 's mikor anyám a' polgárleány, ki e' szinpadot csak távulról nézve, benn egy fényes ragyogó világot láta, te jól tudád, hogy festett rongyokból áll, 's hogy az örömszin a' szinészek' arczain festék, melly alatt arczaik csak inkább elhalaványulnak, 's ellentálltal volna e' kérésnek, mint szegény anyám' könyeinek ellentálltal. De neked egy gyermek kelle, kire nevedet 's örökségedet hagyhas-sad; kit büszkeséged' kielégítésére eszközként használ-hass: 's engem vevél, mert épen legközelebb álltam; sze-

retet nélkül, mint most, hol terveidnek szolgálni megszün-
tem, magadtól elhajtasz. Jó hogy e' bizonyítványokat
megörzéd — szóla az irásokra mutatva — mert talán ké-
telkedhetném, hogy atyám vagy.

Dufey, ki ez egész jelenet alatt hallgatott, 's látszó
zavarodásban, majd az irományokra, majd a' notárra néze,
végre bizonytalan hangon 's sok szóval kifejezé: miképen
nem gyaníthatá soha, hogy szerelme Juliát ily böl-
dogtalanná teendi; 's inkább, mint hogy egy egész 'család
szerencséjét feldulja, kész lemondani.

Lemondani! — kiálta fel Julia elhalványulva — le-
mondani? oh ember! ne taníts kételkedni végre rajtad is.
Lemondani? 's hát nem az enyém vagy-e te, mint én a'
tiéd? nem esküdtél-e örök szerelmet, 's hogy nem él-
hetsz nélkülem? 's tudod-e, hogy a'mit te esküvel, azt
én érzem, 's hogy elválni tőled, halál?

Dufey hallgatott, ha lehete, még nagyobb zavarodásban
mint előbb; szánhattam volna, olly nyomorultnak látszék
e' pillanatban.

Miért állsz olly némán itt? szóla remegve Julia, sötét
szemeit Dufeyre függesztve: nem mondtad-e számtalanszor,
hogy magadat boldognak érzened, ha szegény volnék, név
's remények nélkül, nem bírva semmit, mint szerelmedet,
hogy egészen csak neked köszönhessem boldogságomat.
Im kívánatod bételjesedett: egy koldus lépek házádba, va-
gyon, név, barátok nélkül; nincs semmi mint szerelmed;
nem reménylek, nem kívánok semmit, mint szerelmedet; a'
porból emelhetsz fel magadhoz! mondd nekik hát, hogy
örülsz, hogy szeretsz 's szeretni fogsz így is!

Miként kételkedhetel, rebege Dufey.

Oh én, folytatá Julia: én nem kételkedem; de ők, kik nem szeretnek, nem szerettek soha, ők nem hisznek. Nézd milly gúnyoló mosolylyal, mi kegyetlen szánokozással néznek reám; lám mert nem ismerik szivedet; mondd nekik csak egyszer hogy szeretsz, egyetlen egyszer, mint nekem annyiszor mondád, 's hinni fogják: valami olly meggyőző vala e' szavaidban mindig, minek ellentállni nem lehet.

Minek ismétljem ezek előtt, szóla erőtelve Dufey, mit annyiszor mondék? én szeretlek, szivemből, 's ha bár —

Nem volt-e igazom — szóla atyjához fordulva Julia, — ha azt mondám, hogy szeret; ön azt hívé, hogy birtokvagy nevemért ragaszkodik hozzám; de im nincs semmi többé a' világon, 's ő szeret, 's én boldogabb vagyok mióta mind ezt elvesztém; legalább nem fogja többé mondhatni senki, hogy Caesárom nem szeret.

Talán el fog jöni az idő, hol magadat boldogtalábbnak érzended, szóla közben a' gróf.

'S ön örülni fog boldogtalanságomon, nemde? visszonzá keserűen Julia: ön áldani fogja igazságos istenét, ki az engedelmetlen gyermeket megbünteté? Oh én ismerem ez atyai érzeményeket. Ha a' gyermek, ki a' világra helyheztetve, önvétke nélkül csak kinokat éreze, kihez soha szeretően nem közelite senki, ki fájdalom 's lemondás közt tölté éveit, 's mind ezt, mert elnyomója, ki zsarnokságát a' szent atyai név alatt üzé, ugy kíváná, végre széttöri lánczait, ha a' félelemmel az egyetlen érzeményt, melyet ura benne ébreszteni iparkodik, elvetve magától élni akar, szabadon éldelve önalkotta világát; ha a' szerencsétlen, kinek szíve, remegve bár mint a' magnestő, de szüntelen minden küszködés ellen egy pontra mutat, nem állhatá ellent, 's végre azt teszi, mire természete kényszer-

rité: oh akkor egy nagy átok hangzik el fölötté, a' világ irtózva fordul el a' szörnyetegtől, szenvedéseit a' jámbor maga elfelejti, 's mindenki az ég' büntetését hja árva fejére, hogy szörnyü példa legyen azoknak, kik a' lánczok' terhét érezve talán szét akarnák törni, mint ő. De az atya! Oh annak minden szabad: ha szeretet helyett csak hatalmát érezteti gyermekével; ha másokra bízva nevelését végre hosszú távollét után, csak azért vevé ismét házához, hogy évekig, lassú kínok között egy hiú tervnek áldozza fel, ha hideg önös számolásai között leánya' szerencséje egy nulla vala, mellynek érdeke nincs; ha végre, mert leánya többé eszköz lenni nem akart, a' haszontalan szolgát nyugottan elüzé házától, mind ez jó 's rendében van. A' világ tiszteli az ősz hajakat, 's az ég maga leküldi vilámainak szent hatalmának fenntartására. Nem de úgy van? A' könyek, mellyeket anyám sirt; a' hosszú kín, mellyet én szenvedék, el van felejtve, csak haragod száll fel az éghez, csak ha bőszerűt kért, hallgatja meg isten az imádságot. Oh de én mást hiszek, az ég látja lelkemet, tudja mennyit szenvedék, 's nem fog elhagyni keserveim közt.

A' gróf hallgatott, lángoló arcokkal ült ott, boszús tekinteteket vetve leányára, ki elragadva fájdalomtól, fölémelt fejjel állt előtte, mintha kihtná boszúját. A' természet remegő hallgatás tölté el, 's minden szív szorúlva várá a' vész' kitörését, csak a' plébános lépe föl engesztelve a' felindultak közé: majd a' gróft türelmességre intve, majd Juliát nyugalomra; de hasztalan: könnyebb a' természet' vészeinek parancsolni, mint azoknak, mellyek szívünkben dűlnak.

Mit bánom én, szóla elragadva fájdalmától Julia: történjék bár mi, én boldogtalanabb nem lehetek többé; a' kehely csordultig eltelt, 's a' csepp, melly kifolyni készti, csak könnyítheti terhét. Nem tudom-e, hogy anyám bol-

boldogtalan volt; hogy atyám nem szeret, nem szeretett soha, nem hajtottam-e el házáól? 's mi történhetik még? Az áldozatnak legalább vérezni kell a' halálos csapás után, 's az embernek nem volna szabad szólni, ha szívéen nehezebb seb ejtetett, hogy kinzója legalább lássa művét. Oh hadd mondjam el neki: hogy boldogtalan valék általa, a' naptól, mellyben érzeni kezdék, mostanig; boldogtalan, mint szegény anyám, mint azok, kik' hozzá szeretve ragaszkodtak; hadd mondjam el: hogy e' házból kilépve nem viszek mást magammal, mint a' bánatot, hogy küszöbén valaha átléptem; hadd mondjam: hogy szerencsém elrontá, 's hogy maga Caesárom' szerelme nem fogja elfelejtetni velem azt, hogy egy atya koldusként üzé el gyermekét, 's nem sirt egy könyvet, midőn tőle örökre megvált. Oh ezen emlék elég örökségül, mert gazdagnak, nemesnek, nagynak fogom érezhetni magamat polgári körömben, valahányszor eszembe jut, hogy azok közül kiléptem, kiknek nemessége illy tettek által tartatik fel.

Vigy még egyet örökségül! kiálta fel az agg, reszkető kezét az ég felé emelve: átkomat! 's arcza elhalványultak, 's magán kívül rogya a' plébános' karjai közé.

Julia elhalaványult, szeméit atyjára merésztve görcsösen összekulcsolt kezekkel állt ott. Ő elátkozott, szóla hal- kan 's alig érthetőleg, mint ha akaratlanul szóvá lett volna a' gondolat. Ő elátkozott! kiálta fel szívszakasztó hangon, 's atyja' lábaihoz borúlva, szenvedélyesen ajkaihoz szoritá kezét. Szemei könyekkel teltek el; szivrehatóbbat nem láttam soha, mint ez asszonyt fájdalomában. Mint a' hegyfolyam, melly feldagadva ellentállhatlanul zúg le a' bérceken, kilépve keskeny szirtjaiból elragad, szédül mindent, mi futásának ellentáll, míg árjai leapadtak ismét, 's az egykor viruló part elpusztúlva, az egykor sima ágy teli sziklakkal maradt a' vész után: így vala ő. A' szenvedély

megszínt, felejtve valának az egész élet' keservei, 's előtte csak atyjának halvány arcza álltak, szívében csak a' bűnnek érzete. Oh ő elátkozott, zokoga magán kívül, 's nem veheti többé vissza szavát; én magam öltem meg atyámat!

Menjen hamar valaki Párisba az orvosért — szóla a' jegyző — itt rögtöni segedelem szükséges; 's én ki nem tűrhetém tovább e' kínos jelenetet, sietve elhagyám a' szobát. Kevés percz után lovam nyergelve volt, 's Páris felé vágatának! Az éj csendes vala, a' tájt lekaszált rétek' illatja tölté el, 's fenn az égen ragyogva álltak a' csillagok. — 'S e' virágzó térek' közepette, e' tiszta ég, e' milliányi fény pontok alatt, mennyi keserv! mennyi széttörött remény, 's vérező kebel, melly soha nem gyógyuland ki sebjeiből! Oh szegény ember, ki míg boldog valál, oly fenségesnek —, ki lobogós hajódon evezve a' természet' urának képzeléd magadat, mert a' szél véletlenül épen kívánatid szerint fujt, 's sajkádat az ohajtott part felé hajtá: várd meg a' vést, 's ha sajkád szétrontott töredékekben lebeg előtted, 's te magad meztelenül, kitéve inségnek, 's nem remélhetve mást halálnál, egy szegény hajótörött állsz magányos szikládon; nézd mi nyugottan emelkedik a' nap inséged fölött, 's tanuld meg, mi kevés vagy a' világon; 's ha alig birhatva keserved' terhét, éltednek egész reményét egy pillanatban vesztéd el, 's körültekintve az életben, nem is keréshetsz már egyebet rokon érzetnél, nézd az embereket: milly nyugottan folytatja mindenik szokott munkáit vagy örömeit, miként nem változott semmi a' társaságban, mióta boldogtalanná lettél, 's tanuld, mi kevés vagy az emberek között. Egy porszem, melly a' nap' sugáiraiban feltűnt, 's mikor sötét lön fölötte, elveszett. — 'S minek hát e' magas vágy, melly lelkiünket eltölti? minek annyi fenséges remény, 's ez ellentálló lélek, melly ereje' csalfa érzetében akarni mer? ha a' vak eset' szolgálainak születünk: miért kelle szabadság-

ról álmodoznunk annyit? Oh egy nagy rejtély az emberi keserv, 's csak ki a' földön túl meri keresni magyarázatát, az élhet annélkül, hogy kétségbe essék, 's a' sorsot elátkozza, melly őt e' világra hívá, hol minden virág ezernyi elfonyadott virágok' rothadásán, minden remény ezernyi elveszett remények' töredékei fölött áll, 's hol a' szép föld alá nem áshatunk, 's nem gondolhatunk vissza a' multra, annélkül hogy itt, mint ott sötét hideg enyészetet nem találánk.

Mikor az orvossal visszajövek, az egész ház kínos feszültséggel várt már reánk. A' gróf rövidre, miután elmenék, magához jött, 's új átkokkal elüzve szerencsétlen leányát, végakarátját iratá a' notár által, mellyet aláírván, ismét ájuláshoz hasonló érzékétlenségbe esett, csak néha ébredve pillanatokra. Az orvos, miután ütérét tapogató, csak kevés órát ígére a' betegnek; minden hallgatott. Nem irhatom le, mi fájdalmasan hatott ez egész jelenet reám. Itt feküdt ő élének' végküzöbén, egy hosszú élet után végsőt pihenve e' földön; 's im! miután hatvan éven túl reménylt, küszködött sorsával, 's kívánatai' beteljesedésére terveket alkotott, 's elérésökre áldozatokat tett: mi más maradt a' haldoklónak vég pillanatjaiban, mint azon érzés, hogy hasztalan fáradozott, 's ha a' lélek még talán ébren vala, 's a' szem, melly néha fáradtan körültekinte, még láthatott: azon szomorú tapasztalás, hogy halálos ágyánál, nincs egy szem, mellyet veszte könyekkel töltene; nincs egy szív, melly tőle megválva szegényebbnek érezhetné magát. 'S mégis e' kínos magányra nem a' sors itélé őt; kevés léptekre tőle leánya várt zokogva, ki egész életében híven ragaszkodott hozzá, kit boldogtalanná tett, 's ki őt szereté még is; egy szó, 's gyermeke mellette állhatott; egy áldás, 's a' szerencsétlen boldognak érezte volna magát, 's ő hallgatott. Oh! szomorú látni az embert, ki sorsával küszködik; látni, mennyi erő, mennyi nemes érze-

mény vész a' hosszú vitában; látni az ifju reményit, a' fér-
fi' szilárd akaratát, az agg' türelmét, mind széttörve az
érzéketlen világ' tompa ereje előtt, szomorú látni mind ezt.
Oh de látni, miként küszködik az ember önboldogsága el-
len; látni, miként taszítja el önkezekkel a' szeretetet, mely-
lyet a' sors neki, mint mindenkinek életében legalább egy-
szer nyújtott; látni, mint ragaszkodik mindenhez az életben,
csak az egyhez nem, mi őt megmentheti; látni, mint veti
el magától legfőbb kincsét, hogy mint a' szerencsétlen, kit
rémülése elámitott, épen a' legbecstelenebb holmit mentse
meg a' lángokból, — oh ez szomorúabb, ezerte szomorúabb!
's mégis nem látjuk-e ezt naponként? Oh ha pokol a' vi-
lág, nem vagyunk-e benne többnyire önmagunk legkegyet-
lenebb kinzó ördögeink?

Juliáról kérdezősködtem: ő szobájában vala. Dufey
a' városba orvosért ment. Vannak pillanatok az emberi
életben, hol a' szív, boldogtalansága' érzetében, fájdal-
makat kíván. — Mint a' beteg kínjai között szinte örül
a' sebész késének, melly feldagadt tagját átmetszve meg-
vérezteti: úgy néha önmaga keres alkalmakat az ember,
mellyekben lelke' bánatát kettőztetett erővel érezhesse. Nem
építünk-e sirokat? az elhunyt kedvesnek képét nem állít-
juk-e szemünk elébe? nem ragaszkodunk-e mindenhez, mi
egy kínos emléket gerjeszthet szíveinkben? 'S ha válni
kell, nem keresünk-e alkalmat önmagunk, hogy a' bucsú'
fájdalmát érezhessük? Keblünkhöz szoritjuk barátunkat,
még egyszer akarjuk hallani szavát, látni nyájas arcvo-
náseit, 's a' könyeket mellyeket értünk sír; még egyszer
mindent, a' mit bíránk 's vesztenünk kell, hogy keserveink'
kelyhében egy csöpp ne maradjon, mellyet ki nem ürítenénk.
Talán mert egy neme a' vigasztalásnak e' bánatteli vilá-
gon az is, hogy legnagyobb kinjait már elszenvedők; ta-
lán mert a' szerelem' gyönyörei után más élelet nincs,
mint a' keserv, hogy elvesztők. — Juliához menék. — Maga

volt. — Mély gondolatokba merülve állt nyitott ablakánál, kinézve a' hallgató kertre, hol a' szürkület' első világa terült el. Minden hallgatott. A' gyertyák leégtek, 's a' korányszellőtől ingatva bizonytalan lobogó világot terjesztének el az egész szobán. Szívemet véghetlen fájdalom tölté el. Eszembe jutott egész boldogságom, mennyit bíztam, 's miként vesztettem el mindent, még megbántásom' érzetét is, melly lelkemnek első nehéz pillanataiban erőt adott. Sirtam. — Julia visszafordult. Atyám meghalt, szóla nyugottan reám függesztve sötét szemeit: ne titkoljon semmit előttem, én el vagyok készülve mindenre. — Mondám hogy még él.

De remény nélkül nemde? folytató ő: oh ön boldog, szóla egy nehéz sohajtattal: ön sirhat érte, nekem nincsenek könyeim.

Én nem azért könyezek, szólék elragadva fájdalomamtól: az idő megszűnt, hol a' halál' képzete fájdalommal tölté szívemet; látám mennyit szenvedhetünk kevés órákban e' világon, 's nem vagyok eléggé önös, hogy barátimnak éveket akarnék kivánni. Oh de hogy ennyit kelle szenvednem, ennyit vesztenem, 's hogy önt boldogtalannak kell látnom mégis, hogy szebb napjaimra vissza nem tekinthetek annélkül hogy eszembe jutna, miképen szerelmem önnek csak kínokat adott, oh az több, mint hogy szívem nyugottan elbirhatná.

Julia meghatva nyujtó jobbját. Ne legyen igazságtalan ön maga iránt, szóla lány hangon: ha van egy emlék a' multban, melly szívemet tiszta örömmel tölti; ha van egy vigasztalás, melly e' pillanat' keserveit enyhítheti: önnek szeretete, önnek nemes barátsága az. — De vannak emberek, kiket a' sors szenvedni teremtett, miként bizonyos növényeknél, a' langy nyári eső 's a' nap' meleg su-

gára csak a' keserüséget növeli, melly első napoktól benők rejtőzik, úgy vannak keblek, mellyekhez még az is, mi másokat boldogítana, csak azért közelíthet, hogy szenvedéseiket növelje. — Ám legyen, e' szív jókor tanult szenvedni, 's kitől a' sors az erőt, mellyel ellentáthatna, megtagadta, annak erőt adand talán, hogy elbirhassa keservét. Csak egyet kérek az égtől: önnek bocsánatát.

Oh Julia! szólék dobogó szívvel.

Oh ne tagadja meg tőlem, viszonzá lágy hangon ő: lám én elég szerencsétlen vagyok. Hadd legyen e' szomorú életben, mellynek küszöbén állok, legalább azon egy vigasztalásom, hogy az, ki minden emberek között legnemesebben viselé magát irántam, nem fogja átkozni emlékemet.

Átkozni emléket? szólék feszült kebellem. — Oh Julia! 's mi volna hát életemben, mire pusztá napjaimban visszatekinthetnék, mint ezen egy emlék? Kinek öröme nincs, annak legalább valami kell, mit sirathasson: a' hontalanak honvágy, az aggnak gyermeksége' emlékei, nekem képed. Százszor könnyebben foszthatod meg a' boldogot örömeitől, mint a' szerencsétlent bánatától, melly egyetlen tulajdona, 's mellyhez mint a' hajótörött hajója' darabjaihoz, kétségbeesett állhatatossággal ragaszkodik; mert érzi, hogy más nincs, mi által fennúszhatnék. Oh de te, mit gondolsz emlékemmel! te boldog léssz — folytatám keserűen mert szívemben Dufey' emléke emelkedék — kedvesed' karjai között édelve minden boldogságot, mivel a' szív magát szeretve látva, 's szeretni érezve eltelik; mi leszek én neked? egy könnyü felleg talán, melly éltednek korányát elboritá, 's mellyet napodnak erősebb sugárai lenyomtak; — ám legyen, boldogságodra szükséges, hogy el feledj, 's én nem akarom elrontani boldogságodat.

Boldogságomat? — viszonzá felsohajtva Julia, — mintha ezek után, mik történtek, boldogságról még szó lehetne? Nem fekszik-e atyám' átka éltemen? Vagy azt hiszed, hogy mit az ember szenvedelemtől elragadva egy pillanatban tett, azt, ha nyugalmaiba visszatért, el fogja felejtetni? Én nem csalódom így. Bár milly hatalmat szerezzen az ember magának ez életben, bár mi szabadon válaszszátját, egy van, mi hatalmunkon túl fekszik: a' mult; 's a' zsarnok, ki nemzeteknek parancsol, 's az egyes, ki legyőzve minden akadályt, már céljánál látá magát, nem némithatja el szavát. Egy világot alkothatunk magunknak, de nem törülhetünk ki egy emléket lelkünkől, 's valljon lehetek e' boldog illy emlékek után. — Ha magamat Caesarom' karjai között boldognak érzem is, ha körültekintve házamban vidám nyugalom 's megelegetés lépne szemeim elébe, 's öröm 's szeretet minden felől, nem fog-e eszembe jutni, hogy mind e' szerencse atyámnak sirján alapul, mellyet én ástam; hogy önnek boldogsága, hozzám ragaszkodó szívének egész kincse az ár, mellyért ez örömeket megvásároltam. 'S ha végre egyike azon nehéz óráknak jövend, mellyek a' legboldogabb' életében is ütnek néha, 's mellyekben csak önérzetünk vigasztalhatja bánatunkat; ha Caesarom' szerelme kihülne, ha gyermekim nem viszonoznák anyjok' érzelmeit; ha — oh ez a' legszörnyebb gondolat, 's még sem szabadúlhatok tőle — agg napjaimban visszaadnák, mit atyámon tevék, nem fogna - e atyám' átka jutni eszembe. — Oh mik e' föld' szenvedései ehhez képest, mi minden kín azon érzeménnyel öszvehasznlítva, hogy büntetésül szenvedjük.

Némely vigasztaló szót rebegék.

Oh ne vigasztaljon ön — folytatá ő — ismerem jövőmnék egész szörnyiségét; de míg Caesarom szeret, míg e' szív bánata között magát egy lény' boldogságára

szükségesnek érezheti; míg valaki marad e' világon, kiért élni 's áldozni szabad: addig erőt érzek magamban elbirására. Küszködni fogok bánatommal, hogy szenvedésem ne rontsa a' kedves' örömeit; mosolygani, ha őt vigan látom, örömeiket szinlelni talán, ha komor redők vonultak össze homlokán. Oh de boldog lenni — soha többé. Ki azt, miért egész életén át küszködött, elére, még sem boldog azért; ki tudja mennyi változhatott a' küszködés között? 's nem nyeri-e végre csak vágyainak töredékeit harca után? ki tudja nem mélyebb sebet hoz-e magával, midőn céljához ér, mint hogy diadalán még örülhetne? Oh ha bár sokszor ismeri szívünk azt, mi nélkül boldognak lennie nem lehet, ki a' kezes hogy, ha elérte, azzá leend, 's hogy nem fog, mint én, vágyodva visszateknteni azon napokra, melyekben még legalább egy kívánata vala.

Hallgatánk. A' kerten mindig több világosság terjede; a' világ, melly a' gróf' ablakából árada el, fokonként elhalványodott, Julia fürteit a' hús korányszellő lebegteté. A' nap közelg — szóla végre Julia — az utolsó, mellyet e' házban felkelni látok, bucsuznunk kell; Caesar kevés perczek mulva itt lesz, 's én elmegyek. Ki tudja talán utolszor látjuk egymást?

Utolszor — rebegék elfojtott hangon —

Utolszor talán e' világon — folytatá Julia erőtetett nyugalommal — nyujtsa jobbját 's mondja hogy megbocsátott.

Nem felelheték, ajkaimhoz szoritva remegő kezét záporként hulltak könyeim.

Oh sirjon! sirjon szerencsétlen barátom — szóla meghatva Julia — 's bár e' könyek, mellyeket én facsartam, annyi enyhet nyujtsanak szívének, mennyi bánattal töltik

lelkemet. Mi boldog lehete ön! fiatal, megajándékozva mindennel, mi ez életben kívánatos, bizva az emberekben, lelkének egész erejével ragaszkodva mindenhez, mit szíve szép- 's nemesnek képzele; milly jövő ígérkezék napjainak? szerelem, dicsőség, öröm; mit a' képzelet teremte, mit a' kívánság csak megfoghata, minden egy nagy reménynyé egyesülve; 's most — — Oh hogy nekem kelle földülni mind ezt! Sirjon, sirjon barátom, én egész szerencsétlenségemtől fosztám meg! Mert mi az élet szerelem nélkül? 's e' szív, melly magát csalódva látta, nem fog többé szerethetni. A' nehéz seb, melly keblét fájdalommal tölti most, gyógyulni fog; idők fognak jöni, mellyekben e' keserv eltompulva, talán csak egy sötét emléket hágy maga után: de ha a' szív fölgerjedve nyngalmából még egyszer érzeni akar, majd ha egy lényt lát maga mellett, mellynek közelítésénél megindul, ha látva az érzeményt melly arczaít lángokkal borítja, hallva a' szavat, mellyet szerelem remegtet, már engedni kezd a' szép álmoknak: emlékem fog emelkedni lelkében, egy szó fogja fülébe sugni: Julia megcsalt, míg az ébredő érzemény elvész e' gondolat' sulya alatt, 's a' szív magányban keresi szomorú biztosságát. Oh én jól tudom, hogy így lesz, 's ha végre átlátta, hogy igazságtalan vala kételyeiben, 's hogy az, kit tapasztalásai nélkül szeretett volna, érzelmét megérdemlé, ha érezve elhagyottságát eszébe jut, hogy mind ennek oka én vagyok, kinek emléke egy átokként áll életében, valljon nem fogja-e átkozni a' szerencsétlent, ki egész lételetét méreggel tölté. Oh Gusztáv ne tegye! lám én nem tehetek róla.

Én önt boldogítani akartam; vétkem csak az, hogy gyenge valék. — Szegény egy teremtés az asszony! Menyit kíván tőle a' társaság 's mi kevés erőt ada szívének a' természet. Milly véghetlenül szerencsétlen ha utjából

csak egyszer is eltért, 's még is mennyi csáb áll körülötte, 's önmagában, mely őt eltéveszti!

Az ember szabad, így szólnak philosophjaink: oh de kérdezze azt, ki szeretett, 's mosolygani fog e' büszke mondan. Kinek szíve hideg önségben magába vonul, ki állati éldelet között, vagy a' tudományok' terméketlen munkáival tölté napjait: az talán szabadnak képzelheti magát, mint a' szunyado rab nem látja börtönének magas falát, 's szabadságról álmodozhatik. Oh de ébredjen csak egyszer a' szerelem' ellentállhatatlan hatalma szívében, 's kérdezze: szabadnak érzi-e még magát? Kérdezze őt, tudja-e parancsolni a' világnak, hogy megváltoztatva gépelyi forgását érzeményeit ne sértse? kérdezze, tud-e parancsolni önszívének, hogy az egyenetlen harczzal felhagyva, e' világ' rendszabályainak alája vesse önérzeményeit. Van egy scyllája 's charibdisé életünknek: a' világ ez, 's önérzetünk, 's egész szabadságunk legfeljebb az, hogy választhatunk. Boldog még kinek lelkébe elég erőt teremté isten, hogy ezt tehesse, 's csak e' sziklák' egyikébe ütközve szerencséjének legalább felét menthesse meg, én bizonytalan lebegék a' kettő között, 's mindennemmet vesztém el.

Julia hallgatott; nyugott lemondás, mélyen érzett reménytelen fájdalom vala kimondva egész valójában. Vigasztalni akarám: mondám, hogy az idő, mely örömeinket feldúlja, elviszi folyásában fájdalminkat is, 's más illy banalis phrasisokat. Mert ki tudna mondani újat a' keserűről, mit annyi bánatok közt nem mondtak volna már ezerszer az emberek. De Julia szomorúan rázá fejét. A' fájdalom enyhül idővel — szóla komoran — de nem bűnérzetünk. Boldog, kít sorsa olly egyszerű helyzetekbe állíta, hogy mikor tőle áldozat kívántatik, önmagát feláldozva eleget tehet. De vannak nehezebb állapotok, hol kedveseink kö-

zött kell választanunk áldozatunkat, hol egyet nem boldogíthatunk anélkül, hogy egy mást sértenénk. Kit a' sors illy állapotra ítél, annak mi más vizsgálása maradhat, mint az, hogy kedvese, kit sértett, megbocsát akaratlan tettének.

Oh ha az szívének nyugalmat szerez — szólék megindulva, — vegye eskümet, hogy e' szívben nem marad keserü csepp emléke fölött. 'S bár mennyítszenvedék is eddig, bár milly kínok várnak is reám a' jövőben, átkozni fogom talán a' világot, átkozni enmagamat, de soha nem azt, kinek' éltem legszebb napjait köszönhetem.

Julia meghatva nyujtá kezét, 's midön remegő ujjait ajkaimhoz szorítva szelid arczaít látám; midön tekintetem szemeinek sötét mélyébe merülve a' könyeket látá, melyek benne remegtek, 's midön érzém, hogy szavaim a' mély keservet, melly keblében dúla, egy pillanatra enyhíték: ekkor először érzém, hogy a' fájdalomnak is vannak keserüen édes gyönyörei.

Ekkor lépett be a' komornyik a' szobába, kérve Juliát 's engem, hogy jöjünk át.

Atyám hívat — kiálta Julia — 's arczaím egy örömsugár futa át.

Hallgatott. — 'S hát meghalt, szóla Julia rémegve: nem de? — Vég pillanatjaiban van, viszonzá a' komornyik, 's mi sietve menénk át.

Már kivilágosodott. A' kert' fái között a' korány pi-
rult, 's az égve hagyott gyertyák világtalan álltak az asz-
talon. A' szobában minden hallgatott. Közepében az ablak
felé fordulva — a' mint egyik szabadabb pillanatában maga

kiváná — ült a' gróf. Arczai halványak voltak 's nyugotak, mint egy halotté, a' szenvedelem, melly búját okozá nem hagyta nyomot vonásain; fájdalmai a' halál' érzéketlenségében megszűntek, 's ha melléneq gyenge lélekzetét nem halljuk, 's az orvos, ki ütérét tartá, nem érezte volna vérenek vég lassú dobbanásait, nem gondolható senki élőnek. — Szemei hunyva voltak, mint ha szunyadozna. Oh különös látmány egy haldokló! — Ime még él, arczai halványak, de azok, mellyeket mindig láttunk 's talán szerettünk; szive dobog még, melle lélezkzik, lelke talán gondol még. Végakarátát iratja, rendeleteket tesz, egy szóval egyike körünknek. Egy óra 's mivé lett! Rokoni elosztják birtokát, szolgái tisztelet nélkül ide 's tova hurczolják testét, 's a' dög, mellytől mindenki irtózva elfordul, kivitetik, a' nagy rodhadás' térére, vagy talán rokonnabb por közé, hogy felejtve hamvadjon. 'S ez volna azon czél, melly után annyit fáradunk? annyi szenvedés, annyi áldozat után semmisedés? Ez az egyetlen jutalom, melly pályánk' végén reánk vár, hogy mint az alávaló szolgának urunk végre leoldja bilincseinket 's elűzve házából mondja: szabad vagy?!

Oh ha még valami nagyot tettél, vagy jót, mi utánad fennmaradt, ha éltednek vég pillanataiban még legalább egy barátot láthatsz ágyad mellett, ki általad boldogabb lett; házat, mellyet építettél; ha csak egy fa nyul be virágozva szobád' ablakán, mellyet te ültetél, 's melly földi utadnak emléke marad. De halmi így, minden haszon nélkül, nyom nélkül kimulni a' világból, vagy talán élted' egész iparkodását semmisítve látni még vég pillanatidban: ez kínosabb mint leírhatnók. — Illy gondolatokba merülve álltam ott, majd a' haldoklóra, majd Juliára nézve, 's szivem mélyen érezé létünk' egész nyomorúságát, mellyben annyinak csak keserve, 's semmisedés között lehet választani. Végre az agg még egyszer felnyitá szemeit. — Egy fáradt tekintetet vet-

ve maga körül. — Nyissátok fel az ablakot, szóla gyenge hangon: megtevök. Julia egy kétségbeesett tekintetet vete atyjára. Oh áldjon meg! rebege elfojtott hangon. Az agg szomoruan néze maga körül, mintha még egyszer akarná végig tekinteni eldődei' hosszú sorát. Végre felsohajtva leereszté fejét, 's hallgatott. — Csak egy áldó szót, sohajta Julia: az agg nem felelt, keze meredten esett le széktámaszáról, nem vala többé.

A' nap első sugárait árasztá el a' szobán, minden hallgatott, csak a' nagy tölgy' ágaiiban suttoğa a' korányfivalom. —

Mélyen meghatva állánk a' halott körül; Julia imádkozott. Ekkor lépe egy inas a' szobába, levelet adva Juliának. Julia megnézé a' felirást 's elhalványult. Sietve feltöré a' pecsétet, 's míg szemei a' sorokon végigfutának, egész teste remegett. Az istenért, szólék végre: mi történt. Ő nem felelt, szeméit a' papírra meresztve, 's mintegy magán kívül állt. Kitől van e' levél? szólék ismét; Julia rém néze, 's szívem elfagyott e' hideg kétségbeesés' tekintete alatt. Hallgatva oda nyujtá a' levelet. Én el vagyok atkozva! kiálta fel, 's magán kívül esett karjaim közé. —

Szobájába vivök. Én asszonyai' gondjára bizva' őt, a' levelet olvasám. Dufeytől vala, majd nem ezen szavakkal: Kedves Juliám! Ha ön valaha szeretett, min kételkednem nem szabad, képzelje önmaga a' fájdalmat, melly e' pillanatban lelkemet eltölti; 's ha már, átkom vala, hogy közeledésem által szívének csak keserveket hozhaték, legyen legalább bizonyos, hogy magamat büntetve érzem. Nyugalmát rontám el, feldúltam a' boldog házi kört, mellyben napjai folytak; sőt hogy ne maradjon semmi, minek elrablását szememre hánynom nem kellene, még nevétől, 's fényes

Allásától is én fosztám meg. De ne gondolja, hogy e' sziv, melly önt szeretni merete, 's melly viszonszerelme' érzetében boldog volt, egészen el tudná felejtteni kötelességét; ne gondolja, hogy a' férfi, kit annyi bizodalomra méltatott, érdemetlen vala. Én ismerem kötelességemet, 's bár mi nehez legyen, teljesíteni fogom; vérezzék bár szivem örökre, én lemondok szerelmeről, az esküről, melly szivét az enyémhez köté, 's mellyet soha el nem fogadtam volna, ha képzelhetém, hogy önnek annyi fájdalmakat okozhatna. Még idő van; menjen atyjához, kérje bocsánatát, mondjon le rólam 's nyujtsa kezét más boldogabbnak, 's minden helyre fog jöni ismét. Atyja vissza fogja venni átkát, a' kevesek előtt fölfedezett titok, titokban marad, 's Juliám ismét boldog leend. Boldog! oh nem, nem ugy mint én reménylém szebb napokban; mert ki fogja őt ugy szerethetni mint én? de szerencsés legalább, legalább irigylett, 's ez több, mint én neki nyujthatok. Azok után mik történtek, mindennek vége van, 's jobban ismerem atyámat, 's inkább érezém, mi szörnyü egy atyának átka, mint hogy most boldogságunkat csak reményleni merném is. Vegye hát végbucsumat, mellyet feldúlt kebellemel mondok. Fél óra mulva úton leszek, 's ha sulyos hivatalom' terhei között, néha egy fohász száll hazám felé, legyen bizonyos, hogy az annak boldogságaért leend, kit e' földön leginkább, kit egyedül szereték, Caesar.

Elbámultam! Vannak dolgok a' világon, mellyeket minden tapasztalásunk mellett mind addig lehetleneknek gondolunk, míg nem történtek: 's illyen vala ez. Mindennek vannak határai e' földön, csak az emberi keservnek nem, 's nem az alávalóságnak; 's miként a' kintpadon szenvedő, míg él, nem mondhatja, hogy a' kínok' tetőpontjára ért, 's hogy kinzói nem fognak többé semmit találni, mi által fájdalmát nagyíthatnák: ugy a' legrosszabb mindig találhat még valakit, kire tekintve magát jobbnak érezheti.

E' pillanatban lépe Armand a' szobába, ki a' gróf betegségéről hirt véve, Párisból kijött. Ha valaha barátod volt; ha valaha ifju szived egész erejével egy máshoz ragaszkodott, ki neki kedvesebb vala önmagánál; ha szivednek minden érzeményét, örömeidet 's a' keserveket csak vele érezéd; ha titkod nem vala, melyet reá nem biztál; ha kételyed nem vala, melyre nem töle vártál volna feleletet; egy szóval, ha lényednek kiegészítő felét látad benne, 's most egyszerre csalva, egész boldogságodtól általa megfosztva látad magadat, vagy ha csak képzelheted, hogy ez való lehet e' világon: gondolhatod állapotot. Szivemben ezer átok zúgott, 's némán álltam; boszút, vért szomjuztam, 's egész testem remegett. Ő nyugottnak látszott, 's jobbát nyujtá. Akkor tört ki egész haragom. Eltaszítám magamtól kezét. Elmondék mindent, mi szivemet szorítá, a' multat 's jelent, rendíthetlen barátságomat, 's alávaló csalását. 'S most el e' házból! kiálték magamon kívül: el szemeim elől gazember!

Armand nyugott maradt, csak a' gyenge remegés ajkai körül, 's a' könnyü pirosság, melly halvány arczaik egy pillanatra elborítá, mutaták megindulását. Értelek — szóla végre, megvető tekintetet vetve reám — holnap reggel hatkor a' boulogni erdőben felelni fogok reá. Eljövök — szólék szinte örülve e' kihívásnak — te, vagy én, kettőnknek nincs többé helye a' világon.

Igazod van — szóla komolyan Armand — de hogy olly büszkén ne emelkedjél fölöttem, hogy e' becsületes ember' álarcza alatt ne takard szégyenedet, tudd meg, hogy ismerve vagy. Én tudtam, hogy Julia nem szeret, tudtam, hogy gyermekes makacsságodban tenmagadat csalva reményeidről önkényt lemondani nem fogsz, 's magadat 's Juliát boldogtalanná teended, 's Dufeynek levelét elvivém, melly által házasságodat gátoltam; de nem szerencsédet,

mellyet a' kényszerített' karjai között egy sem találhattál. Én meg valék győződve, hogy az, mit teszek, ha bár neked, kit a' sors örömök között elkényeztetett, egy pillanatig fájdalmas leend, jövődet egy nagy keservtől őrzi meg; meg valék győződve, hogy Dufeyt, kinek életemnél többet köszönök, boldoggá tehetem. 'S mit tettél te addig? — Párisban valál, házról házra körüljárva, gyáva kémként kérdezősködve, nem csalt-e meg barátod. Nem kérdezősködtél-e a' drágaságárusnál, ki vannak-e fizetve mátkád gyöngyei? tagadd ha mered; tagadd, hogy a' nagy veszedelem egy egész éjtszakáig nem hagyta alunni, hogy más nap ismét eljövél ismét kérdezősködve? Pírulsz, nemde? Oh ez szép, fensséges dolog, nemde? ez nagy barátság-
nak jele. Oh ti gazdagok, ti fensségesek, kik az élet' legmagasabb polczain álltok, elég elmések valátok csak azon hibákat becsteléneknek bélyegezni, mellyektől helyzetetek megörze. Hivtelenség, hazugság, zsarnokság, nektek szabad. A' nagy korhely, ki milliókért csalt, nektek egy szerencsétlen. A' szegény, ki éhezve egy darab kenyeret ott vett fel, a' hol épen találta, egy alávaló tolvaj. Oh de ne felejtsetek el, hogy alattatok a' nép áll, hogy ismeri tetteket, 's más mérleggel mér, mint ti. Hogy ismeri, mit nyomtok, kik rajta tapodni mertetek, 's hogy bár mi mélyen álljon, elég nagynak érezi magát, hogy titeket megvessen. — Armand elment. Én kevés idő mulva követém. — Szavai mély fájdalommal tölték lelkemet. A' mit barátságból tevék, azt ő a' legalábbvaló szándékoknak tulajdonítá, köszönetét érdemlém 's ő megvétett. Illyen az ember, nincs egy tett, mellynek következéseit kiszámíthatná, még ha boldogítani akar is; tetteinek nagyobb része a' véletlentől függ.

Estve, miután mindent elrendeltem, még egyszer me-
nénk ki a' gróf jóságára. Julia nem vala többé ott. Ke-
vés órákkal utánam ő is elment, 's nem tudá senki hol-

létét. A' ház' régi lakosaiból csak a' gróft találtam még ott. Nyugottan feküdt magas ravatalán, 's gyertyái szomorú fényt terjesztének az eldödek' sötét képeire, kik mint, egy busongva néztek le rámaikból végivadékokra, 's ez megfordított czimerek felett várá a' pillanatot, mellyben koporsója a' régi sírbolt' utolsó helyét betöltendi. Utolszor valék e' házban.

III,XXX

... .. M
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..

... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..
 ... ..

... ..

XXXVI.

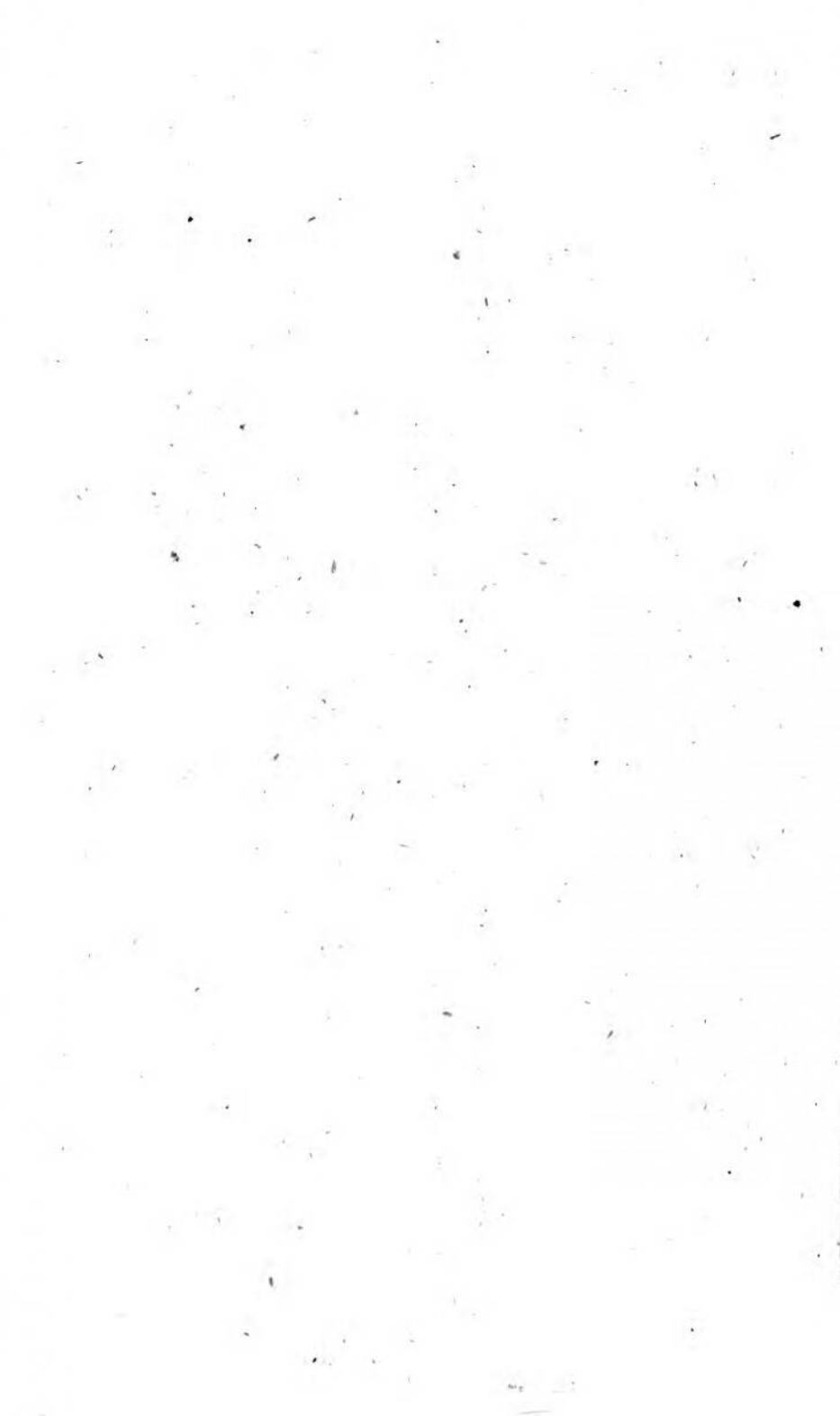
Mi azután történt, tudod. Miután Armand' golyójától találva lerogytam, te vevél karjaid közé, 's te valál, ki nek baráti arcza, az élethez visszatérőnek először mosolygott nyájasan elébe, 's e' pillanattól hívséged által szinte elfelejtetéd, mennyi rosszat tevél, midőn éltemet megmentéd.

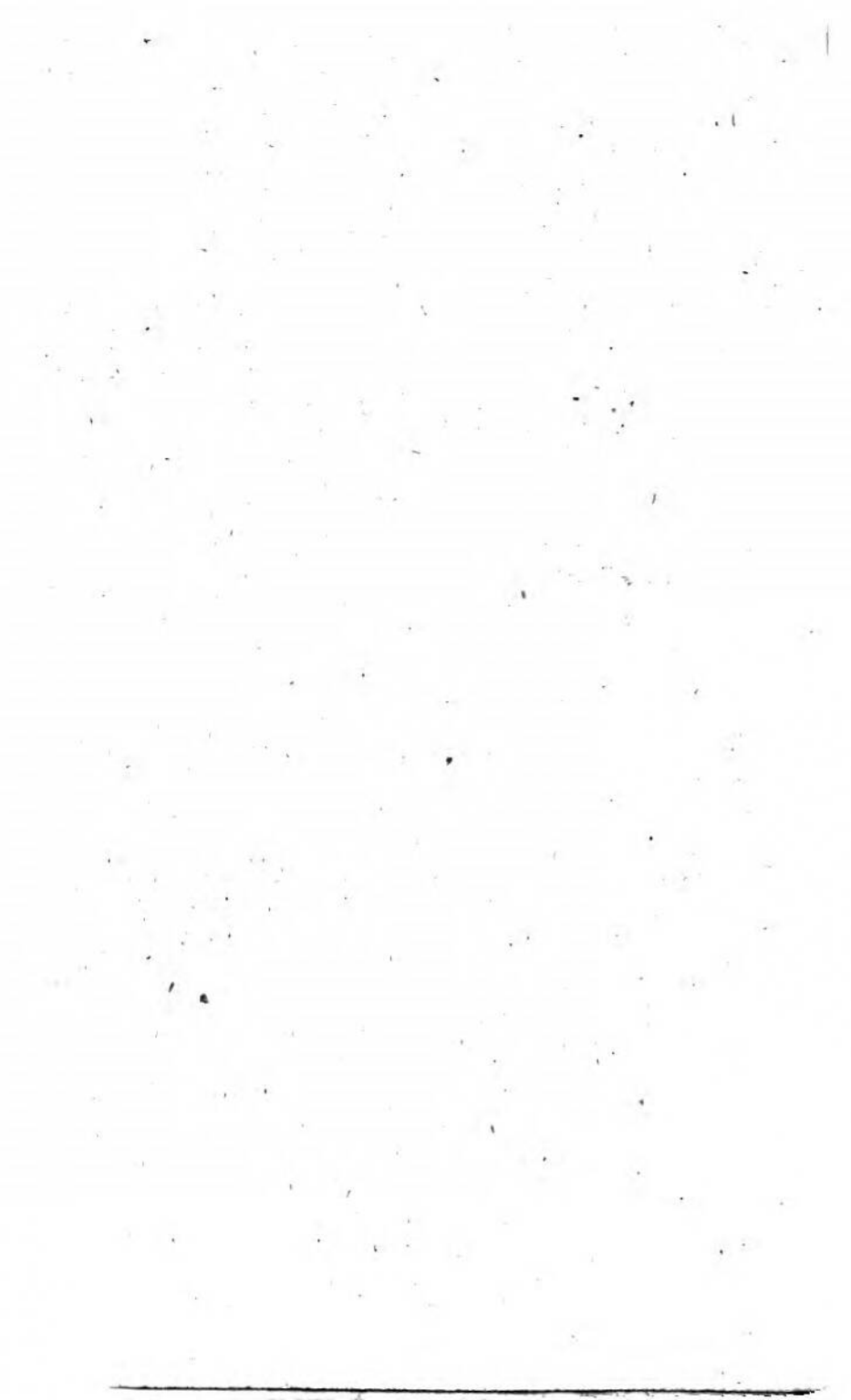
A' gróf új testamentomában 50,000 frankon kívül egész vagyonát nekem hagyá. Mennyit fáradtam Julia' felkeresésében, hogy ez átkozott birtokot neki visszaadjam, 's hogy hasztalan fáradék, tudod. Mikor legroszabban valék, a' szerencsétlen három éjjelt virraszta ágyamnál, később eltűnt, 's nem mondhatá senki, hová.

Felüdültem végre, 's visszatértem atyámhoz.

(Folytatattatik.)

VÉGE A' HARMADIK KÖTETNEK.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z168669403

